

LENIN

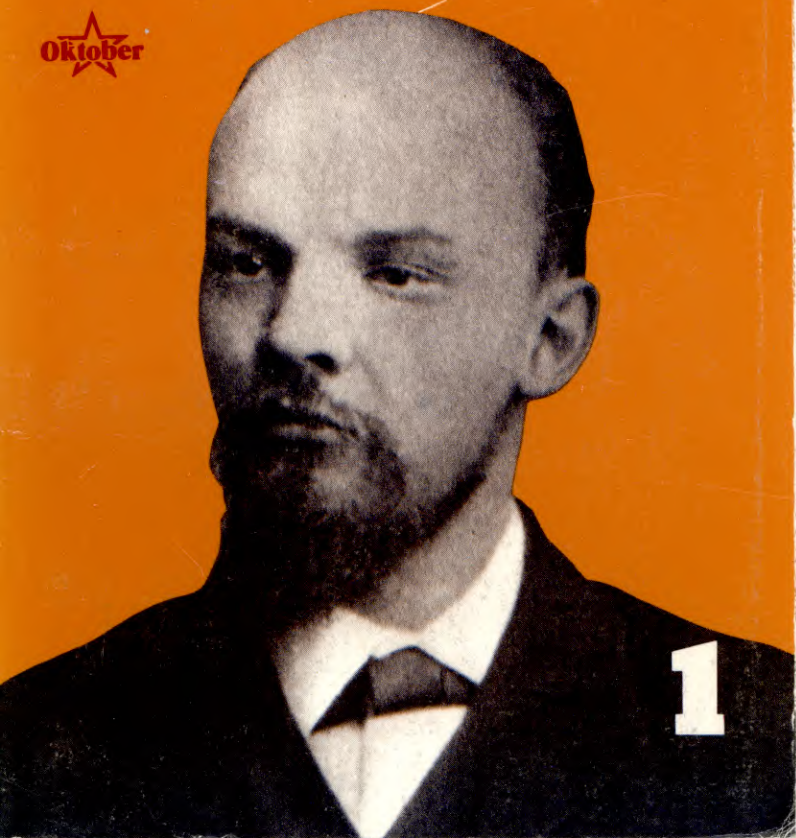
UTVALGTE VERKER I 12 BIND

Om Marx

Hva er «Folkevennene»?

Stalin om Lenin og leninismen

 Oktober

1

LENIN
Utvalgte verker i 12 bind
Bind 1

Arbeidere i alle land, foren dere!

LENIN

Utvalgte verker

i 12 bind

Bind 1

Om Marx
Hva er «folkevennene»?

Stalin om Lenin og leninismen

FORLAGET OKTOBER A/S
OSLO 1977

LENIN: UTVALGTE VERKER I 12 BIND

Utgitt i samsvar med 4. russiske utgave
fra Marx-Engels-Lenin-instituttet
Moskva 1946

Bind 1:

Om Marx

Hva er «folkevennene»?

Stalin om Lenin og leninismen

© Forlaget Oktober A/S 1977

1. opplag, november 1977, 5000

Trykt hos A/S Duplotrykk, Oslo 1977

ISBN 82-7094-184-0

Lenins skrifter i dette bindet er oversatt etter den
engelske teksten i Lenin:

Collected Works, volumes 1, 2, 15, 18 og 19.

Stalins artikler i dette bindet er oversatt fra

Stalin, Works, volumes 4, 6 og 10

INNHOOLD

Forord fra forlaget	s. 7
J. V. STALIN OM LENIN OG LENINISMEN	
Ved Lenins død	s. 17
Lenin som det russiske kommunistpartiets organisator og leder	s. 23
I. Lenin som det russiske kommunistpar- tiets organisator	s. 24
II. Lenin som det russiske kommunist- partiets leder	s. 28
Lenin	s. 33
Kongeørna	s. 33
Beskjedenhet.	s. 34
Logisk styrke.	s. 35
Ikke noe klynking	s. 36
Ikke noe skryt	s. 37
Truskap mot prinsippa	s. 38
Tillit til massene	s. 40
Revolusjonsgeniet	s. 41
Utdrag av samtalen med den første ameri- kanske arbeiderdelegasjonen	s. 44
Tale på valgmøte i Stalin-kretsen i byen Moskva	s. 53
Tale ved mottakinga for medarbeiderne i de høyere skolene i Kreml	s. 60
Ved den røde hærens prade.	s. 63
LENIN UTVALGTE VERKER I 12 BIND.	s. 67
OM MARX OG MARXISMEN	s. 69
Marxismens tre kilder og tre bestanddeler	s. 71
I.	s. 72
II.	s. 74
III.	s. 75
Den historiske skjebnen til Karl Marx lære	s. 78

I.	s. 78
II.	s. 79
III.	s. 80
Marxisme og revisjonisme	s. 83
KAMPEN FOR Å SKAPE ET SOSIALDEMO- KRATISK ARBEIDERPARTI I RUSSLAND .	s. 95
Hva er «folkevennene», og hvordan kjemper de mot sosialdemokratene.	s. 97
Oppgavene til de russiske sosialdemokratene ..	s.179
Noter	s.204
Personregister	s.225

FORORD FRA FORLAGET

Utvalgte verker i 12 bind er et omfattende/dekkende utvalg av Lenins arbeider. Lenins verker er en del av sjølve grunnlaget for arbeiderklassens revolusjonære teori. Derfor hører disse 12 binda hjemme i bokhylla til alle klassebevisste arbeidere og andre revolusjonære.

Serien innledes med åtte artikler av Stalin, der han tegner et sterkt og skarpt bilde av Lenin og leninismen. Så følger tre artikler av Lenin der han karakteriserer Marx og marxismen. Resten av serien er ordna i den rekkefølgen de blei skrevet. Alle skriftene i serien er trykt i sin helhet, unntatt «*Hva er 'folkevennene', og hvordan kjemper de mot sosialdemokratene?*», der bare del I er tatt med.

Utvalgte verker i 12 bind inneholder om lag 200 av Lenins skrifter. En del av dem som har spilt ei særskilt rolle i utviklinga av den marxist-leninistiske teorien skal vi omtale kort her:

Hva er «folkevennene», og hvordan kjemper de mot sosialdemokratene? (Bind 1)

Oppgavene til de russiske sosialdemokratene. (Bind 1)

Hva må gjøres? (Bind 2)

Ett skritt fram og to tilbake. (Bind 3)

To slags taktikk for sosialdemokratiet i den demokratiske revolusjonen. (Bind 4)

Om nasjonenes rett til sjølbestemmelse. (Bind 5)

Imperialismen, det høyeste stadiet i kapitalismen.

(Bind 6)

Om parolen om et Europas forente stater.

(Bind 6)

Den proletariske revolusjonens militærprogram.

(Bind 6)

Apriltesene. (Bind 7)

Katastrofen framfor oss og korleis vi skal hindra han. (Bind 7)

Staten og revolusjonen (Bind 8)

Dei næraste oppgåvene for sovjetmakta. (Bind 9)

Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky. (Bind 10)

Økonomi og politikk i epoken med proletariatets diktatur. (Bind 11)

«Venstre»-kommunismen — en barnesjukdom. (Bind 11)

Foreløpig utkast til teser om det nasjonale spørsmålet og kolonispørsmålet. (Bind 11)

Om naturalskatten. (Bind 12)

Om kooperasjonen. (Bind 12)

Hva er «folkevennene», og hvordan kjemper de mot sosialdemokratene er et skarpt oppgjør med opportunistene på den tida, narodnikene. Den var en viktig del av kampen for å skape et sosialdemokratisk arbeiderparti i Russland. Her satte Lenin for første gang fram tanken om den revolusjonære alliansen mellom arbeiderne og bøndene som et hovedmiddel til å styrte tsarismen, godseierne og borgerskapet.

I *Hva må gjøres?* (1902) la Lenin fram en plan for å bygge et proletarisk parti, et parti av en ny type. Han avslørte at de opportunistiske ideologiene uttrykte borgerskapets innflytelse i arbeiderbevegelsen. Han framheva betydninga av den revolusjonære teorien og av partiet som den ledende krafta i arbeiderbevegelsen.

I *Ett skritt fram og to tilbake* (1904) forsvarte Lenin partiet mot mensjevikene som ville desorganisere det,

han forsvarte prinsippet om partiet mot sirkelvesen og disiplinløse grupper. For første gang i marxismens historie utarbeidde han læra om partiet som proletariats ledende *organisasjon*, og han skapte det organisatoriske grunnlaget for bolsjevikpartiet.

I *To slags taktikk for sosialdemokratiet i den demokratiske revolusjonen* (1905) angrep Lenin den småborgerlige taktikken til mensjevikene og grunnnga den bolsjevikiske taktikken for den borgerlig-demokratiske revolusjonen og for overgangen til den sosialistiske revolusjonen.

Om nasjonenes rett til sjølbestemmelse (1914) inneholder et marxistisk program for det nasjonale spørsmålet. Lenin slår fast at å gå mot nasjonenes rett til sjølbestemmelse er å gå ærend for de herskende klassene i undertrykkernasjonene.

Imperialismen, det høyeste stadiet i kapitalismen (1916) er en grundig, marxistisk analyse av imperialismen som oppråtnende kapitalisme og terskelen til den sosialistiske revolusjonen. Her definerer også Lenin arbeideraristokratiet som den viktigste sosiale støtta for borgerskapet i våre dager, som de virkelige agentene til borgerskapet i arbeiderklassens bevegelse. Ut fra fakta og tallmateriale om kapitalismen i imperialismens epoke la Lenin fram ei ny teoretisk oppfatning: sosialismen *kan ikke* seire i alle land samtidig, men den *kan* seire i et enkelt kapitalistisk land tatt for seg. Denne slutninga formulerte Lenin i artiklene *Om parolen om et Europas forente stater* (1915) og *Den proletariske revolusjonens militærprogram* (1916)

Apriltesene (1917) var en plan for den kampen bolsjevikpartiet skulle føre for at den borgerlig-demokratiske revolusjonen skulle vokse over i den sosialistiske.

I skriftet *Katastrofen framfor oss og korleis vi skal hindra han* (1917) advarte Lenin det arbeidende folket i Russland om faren for å bli lagt i lenker av den tyske imperialismen, hvis folket ikke sjøl tok makta og redda

landet fra undergangen. Han beviste at «Russland ikke kan gå framover uten å gå mot sosialismen», at krigen stilte Russland overfor alternativet «enten gå under eller innhente og overgå de framskredne landa også økonomisk.»

Ved å studere erfaringene fra de to revolusjonene i Russland gjenskapte og utvikla Lenin den marxistiske læra om staten, den proletariske revolusjonen og proletariatets diktatur i *Staten og revolusjonen*. (1917).

I *Dei næraste oppgåvene for sovjetmakta* (1918) tar Lenin opp de viktigste problemene i den sosialistiske oppbygginga.

Ut fra erfaringene fra det første året med sovjetmakt videreutvikla Lenin læra om proletariatets diktatur i *Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky*. Boka er et skarpt oppgjør med opportunisme utkledd som marxisme.

I *Økonomi og politikk i epoken med proletariatets diktatur* (1919) forklarer Lenin hvorfor klassekampen fortsetter under sosialismen. Han slår fast at klassene består fortsatt og vil bestå i hele perioden med proletariatets diktatur, og at utviklinga av økonomien er ei forutsetning for å utvikle samfunnet mot kommunismen.

Med boka «*Venstre*»-kommunismen — en barne-sjukdom (1920) ga Lenin arbeiderklassen i hele verden del i erfaringene fra bolsjevikenes kamp for sosialismen, og han klarla den russiske revolusjonens internasjonale betydning. Lenin understreka hvor viktig det var at de kommunistiske partiene lærte å arbeide der hvor massene var og ikke forfalt til eventyrpolitikk og sekterisme, samtidig som han kritiserte høyreopportunistene. Boka er en hovedkilde når en skal studere revolusjonær strategi og taktikk.

I *Foreløpig utkast til teser om det nasjonale spørsmålet og kolonispørsmålet* (1920) framhever Lenin den store betydninga av de nasjonale frigjøringsbevegelsene

i koloniene og de undertrykte landa. Han fordømmer skarpt imperialistisk sjåvinisme.

I *Om naturalskatten* (1921) la Lenin grunnlaget for den nye økonomiske politikken (NEP), et midlertidig tilbaketog for å samle krefter og midler til å skape en mektig, sosialistisk industri og tilintetgjøre restene av kapitalismen i landet.

I *Om kooperasjonen* (1923) skisserte Lenin en plan for oppbygginga av sosialismen i Sovjetunionen ved å trekke bøndene inn i den sosialistiske oppbygginga gjennom kooperasjonen, ved å innføre kollektivismens ideer gradvis i jordbruket.

Serien er ordna i perioder som svarer til inndelinga i *Sovjetunionens Kommunistiske Partis (bolsjevikenes) historie*. Periodene fordeler seg slik på de enkelte binda:

Bind 1 — *Kampen for å skape et sosialdemokratisk arbeiderparti i Russland* (fram til 1901)

Bind 2 og 3 — *Russlands sosialdemokratiske arbeiderparti blir danna og bolsjevikenes og mensjevikenes fraksjoner oppstår* (1901—1904).

Bind 4 — *Den russisk-japanske krigen og den første russiske revolusjonen* (1904—1907).

Bind 5 — *Stolypinreaksjonen, bolsjevikene konstituerer seg som et sjølstendig marxistisk parti* (1908—1912) og

Oppsvinget i arbeiderbevegelsen framfor den første imperialistiske krigen (1912—1914).

Bind 6 — *Den imperialistiske krigen og den andre revolusjonen i Russland* (1914—1917).

Bind 7, 8 og 9 — *Førebuinga til den sosialistiske Oktoberrevolusjonen og gjennomføringa av den* (april 1917—april 1918)

Bind 10 og 11 — *Den utenlandske militærintervensjonen og borgerkrigen* (1918—1920)

Bind 12 — *Overgangen til fredelig arbeid med å gjenoppbygge nasjonaløkonomien* (1921—1923).

Utvalget i *Utvalgte verker i 12 bind*, i hvert enkelt bind og i serien som helhet, svarer til det som blei laga av Marx-Engels-Lenin-instituttet under Stalins veiledning i 1930-åra. Den utgava vi utgir nå, følger den 4. russiske utgava fra 1946.

Notene og personregisteret bak i boka er det forlaget sjøl som står ansvarlig for. Når det gjelder notene nederst på sidene, er Lenins egne noter ført opp uten signatur, mens forlagets noter er merka —*Red.*

Forlaget Oktober
Oslo, oktober 1977
Ø.S.

**J. V. Stalin
Om Lenin
og leninismen.**

Husk, elsk og studer Iljitsj, vår lærer, vår leder.

*Bekjemp og slå fiendene, de indre og de ytre —
som Iljitsj gjorde det.*

*Bygg det nye livet, den nye tilværelsen, den nye kul-
turen*

— som Iljitsj gjorde det.

*Forsøm aldri det små i arbeidet, for av det små
blir det store bygd opp*

*— det er et av Iljitsj' viktigste
bud til oss.*

J. Stalin.

Жоуните, моуните, исуанте
Илибура, нашего учителя, нашего товарища
Бриггеса и подержайте вра-
гов, внутренних и внешних, — по
Илибуру.

Стройте новую жизнь, новую
силу, новую культуру — по Илибуру
Никогда не обнаруживайтесь от
малого вражде, но из малых стро-
ите великое, — в этом один из
важных заветов Илибура.

М. Сталин

Ved Lenins død

**Tale holdt på Den allrussiske sovjetkongressen,¹
26. januar 1924**

Kamerater, vi kommunister er folk av ei særskilt støpning. Vi er gjort av et særskilt stoff. Vi er de som utgjør hæren til den store proletariske strategen, hæren til kamerat Lenin. Det fins ikke noe større ære enn å tilhøre denne hæren. Det fins ikke noe større enn titelen medlem av det partiet som kamerat Lenin grunnla og leda. Det er ikke alle som kan være medlem av et slikt parti. Det er ikke alle som kan stå imot de påkjenningene og stormene som følger med medlemskap i et slikt parti. Det er sønnene av arbeiderklassen, sønnene av nød og kamp, sønnene av utrulig savn og heltedodig innsats som framfor alle andre bør være medlemmer i et slikt parti. Det er derfor partiet til leninistene, partiet til kommunistene, også blir kalt partiet til arbeiderklassen.

DA KAMERAT LENIN GIKK BORT FRA OSS, PÅLA HAN OSS Å HOLDE DEN HØYE TITTELEN PARTIMEDLEM I ÆRE OG BEVARE DEN REIN. VI SVERGER DEG, KAMERAT LENIN, AT VI SKAL OPPFYLLE DETTE BUDET DITT MED ÆRE!

I tjuefem år vokta Lenin partiet vårt og gjorde det til det sterkeste og mest stålsatte arbeiderpartiet i verden. Slaga fra tsarismen og dens lakeier, raseriet til borgerkapet og godseierne, de væpna angrepa fra Koltsjak og Denikin,* den væpna intervensjonen fra Stor-

* *Koltsjak og Denikin* — to ledere for kontrarevolusjonære oppstander i 1919 og 1920. Se Lenin, *Utvalgte verker i 12 bind*, bind 11, Forlaget Oktober 1976. — Red.

britannia og Frankrike, løgnene og bakvaskelsene i borgerpressa med sine hundre tunger — alle disse skorpionene kasta seg hele tida over partiet vårt gjennom et kvart hundreår. Men partiet vårt sto støtt som et fjell. Det slo tilbake de utallige slaga fra fiendene sine og leda arbeiderklassen framover, til seier. Partiet vårt smidde enheten og solidariteten i rekkene sine i voldsomme slag. Og gjennom enhet og solidaritet vant det seier over arbeiderklassens fiender.

DA KAMERAT LENIN GIKK BORT FRA OSS, PÅLA HAN OSS Å VOKTE ENHETEN I PARTIET SOM VÅR ØYESTEIN. VI SVERGER DEG, KAMERAT LENIN, AT VI SKAL OPPFYLLE OGSÅ DETTE BUDET DITT MED ÆRE!

Arbeiderklassens lodd har vært byrdefullt og utålelig. Lidelsene til det arbeidende folket har vært smertefulle og bitre. Slaver og slaveiere, livegne og føydalherrer, bønder og godseiere, arbeidere og kapitalister, undertrykte og undertrykkere — slik har verden vært bygd opp fra uminnelige tider, og slik er den fortsatt i de aller fleste land den dag i dag. Gang på gang, ja hundrevis av ganger opp gjennom hundreåra, har det arbeidende folket strevd for å kaste av seg undertrykkerne og bli herrer over sin egen skjebne. Men hver gang har de, slått og vanæra, blitt tvunget til tilbaketog. De har gjømt bitterheten og ydmykelsen, raseriet og fortvilelsen i hjertene sine og retta blikket mot en uransakelig himmel der de håpet å finne forløsning. Slavelenkene var ubrutte som før, eller de gamle lenkene blei erstatta av nye, like byrdefulle og nedverdiggende lenker. Landet vårt er det eneste landet der de undertrykte og underkua arbeidende massene har klart å kaste av seg styret til godseierne og kapitalistene, og erstatta det med styret til arbeiderne og bøndene. Dere veit, kamerater, og hele verden innrømmer det nå, at denne veldige kampen blei leda av kamerat Lenin og partiet hans. Lenins storhet ligger

framfor alt i dette, at han ved å skape Sovjetrepublikken viste de undertrykte massene i hele verden i praksis at håpet om forløsning ennå ikke er tapt. Han viste at godseierne og kapitalistenes herredømme er kortvarig, at arbeidets kongedømme *kan* bli skapt gjennom anstrengelsene til det arbeidende folket sjøl, og at arbeidets kongedømme kan bli skapt på *jorda*, og ikke i himmelen. Slik tente han frigjøringshåpet i hjertene til arbeiderne og bøndene over hele verden. Det forklarer hvorfor Lenins navn er blitt det navnet som de arbeidende og utbytta massene elsker høyest.

DA KAMERAT LENIN GIKK BORT FRA OSS, PÅLA HAN OSS Å VERNE OG STYRKE PROLETARIATETS DIKTATUR. VI SVERGER DEG, KAMERAT LENIN, AT VI IKKE SKAL SKY NOEN ANSTRENGELSER FOR Å OPPFYLLE OGSÅ DETTE BUDET DITT MED ÆRE!

Proletariatets diktatur blei oppretta i landet vårt på grunnlag av en allianse mellom arbeiderne og bøndene. Dette er det første og djupeste grunnlaget for Sovjetrepublikken. Arbeiderne og bøndene kunne ikke ha seira over kapitalistene og godseierne uten en slik allianse. Arbeiderne kunne ikke ha slått kapitalistene uten støtta fra bøndene. Bøndene kunne ikke ha slått godseierne uten arbeidernes ledelse. Dette stadfester hele historia fra borgerkrigen i landet vårt. Men kampen for å befeste Sovjetrepublikken er på ingen måte sluttført — den har bare tatt ei ny form. Tidligere tok alliansen mellom arbeiderne og bøndene form av en militærallianse, fordi den var retta mot Koltsjak og Denikin. Nå må alliansen mellom arbeiderne og bøndene ta form av økonomisk samarbeid mellom land og by, mellom arbeidere og bønder. For den er retta mot kjøpmannen og kulakken,* og målet for den er at

* *Kulakker* — storbønder, borgerskapet på landsbygda i Russland.
— *Red.*

arbeidere og bønder skal forsyne hverandre gjensidig med alt de trenger. Dere veit at ingen arbeidde seigere for dette enn kamerat Lenin.

DA KAMERAT LENIN GIKK BORT FRA OSS, PÅLA HAN OSS Å STYRKE ALLIANSEN MELLOM ARBEIDERNE OG BØNDENE MED ALLE KREFTER. VI SVERGER DEG, KAMERAT LENIN, AT VI SKAL OPPFYLLE OGSÅ DETTE BUDET DITT MED ÆRE!

Det andre grunnlaget for Sovjetrepublikken er forbundet mellom det arbeidende folket fra de ulike nasjonalitetene i landet vårt. Russere og ukrainere, basjkirere og hviterussere, grusere og aserbadsjanere, armenere og dagestanere, tatarer og kirgisere, usbekere og turkmenere er alle like interessert i å styrke proletariatets diktatur. Proletariatets diktatur frir ikke bare disse folka fra lenker og undertrykking, men disse folka redder på si side Sovjetrepublikken vår fra renkespillet og angrepa fra fiendene til arbeiderklassen gjennom den enestående hengivenheten sin til Sovjetrepublikken og vilja si til å gjøre offer for den. Derfor understreka kamerat Lenin kraftig og utrøttelig overfor oss nødvendigheten av det frivillige forbundet mellom folka i landet vårt, nødvendigheten av at de samarbeidde broderlig innafor ramma av forbundet av republikkene.

DA KAMERAT LENIN GIKK BORT FRA OSS, PÅLA HAN OSS Å STYRKE OG UTVIDE FORBUNDET AV REPUBLIKKENE. VI SVERGER DEG, KAMERAT LENIN, AT VI SKAL OPPFYLLE OGSÅ DETTE BUDET DITT MED ÆRE!

Det tredje grunnlaget for proletariatets diktatur er den røde hæren og den røde flåten vår. Lenin innprenta oss mer enn en gang at det pusterommet vi hadde vunnet

fra de kapitalistiske statene kunne vise seg å være kortvarig. Mer enn en gang framholdt Lenin for oss at ei av de viktigste oppgavene til partiet vårt er å styrke rødehæren og forbedre tilstanden for den. Hendingene i samband med ultimatumet til Curzon og krisa i Tyskland² stadfesta nok en gang at Lenin hadde rett som alltid. La oss derfor sverge, kamerater, at vi ikke skal sky noen anstrengelser for å styrke rødehæren og rødeflåten vår.

Landet vårt står som en veldig klippe midt i et hav av borgerlige stater. Bølge etter bølge slår mot det, truer med å bryte det ned og vaske det bort. Men klippen står urokkelig. Hvor ligger styrken det har? Ikke bare i den kjensgjerninga at landet vårt hviler på en allianse mellom arbeiderne og bøndene, at det utgjør et forbund av frie nasjonaliteter, at det er verna av rødehærens og rødeflåtens mektige arm. Styrken, fastheten og soliditeten til landet vårt skyldes den djupe sympatien og ufravikelige støtta som landet finner i hjertene til arbeiderne og bøndene over hele verden. Arbeiderne og bøndene i hele verden ønsker å bevare Sovjetrepublikken som ei pil skutt ut fra den stø handa til kamerat Lenin inn i fiendeleiren, som ei søyle for håpa deres om forløsning fra undertrykking og utbytting, som et pålitelig fyrtårn som viser vegen til frigjøringa deres. De ønsker å bevare den, og de kommer ikke til å tillate godseierne og kapitalistene å ødelegge den. I dette ligger styrken vår. Her ligger styrken til det arbeidende folket i alle land. Og her ligger svakheten til borgerskapet over hele verden.

Lenin så aldri på Sovjetrepublikken som et mål i seg sjøl. Han så alltid på den som et avgjørende ledd for å styrke den revolusjonære rørsla i landa i vest og øst, et avgjørende ledd for å lette seieren for det arbeidende folket i hele verden over kapitalismen. Lenin visste at dette var den eneste rette oppfatninga, både fra et internasjonalt standpunkt og fra standpunktet om å bevare sjølve Sovjetrepublikken. Lenin visste at bare

dette kunne tenne hjertene til det arbeidende folket i hele verden med beslutninga om å utkjempe de avgjørende slaga for frigjøringa si. Derfor la han, det største av alle geniene som har leda proletariatet, grunnlaget for Arbeiderinternasjonalen rett etter at proletariatets diktatur blei oppretta. Derfor blei han aldri trøtt av å utvide og styrke forbundet av det arbeidende folket i hele verden — Den kommunistiske internasjonale.

I løpet av de siste par dagene har dere sett at titusener og hundretusener av arbeidende mennesker har valfarta til kamerat Lenins bære. Om ikke lenge vil dere se representanter for millioner av arbeidende mennesker valfarte til kamerat Lenins grav. Dere trenger ikke tvile på at disse som representerer millioner vil bli fulgt av representanter for ti- og hundretalls millioner fra alle deler av verden. De vil komme for å vitne om at Lenin ikke bare var lederen for det russiske proletariatet, ikke bare for de europeiske arbeiderne, ikke bare for kolonilanda i øst, men for hele det arbeidende folket på kloden.

DA KAMERAT LENIN GIKK BORT FRA OSS, PÅLA HAN OSS Å FORBLI TRUFASTET MOT PRINSIPPA TIL DEN KOMMUNISTISKE INTERNASJONALEN. VI SVERGER DEG, KAMERAT LENIN, AT VI IKKE SKAL SPARE VÅRE LIV NÅR DET GJELDER Å STYRKE OG UTVIDE FORBUNDET AV DET ARBEIDENDE FOLKET I HELE VERDEN — DEN KOMMUNISTISKE INTERNASJONALEN!

Pravda, nr. 23,
30. januar 1924.

Lenin som det russiske kommunistpartiets organisator og leder

Det fins to grupper marxister. Begge arbeider under marxismens banner og rekner seg sjøl som «ekte» marxister. Likevel er de på ingen måte identiske. Det er snarere et digert svalg mellom dem, for arbeidsmetodene deres er stikk motsatte.

Den første gruppa nøyer seg som regel med ei ytre godkjenning av marxismen, med å vedkjenne seg formelt til den. Da denne gruppa ikke makter eller ønsker å gripe kjerna i marxismen, ikke makter eller ønsker å sette den ut i praksis, gjør denne gruppa de levende, revolusjonære prinsippa i marxismen om til livløse, meningsløse fraser. Den bygger ikke virksomheten sin på erfaring, på lærdommene fra praktisk arbeid, men på sitater fra Marx. Den henter ikke rettledningene og vegledningene sine fra en analyse av den levende virkeligheten, men fra analogier* og historiske paralleller. Den viktigste sjukdommen til denne gruppa er uoverensstemmelsen mellom ord og handling. Følgelig blir de stadig skuffa og bærer evig nag til skjebnen, som gang på gang svikter denne gruppa og lar den sitte der med «skjegget i postkassa». Navnet på denne gruppa er mensjevismen³ (i Russland), opportunismen (i Europa). Kamerat Tyszka (Jogitsjes) karakteriserte denne gruppa svært treffende på Londonkongressen**, da han sa at den ikke står, men *legger seg* på marxismens standpunkt.

* *Analogi* — gr., overensstemmelse, samsvar, likhet. — *Red.*

** *Londonkongressen* var den 5. kongressen til Russlands sosialdemokratiske arbeiderparti — (RSDAP). Den blei holdt fra 30. april til 19. mai 1907 i London. — *Red.*

Den andre gruppa derimot, legger ikke størst vekt på den ytre godkjenninga av marxismen, men på å gjøre den til virkelighet, bruke den i praktisk handling. Det denne gruppa i hovedsak konsentrerer oppmerksomheten sin om, er å avgjøre de metodene og midlene for å sette marxismen ut i livet som svarer best til situasjonen, og å endre disse metodene og midlene ettersom situasjonen endrer seg. Den avleder ikke veiledningene og rettledningene sine fra historiske analogier og paralleller, men fra et studium av de forholda som omgir en. Den bygger ikke virksomheten sin på sitater og maksimer*, men på praktisk erfaring. Den prøver hvert skritt gjennom erfaring, lærer av feilene sine og lærer andre hvordan de skal bygge et nytt liv. Det forklarer i virkeligheten hvorfor det ikke er noen uoverensstemmelse mellom ord og handling i virksomheten til denne gruppa, og hvorfor læra til Marx bevarer den levende, revolusjonære krafta si fullt ut. Marx' ord om at marxister ikke kan nøye seg med å forklare verden, men må gå videre og endre den,** kan bli brukt fullt ut om denne gruppa. Navnet på denne gruppa er bolsjevismen, kommunismen. Organisatoren og lederen av denne gruppa er V. I Lenin.

I

LENIN SOM DET RUSSISKE KOMMUNISTPARTIETS ORGANISATOR

Danninga av det proletariske partiet i Russland fant sted under særegne vilkår som skilte seg fra de vilkåra som var framherskende i Vesten på den tida da arbeiderpartiene blei danna der. Mens partiene i Vesten, i

* *Maksime* — lat., leveregel, grunnsetning, prinsipp. — *Red.*

** Karl Marx: *Teser om Feuerbach* (1845), tese 11. Se Karl Marx og Friedrich Engels, *Utvalgte verker*, eng. utg. bind II, Moskva 1951, s. 365. — *Red.*

Frankrike og i Tyskland, vokste fram av fagforeningene i ei tid da fagforeninger og partier var legale, da den borgerlige revolusjonen alt hadde funnet sted, da det fantes borgerlige parlament, da borgerskapet, etter å ha nådd makta, fant seg sjøl ansikt til ansikt med proletariatet, så var det i Russland tvert om slik at danninga av det proletariske partiet skjedde under en svært blodtøstig absolutisme*, i påvente av en borgerlig-demokratisk revolusjon. Danninga skjedde på ei tid da partiorganisasjonene på den ene sida var breddfulle av borgerlige «legale marxister» som tørsta etter å utnytte arbeiderklassen i den borgerlige revolusjonen, og da gendarmene** til tsaren på den andre sida plyndra partiets rekker for de beste partiarbeiderne mens veksten i den spontane revolusjonære rørsle krevde ei stålsatt, fast og tilstrekkelig hemmelig kampkjerne av revolusjonære, med evne til å lede bevegelsen for å styrte eneveldet.

Oppgava var å skille bukkene fra fårene, avgrense seg fra fremmedelement, organisere grupper av erfarne revolusjonære på det lokale planet, gi dem et klart program og én fast taktikk, og endelig å samle disse gruppene i en militant organisasjon av yrkesrevolusjonære som var tilstrekkelig hemmelig til å stå imot angrepa fra gendarmene, men samtidig tilstrekkelig knytta sammen med massene til å lede dem til slag i det rette øyeblikket.

Mensjevikene, de som «legger seg» på marxismens standpunkt, løste problemet svært enkelt: For så vidt som arbeiderpartiene i Vesten hadde vokst fram av partiløse fagforeninger som kjempa for å bedre de økonomiske kåra til arbeiderklassen, så burde det samme skje i Russland så langt det var mulig. Foreløpig var derfor «den økonomiske kampen arbeiderne førte mot arbeidskjøperne og regjeringa» i lokal målestokk

* *Absolutisme* — uinnskrenka herredømme, enevelde. — *Red.*

** *Gendarmen* — de halvmilitære polititroppene til tsaren. — *Red.*

tilstrekkelig, en skulle ikke skape noen allrussisk militant organisasjon. Og seinere ... nåja, seinere skulle en kalle sammen en arbeiderkongress av partiløse og utrope den til partiet, om det ikke hadde oppstått fagforeninger før det.

Trass i at denne «marxistiske» «planen» til mensjevikene var utopisk under russiske forhold, var det mange mensjeviker — og kanskje en god del bolsjeviker også — som neppe ante at den likevel medførte et omfattende agitasjonsarbeid som skulle nedvurdere tanken om partiprinsippet, ødelegge partigruppene, la proletariatet stå uten eget parti og utlevere arbeiderklassen til de liberale med hud og hår.

Den veldige fortjenesten som Lenin ytte det russiske proletariatet og proletariats parti, var at han blottstilte hele faren ved den organisatoriske «planen» til mensjevikene mens den ennå var på kimestadiet, da sjøl opphavsmennene til «planen» bare kunne forestille seg grunntrekka i den med et svare strev. Og fortjenesten hans er at han gikk til et voldsomt angrep på slappheten til mensjevikene i organisatoriske spørsmål etter å ha avslørt planen, og konsentrerte hele oppmerksomheten til partiaktivistene om dette spørsmålet. For det var sjølve partiets eksistens som sto på spill, det sto om liv eller død for partiet.

Å opprette ei allrussisk politisk avis som et samlende senter for partikreftene, å organisere sterke lokale partigrupper som partiets «regulære enheter», organisere disse gruppene i en helhet gjennom avisa og sveise dem sammen til et allrussisk militant parti med skarpt opptrukne grenser, med et klart program, en fast taktikk og *ei* vilje — slik var planen som Lenin utvikla i de to berømte bøkene sine, *Hva må gjøres?** og *Ett skritt fram, to skritt tilbake*.** Denne planens fortjeneste lå i

* *Hva må gjøres?* — bind 2 i *Utvalgte verker i 12 bind*, Forlaget Oktober 1976. — *Red.*

** *Ett skritt fram, to skritt tilbake* kommer som bind 3 i *Utvalgte verker i 12 bind*, Forlaget Oktober 1977. — *Red.*

at den samsvarte fullstendig med den russiske virkeligheten, og at den på en mesterlig måte generaliserte de organisatoriske erfaringene til de beste aktivistene. I kampen for denne planen fulgte flertallet av de russiske aktivistene bestemt Lenin, og lot seg ikke avskrekke av en mulig splittelse. Denne planens seier la grunnlaget for det tett sammensveisa og stålsatte kommunistpartiet som det ikke fins maken til i verden. Kameratene våre (ikke bare mensjevikene!) anklaga ofte Lenin for en overdreven hang til feider og splittelser, for å være ubarmhjertig i kampen mot forsoningsmakere, og så videre. På et tidspunkt var det unektelig slik. Men det er lett å forstå at partiet vårt ikke kunne ha kvitta seg med indre svakheter og utflytenhet, at det ikke kunne ha oppnådd den særmerkete krafta og styrken dersom det ikke hadde kasta ut de ikke-proletariske, opportunistiske elementa fra rekkene sine. I epoken med borgerlig styre kan et proletarisk parti bare vokse og bli sterkt i den grad det bekjemper de opportunistiske, anti-revolusjonære og partifiendtlige elementa i sine egne rekker og innafor arbeiderklassen. Lassalle hadde rett da han sa: «Partiet blir sterkt ved å rense seg.»*

Anklagerne pleide å vise til det tyske partiet, der «enheten» blomstra på denne tida. Men for det første er ikke all slags enhet et tegn på styrke, og for det andre trenger en bare å kaste et blick på det tidligere tyske partiet, som nå er splitta i tre partier,* for å innse hvor falsk og oppdikta «enheten» mellom Scheidemann og Noske på den ene sida, og Liebknecht og Luxemburg på den andre sida, var. Og hvem veit om det ikke hadde vært bedre for det tyske proletariatet dersom de

* Disse orda står i et brev fra Lassalle til Marx datert 24. juni 1852. Lenin brukte det som motto i *Hva må gjøres?* — Red.

* De tre partiene som oppsto etter splittelsen av det gamle tyske sosialdemokratiske partiet var Det sosialdemokratiske partiet, Det uavhengige sosialdemokratiske partiet og Tysklands kommunistiske parti. — Red.

revolusjonære elementa i det tyske partiet hadde splitta vekk fra de anti-revolusjonære elementa i tide? ... Nei, Lenin hadde tusen ganger rett da han førte partiet langs vegen med uforsonlig kamp mot de partifiendtlige og anti-revolusjonære elementa. For det var bare ved en slik organisasjonspolitikkk at partiet vårt kunne klare å skape den indre enheten og den forbausende sterke evna til å holde sammen som gjorde det i stand til å komme uskadd ut av julikrisa under Kerenski-regimet,⁴ bære Oktoberoppstanden på skuldrene sine, gjennomleve krisa under Brestperioden⁵ urokka, organisere seieren over Ententen** og endelig oppnå den uforliknelige smidigheten som gjør at det kan omdanne rekke sine når som helst og samle hundrtusener av medlemmene sine om ei hvilken som helst stor oppgave uten at det blir forvirring i partiet.

II

LENIN SOM DET RUSSISKE KOMMUNISTPARTIETS LEDER

Men fortjenestene til Det russiske kommunistpartiet på det organisatoriske området er bare ei side av saka. Partiet kunne ikke ha vokst og blitt sterkt så raskt hvis ikke det politiske innholdet i arbeidet, programmet og taktikken til partiet hadde stemt med den russiske virkeligheten, hvis ikke parolene til partiet hadde tent arbeidermassene og drevet den revolusjonære rørsla framover.

** *Ententen* — de imperialistiske maktene Storbritannia, Frankrike, Japan og USA som opererte som et forbund («entente») i intervensjonskrigene mot Sovjet 1918—22. — *Red.*

Den russiske borgerlig-demokratiske revolusjonen (1905) fant sted under forhold som var forskjellige fra de forholda som var framherskende under de revolusjonære omveltningene i Vesten, for eksempel i Frankrike og Tyskland. Revolusjonen i Vesten fant sted under kapitalismens manufakturperiode,⁶ og under forhold med utvikla klassekamp. Proletariatet var svakt og fåtallig og hadde ikke et eget parti som kunne utforme krava det hadde, mens borgerskapet var revolusjonært nok til å vinne tilliten til arbeiderne og bøndene og lede dem i kampen mot aristokratiet. I Russland begynte revolusjonen (1905) derimot under kapitalismens maskinindustriperiode, og under forhold med utvikla klassekamp. Det russiske proletariatet, som var forholdsvis tallrikt og sveisa sammen av kapitalismen, hadde alt utkjempa ei rekke slag mot borgerskapet. Proletariatet hadde sitt eget parti som var mer samla enn borgerskapets parti, og det hadde sine egne klassekrav, mens borgerskapet som dessuten levde på regjeringskontrakter, blei så skremt av den revolusjonære stemninga til proletariatet at det søkte forbund med regjeringa og godseierne mot arbeiderne og bøndene. Den kjensgjerninga at den russiske revolusjonen brøt ut som en følge av de militære tilbakeslaga på markene i Mandsjuria* bare framskynda hendingene uten å endre tingenes tilstand vesentlig.

Situasjonen krevde at proletariatet skulle ta ledelsen i revolusjonen, samle de revolusjonære bøndene rundt seg og føre en fast kamp mot tsardømmet og borgerskapet på samme tid, for å oppnå fullt demokrati i landet og sikre sine egne klasseinteresser.

Men mensjevikene, de folka som «legger seg» på

* Lenin sikter til den imperialistiske krigen mellom Russland og Japan om kontrollen over Korea og Mandsjuria i 1904—05. Krigen endte med russisk nederlag og danna opptakten til den «blodige søndagen» — signalet til den første russiske revolusjonen i 1905.

— Red.

marxismens standpunkt, avgjorde spørsmålet på sitt eget vis: Siden den russiske revolusjonen er en borgerlig revolusjon, og siden det er representantene for borgerskapet som leder borgerlige revolusjoner (se «historia» til den franske og tyske revolusjonen), så kan ikke proletariatet være ledende i den russiske revolusjonen. Ledelsen må overlates til det russiske borgerskapet (nettopp det borgerskapet som forrådte revolusjonen). Bøndene må også bli overgitt til borgerskapets innflytelse, mens proletariatet fortsatt bør være en opposisjon ytterst til venstre.

Og dette flauet potpurriet til de elendige liberalerne utga mensjevikene som det siste innafor den «ekte» marxismen! ...

Den veldige fortjenesten Lenin ytte den russiske revolusjonen var at han avslørte fullstendig det fåfengte i de historiske parallellene til mensjevikene og hele faren ved det mensjevikiske «revolusjonsskjemaet» som utleverte arbeidernes sak til borgerskapet med hud og hår. Proletariatets og bøndenes revolusjonære demokratiske diktatur istedenfor borgerskapets diktatur, boikott av Bulygin-dumaen⁷ og væpna oppstand istedenfor deltakelse og arbeid innafor den, ideen om ei «venstreblokk» etter at dumaen likevel blei sammenkalt og utnytting av dumatalerstolen til å fremme kampen utafor dumaen istedenfor ei kadettregjering⁸ og de reaksjonære «forhåpningene» til dumaen, kampen mot kadettpartiet som ei kontrarevolusjonær kraft istedenfor å danne ei «blokk» med det — slik var den taktiske planen som Lenin utvikla i de to berømte brosjyrene sine, *To slags taktikk for sosialdemokratiet i den demokratiske revolusjonen** og *Seieren for kadettene og oppgavene til arbeiderpartiet.***

Denne planens fortjeneste lå i at den direkte og bestemt formulerte klassekrava til proletariatet i

* Se Lenin, *Samla verk*, eng. utg., bind 9, s.1 — 119. — *Red.*

** Se Lenin, *Samla verk*, eng. utg., bind 10, s. 175—250. — *Red.*

epoken med *borgerlig-demokratisk revolusjon* i Russland, i at den letta overgangen til den sosialistiske revolusjonen og inneholdt ideen om *proletariatets diktatur* i kimeform. Flertallet av de russiske aktivistene fulgte Lenin fast og ufravikelig i kampen for denne taktiske planen. Denne planens seier la grunnen for den revolusjonære taktikken som vi har å takke for at partiet vårt nå ryster verdensimperialismens grunnvoller.

Den videre utviklinga av hendingene stadfesta fullt ut at prinsippa for den revolusjonære taktikken som blei utforma av Lenin i hans *To slags taktikk*, var riktige. De er blitt stadfesta av fire år med imperialistisk krig og smadringa av hele det økonomiske livet i landet, av Februarrevolusjonen og den berømte dobbeltmakta,⁹ av den provisoriske regjeringa, som var et arnested for borgerlig kontrarevolusjon, og av Petrogradsovjetet, som var forma for det forestående proletariske diktaturet. Videre er de blitt stadfesta av Oktoberrevolusjonen og oppløsninga av den konstituerende forsamlinga,* avskaffinga av den borgerlige parlamentarismen og proklameringa av Sovjetrepublikken, om-danninga av den imperialistiske krigen til en borgerkrig og offensiven til verdensimperialismen, sammen med de påståtte «marxistene», mot den proletariske revolusjonen. Og endelig er disse prinsippa blitt stadfesta av den ynkelige stillinga til mensjevikene, som klynga seg til den konstituerende forsamlinga og som blei kasta over bord av proletariatet og skylt opp på kapitalismens strender av revolusjonsbølgene. Et parti med en slik arv kunne seile uredde framover, uten å frykte undervannsskjær.

I vår tid med proletarisk revolusjon, da hver eneste parole fra partiet og alt det en leder sier blir prøvd i

* Konstituerende forsamling — grunnlovsgivende forsamling.
— Red.

handling, stiller proletariatet særlige krav til lederne sine. Historia kjenner proletariske ledere som var ledere i stormfulle tider — praktiske ledere, sjøloppofrende og modige, men svake i teorien. Navna på slike ledere blir seint glømt av massene. Lassalle i Tyskland og Blanqui i Frankrike var for eksempel slike ledere. Men bevegelsen som helhet kan ikke bare leve på minner, den må ha et klart mål (et program) og ei fast linje (taktikk).

Det fins en annen type ledere, nemlig ledere i fredstid. De er sterke i teorien, men svake i organisasjonsaker og praktisk arbeid. Slike ledere er populære bare hos et øvre sjikt i proletariatet, og da bare fram til ei bestemt tid. Når revolusjonsepoken setter inn, når det blir krevd praktiske revolusjonære paroler fra lederne, så forsvinner teoretikerne fra scenen og gir plass for nye menn. Plekhanov i Russland og Kautsky i Tyskland var for eksempel slike ledere.

For å holde stillinga som leder for den proletariske revolusjonen og det proletariske partiet, må en forene teoretisk styrke med praktisk-organisatorisk erfaring fra den proletariske røsla. Da P. Axelrod var marxist, skreiv han om Lenin at «han forener erfaringa til en god praktiker med ei teoretisk utdanning og en vid politisk horisont på en elegant måte». (Se. P. Axelrods forord til Lenins brosjyre *Oppgavene til de russiske sosialdemokratene*.) Hva herr Axelrod, den «siviliserte» kapitalismens ideolog, ville si om Lenin i dag, er ikke vanskelig å gjette. Men vi som kjenner Lenin godt og kan vurdere ting objektivt, nærer ingen tvil om at Lenin har bevart denne gamle egenskapen i fullt monn. Det er blant annet her vi må søke grunnen til at det er Lenin, og ingen annen, som i dag er lederen for det sterkeste og mest stålsatte proletariske partiet i verden.

Pravda nr. 86,
23. april 1920.
J. Stalin

Lenin

Tale holdt på et minnemøte ved militærskolen i Kreml, 28. januar 1924

Kamerater. Jeg har fått vite at dere har arrangert et minnemøte om Lenin her i kveld, og at jeg er innbudt som en av talerne. Jeg trur ikke det er noe behov for at jeg holder noen offisiell tale om virksomheten til Lenin. Jeg trur det ville være bedre om jeg nøyer meg med noen få kjensgjerninger for å få fram visse særtrekk ved Lenin som menneske og leder. Det vil kanskje ikke blir noen indre sammenheng mellom disse kjensgjerningene, men det er ikke av avgjørende betydning for å danne seg ei allmenn forestilling om Lenin. I hvert fall er det ikke mulig for meg å gjøre mer ved dette høvet enn det jeg nettopp har lova.

KONGEØRNA

Jeg blei først kjent med Lenin i 1903. Riktignok var det ikke noe personlig bekjentskap, men et bekjentskap gjennom brevveksling. Men det gjorde et uutslettelig inntrykk på meg, et inntrykk som jeg aldri har glømt opp gjennom alt arbeidet mitt i partiet. Jeg var i forvisning i Sibir på den tida. Kjennskapet mitt til Lenins revolusjonære virksomhet siden slutten av nittiåra, og særlig etter 1901, etter at *Iskra*¹⁰ begynte å komme ut, hadde overbevist meg om at vi hadde en mann av ualminnelig format i Lenin. På den tida så jeg ikke bare på ham som en leder av partiet, men som den virkelige grunnleggeren av det. For det var bare han som forsto den indre kjerna i og de tvingende behova til partiet vårt. Når jeg sammenlikna ham med de andre lederne i

partiet vårt, forekom det meg alltid at han var et hode høyere enn kollegaene sine — Plekhanov, Martov, Axelrod og de andre. Det forekom meg at Lenin, sammenlikna med dem, ikke bare var en av lederne, men en leder av første klasse, ei kongeørn, som ikke kjente til frykt i kampen og som modig leda partiet framover langs de utforska vegene til den russiske revolusjonære bevegelsen. Dette inntrykket blei sitende så djupt i meg at jeg følte jeg måtte skrive om det til en nær venn som budde i utlandet som politisk flyktning, og jeg spurte om han ville komme med si mening. Ei tid seinere, da jeg allerede var i forvisning i Sibir, dette var seint i 1903, mottok jeg et opprømt svar fra vennen min, og et enkelt, men djupt uttrykksfullt brev fra Lenin. Det viste seg at vennen min hadde vist brevet mitt til ham. Brevet fra Lenin var forholdsvis kort, men det inneholdt en dristig og uredde kritikk av det praktiske arbeidet til partiet vårt, og ei bemerkelsesverdige klar og presis framstilling av hele arbeidsplanen til partiet for den nærmeste framtida. Bare Lenin kunne skrive om de mest innvikla ting så enkelt og klart, så presist og uredde, at hver setning ikke så mye talte, men lød som et geværskudd. Dette enkle og uredde brevet styrka meg enda mer i oppfatninga om at Lenin var kongeørna i partiet vårt. Jeg kan ikke tilgi meg sjøl for at jeg, som følge av vanen en gammel illegal partiarbeider har, brente dette brevet fra Lenin, som så mange andre brev.

Fra den tida stammer bekjentskapet mitt med Lenin.

BESKJEDENHET

Jeg møtte Lenin for første gang i desember 1905, på bolsjevik-konferansen i Tammerfors (Finland). Jeg håpte å møte kongeørna i partiet vårt, den store mannen — stor ikke bare politisk, men, om dere vil, også legemlig. For i fantasien hadde jeg forestilt meg Lenin

som en kjempe, verdig og majestetisk. For en skuffelse det var for meg å se en mann som så helt alminnelig ut, under middels høyde, og som ikke skilte seg ut fra vanlige dødelige på noe vis, bokstavelig talt ikke på noe vis ...

Det blir godtatt som helt alminnelig at en «stor mann» kommer seint til møtene, slik at forsamlinga holder pusten mens den sitter og venter på at han skal dukke opp. Og så, like før «den store mannen» kommer inn, går det et sus gjennom salen: «Hysj! ... Stille! ... Han kommer!» Jeg syntes ikke at dette ritualet var overflødig, for det skapte et inntrykk, det skapte respekt. For en skuffelse det var for meg da jeg fikk vite at Lenin hadde kommet til konferansen før delegatene, hadde slått seg ned et eller annet sted i et hjørne og liketil førte en samtale, en helt alminnelig samtale med helt alminnelige delegater til konferansen. Jeg vil ikke skjule for dere at på den tida virka dette som noe av et brudd på visse vesentlige regler.

Først seinere forsto jeg at denne enkelheten og beskjedenheten, denne umaken for å unngå oppmerksomhet, eller i det minste ikke å stille seg fram og ikke understreke den høye stillinga si i dette trekket, var ei av Lenins sterkeste sider som den nye lederen for de nye massene, for de enkle, alminnelige massene av «menige medlemmer» av menneskeheten.

LOGISK STYRKE

De to talene som Lenin holdt på denne konferansen var bemerkelsesverdige. Den ene var om den aktuelle situasjonen og den andre om jordbruksspørsmålet. Dessverre er de ikke blitt tatt vare på. Det var inspirerte taler, og de satte hele konferansen i stormende begeistring. Den ualminnelige overbevisningskrafta, de enkle og klare argumenta, de knappe og lettfattelige setningene, fraværet av jåleri, av svimlende gester og

teatralske fraser for å oppnå effekter — alt dette utmerka talene til Lenin i forhold til talene de vanlige «parlamentariske» talerne holdt.

Men det var ikke den sida ved talene til Lenin som fengsla meg den gangen. Jeg blei fengsla av den uimotståelige logiske styrken i dem, en styrke som riktignok var litt tørr, men som fikk et fast tak i tilhørerne, tente dem gradvis, for så å overvelde dem fullstendig, for å si det slik. Jeg husker at mange av utsendingene sa: «Logikken i talene til Lenin er som et enormt følehorn som snor seg rundt deg fra alle kanter, holder det i ei skrustikke som du ikke makter å rive deg løs fra: Du må enten overgi deg eller innstille deg på fullstendig nederlag.»

Jeg trur at dette særtrekket ved talene til Lenin var den sterkeste sida ved talekunsten hans.

IKKE NOE KLYNKING

Den andre gangen jeg møtte Lenin var i 1906, på Stockholmkongressen* til partiet vårt. Dere veit at bolsjevikene var i mindretall på denne kongressen, og lei nederlag. Dette var den første gangen jeg så Lenin i rolla som den overvunnede. Men han likna ikke det minste på de lederne som klynker og mister motet etter et nederlag. Tvert om, nederlaget forvandla Lenin til en kilde av fortetta energi som inspirerte tilhengerne hans til nye slag og framtidig seier. Jeg sa at Lenin lei nederlag. Men hva slags nederlag var det? En trengte bare å se på motstanderne hans, seierherrene på Stockholmkongressen, nemlig Plekhanov, Axelrod, Martov og resten av dem. De hadde lite av framtoninga til virkelige seierherrer, for Lenins nådeløse kritikk av mensjevismen hadde knust hvert bein i kroppen deres,

* *Partikongressen i Stockholm* var den fjerde («enhets»-) kongressen til RSDAP. Den fant sted mellom 10. og 25. april 1906. — *Red.*

så å si. Jeg husker at vi, bolsjevikdelegatene, klumpa oss sammen i ei gruppe, stirra på Lenin og spurte ham om råd. Talene til noen av delegatene avslørte tendenser til trøtthet og motløshet. Jeg husker at Lenin svarte bitende på disse talene gjennom sammenbitte tenner: «Ikke klynk, kamerater. Vi er nødt til å vinne, for vi har rett.» Det Lenin prenta inn i oss, var hat til den klynkende intellektuelle, tru på vår egen styrke, tillit til at vi skulle seire. Vi følte at nederlaget for bolsjevikene var forbigående, at de var nødt til å vinne i den aller nærmeste framtid.

«Ikke noe klynking på grunn av et nederlag.» Det var dette trekket ved virksomheten til Lenin som hjalp ham til å samle en hær omkring seg, en hær som var trufast til siste slutt, og med tillit til sin egen styrke.

IKKE NOE SKRYT

På den neste kongressen, som blei holdt i London i 1907, viste det seg at bolsjevikene seira. Dette var første gangen jeg så Lenin i rolla som seierherre. Seier fordreier hodet på enkelte ledere, de blir høye på pæra og skrytende. Som oftest begynner de å triumfere og hvile på laurbæra. Men Lenin likna ikke det minste på slike ledere. Tvert om, det var nettopp etter en seier at han blei særskilt årvåken og forsiktig. Jeg husker at Lenin iherdig innprenta utsendingene: «For det første gjelder det å ikke bli berusa av seieren og ikke skryte. For det andre gjelder det å befeste seieren, og for det tredje gjelder det å gi fienden det avgjørende slaget, for han er på ingen måte knust sjøl om han er slått.» Han øste drepande forakt ut over de delegatene som lettsindig slo fast at «mensjevikene er helt ferdige nå». Han hadde ingen vansker med å vise at mensjevikene fortsatt hadde røtter i arbeiderbevegelsen, at de måtte bli bekjempa med kløkt og innsikt og at vi måtte unngå all overvurdering av egen styrke, og særlig all undervurdering av styrken til fienden.

«Ikke noe skryt når vi seirer.» Det var dette trekket ved Lenins karakter som hjalp ham til å bedømme styrken til fienden nøkternt og til å sikre partiet mot mulige overraskelser.

TRUSKAP MOT PRINSIPPA

Partiledere må godta meninga til flertallet i partiet sitt. Et flertall er ei makt som en leder må rekne med. Lenin var ikke mindre klar over dette enn andre partiledere. Men Lenin blei aldri et gissel for flertallet, særlig ikke når flertallet ikke hadde noe prinsippgrunnlag. Det har vært tider i historia til partiet vårt da meninga til flertallet eller de øyeblikkelige interessene til partiet har stått i strid med de grunnleggende interessene til proletariatet. I slike høve nølte aldri Lenin: Han tok bestemt side for det prinsipielle standpunktet mot flertallet i partiet. Han var dessuten aldri redd for å stå bokstavelig talt aleine mot alle i slike høve. For, som han ofte sa, han så på «en politikk tufta på prinsipp som den eneste riktige politikken».

I denne sammenhengen er de to følgende kjensgjerningene særlig typiske.

Den første kjensgjerninga. Det var i perioden mellom 1909 og 1911, da partiet var knust av kontrarevolusjonen og i ferd med å gå fullstendig i oppløsning. Det var ei tid med mistru til partiet, med massedesertering fra partiet, ikke bare av intellektuelle, men delvis til og med av arbeidere. Det var en periode da nødvendigheten av illegal organisering blei fornektet, en periode med likvidasjonisme¹¹ og sammenbrudd. Ikke bare mensjevikene, men til og med bolsjevikene besto da av ei rekke fraksjoner og strømninger som for det meste var skilt fra arbeiderbevegelsen. Dere veit at det var nettopp i denne perioden at ideen om ei fullstendig likvidering av den illegale organisasjonen oppsto, og at en en skulle organisere arbeiderne i et legalt, liberalt

stolypin-parti¹². På den tida var Lenin den eneste som ikke ga etter for denne utbredte epidemien, og som holdt partiprinsippets fane høyt. Han samla de spredte og knuste styrkene til partiet med utrulig tålmodighet og ualminnelig utholdenhet, bekjempa hver eneste partifiendtlige strømning innafor arbeiderbevegelsen og forsvarte partiprinsippet med uvanlig mot og uforliknelig utholdenhet.

Vi veit at Lenin seinere viste seg som seierherren i denne kampen for partiprinsippet.

Den andre kjensgjerninga. Det var i perioden mellom 1914 og 1917, da den imperialistiske krigen var i full gang, og da alle, eller nesten alle, de sosialdemokratiske og sosialistiske partiene hadde gitt etter for det allmenne patriotiske hysteriet og stilt seg til tjeneste for imperialismen i sine respektive land. Det var en periode da Den andre internasjonale hadde overgitt seg til kapitalismen, da til og med folk som Plekhanov, Kautsky, Guesde og resten av dem var ute av stand til å stå imot den sjåvinistiske tidevannsbølga. Lenin var den gangen den eneste, eller nesten den eneste, som førte en besluttsom kamp mot sosialsjåvinismen og sosialpassifismen¹³, den eneste som fordømte forræderiet til Guesde- og Kautsky-folka og som brennemerka den halvhjerta holdninga til de midt i mellom-«revolusjonære». Lenin visste at han bare fikk støtte fra et ubetydelig mindretall, men dette var ikke avgjørende for ham, for han visste at den eneste riktige politikken med ei framtid foran seg var en prinsippfast internasjonalisme. Han visste at en politikk grunnlagt på prinsipper er den eneste riktige politikken.

Vi veit at Lenin viste seg som seierherren også i denne kampen for en ny Internasjonale.

«En politikk grunnlagt på prinsipp er den eneste riktige politikken.» Dette var formelen Lenin nytta da han inntok nye «uangripelige» stillinger ved stormangrep, og vant de beste elementa fra proletariatet over til den revolusjonære marxismen.

TILLIT TIL MASSENE

Parti-teoretikere og partiledere, menn som kjenner historia til nasjoner og som har studert historia til revolusjoner fra begynnelse til slutt, blir av og til ramma av en skammelig sjukdom. Denne sjukdommen kalles frykt for massene, mistru til massenes skaperkraft. Dette gir av og til opphav til ei slags aristokratisk holdning hos lederne overfor massene, som sjøl om de ikke kan revolusjonshistoria utenat, er forutbestemt til å ødelegge den gamle ordninga og bygge den nye. Denne typen aristokratisk holdning skyldes redsel for at elementa skal komme i opprør, at massene skal «ødelegge for mye». Den skyldes et ønske om å spille rolla som en rådgiver som prøver å belære massene fra bøker, men som er uvillig til å lære av massene.

Lenin var den rake motsetninga til slike ledere. Jeg veit ikke om noen annen revolusjonær som hadde ei så djup tru på proletariatets skaperkraft og på den revolusjonære krafta i proletariatets klasseinstinkt som Lenin. Jeg veit ikke om noen annen revolusjonær som kunne hudflette de sjølgode kritikerne av «revolusjonens kaos» og «et virvar av uautoriserte masseaksjoner» så skånselsløst som Lenin. Jeg husker at da en kamerat under en samtale sa at «revolusjonen må bli fulgt av normale tilstander», så bemerkte Lenin spydig: «Det er en skam at folk som ønsker å være revolusjonære glømmer at den mest normale tilstanden i historia er den revolusjonære tilstanden.»

Derfor forakta Lenin alle som hånlig så ned på massene og prøvde å belære dem fra bøker. Og derfor hadde Lenin hele tida som rettesnor å lære av massene, prøve å forstå handlingene deres, studere nøye de praktiske erfaringene fra kampen til massene.

Tillit til massenes skaperkraft var det trekket ved virksomheten til Lenin som gjorde ham i stand til å forstå den spontane prosessen og lede den inn i den proletariske revolusjonens bane.

REVOLUSJONGENIET

Lenin var født til revolusjon. Han var i sannhet et geni når det gjaldt revolusjonære utbrudd og den største mesteren i den revolusjonære ledelsens kunst. Han følte seg aldri så fri og lykkelig som i tider med revolusjonære stormer. Med dette mener jeg ikke at Lenin bifalt alle revolusjonære stormer like mye, eller at han var for revolusjonære utbrudd til enhver tid og under alle slags forhold. Ikke i det hele tatt. Det jeg mener er at det geniale i Lenins innsikt aldri viste seg så fullt og klart som i tider med revolusjonære utbrudd. I revolusjonære stormer blomstra han bokstavelig talt opp, blei en profet, spådde klassenes bevegelse og de sannsynlige krokvegene revolusjonen ville ta, og han så dette som om han hadde alt i si hule hand. Det var med god grunn at folk i partikretsene våre pleide å si: «Lenin svømmer i revolusjonsbølgene som fisken i vannet.»

Derfor er de taktiske slagorda til Lenin «utrulig» klare og de revolusjonære planene hans så *dristige* at de kan «ta pusten fra en».

Jeg husker to kjensgjerninger som er særlig typiske for dette trekket ved Lenin.

Den første kjensgjerninga. Det var i perioden rett før Oktoberrevolusjonen, da millioner av arbeidere, bønder og soldater — drevet av krisa bak fronten og krisa ved fronten — krevde fred og frihet, da generalene og borgerskapet arbeidde for et militærdiktatur for å føre «krig på liv og død», da hele den såkalte «folkemeninga» og alle de såkalte «sosialistiske partiene» var fiendtlig innstilt til bolsjevikene og stempla dem som «tyske spioner». Det var i den perioden da Kerenski prøvde — og til en viss grad alt hadde greid — å drive bolsjevikpartiet under jorda, og da de enda mektige og disiplinerte hærene til den tysk-østerrikske koalisjonen sto overfor de trøtte og halvvegs oppløste hærene våre, mens de vest-europeiske «sosialistene»

levde i lykksalig forbund med regjeringene sine for å kunne føre «krigen fram til fullstendig seier» ...

Hva betydde det å starte et opprør på et slikt tidspunkt? Å starte et opprør i en slik situasjon betydde å sette alt på spill. Men Lenin var ikke redd for å ta sjansen. For han visste, han så det med det profetiske øyet sitt, at et opprør var uunngåelig, at det ville seire. Han så at et opprør i Russland ville bane vegen for å gjøre slutt på den imperialistiske krigen, at det ville reise de krigstrøtte massene i Vesten, at det ville forvandle den imperialistiske krigen til en borgerkrig, at opprøret ville innvarsle en Sovjetrepublikk og at Sovjetrepublikken ville tjene som et bolverk for den revolusjonære rørsle over hele verden.

Vi veit at det revolusjonære framsynet til Lenin seinere blei stadfesta enestående nøyaktig.

Den andre kjensgjerninga. Det var i de første dagene av Oktoberrevolusjonen, da Rådet for folkekommissærene prøvde å tvinge general Dukhonin, den mytteristiske øverstkommanderende, til å innstille fiendtlige handlinger og åpne forhandlinger om en våpenhvile med tyskerne. Jeg husker at Lenin, Krylenko (den kommende øverstkommanderende) og jeg dro til hovedkvarteret til generalstaben i Petrograd for å forhandle telegrafisk med Dukhonin. Det var et uhyggelig øyeblikk. Dukhonin og felthovedkvarteret avslo blankt å lyste ordren fra Rådet for folkekommissærene. Offiserene i hæren var fullstendig under pisken til felthovedkvarteret. Når det gjaldt soldatene, så kunne ingen forutsi hva denne hæren på fjorten millioner mann ville si — underordna som den var de såkalte armé-organisasjonene, som var fiendtlig innstilt til sovjetmakta. I sjølve Petrograd brygga det som kjent opp til mytteri blant offiserselevene. Videre marsjerte Kerenski mot Petrograd. Jeg husker at etter ei pause ved den direkte linja, så lyste plutselig ansiktet til Lenin uvanlig opp. Det var tydelig at han hadde kommet til ei beslutning. «La oss gå til radiostasjonen,» sa han, «den

vil være til hjelp for oss. Vi skal sende ut en særskilt ordre som avsetter general Dukhonin, utnevne kamerat Krylenko til øverstkommanderende isteden, og appellere til soldatene over hodet på offiserene, oppfordre dem til å omringe generalene, stoppe fiendtlige handlinger, opprette kontakt med de tysk-østerrikske soldatene og ta fredens sak i sine egne hender.»

Dette var «et sprang inn i det ukjente». Men Lenin kvidde seg ikke for dette «spranget». Tvert om gjorde han det ivrig, for han visste at hæren ønska fred og ville vinne freden ved å feie vekk alle hindringene på vegen dit. Han visste at denne metoden for å få istand fred var nødt til å ha sine virkninger på de tysk-østerrikske soldatene og ville utløse lengselen etter fred for fullt ved alle frontene uten unntak.

Vi veit at også her blei det revolusjonære framsynet til Lenin seinere stadfesta med største nøyaktighet.

Den geniale innsikten, evna til raskt å gripe og forutsi den indre betydninga i forestående hendinger, var den egenskapen ved Lenin som gjorde ham i stand til å slå fast den riktige strategien og ei klar linje for handling ved vendepunkta i den revolusjonære bevegelsen.

Pravda nr. 34

12. februar 1924.

Utdrag av samtalen med den første amerikanske arbeiderdelegasjonen

9. september 1927

I

Spørsmål fra delegasjonen og svara til kamerat Stalin.

Første spørsmål: *Hvilke nye prinsipp har Lenin og kommunistpartiet føyd til marxismen i praksis? Ville det være riktig å si at Lenin trudde på en «skapende revolusjon», mens Marx var mer tilbøyelig til å vente på at utviklinga av de økonomiske kreftene skulle kulminere?**

Svar: Jeg trur ikke at Lenin «føyde» noen «nye prinsipp» til marxismen, eller at han avskaffa noen av de «gamle». Lenin var og blir den mest trufaste og mest prinsippfaste eleven til Marx og Engels, og han støtta seg fullt og helt på de marxistiske prinsippa.

Men Lenin satte ikke bare læra til Marx og Engels ut i livet. Han førte samtidig denne læra vidare.

Hva betyr det?

Det betyr at han vidareutvikla læra til Marx og Engels i samsvar med de nye utviklingsvilkåra, med den nye fasen i kapitalismen, med imperialismen. Det betyr at Lenin ved å vidareutvikle læra til Marx under de nye vilkåra for klassekampen, bidro med noe nytt til marxismens allmenne skattkammer, sammenlikna med det som blei skapt av Marx og Engels, sammenlikna med det som kunne bli skapt i kapitalismens før-

* *Kulminere* — lat., nå høydepunktet, være på toppen. — Red.

imperialistiske epoke. Samtidig er dette nye bidraget fra Lenin til marxismens skattkammer helt og fullt bygd på de prinsippa som Marx og Engels satte fram.

Det er i denne forstand vi taler om leninismen som marxismen i epoken med imperialismen og proletariske revolusjoner.

Her er noen få problem der Lenin bidro med noe nytt, der han videreutvikla læra til Marx.

For det første spørsmålet om monopolkapitalismen, om imperialismen som den nye fasen i kapitalismen.

I *Kapitalen* analyserte Marx og Engels grunnlaget for kapitalismen. Men Marx og Engels levde i den perioden da den førmonopolistiske kapitalismen herska, i perioden med rolig evolusjon* av kapitalismen, da den bredte seg «fredelig» over hele verden.

Den gamle kapitalistiske fasen tok slutt seint på attenhundretallet og i begynnelsen av nittenhundretallet, da Marx og Engels alt var døde. Det er forståelig at Marx og Engels bare kunne ane de nye vilkåra for utviklinga av kapitalismen som oppsto som et resultat av kapitalismens nye fase som avløste den gamle fasen, som et resultat av den imperialistiske, monopolistiske utviklingsfasen, da kapitalismens rolige evolusjon blei avløst av ei sprangvis, katastrofeprega utvikling, da den ujamne utviklinga og motsigelsene i kapitalismen blei særlig tydelige, og da kampen om markeder og områder for kapitaleksport — under forholda med den ekstremt ujamne utviklinga — gjorde periodiske imperialistiske kriger for periodiske nyoppdelinger av verden uunngåelige.

Lenins fortjeneste, og dermed det nye bidraget hans her, var at han på grunnlag av de grunnleggende prinsippa i *Kapitalen* foretok en underbygd marxistisk analyse av imperialismen som den siste fasen i kapitalismen, og avslørte krefthyllene i imperialismen og vilkåra for dens endelige undergang. Denne analysen

* *Evolusjon* — fr., utvikling, gradvis forandring. — Red.

danna grunnlaget for Lenins tese om at under vilkåra for imperialismen kan sosialismen seire i enkelte kapitalistiske land, hver for seg.

For det andre spørsmålet om proletariatets diktatur.

Den grunnleggende ideen om proletariatets diktatur som det politiske herredømmet til proletariatet, og som en metode til å styrte kapitalmakta med vold, blei satt fram av Marx og Engels.

Det nye bidraget til Lenin på dette området var følgende:

a) Han oppdaga sovjetsystemet som den beste statsforma for proletariatets diktatur, og her gjorde han bruk av erfaringene fra Pariskommunen¹⁴ og den russiske revolusjonen*.

b) Han klargjorde formelen for proletariatets diktatur ut fra problemet med proletariatets allierte. Han definerte proletariatets diktatur som ei særlig form for klasseallianse mellom proletariatet, som lederen, og de utbytta massene fra de ikkeproletariske klassene (bøndene, osv.), som de som blir leda.

c) Han la særlig vekt på at proletariatets diktatur er den høyeste forma for demokrati i et klassesamfunn, forma for *proletarisk* demokrati, som uttrykker interessene til flertallet (de utbytta), i motsetning til *kapitalistisk* demokrati, som uttrykker interessene til mindretallet (utbytterne).

For det tredje spørsmålet om formene og metodene for å bygge sosialismen framgangsrikt i perioden med proletariatets diktatur, i perioden med overgang fra kapitalisme til sosialisme, i et land som er omgitt av kapitalistiske stater.

Marx og Engels så på perioden med proletariatets diktatur som en mer eller mindre langvarig periode, fylt av revolusjonære sammenstøt og borgerkriger. I denne perioden vil proletariatet, som sitter med makta, ta de økonomiske, politiske, kulturelle og organisatoriske tiltaka som er nødvendige for å skape et nytt,

* *Den russiske revolusjonen* — her revolusjonen i 1905. — Red.

sosialistisk samfunn, et samfunn uten klasser og uten stat, istedenfor det gamle, kapitalistiske samfunnet. Lenin bygde helt og fullt på disse grunnleggende prinsippa til Marx og Engels.

Lenins nye bidrag på dette området var:

a) Han beviste at det er mulig å bygge et fullstendig sosialistisk samfunn i et land med proletariats diktatur som er omgitt av imperialistiske stater — forutsatt at landet ikke blir kvalt av militærintervensjonene fra de kapitalistiske statene som omgir det.

b) Han streka opp de konkrete retningslinjene for den økonomiske politikken (den «nye økonomiske politikken»¹⁵) som proletariatet, som har nøkkelstillingene i økonomien (industrien, jorda, transportvesenet, bankene, osv.), knytter den sosialiserte industrien sammen med jordbruket med («bandet mellom industrien og bondehusholdninga»), og på det viset leder hele nasjonaløkonomien mot sosialismen.

c) Han streka opp de konkrete metodene for å lede og trekke hovedmassen av bøndene gradvis inn i den sosialistiske oppbygginga gjennom kooperativene. I hendene på proletariats diktatur er kooperativene et mektig redskap for å omdanne småbondehusholdninga og å omskolere hovedmassen av bøndene i sosialismens ånd.

For det fjerde spørsmålet om proletariats hegemoni i revolusjonen, i alle folkelige revolusjoner, både i revolusjonen mot tsarismen og i revolusjonen mot kapitalismen.

Marx og Engels ga hovedomrisset til tanken om proletariats hegemoni. Det nye bidraget til Lenin på dette området var at han videreutvikla og utvida dette omrisset til et helstøpt system for proletariats hegemoni, til et helstøpt system for proletariats ledelse av de arbeidende massene i by og land, ikke bare når det gjaldt å styrte tsarismen og kapitalismen, men også når det gjaldt å bygge sosialismen under proletariats diktatur.

Vi veit at tanken om proletariatets hegemoni blei anvendt på en mesterlig måte i Russland, takket være Lenin og partiet hans. Dette forklarer forresten hvorfor revolusjonen i Russland brakte proletariatet til makta.

Tidligere hadde det gjerne gått slik: Arbeiderne kjempa på barrikadene under revolusjonen. Det var de som ofra blodet og styrta den gamle ordninga. Men makta falt i hendene på borgerskapet, som siden undertrykte og utbytta arbeiderne. Slik var det i England og Frankrike. Slik var det i Tyskland. Men her i Russland gikk det annerledes. I Russland var ikke arbeiderne bare revolusjonens stormtropper. Samtidig som det russiske proletariatet var revolusjonens stormtropper, kjempa det for hegemoni, for den politiske ledelsen av alle de utbytta massene i by og land. Det samla dem rundt seg, reiv dem løs fra borgerskapet og isolerte borgerskapet politisk. Og samtidig som det leda de utbytta massene, kjempa det russiske proletariatet for å ta makta i sine egne hender og nytte den i sine egne interesser, mot borgerskapet, mot kapitalismen. Dette forklarer i virkeligheten hvorfor hvert eneste kraftige revolusjonsutbrudd i Russland, i oktober 1905 som i februar 1917, førte arbeidersovjetene fram på scenen som kimen til det nye maktapparatet, som har til oppgave å undertrykke borgerskapet — i motsetning til det borgerlige parlamentet, det gamle maktapparatet, som har som oppgave å undertrykke proletariatet.

To ganger prøvde borgerskapet i Russland å gjenopprette det borgerlige parlamentet og gjøre ende på sovjetene: I september 1917, i tida med «for-parlamentet»*, før bolsjevikene tok makta, og i januar 1918, under den grunnlovsgivende forsamlinga, etter at proletariatet hadde tatt makta. Og begge gangene lei borgerskapet nederlag. Hvorfor? Fordi borgerskapet alt var politisk isolert, fordi de veldige massene av det ar-

* *For-parlamentet* — den forsamlinga som skulle forberede valgene til ei grunnlovsgivende forsamling som skulle bli valgt den 17. september 1917. — *Red.*

beidende folket så på proletariatet som den eneste lederen av revolusjonen, og fordi sovjetene alt var blitt prøvd og testa av massene som deres egen arbeiderregjering. Det ville betydd sjølmord for proletariatet å erstatte denne regjeringa med et borgerlig parlament. Derfor er det ikke overraskende at den borgerlige parlamentarismen ikke slo røtter i Russland. Det er grunnen til at revolusjonen i Russland førte til proletariatets herredømme.

Slik blei resultata av å bruke Lenins system for proletariatets hegemoni i revolusjonen.

For de femte det nasjonale og koloniale spørsmålet.

Marx og Engels la fram de grunnleggende, første ideene om det nasjonale og koloniale spørsmålet, da de på si tid analyserte hendingene i Irland, India, Kina, de sentral-europeiske landa, Polen og Ungarn. Lenin baserte seg på disse ideene i arbeidene sine.

Lenins nye bidrag på dette området var:

a) Han samla disse ideene i ett helstøpt system av syn på nasjonale og koloniale revolusjoner i den imperialistiske epoken.

b) Han knytta det nasjonale og koloniale spørsmålet sammen med spørsmålet om å styrte imperialismen.

c) Han erklærte at det nasjonale og koloniale spørsmålet var en del at det allmenne spørsmålet om den internasjonale proletariske revolusjonen.

Endelig spørsmålet om proletariatets parti.

Marx og Engels skisserte de viktigste trekka ved partiet som den framskredne avdelinga til proletariatet. Uten det (partiet) kan ikke proletariatet nå fram til si frigjøring, verken i betydninga å erobre makta, eller i betydninga å omdanne det kapitalistiske samfunnet.

Det nye bidraget til Lenin på dette området var at han videreutvikla disse skissene i samsvar med de nye vilkåra for proletariatets kamp i den imperialistiske epoken, og viste at:

a) Partiet er den høyeste forma for proletariatets klasseorganisasjon, sammenlikna med andre former

for proletarisk organisasjon (fagforeninger, kooperativer, statsorganisasjon), som det er partiets oppgave å generalisere og lede arbeidet til.

b) Proletariatets diktatur kan bare bli gjennomført med partiet som den ledende krafta i diktaturet.

c) Proletariatets diktatur kan bare bli fullstendig dersom det blir leda av ett parti, kommunistpartiet, som ikke deler — og heller ikke må dele — ledelsen med andre partier.

d) Uten jerndisiplin i partiet kan ikke oppgavene til proletariatets diktatur bli fullført når det gjelder å undertrykke utbytterne og omdanne klassesamfunnet til et sosialistisk samfunn.

Dette er i hovedsak det nye som Lenin har bidratt med i arbeidene sine, der han utforma læra til Marx konkret og utvikla den videre i samsvar med de nye vilkåra for proletariatets kamp i den imperialistiske epoken.

Det er derfor vi sier at leninismen er marxismen i imperialismens og de proletariske revolusjonenes epoke.

Ut fra dette er det klart at leninismen ikke kan bli skilt fra marxismen, og enda mindre kan den bli stilt opp mot marxismen.

Spørsmålet som blei stilt av delegasjonen, fortsetter slik:

«Ville det være riktig å si at Lenin trudde på en 'skapende revolusjon', mens Marx var mer tilbøyelig til å vente på at utviklinga av de økonomiske kreftene skulle kulminere?»

Jeg mener det ville være helt feilaktig å si det. Jeg mener at hver eneste folkerevolusjon — så sant det virkelig er en folkerevolusjon — er en skapende revolusjon. For den ødelegger den gamle ordninga og skaper ei ny.

Sjølsagt er det ikke noe skapende i de «revolusjonene» — om vi kan kalle dem det — som av og til finner sted i visse tilbakestående land, i en form av en stammes leketøys-«opprør» mot en annen. Men

marxismen har aldri sett på slike leketøys-«opprør» som revolusjoner. Det er åpenbart ikke tale om slike «opprør», men om en folke-revolusjon i massemålestokk, der de undertrykte klassene reiser seg mot de undertrykkende klassene. En slik revolusjon må nødvendigvis være skapende. Marx og Lenin var nettopp tilhengere av en slik revolusjon, og bare en slik revolusjon. Det sier seg sjøl at en slik revolusjon ikke kan oppstå under alle slags vilkår, at den bare kan finne sted under bestemte gunstige økonomiske og politiske vilkår.

Tolvte spørsmål: *Kan De kort gi oss særtrekka til det framtidige samfunnet som kommunismen prøver å skape?*

Svar: De allmenne særtrekka ved det kommunistiske samfunnet fins i verkene til Marx, Engels og Lenin.

Anatomien til det kommunistiske samfunnet kan kort bli framstilt slik: Det er et samfunn der a) det ikke vil være privat eiendomsrett til produksjonsredskapene og produksjonsmidlene, men samfunnsmessig, kollektiv eiendomsrett. b) Det vil ikke finnes klasser eller statsmakt, men det vil være arbeidsfolk i industrien og jordbruket som styrer det økonomiske livet som ei fri sammenslutning av arbeidsfolk. c) Nasjonaløkonomien, organisert i samsvar med en plan, vil være bygd på det høyeste tekniske nivået, både i industrien og jordbruket. d) Det kommer ikke til å være noen motsetning mellom by og land, mellom industri og jordbruk. e) Produktene vil bli fordelt etter prinsippet til de gamle franske kommunistene: «Fra enhver etter evne, til enhver etter behov». f) Vitenskap og kunst vil få så gode vilkår at de kan slå ut i full blomst. g) Individet, som er

frigjort fra bekymringene for det daglige brød og ikke lenger trenger å krype for «de som har makta», vil bli virkelig fritt.

Og så videre, og så videre.

Det er klart at vi fortsatt har langt igjen til et slikt samfunn.

Når det gjelder de internasjonale vilkåra som er nødvendige for at det kommunistiske samfunnet skal seire fullstendig, så vil disse ta form og vokse i samsvar med veksten i de revolusjonære krisene og de revolusjonære handlingene til arbeiderklassen i de kapitalistiske landa.

Vi må ikke innbille oss at arbeiderklassen i ett land, eller i flere land, marsjerer framover mot sosialismen og videre mot kommunismen, og at kapitalistene i andre land kommer til å sitte med armene i kors og se likegyldig på dette. Enda mindre må vi innbille oss at arbeiderklassen i kapitalistiske land vil finne seg i å være bare tilskuere til den seierrike utviklinga av sosialismen i et eller annet land. I virkeligheten vil kapitalistene gjøre alt som står i deres makt for å knuse slike land. I virkeligheten vil hvert eneste viktige skritt mot sosialismen i et eller annet land, og enda mer mot kommunismen, uunngåelig bli ledsaga av uimotståelige forsøk fra arbeiderklassen i de kapitalistiske landa på å komme til makta og nå sosialismen i disse landa.

Slik vil det danne seg to sentrer i verden i den videre utviklinga av den internasjonale revolusjonen og den internasjonale reaksjonen: Det sosialistiske sentret, som trekker til seg de landa som nærmer seg sosialismen, og det kapitalistiske sentret, som trekker til seg de landa som nærmer seg kapitalismen. Kampen mellom disse to leirene vil avgjøre skjebnen til kapitalismen og sosialismen over hele verden.

Pravda, nr. 210,
15. september 1927.

Tale på valgmøte i Stalin-kretsen i byen Moskva

11. september 1937 i Det store teateret

Kamerater! Jeg hadde egentlig ikke tenkt å tale. Men den høyt akta kameraten vår, Nikita Sergejevitsj*, har så å si slept meg hit på møtet med makt. Hold nå en god tale, sa han. Hva skal jeg tale om? Hva slags tale skal det være? Alt som trengs å bli sagt før valget, er jo sagt om og om igjen i de talene som de ledende kameratene våre, Kalinin, Molotov, Vorosjilov, Kaganovitsj og mange andre ansvarlige kamerater har holdt. Hva mer kan en føye til disse talene?

Det blir sagt at folk gjerne vil ha ei forklaring på noen av problema i valgkampen. Hvilke forklaringer på hvilke problem? Alt som kan forklares, er jo forklart om og om igjen i de kjente oppropa fra bolsjevikpartiet, det kommunistiske ungdomsforbundet, landsrådet for fagforeningene, gass- og luftvernforbundet og komiteen for fysisk fostring. Hva mer kan jeg føye til disse forklaringene?

Sjølsagt kan jeg holde en liten lett tale om alt og ingenting. (*Munterhet*) Det er mulig at en slik tale ville more publikum. Det blir sagt at det ikke bare er i de kapitalistiske landa det fins mestere i slike taler, men også her i Sovjetlandet. (*Latter, applaus*) Men for det første er jeg ikke noen mester i slike taler. Og for det andre: Er det umaken verdt å drive med underholdning nå, når alle vi bolsjeviker er nedsylta i arbeid «til oppover ørene», som det heter? Jeg trur ikke at det er umaken verdt.

* Dvs. Khrusjtsjov. — Red.

Det er klart at en ikke kan holde noen god tale under slike omstendigheter.

Men når jeg likevel er kommet opp på talerstolen, må jeg sjølsagt si noe på et eller annet vis. *(Sterk applaus)*

Jeg vil først og fremst takke velgerne *(applaus)* for den tilliten de har vist meg.

Jeg er blitt stilt opp som kandidat til valget, og valgkommisjonen i Stalin-kretsen i sovjethovedstaden har registrert meg som kandidat. Det er en stor tillit, kamerater. Jeg må overbringe dere en varm bolsjevikisk takk for den tilliten dere har vist bolsjevikpartiet som jeg er medlem av, og meg personlig — som representant for dette partiet. *(Sterk applaus)*

Jeg veit hva den tilliten betyr. Jeg blir sjølsagt pålagt nye ekstra plikter, og altså et nytt, ekstra ansvar. Nåja, vi bolsjeviker har jo ikke akkurat for vane å nekte å ta på oss et ansvar. Jeg påtar meg det med glede. *(Stormende, langvarig applaus)*

For mitt eget vedkommende vil jeg gjerne forsikre dere, kamerater, at dere rolig kan stole på kamerat Stalin. *(Stormende, langvarig jubel. Roping fra salen: «Vi slutter alle opp om kamerat Stalin!»)* Dere kan rekne med at kamerat Stalin vil forstå å skjønne plikta si overfor folket *(applaus)*, overfor arbeiderklassen *(applaus)*, overfor bøndene *(applaus)*, overfor de intellektuelle. *(Applaus)*

Videre vil jeg ønske dere til lykke med den kommende folkefestdagen, kamerater. Den dagen da Det øverste sovjet i Sovjetunionen skal bli valgt. *(Sterk applaus)* Det kommende valget er ikke rett og slett et valg, kamerater. Det er en virkelig folkefest for arbeiderne våre, bøndene våre, de intellektuelle. *(Stormende applaus)* Verden har aldri opplevd et slikt virkelig fritt og virkelig demokratisk valg tidligere — aldri! Historia kjenner ikke til noe liknende eksempel. *(Applaus)* Her dreier det seg ikke om at det vil bli holdt alminnelige, like, hemmelige og direkte valg, sjøl om dette har stor betydning i og for seg. Det dreier seg om at valga hos

oss blir gjennomført så fritt og demokratisk som det overhodet er mulig, sammenlikna med valga i et hvilket som helst land i verden. Det blir også holdt alminnelige valg i noen kapitalistiske land, i de såkalte demokratiske landa. Men hvilke forhold blir de holdt under? De blir holdt under forhold som er prega av klassekonflikter, klassefiendskap, valgpress fra kapitalistene, godseierne, bankdirektørene og andre kapitalistiske haier si side. Vi kan ikke kalle slike valg fullstendig frie og fullstendig demokratiske, sjøl når de er alminnelige, like, hemmelige og direkte.

Her i landet vårt blir valga derimot holdt under helt andre forhold. Vi har ingen kapitalister og ingen gods-eiere, med andre ord ikke noe valgpress på de eiendomsløse klassene fra de besittende klassenes side. Her foregår valga under forhold som er prega av samarbeid mellom arbeidere, bøndene og de intellektuelle, av gjensidig tillit mellom dem. Jeg kunne si forhold som er prega av gjensidig vennskap, fordi vi ikke har noen kapitalister, godseiere og ingen utbytting, og ingen kan virkelig legge press på folket lenger for å forvrengte dets vilje.

Derfor er valga våre de eneste virkelig frie og virkelig demokratiske valga i hele verden. *(Sterk applaus!)*

Slike frie og virkelig demokratiske valg kan bare bli gjennomført der den sosialistiske ordninga har seira, nettopp på grunnlag av at sosialismen ikke bare er under oppbygging hos oss, men alt er blitt sjølve livet, det daglige livet til folket. For ti år siden kunne vi diskutere om sosialismen kunne bli bygd hos oss eller ikke. Nå er dette ikke lenger noe diskusjonsemne. Nå er dette et spørsmål om kjensgjerninger, det gjelder det levende livet, den daglige tilværelsen. Det er blitt noe som gjennomsyrer hele folkelivet. Vi arbeider på fabrikkene og i verkstedene våre uten kapitalister. Arbeidet blir leda av mennesker som kommer fra folket. Hos oss blir dette kalt sosialisme i praksis. De som dyrker jorda, arbeider på markene våre uten godseiere og kulakker. Arbeidet

blir leda av mennesker som kommer fra folket. Det blir kalt sosialisme i hverdagslivet hos oss, det blir kalt et fritt sosialistisk liv.

På dette grunnlaget er det hos oss blitt til nye, virkelig frie og virkelig demokratiske valg, valg som er uten sidestykke i menneskehetens historie.

Hvorfor skulle en så ikke ønske dere til lykke med denne folkefestdagen, valgdagen til Det øverste sovjet i Sovjetunionen!. (*Stormende jubel fra hele salen*)

Deretter vil jeg gi dere et råd, kamerater. Et råd fra en kandidat til velgerne sine. Hvis en ser på de kapitalistiske landa, så finner en der noen eiendommelige, jeg må si nokså merkelige forhold mellom de deputerte og velgerne. Mens valga står på, er de deputerte svært elskverdige mot velgerne, smisker med dem, sverger truskap overfor dem og gir dem alle slags løfter. Det ser ut som om de deputerte er helt avhengige av velgerne. Men så snart valga er over og kandidatene er blitt deputerte, forandrer de gjensidige forholda seg fullstendig. Mens det tidligere så ut som om de deputerte var avhengige av velgerne, viser det seg nå at de er helt uavhengige. I fire til fem år, dvs. helt fram til neste valg, føler den deputerte seg helt fri, helt uavhengig av folket, av velgerne sine. Han kan gå over fra den ene leiren til den andre, han kan avvike fra den riktige vegen og slå inn på den feilaktige. Han kan til og med rote seg bort i affærer som er ganske lyssky, han kan gjøre de krumspringa han finner for godt. Kort sagt — han er uavhengig.

Kan vi kalle slike forhold for normale? Ikke på noe vis, kamerater. Forfatninga vår tar nettopp hensyn til denne omstendigheten. Det er fastsatt ved lov at velgerne har rett til å avsette representantene sine før valgperioden er utløpt, dersom de begynner å skeie ut, kommer på avveger, glømmer at de er avhengige av folket, av velgerne.

Dette er ei ypperlig lov, kamerater. Den deputerte skal vite at han er folkets tjener, folkets utsending i Det øverste sovjet, og han skal følge den linja som folket

har gitt ham beskjed om. Hvis han kommer på avveger, har velgerne rett til å kreve nyvalg, og de har rett til å sende den deputerte som har kommet på avveger dit peppern gror. (*Latter og applaus*) Det er ei ypperlig lov. Rådet mitt, rådet fra en kandidat til velgerne sine, går ut på å huske denne velgerretten, nemlig retten til å avsette deputerte før valgperioden er ute, holde øye med de deputerte, kontrollere dem. Og hvis de finner på å avvike fra den riktige vegen, har folket rett til å kvitte seg med dem og kreve nyvalg. Regjeringa har plikt til å skrive ut nyvalg. Rådet mitt går ut på at dere husker denne lova og bruker den om det blir nødvendig.

Til slutt enda et råd fra en valgkandidat til velgerne sine.

Hva skal en kreve av representantene sine reint allment, om en tar de mest grunnleggende krava blant alle mulige krav?

Velgerne, folket, må kreve at de deputerte alltid er på høyde med oppgava si, at de ikke synker ned på den politiske spissborgerens nivå i arbeidet sitt, at de blir på sin post som politikere av Lenins type. Videre at de skal være like klare og faste politikere som Lenin var det (*applaus*), at de skal være like uredde i kampen og like skånselløse mot fiendene av folket som Lenin var det ... (*applaus*), at de skal handle uten panikk, uten den minste antydning til panikk når situasjonen blir tilspissa og det dukker opp en eller annen fare i horisonten, at de skal være like fri for enhver antydning til panikk som Lenin var det. (*Applaus*) Videre må folket kreve at de skal være like kloke og omtenkssomme som Lenin var det når de skal avgjøre kompliserte spørsmål der det blir krevd allsidig orientering og allsidig drøfting av alt som taler for og imot (*applaus*), at de skal være like sannferdige og ærlige som Lenin var (*applaus*), at de skal elske folket sitt like høyt som Lenin elsket det. (*Applaus*)

Kan vi si at alle kandidatene til valget er nettopp slike politikere? Det vil jeg ikke påstå. Det fins mange slags

mennesker, det fins mange slags politikere. Det fins folk som en ikke kan si noe om, dvs. hva de er — om de er gode eller dårlige, modige eller feige, vilkårsløst for folket eller på parti med folkets fiender. Det fins slike mennesker og det fins slike politikere. Vi har dem hos oss også, blant bolsjevikene. Dere veit sjøl, kamerater, at en familie har sine svarte får. (*Latter, applaus*) Den store russiske forfatteren Gogol har sagt noe svært trefende om slike folk, nemlig de ubestemmelige, som minner mer om politiske spissborgere enn om politiske bevisste personligheter, mennesker av en ubestemmelig, utflytende type: «Ubestemmelige mennesker, de er verken det ene eller det andre, en kan ikke bli klok på dem, de er alt og ingenting.» (*Latter og applaus*) Ute blant folket heter det også svært treffende om slike mennesker og politikere: «Han er jo verken fugl eller fisk» (*alminnelig latter og applaus*), «ikke lys for Vårherre, ikke ildrake for Djevelen». (*Alminnelig latter og applaus*)

Jeg kan ikke si helt bestemt om det ikke fins slike folk blant kandidatene (som jeg sjølsagt ber så mye om unnskyldning for), og blant politikerne våre. Det vil si folk som mest av alt minner om politiske spissborgere, folk som etter sin karakter og fysiognomi* minner om den typen mennesker som det heter om ute blant folket: «Ikke lys for Vårherre, ikke ildrake for Djevelen». (*Alminnelig latter og applaus*)

Jeg skulle ønske, kamerater, at dere vil øve systematisk innflytelse på kandidatene deres, og legge dem på hjertet at de skal ha Lenins store forbilde for øye og ta Lenin til mønster på alle måter. (*Applaus*)

Gjøremåla til velgerne er ikke slutt med valget. De fortsetter i hele den perioden som vedkommende øverst sovjet er valgt for. Jeg har alt snakka om den lova som gir velgerne rett til å avsette representantene sine før valgperioden er utløpt, så sant de avviker fra den

* *Fysiognomi* — oppsyn, utseende, ansiktsuttrykk. — *Red.*

riktige vegen. Plikta og retten til velgerne består altså i at de har representantene sine under stadig kontroll, og innprenter dem at de ikke under noen omstendigheter må synke ned til den politiske spissborgerens nivå. Velgerne må innprente dem at de skal være slik den store Lenin var. (*Applaus*)

Det var det andre rådet mitt til dere, kamerater. Rådet fra en kandidat til velgerne sine. (*Stormende, langvarig applaus. Alle reiser seg og snur seg mot regjeringslosjen, der kamerat Stalin tar plass under hurra- og leverop.*)

Pravda nr. 340,
12. desember 1937.

Tale ved mottakinga for medarbeiderne i de høyere skolene i Kreml

17. mai 1938

Kamerater! Tillat meg å utbringe en skål for vitenskapen, for blomstringa i vitenskapen, for vitenskapsmennesenes sunnhet!

For blomstringa i vitenskapen, den vitenskapen som ikke avgrenser seg fra folket, ikke holder seg vekk fra folket, men står klar til å tjene folket og la det få del i alle framskritt til vitenskapen! For den vitenskapen som tjener folket frivillig, med glede og ikke tvungent! (*Applaus*).

For blomstringa i vitenskapen, den vitenskapen som ikke tillater at de gamle og anerkjente lederne lever i sjølgod isolasjon som en slags mandariner* i vitenskapen, som vitenskapelige monopolister! For den vitenskapen som forstår innholdet, betydninga og allmakta i samarbeidet mellom de eldre og de yngre forskerne, som frivillig og gjerne åpner alle portene til vitenskapen for de unge kreftene i landet vårt, og gir dem muligheter til å nå fram til de store høydene i vitenskapen, som anerkjenner at framtida innafor vitenskapen tilhører ungdommen! (*Applaus*)

For blomstringa i vitenskapen, den vitenskapen der de som dyrker den forstår styrken og betydninga i de hevdvunnede vitenskapelige tradisjonene og utnytter dem dyktig til fordel for vitenskapen, men som likevel ikke vil være slaver for disse tradisjonene, som har mot

* *Mandariner* — eg. kinesiske embetsmenn. Blir i dag brukt i overført betydning om «lærde» menn i «elfenbenstårn», som aldri kan tenke seg å bli talt til nedafra. — *Red.*

og vilje til å bryte med gamle tradisjoner, normer og prinsipp når de blir forelda, når de blir en bremsekloss for framskrittet. For den vitenskapen som forstår å skape nye tradisjoner, nye normer, nye prinsipp! (*Applaus*)

I utviklinga si kjenner vitenskapen mange modige mennesker som forsto å bryte med det gamle og skape det nye, trass i alle hindringer, trass i alt. Slike vitenskapsmenn var Galilei, Darwin og mange andre som vi alle kjenner til. Jeg vil komme litt inn på en av disse koryféene* i vitenskapen, som samtidig er det største mennesket i vår tid. Jeg sikter til Lenin, læreren og oppdrageren vår. (*Applaus*) Tenk på 1917. Ut fra en vitenskapelig analyse av samfunnsutviklinga i Russland, ut fra en vitenskapelig analyse av den internasjonale situasjonen var Lenin den gangen kommet fram til at den eneste vegen ut av situasjonen var at sosialismen seira i Russland.

Dette var ei mer enn uventa slutning for mange av vitenskapsmennene på den tida. En overmåte framifrå vitenskapsmann som Plekhanov talte med forakt om Lenin, og hevdde at Lenin hadde «feberfantasier». Andre vitenskapsmenn som ikke var mindre kjent, hevdde at «Lenin var gått fra forstanden», at en burde ta ham i forvaring og oppbevare ham et godt stykke unna. Alle slags vitenskapsmenn sto den gangen mot Lenin og tok ham for å være et menneske som omstyrta vitenskapen. Men Lenin var ikke redd for å gå mot strømmen, mot tregheten. Og Lenin seira. (*Applaus*)

Der har dere et mønster på en vitenskapsmann som djervt bekjemper den forelda vitenskapen og brøyter veg for en ny.

Av og til hender det at nye veger i vitenskap og teknikk ikke blir rydda av allment anerkjente vitenskapsmenn, men av folk som er helt ukjente i den vitenskapelige verden, av jamne mennesker, praktikere, som for-

* Koryfé — gr., toneangivende person, hovedmann, leder. — Red.

nyer faget sitt. Ved dette bordet sitter kameratene Stakhanov og Papanin. Det er folk som er ukjente i den vitenskapelige verden, de har ingen akademiske grader, de er praktikere i faga sine. Men hvem er det som ikke veit at Stakhanov og stakhanovittene har kullkasta gjeldende normer, som var stilt opp av kjente vitenskapsmenn og teknikere, i det praktiske arbeidet sitt i industrien? De forkasta normer som var forelda og innførte nye normer som svarte til den virkelige vitenskapens og teknikkens krav. Hvem er det som ikke veit at Papanin og Papanin-folka forkasta den gamle oppfatninga av Arktis i det praktiske arbeidet sitt, på det drivende isflaket sitt, i forbifarta og uten strev, og viste av den var forelda. De har skapt ei ny oppfatning som svarer til krava i den virkelige vitenskapen. Hvem kan gå imot at Stakhanov og Papanin har fornya vitenskapen, at de er forskere innafor den framskredne vitenskapen vår?

Det kan altså forekomme denslags «mirakler» i vitenskapen ennå.

Jeg har talt om vitenskapen. Men vitenskap og vitenskap er to ting. Den vitenskapen jeg har talt om, kaller vi en *framskreden* vitenskap.

Et leve for blomstringa i den framskredne vitenskapen vår!

Et leve for de framskredne vitenskapsmennene!

Et leve for Lenin og leninismen!

Et leve for Stakhanov og stakhanovittene!

Et leve for Papanin og Papanin-folka! (*Applaus*)

Pravda nr. 136,
19. mai 1938.

Ved den røde hærens parade

Tale på Den røde plass i Moskva, 7. november 1941

Kamerater i Den røde hæren og Den røde flåten, befalingsmenn og politiske instruktører, arbeidere og arbeidere, menn og kvinner i kollektivbruka, intellektuelle, brødre og søstre bak fronten til fienden vår, dere som for ei tid er kommet under åket til de tyske røverne, våre strålende partisaner, både menn og kvinner som ødelegger etappelinjene til de tyske erobrerne!

På vegne av Sovjetregjeringa og bolsjevikpartiet vårt hilser og lykkønsker jeg dere i høve 24-årsdagen for den store sosialistiske Oktoberrevolusjonen.

Kamerater! Vi feirer i dag 24-årsdagen for Oktoberrevolusjonen under vanskelige forhold. Det lumske overfallet fra de tyske røverne og krigen som er tvunget på oss, har skapt en trusel mot landet vårt. Vi har mista ei rekke områder for ei tid. Fienden står foran portene til Leningrad og Moskva. Fienden rekna med at hæren vår ville bli splitta og at landet vårt ville synke i kne etter det første framstøtet. Men fienden rekna grundig feil. Trass i forbigående motgang slår den heltemodige hæren og flåten vår tilbake angrepa fra fienden over hele fronten og tilføyer den harde tap. Og landet vårt — hele landet vårt — er blitt organisert som en stor kamp-leir for, sammen med hæren og flåten vår, å gjøre nederlaget for de tyske erobrerne til virkelighet.

Det har vært dager da landet vårt var i en enda vanskeligere situasjon. Husk 1918, da vi feira ettårsdagen for Oktoberrevolusjonen. Tre fjerdedeler av landet vårt var den gangen i hendene på utenlandske angripere. Vi hadde mista Ukraina, Kaukasus, Sentral-Asia, Ural,

Sibir og Det fjerne Østen for ei tid. Vi hadde ingen allierte, vi hadde ingen rød hær — den var bare i ferd med å bli organisert — vi mangla brød, vi mangla våpen, vi mangla uniformer. Fjorten stater trua landet vårt den gangen. Men vi mista ikke motet, vi svikta ikke. Under krig og ild organiserte vi den gangen den røde hæren og omdanna landet vårt til en krigsleir. Den gangen inspirerte den store Lenin oss til krig mot de som hadde intervenert. Og hva skjedde? Vi slo angriperne, vi vant tilbake alle de områdene vi hadde tapt, vi seira.

Stillinga til landet vårt er langt bedre nå enn for 23 år siden. Nå er landet vårt mange ganger rikere enn for 23 år siden, både når det gjelder industri, levnetsmiddel og råstoff.

Nå har vi forbundsfeller, som danner en enhetsfront sammen med oss mot de tyske røverne. Nå finner vi sympati og støtte hos alle europeiske folk som er kommet under Hitler-tyranniet. Nå har vi en ypperlig hær og en ypperlig flåte som tappert forsvarer friheten og sjølstendigheten til fedrelandet vårt med livet som innsats. Vi lider ingen alvorlig skort verken på levnetsmiddel, våpen eller uniformer. Hele landet vårt, alle folkeslaga i landet vårt, støtter hæren og flåten vår, og hjelper dem med å slå de tyske fascistenes erobringshorder. Menneskereservene våre er uuttømmelige. Den store Lenins ånd og den seierrike fana hans inspirerer oss til fedrelandskrigen, nå som for 23 år siden.

Kan det være noen tvil om at vi kan og skal seire over de tyske erobrerne?

Fienden er ikke så sterk som noen forskremte intellektuelle innbiller seg. Fanden er ikke så farlig som han blir malt på veggen. Hvem kan nekte for at den røde hæren vår har fått de oppskrytte tyske troppene til å flykte i panikk mange ganger? Hvis en ikke dømmer ut fra de skrytende erklæringene til de tyske propagandistene, men ut fra den virkelige stillinga til Tyskland, er det ikke vanskelig å forstå at de tyske fascistiske

okkupantene står overfor en katastrofe. I Tyskland rår det nå sult og fattigdom. Tyskland har hatt et tap på 4½ millioner soldater i de fire månedene krigen har vart. Tyskland holder på å forblø, landets menneskerverver skrumper inn. Det er ikke bare blant de europeiske folka som er under det tyske okkupantåket at opprørsånden brer seg, men også i sjølve det tyske folket, som ikke kan se noen slutt på krigen. De tyske okkupantene anspenner de siste kreftene sine. Det er ingen tvil om at Tyskland ikke kan klare en slik anspennelse særlig lenge. Noen måneder til, et halvt år til, kanskje et års tid — og Hitler-Tyskland kommer til å revne under vekten av forbrytelsene sine.

Kamerater i den røde hæren vår, den røde flåten, bafalingsmenn og politiske instruktører, mannlige og kvinnelige partisaner! Hele verden ser på dere som den krafta som er i stand til å tilintetgjøre røverhæren til de tyske okkupantene. De undertrykte folka i Europa som lever under åket til de tyske okkupantene ser på dere som frigjørerne sine. Dere har fått ei stolt frigjøringsoppgave. Vis at dere er denne oppgava verdig! Den krigen dere fører er en frigjøringskrig, en rettferdig krig. La de store forfedrene våre — Aleksander Nevski, Dmitri Donskoi, Kusma Minin, Dmitri Posjarski, Aleksander Suvorov og Mikhail Kutusov inspirere dere i denne krigen med sitt eksempel og heltemot! La det seierrike flagget til den store Lenin vaie over dere!

For et fullstendig nederlag for de tyske okkupantene!

Død over de tyske okkupantene!

Leve det herlige fedrelandet vårt, friheten og sjølstendigheten!

Framover til seier under Lenins fane!

Pravda, nr. 310

den 8. november 1941.

LENIN

Utvalgte verker i 12 bind

OM MARX OG MARXISMEN

Marxismens tre kilder og tre bestanddeler¹⁶

I hele den siviliserte verden vekker læra til Marx et voldsomt fiendskap og hat fra hele den borgerlige vitenskapen (både den offisielle og den liberale), som ser på marxismen som ei slags «skadelig sekt». Og noen anna holdning kan en ikke vente, for det kan ikke finnes noen «upartisk» samfunnsvitenskap i et samfunn som er bygd på klassekampen. All offisiell og liberal vitenskap *forsvarer* lønsslaveriet på et eller annet vis, mens marxismen derimot har erklært ubønnhørlig krig mot dette slaveriet. Det er like tåpelig naivt å vente at vitenskapen skal være upartisk i et lønsslave-samfunn som å vente at fabrikkherrene skal være upartiske i spørsmålet om arbeiderlønninger burde økes ved å minske kapitalens profitt.

Men dette er ikke alt. Filosofiens historie og samfunnsvitenskapens historie viser med fullkommen klarhet at det ikke fins noe som likner «sektarisme» i marxismen, om en med det forstår ei trangsynt, forsteina lære som oppsto utenom hovedvegen for utviklinga av verdenssivilisasjonen. Tvert om, det geniale hos Marx består nettopp i at han ga svar på spørsmål som de fremste personlighetene i menneskeheten allerede hadde stilt. Læra hans vokste fram som den direkte og øyeblikkelige fortsettelsen av lærene til de største representantene for filosofi, politisk økonomi og sosialisme.

Den marxistiske læra er allmektig fordi den er sann.

Den er omfattende og helstøpt, og gir menneskene en fullstendig verdensanskuelse som ikke lar seg forsone med noen form for overtru, reaksjon eller forsvar for borgerlig undertrykking. Den er den rettmessige arvtakeren til det beste som mennesket laga i det nittende hundreåret i form av tysk filosofi, engelsk politisk økonomi og fransk sosialisme.

Vi skal gi et kort riss av disse tre kildene til marxismen, som også utgjør de tre delene av den.

I

Marxismens filosofi er *materialismen*. I hele den moderne historia til Europa, og særlig på slutten av det attende hundreåret i Frankrike, der det blei ført en målbevisst kamp mot all slags middelaldersk skrap, mot livegen trelldom i institusjoner og tanker, viste materialismen seg å være den eneste filosofien som var prinsippfast, trufast mot alt det naturvitenskapen lærer og fiendtlig mot overtru, hyklari, og så videre. Derfor har fiendene av demokratiet alltid satt inn alle krefter for å «tilbakevise», undergrave og vanære materialismen. De har forfekta ulike former for filosofisk idealisme, som på et eller annet vis alltid viser seg å være det samme som forsvar eller støtte for religionen.

Marx og Engels forsvarte den filosofiske materialismen svært målbevisst. De forklarte mer enn en gang hvor djupt feilaktig alle avvik fra dette grunnlaget er. Synsmåtene deres blir utlagt klarest og mest fullstendig i Engels sine verk, *Ludvig Feuerbach* og *Anti-Dühring*.¹⁷ Disse bøkene er handbøker for alle klassebevisste arbeidere, liksom *Det kommunistiske manifest*.

Men Marx nøyde seg ikke med materialismen fra attenhundretallet. Han utvikla filosofien til et høyere nivå. Han gjorde den rikere med bragdene til den tyske klassiske filosofien, særlig systemet til Hegel, som i sin

tur hadde ført fram til Feuerbachs materialisme. Den viktigste bragda var *dialektikken*, dvs. læra om utviklinga i si fullstendigste, djupeste og mest allsidige form. Det er læra om at menneskekunnskapen, som gir oss ei gjenspeiling av materien i evig utvikling, er relativ. De nyeste oppdagelsene i naturvitenskapen — radium, elektroner, elementenes forvandling — har stadfesta den dialektiske materialismen på bemerkelsesverdig vis, trass i læreene til de borgerlige filosofene, med de «nye» tilbakestega deres til gammel og råttan idealisme.

Marx utdjupa og utvikla den filosofiske materialismen fullt ut, og utvida kunnskapen om naturen til å omfatte kunnskapen om *menneskesamfunnet*. Hans *historiske materialisme* var ei stor bragd i vitenskapelig tenking. Det kaoset og den vilkårligheten som hadde rådd før i syna på historie og politikk, blei erstatta av en slående fullstendig og helstøpt vitenskapelig teori. Denne teorien viser hvordan det fra ett system for samfunnsliv utvikler seg et nytt og høyere system, som følge av veksten av produktivkreftene. Den viser for eksempel hvordan kapitalismen vokser ut av føydalismen.

Akkurat som menneskets kunnskap gjenspeiler naturen (dvs. materie i utvikling), som eksisterer uavhengig av mennesket, så gjenspeiler menneskets *samfunnsmessige kunnskap* (dvs. de ulike syna og læreene — filosofiske, religiøse, politiske og så vidare) det *økonomiske systemet* i samfunnet. Politiske institusjoner er ei overbygning på den økonomiske grunnvollen. For eksempel ser vi at de ulike politiske formene for moderne europeiske stater tjener til å styrke borgerskapets herredømme over proletariatet.

Filosofien til Marx er en fullendt filosofisk materialisme som har gitt menneskeheten, og særskilt arbeiderklassen, mektige kunnskapsredskap.

II

Da Marx hadde skjönt at det økonomiske systemet er grunnlaget som den politiske overbygninga er reist på, vigde han det meste av oppmerksomheten sin til å studere dette økonomiske systemet. Hovedverket til Marx, *Kapitalen*, er vigd til et studium av det økonomiske systemet i det moderne samfunnet, dvs. det kapitalistiske samfunnet.

Den klassiske politiske økonomien før Marx utvikla seg i England, som var det mest utvikla av de kapitalistiske landa. Adam Smith og David Ricardo la grunnlaget for *arbeidsverditeorien* gjennom undersøkelsene sine av det økonomiske systemet. Marx fortsatte arbeidet deres. Han skaffa bevis for teorien og utvikla den på en følgeriktig måte. Han viste at verdien av hver vare blir avgjort av den mengden med samfunnsmessig nødvendig arbeidstid som blir brukt til å lage den.

Der de borgerlige økonomene så et forhold mellom ting (byttet av vare mot vare), avdekket Marx et *forhold mellom mennesker*. Byttet av varer uttrykker sambandet mellom enkeltprodusenter gjennom markedet. *Pengene* betyr at sambandet blir tettere og tettere. De knytter hele det økonomiske livet til enkeltprodusentene uatskillelig sammen til en helhet. *Kapitalen* betyr ei videreutvikling av dette sambandet: Menneskets arbeidskraft blir en vare. Lønnsarbeideren selger arbeidskrafta si til den som eier jorda, fabrikkene og arbeidsmidla. Arbeideren bruker en del av dagen til å dekke kostnadene til underhold av seg sjøl og familien sin (lønna), mens han arbeider uten vederlag den andre delen av dagen, og skaper *merverdi* for kapitalisten, kilden til profitt, kilden til kapitalistklassens rikdom.

Læra om merverdien er hjørnesteinen i Marx' økonomiske teori.

Kapitalen, som er skapt av arbeidet til arbeideren, knuser arbeideren, ruinerer småeierne og skaper en hær av arbeidsløse. I industrien er storproduksjonens seier

uten videre åpenbar, men vi kan se den samme foreteelsen i jordbruket, der overlegenheten til det kapitalistiske storjordbruket blir styrka. Bruken av maskiner tiltar, og bondehusholdninga, som bli fanga av pengekapitalen, forfaller og går til grunne under byrden av den tilbakeliggende teknikken sin. Tilbakegangen for småproduksjonen tar ulike former i jordbruket, men sjølve tilbakegangen er ei uomtvistelig kjensgjerning.

Ved at kapitalen ødelegger småproduksjonen, fører den til at arbeidsproduktiviteten øker og at det blir skapt ei monopolstilling for storkapitalistenes sammenlutninger. Sjølve produksjonen blir mer og mer samfunnsmessig, hundretusenvís og millioner arbeidere blir knytta sammen i en lovbundet økonomisk organisme. Men produktet av dette felles arbeidet er det en handfull kapitalister som tilegner seg. Anarkiet i produksjonen, krisene, den avsindige jakta etter markeder øker, og livet til massene av befolkninga blir enda mindre trygt.

Ved å gjøre arbeiderne enda mer avhengige av kapitalen, skaper det kapitalistiske systemet den veldige makta som forent arbeid er.

Marx fulgte kapitalismens utvikling fra kimene til vareøkonomien, fra enkelt varebytte, fram til de høyeste formene for den, til storproduksjonen.

Og erfaringene fra alle kapitalistiske land, både gamle og nye, viser år etter år stadig flere arbeidere klart at denne marxistiske læra er sann.

Kapitalismen har seira over hele verden, men denne seieren er bare forspillet til arbeidets seier over kapitalen.

III

Da føydalismen blei styrta og det «frie» kapitalistiske samfunnet dukka opp rundt om i verden, blei det med en gang tydelig at denne friheten betydde et nytt under-

trykkings- og utbyttingssystem for det arbeidende folket. Ulike sosialistiske lærer vokste øyeblikkelig fram, som ei gjenspeiling av og en protest mot denne undertrykkinga. Men den tidlige sosialismen var en *utopisk* sosialisme. Den kritiserte det kapitalistiske samfunnet, den fordømte og forbanna det. Den drømte om at det skulle bli ødelagt, den hadde visjoner om ei bedre samfunnsordning, og forsøkte å overbevise de rike om det umoralske i utbytting.

Men den utopiske sosialismen kunne ikke peke på den virkelige løsinga. Den kunne ikke forklare den virkelige kjerna i lønsslaveriet under kapitalismen, den kunne ikke avdekke lovene for kapitalistisk utvikling eller vise hvilken *samfunnsmessig kraft* som er i stand til å skape det nye samfunnet.

Imens avdekka de stormende revolusjonene som overalt i Europa og særlig i Frankrike fulgte føydalismens, livegenskapens fall, klarere og klarere at *kampen mellom klassene* var grunnlaget for og drivkrafta i all utvikling.

Det blei ikke vunnet en eneste seier for politisk frihet over føydalklassen uten forbitra motstand fra den. Ikke et eneste kapitalistisk land utvikla seg på et mer eller mindre fritt og demokratisk grunnlag uten en kamp på liv og død mellom de ulike klassene i det kapitalistiske samfunnet.

Det geniale hos Marx ligger i at han var den første som strakk slutninga om lærdommen som verdenshistoria gir oss ut fra dette, og at han var den første som nytta denne lærdommen prinsippfast. Slutninga han trakk, er læra om *klassekampen*.

Folk har alltid vært tåpelige offer for bedrag og sjølbedrag i politikken, og de vil alltid være det, helt til de lærer å finne fram til *interessene* til den eller den klassen bak alle de moralske, religiøse, politiske og sosiale frasene, erklæringene og løftene. Forkjempere for reformer og forbedringer kommer alltid til å bli lurt av forsvarerne av den gamle ordninga, helt til de innser

at hver eneste gamle institusjon, hvor barbarisk og rått den enn kan se ut til å være, blir holdt oppe av kreftene til bestemte herskende klasser. Og det fins *bare en* måte å knuse motstanden til de klassene på, nemlig å finne, opplyse og organisere — nettopp i det samfunnet som omgir oss — de kreftene som kan, og som følge av den samfunnsmessige stillinga si *må*, utgjøre den krafta som er i stand til å feie vekk det gamle og skape det nye.

Bare den filosofiske materialismen til Marx har vist proletariatet vegen ut av det åndelige slaveriet der alle undertrykte klasser hittil har vansmekta. Bare den økonomiske teorien til Marx har forklart den virkelige stillinga til proletariatet i kapitalismens allmenne system.

I hele verden, fra Amerika til Japan og fra Sverige til Sør-Afrika, blir de sjølstendige organisasjonene til proletariatet mangedobla. Proletariatet blir opplyst og opplært ved å føre klassekampen sin. Det kvitter seg med fordommene fra det borgerlige samfunnet, slutter rekkene stadig tettere og lærer å måle rekkevidda av framgangene sine. Proletariatet stålsetter kreftene sine og vokser uimotståelig.

Den historiske skjebnen til Karl Marx' lære

Hovedsaka i læra til Marx er at den får fram den historiske rolla til proletariatet som skaperen av det sosialistiske samfunnet. Har begivenhetenes gang over hele verden stadfesta denne læra etter at den blei satt fram av Marx?

Marx la den fram for første gang i 1844. Det kommunistiske manifestet, skrevet av Marx og Engels og gitt ut i 1848, ga ei helhetlig og systematisk framstilling av denne læra, ei framstilling som den dag i dag er den beste. Siden den gangen har verdenshistoria klart delt seg i tre hovedperioder: 1) Fra revolusjonen i 1848¹⁸ til Pariskommunen (1871), 2) fra Pariskommunen til den russiske revolusjonen (1905), og 3) etter den russiske revolusjonen.

Vi skal nå se hvilken skjebne læra til Marx har hatt i hver av disse periodene.

I

I begynnelsen av den første perioden var læra til Marx på ingen måte framherskende. Den var bare ei av de svært tallrike gruppene eller strømingene innafor sosialismen. De formene for sosialisme som dominerte, var i hovedsak i slekt med vår egen narodnisme.¹⁹ Det vil si at de mangla forståelse for det materielle grunnlaget for den historiske bevegelsen, mangla enve til å få fram hvilken rolle og betydning hver enkelt klasse i det kapitalistiske samfunnet har, tilslørte det borgerlige

innholdet i demokratiske reformer med ulike kvasi-sosialistiske fraser om «folket», «rettferdigheten», «retten» og så videre.

Revolusjonen i 1848 var et dødelig slag mot alle disse høyrøsta, brokete og skrytende formene for *før-marxistisk* sosialisme. I alle land avslørte revolusjonen de ulike samfunnssklassene i *handling*. Da det republikanske borgerskapet skjøt ned arbeiderne i Paris i juni-dagene i 1848, avslørte det en gang for alle at *bare* proletariatet er sosialistisk av natur. Det liberale borgerskapet var hundre ganger mer redd for sjølstendigheten til denne klassen enn ei hvilken som helst form for reaksjon. De feige liberalerne krøp for reaksjonen. Bøndene var tilfreds med at levningene etter føydalismen blei avskaffa og gikk sammen med tilhengerne av ro og orden, de vakla bare av og til mellom *arbeiderdemokrati* og *borgerlig liberalisme*. Alle lærer om en *klasseløs* sosialisme og *klasseløs* politikk viste seg å være reint tullprat.

Pariskommunen (1871) avslutta denne utviklinga med borgerlige omforminger. Konsolideringa av republikken, dvs. den forma for politisk organisering der klasseforhold trer fram i si mest utilslørte form, skyldtes helt og holdent proletariatets heltemot.

I alle de andre europeiske landa førte ei mer rotete og mindre avslutta utvikling til det samme resultatet: Et borgerlig samfunn som hadde tatt endelig form. Mot slutten av den første perioden (1848—1871), en periode med stormer og revolusjoner, var den *før-marxistiske* sosialismen *død*. Det oppsto sjølstendige *proletariske* partier: Den første internasjonale²⁰ (1864—72) og Det tyske sosialdemokratiske partiet.²¹

II

Den andre perioden (1872—1904) skilte seg fra den første ved at den var av en «fredelig» type, ved at det

ikke forekom revolusjoner. Vesten hadde gjort seg ferdig med de borgerlige revolusjonene. Østen var ennå ikke moden for dem.

Vesten gikk inn i en fase med «fredelige» forbedelser til de endringene som skulle komme. Sosialistiske partier, i hovedsak proletariske, blei danna overalt. Og de lærte seg å bruke den borgerlige parlamentarismen, og å grunnlegge sin egen dagspresse, sine egne utdanningsinstitusjoner, fagforeninger og kooperative sammenslutninger. Læra til Marx vant full seier og *begynte å spre seg*. Sakte, men sikkert gikk utvelginga og mønstringa av styrkene til proletariatet og forbedelsene til de kommende slaga framover.

Dialektikken i historia var slik at marxismens teoretiske seier tvang fiendene av den til å *forkle seg* som marxister. Liberalismen, som var råtten innvendig, prøvde å gjenopplive seg sjøl i form av sosialistisk *opportunisme*. De tolka perioden med forberedelser av kreftene til store slag som at disse slaga var oppgitt. Bedringa av vilkåra for slavene i kampen mot lønns-slaveriet tolka de som at slavene hadde solgt retten sin til frihet for noen kopperslanter. De forkynste feigt «samfunnsfred» (dvs. fred med slaveeierne), at en skulle gi opp klassekampen, osv. De hadde svært mange tilhengere blant sosialistiske parlamentsmedlemmer, ulike byråkrater i arbeiderbevegelsen og de «sympatiserende» intellektuelle.

III

Men opportunistene hadde knapt gratulert seg sjøl med «samfunnsfreden» og med at det ikke var nødvendig med revolusjonære stormer under «demokratiet», før en ny kilde til veldige verdensstormer åpna seg i Asia. Den russiske revolusjonen blei fulgt av revolusjoner i Tyrkia, Persia og Kina²². Det er denne perioden med revolusjonære stormer og deres «tilbakevirkninger» på

Europa vi lever i nå. Ingen makt på jorda kan gjenopprette den gamle livegenskapen i Asia eller feie vekk det heltemodige demokratiet til massene i de asiatiske og halv-asiatiske landa, uansett skjebnen til den store kinesiske republikken, som ymse «siviliserte» hyener nå flekker tenner mot.

Visse folk som var uoppmerksomme på vilkåra for å forberede og utvikle massekampen, blei drevet til fortvilelse og anarkisme på grunn av de langvarige utsettelsene av den avgjørende kampen mot kapitalismen i Europa. Nå kan vi se hvor kortsynt og vankelmødig denne anarkistiske fortvilelsen er.

Den kjensgjerninga at Asia med si befolkning på åtte hundre millioner er blitt trukket inn i kampen for disse samme europeiske idealene, burde inspirere oss med optimisme, ikke fortvilelse.

De asiatiske revolusjonene har igjen vist oss at liberalismen er ryggesløs og ussel, at sjølstendigheten til de demokratiske massene er uhyre viktig, og at det går et skarpt skille mellom proletariatet og all slags borgerskap. Den som prater om *klasseløs* politikk og *klasseløs* sosialisme etter erfaringene i både Europa og Asia, fortjener ganske enkelt å bli satt i bur og stilt ut ved siden av den australske kenguruen, eller noe i den retning.

Etter Asia har også Europa begynt å røre på seg, sjøl om det ikke er på den asiatiske måten. Den «fredelige» perioden fra 1872 til 1904 er forbi, og den kommer aldri tilbake. Dyrtida og trustenes tyranni fører til ei hittil ukjent skjerping av den økonomiske kampen, som til og med har satt de britiske arbeiderne i bevegelse, de som har vært mest korrumpert av liberalismen. Vi ser at det brygger opp til ei politisk krise også i det «forstokka» borger- og junkerstyrte* landet Tyskland. Den ville opprustninga og den imperialistiske politikken

* *Junkerne* — den militaristiske godseierklassen i Prøyssen, Tyskland. Blei den herskende klassen i 1871, da Tyskland blei samla til en nasjon under Bismarck. — *Red.*

holder på å drive det moderne Europa inn i en «samfunnsfred» som mest av alt minner om ei kruttønne. Imens går oppløsninga av *alle* borgerlige partier og modninga av proletariatet jamt og støtt framover.

Etter at marxismen oppsto, har hver av de tre store periodene i verdenshistoria stadfesta marxismen på nytt og brakt den nye seirer. Men marxismen, som læra til proletariatet, kommer til å vinne enda større seirer i den historiske perioden som står foran oss.

Pravda, nr.50,
1. mars 1913.
undertegna *V.I.*

Marxisme og revisjonisme

Det fins et kjent ordtak som sier at hvis de geometriske aksioma* innvirka på menneskelige interesser, ville det helt sikkert bli gjort forsøk på å gjendrive dem. Naturhistoriske teorier som sto i strid med gamle fordommer i teologien, vekte og vekker fortsatt vanvittig motstand. Derfor er det ikke rart at den marxistiske læra har vært nødt til å kjempe for hvert skritt framover i løpet av livet sitt. Den tjener nemlig direkte til å opplyse og organisere den framskredne klassen i det moderne samfunnet, peker på de oppgavene som står foran denne klassen og viser at det nåværende systemet er nødt til å bli erstatta av ei ny ordning (i kraft av den økonomiske utviklinga).

Det sier seg sjøl at dette også gjelder for borgerlig vitenskap og filosofi, som blir dosert offentlig av offentlige professorer for å forvirre den oppvoksende generasjonen av de eiendomsbesittende klassene, og gi den «privatundervisning» mot indre og ytre fiender. Denne vitenskapen vil ikke høre om marxismen engang, og erklærer at den er blitt tilbakevist og utsletta. Marx blir angrepet med like stor iver av unge vitenskapsmenn som skaper seg en karriere ved å gjendrive sosialismen, som av skrøpelige oldinger som opprettholder tradisjonene fra alle mulige utlevde «systemer». Marxismens framgang, den kjensgjerninga at de marxistiske ideene

* *Aksiom* — gr., sjølinnlysende påstand, uomtvistelig grunnsetning som ikke trenger noe bevis. — *Red.*

sprer seg og får et fast grep om arbeiderklassen, er nødt til å forsterke hyppigheten og voldsomheten i disse borgerlige angrepa på marxismen, som blir sterkere, mer herda og mer levedyktig hver gang den blir «ut-sletta» av den offisielle vitenskapen.

Men sjøl blant lærer som henger sammen med kampen til arbeiderklassen, og som i all hovedsak er utbredt blant proletariatet, konsoliderte ikke marxismen på noe vis stillinga si med en gang. Det første halve hundreåret den eksisterte (fra og med 1840-åra) kjempa marxismen mot teorier som var grunnleggende fiendtlig mot den. Tidlig i førtiåra gjorde Marx og Engels opp med de radikale unghегelianerne²³, som sto på den filosofiske idealismens standpunkt. I slutten av førtiåra begynte kampen på området for økonomisk lære, mot proudhonismen.²⁴ Femtiåra så fullføringa av denne kampen, i kritikken av de partiene og lærene som gjorde seg gjeldende i det stormende revolusjonsåret 1848. I sekstiåra skifta kampen fra området for allmenn teori til et område nærmere den direkte arbeiderbevegelsen: bakuninismen²⁵ blei kasta ut av Internasjonalen. Tidlig i syttiåra var scenen i Tyskland ei kort stund opptatt av proudhonisten Mühlberger, og i slutten av syttiåra av positivisten²⁶ Dühring. Men den innflytelsen som begge hadde på proletariatet, var allerede fullstendig ubetydelig. Marxismen var alt i ferd med å vinne en uomtvistelig seier over alle andre ideologier i arbeiderbevegelsen.

I nittiåra blei denne seieren i hovedsak fullført. Til og med i de latinske landa, der de proudhonistiske tradisjonene holdt stillinga si lengst, bygde arbeiderpartiene i virkeligheten programma sine og taktikken sin på marxistisk grunnlag. Den gjenoppliva internasjonale organisasjonen til arbeiderbevegelsen, i form av periodiske internasjonale kongresser, vedtok fra begynnelsen av og nesten uten kamp det marxistiske standpunktet i alle vesentlige saker. Men etter at marxismen hadde fordrevet alle de mer eller mindre

helhetlige læreene som var fiendtlig innstilt til den, begynte tendensene som blei uttrykt i disse læreene å søke andre veger. Formene for og årsakene til kampen endra seg, men kampen fortsatte. Og det andre halve hundreåret med marxisme begynte (i nittiåra) med kampen mot ei strømning innafor marxismen sjøl som var fiendtlig til marxismen.

Bernstein, som en gang var ortodoks* marxist, ga navnet sitt til denne strømminga, nemlig revisjonismen. Han var den som kom fram mest høyrøsta og med det mest formålsretta uttrykket for rettinger av Marx, revidering av Marx, revisjonisme. Til og med i Russland vokser den ikke-marxistiske sosialismen helt tydelig over i revisjonisme rett foran øynene på oss. Her har den ikke-marxistiske sosialismen naturlig nok holdt stillinga lengst, som følge av at landet er økonomisk tilbakeliggende og som følge av overvekt av ei bondebefolkning som er tynga av restene etter livegenskapen. Både i jordbruksspørsmålet (programmet om å gjøre all jord kommunal) og i allmenne program- og taktikkspørsmål setter sosialnarodnikene våre mer og mer «rettinger» av Marx istedenfor de døende og forelda restene etter det gamle systemet sitt, som på sitt vis var helhetlig og grunnleggende fiendtlig til marxismen.

Den før-marxistiske sosialismen er slått. Den fortsetter kampen, ikke lenger på sitt eget sjølstendige grunnlag, men på marxismens allmenne grunnlag, som revisjonisme. La oss så undersøke det ideologiske innholdet i revisjonismen.

På filosofiens område fulgte revisjonismen i kjølvannet på den borgerlige professor-«vitenskapen». Professorene gikk «tilbake til Kant» — og revisjonismen slepte seg etter ny-kantianerne²⁷.

* *Ortodoks* — gr., person som holder seg til ei rein og opprinnelig lære. Her er det brukt i positiv betydning, men det blir som oftest brukt negativt (en stivt rettruende person osv.). — *Red.*

Professorene gjentok platthetene som prester har kommet med i tusentall mot den filosofiske materialismen — og revisjonistene smilte nedlatende og mumla (ordrett etter siste *Handbuch*) at materialismen var «tilbakevist» forlengst. Professorene behandla Hegel som «en død hund»²⁸, og mens de sjøl forkynte idealisme, riktignok en idealisme som var tusen ganger mer småskåren og banal enn Hegels, trakk de foraktfullt på skuldrene av dialektikken. — Og revisjonistene snubla etter dem ut i hengemyra av filosofisk vulgarisering av vitenskapen, som erstatta «spissfindig» (og revolusjonær) dialektikk med «enkel» (og rolig) «evolusjon». Professorene tjente de offentlige lønnene sine ved å tillempe både de idealistiske og de «kritiske» systema til den framherskende middelalderske «filosofien» (dvs. til teologien) — og revisjonistene klistra seg inn på dem og prøvde å gjøre religionen til ei «privat sak», ikke i forhold til den moderne staten, men i forhold til partiet til den framskredne klassen.

Det er unødvendig å slå fast hva slike «rettinger» av Marx virkelig betydde klassemessig sett, det sier seg sjøl. Vi skal bare merke oss at den eneste marxisten i den internasjonale sosialdemokratiske bevegelsen som kritiserte de utrulige platthetene til revisjonistene ut fra standpunktet til den prinsippfaste dialektiske materialismen, var Plekhanov. Vi må understreke dette enda mer ettertrykkelig, ettersom det i våre dager blir gjort djupt feilaktige forsøk på å smugle inn gammelt og reaksjonært filosofisk skvalder fordekt som en kritikk av Plekhanovs taktiske opportunisme.*

* Se *Studier i marxismens filosofi* av Bogdanov, Bazarov og andre. Vi kan ikke diskutere denne boka her, og på det nåværende tidspunktet må jeg innskrenke meg til å gjøre kjent at jeg skal bevise at *alt* som jeg har sagt om ny-kantianske revisjonister også gjelder for disse «nye» neo-humeistiske og neo-berkeleyanske revisjonistene. Dette skal jeg gjøre i en serie artikler, eller i en egen brosjyre. (Dette gjorde Lenin i boka *Materialisme og empiriokritisisme*. — Hume og Berkeley var engelske idealistiske filosofer. — *Red.*)

Når vi går over til politisk økonomi, må vi først og fremst merke oss at «rettingene» til revisjonistene var mye mer omfattende og utførlige på dette området. Det blei gjort forsøk på å påvirke publikum med «nytt materiale om den økonomiske utviklinga». Det blei sagt at det overhodet ikke skjer konsentrasjon av produksjonen i jordbruket, og at storproduksjon ikke fortrenger småproduksjonen her i det hele tatt, mens konsentrasjonen og fortrengninga foregår svært sakte innafor handel og industri. Det blei sagt at kriser nå var blitt sjeldnere og svakere, og at kartell og truster²⁹ trulig ville sette kapitalen i stand til å avskaffe kriser helt og holdent. Det blei sagt at «teorien om sammenbruddet» som kapitalen går mot, var uholdbar fordi klassemotsetningene hadde som tendens å bli mildere og mindre tilspissa. Til slutt blei det sagt at det heller ikke ville være av vegen å korrigere verditeorien til Marx, i tråd med Böhm-Bawerk*

Kampen mot revisjonistene i disse spørsmåla endte med ei like fruktbar gjenoppliving av den teoretiske tenkinga i den internasjonale sosialismen som Engels' kamp mot Dühring hadde gjort tjue år tidligere. Argumenta til revisjonistene blei analysert ved hjelp av kjensgjerninger og tall. Det blei bevist at revisjonistene systematisk malte et rosenrødt bilde av den moderne småproduksjonen. Det blei bevist med ugjendrivelige kjensgjerninger at *produksjon* i stor målestokk er teknisk og handelsmessig overlegen i forhold til småproduksjon, ikke bare i industrien, men også i jordbruket. Men vareproduksjon er mye mindre utvikla i jordbruket, og moderne statistikere og økonomer er som regel ikke særlig flinke til å plukke ut de særskilte greinene (noen ganger til og med de særskilte arbeidsoperasjonene) i jordbruket, som viser at det blir trukket mer og mer inn i *bytteprosessen* i verdensøkonomien.

* *Böhm-Bawerk* var en østerriksk borgerlig økonom som angreip kjerna i Marx' politiske økonomi, nemlig verdilova og utbyttings-teorien. — *Red.*

Småproduksjonen overlever på ruinene av naturalhus-holdninga, ved at ernæringa stadig blir dårligere, ved kronisk sult, forlenging av arbeidsdagen, forringing av kvaliteten og røkta av husdyra. Kort sagt, så overlever småproduksjonen med de samme metodene som handverksproduksjonen holdt seg oppe med mot kapitalistisk produksjon. Hvert framskritt i vitenskapen og teknologien er nødt til å undergrave grunnlaget for småproduksjonen i det kapitalistiske samfunnet uten stans. Og den sosialistiske politiske økonomien har som oppgave å undersøke denne prosessen i alle dens former, som ofte er sammensatte og innvikla, og vise småprodusenten at det er umulig for ham å hevde seg under kapitalismen, at det er umulig og håpløst for bondebruka under kapitalismen og at det er nødvendig for bonden å ta standpunktet til proletaren. I dette spørsmålet synda revisjonistene, i vitenskapelig forstand, ved overflatiske generaliseringer på grunnlag av kjensgjerninger som blei valgt ut ensidig og uten å vise til det kapitalistiske systemet i sin helhet. Fra et politisk synspunkt synda de i og med at de uunngåelig, enten de ville eller ikke, oppfordra eller pressa bonden til å innta småeierens holdning (dvs. borgerskapets holdning), istedenfor å presse bonden til å stille seg på standpunktet til den revolusjonære proletaren.

Stillinga for revisjonismen var enda verre når det gjaldt kriseteorien og sammenbruddsteorien. Det var bare ei svært kort tid at folk — og da bare de mest kortsynte — kunne tenke på å omskape grunnlaget for teorien til Marx under påvirkning fra noen få år med industrielt oppsving og velstand. Virkeligheten gjorde det svært raskt klart for revisjonistene at kriser ikke var noe som hørte fortida til: Oppsvinget blei fulgt av ei krise. Formene, rekkefølgen, bildet av de enkelte krisene endra seg, men krisene fortsatte å være en uunngåelig del av det kapitalistiske systemet. Samtidig med at kartella og trustene samla produksjonen, økte de anarkiet i produksjonen på et vis som var tydelig for

alle, de økte usikkerheten ved levekåra til proletariatet og undertrykkinga fra kapitalen. Dermed tilspissa de klassemotsigelsene til en tidligere ukjent grad. Nettopp de nye kjempetrustene har vist, i særlig tydelig og særlig stor målestokk, at kapitalismen går mot et sammenbrudd, både i betydninga enkeltstående politiske og økonomiske kriser, og i betydninga at hele det kapitalistiske samfunnet bryter fullstendig sammen. Den siste finanskrisa i Amerika og den forferdelige økninga av arbeidsløsheten over hele Europa, for ikke å snakke om den truende industrielle krisa som mange tegn peker mot, har alt sammen ført til at de ferskeste «teoriene» til revisjonistene er blitt glømt av alle — til og med av mange av revisjonistene sjøl ser det ut til. Men vi må ikke gløkke de lærdommene som denne vinglinga til de intellektuelle har gitt arbeiderklassen.

Når det gjelder verditeorien, trenger vi bare å si at bortsett fra høyst vage hentydninger og hjertesukk *à la* Böhm-Bawerk, så har revisjonistene ikke bidratt med noe som helst, og derfor har de ikke etterlatt seg noen spor i utviklinga av den vitenskapelige tenkinga.

På det politiske området prøvde virkelig revisjonismen å revidere grunnlaget for marxismen, nemlig læra om klassekampen. Vi blei fortalt at politisk frihet, demokrati og allmenn stemmerett fjerner grunnlaget for klassekampen og kullkaster den gamle setninga i *Det kommunistiske manifest* om at arbeidsfolk ikke har noe hjemland. For, sa de, ettersom «flertallsviljen» rå i et demokrati, må en verken se på staten som et organ for klasseherredømme eller avvise allianser med det progressive, sosialreformistiske borgerskapet mot de reaksjonære.

Ingen kan nekte for at disse argumenta til revisjonistene utgjorde et ganske velavveid system av oppfatninger, nemlig de gamle og velkjente borgerlig-liberale oppfatningene. Liberalerne har alltid sagt at borgerlig parlamentarisme ødelegger klassene og klassesdelinga, ettersom alle borgere uten forskjell har stemmerett og

rett til å sitte i regjeringa i landet. Hele historia til Europa i siste halvdel av det nittende hundreåret og hele historia til den russiske revolusjonen tidlig i det tjuende, viser klart hvor meningsløse slike synspunkt er. Økonomiske skiller blir ikke mindre, men større og mer skjerpa under friheten til den «demokratiske» kapitalismen. Parlamentarismen avskaffer ikke, men blottlegger den indre kjerna i sjøl de mest demokratiske borgerlige republikkene som organer for klasseundertrykking. Når parlamentarismen bidrar til å opplyse og organisere langt breiere masser av befolkninga enn dem som til da har deltatt aktivt i de politiske hendingene, så baner den ikke vegen for avskaffing av kriser og politiske revolusjoner, men for en voldsom skjerping av borgerkrigen under slike revolusjoner. Hendingene i Paris våren 1871 og hendingene i Russland vinteren 1905 viste så klart som det er mulig hvor uunngåelig denne skjerpinga kommer. Uten å nøle et øyeblikk inn gikk det franske borgerskapet en avtale med hele nasjonens fiende, med den fremmede hæren som hadde ødelagt landet, for å knuse den proletariske bevegelsen. Den som ikke forstår den uunngåelige indre dialektikken i parlamentarismen og det borgerlige demokratiet, som fører til at striden blir avgjort enda skarpere ved massevold enn tidligere, han vil aldri bli i stand til — på grunnlag av den samme parlamentarismen — å drive prinsippfast propaganda og agitasjon som virkelig forbereder arbeiderklassemassene til å delta seierrikt i slike «stridigheter». Erfaringene fra allianser, avtaler og blokker med de sosialreformistiske liberalerne i Vesten og de liberale reformistene (kadettene) i den russiske revolusjonen, har på en overbevisende måte vist at disse avtalene bare sløver massenes bevissthet. Erfaringene har vist at de ikke styrker, men svekker den virkelige betydninga av kampen deres, ved å lenke de kjempende elementa sammen med de elementa som er minst i stand til å kjempe og mest vinglete og forræderiske. Det største eksperimentet i å bruke revi-

sjonistisk politisk taktikk i brei, i virkelig nasjonal målestokk, nemlig millerandismen³⁰ i Frankrike, har gitt oss ei praktisk vurdering av revisjonismen som proletariatet over hele verden aldri vil gløkke.

Ei naturlig utfylling av de økonomiske og politiske tendensene til revisjonismen, var holdninga den hadde til det endelige målet for den sosialistiske bevegelsen. Slagordet til Bernstein om at «bevegelsen er alt, det endelige målet ingenting», uttrykker kjerna i revisjonismen bedre enn mange lange utredninger. Den revisjonistiske politikken er å avgjøre hva en skal gjøre fra sak til sak, å tilpasse seg etter dagens hendinger og omskiftningene og svingningene i de politiske bagatellene. Det er å gløkke hovedinteressene til proletariatet og grunntrekka ved hele det kapitalistiske systemet, ved all kapitalistisk utbytting, og å ofre disse hovedinteressene til fordel for virkelige eller antatte fordeler i øyeblikket. Og det følger opplagt fra sjølve kjerna i denne politikken at den kan ta et uendelig antall former, og at hvert eneste mer eller mindre «nye» spørsmål, hver eneste mer eller mindre uventa og uforutsette vending i begivenhetenes gang, alltid og uunngåelig vil gi opphav til ei aller anna utgave av revisjonisme, sjøl om denne vendinga bare endrer det grunnleggende utviklingsforløpet ubetydelig og bare for et svært kort tidsrom.

Revisjonismens uunngåelighet er bestemt av de klasserøttene den har i det moderne samfunnet. Revisjonisme er en internasjonal foreteelse. Ingen noenlunde velunderretta og tenkende sosialist kan ha den minste tvil om at forholdet mellom de ortodokse og bernsteinianerne i Tyskland, guesdistene og jaurésistene (og nå særlig broussistene³¹) i Frankrike, Den sosialdemokratiske føderasjon og Det uavhengige arbeiderpartiet i Storbritannia³², Brouckère og Vanderfelde i Belgia,³³ integralistene og reformistene³⁴ i Italia, bolsjevikene og mensjevikene i Russland, overalt er det samme i kjerna, trass i den veldige variasjonen i nasjonale vilkår og historiske faktorer i den nåværende situa-

sjonen i alle disse landa. I virkeligheten går «skillet» i dagens internasjonale sosialistiske bevegelse nå langs de *samme* linjene i alle de ulike landa, noe som vitner om et veldig framskritt sammenlikna med forholda for tretti eller førti år siden. Den gangen kjempa uensarta strømninger i de ulike landa innafor den ene internasjonale sosialistiske rørsla. Og den «revisjonismen fra venstre» som har tatt form i de latinske landa som «revolusjonær syndikalisme»,³⁵ tilpasser seg også marxismen ved at den vil «korrigere» den: Labriola i Italia og Lagardelle i Frankrike påberoper seg stadig en Marx som er riktig forstått, i motsetning til en Marx som er feilaktig forstått.

Vi kan ikke stoppe her for å analysere det ideologiske innholdet i *denne* revisjonismen, som ennå langt fra er så utvikla som den opportunistiske revisjonismen. Den har ennå ikke blitt internasjonal, den har ennå ikke stått sin prøve i et eneste stort praktisk slag med et eneste sosialistparti i et eneste land. Derfor begrenser vi oss til «revisjonismen fra høyre», som blei framstilt ovafor.

Hva kommer det av at den er uunngåelig i et kapitalistisk samfunn? Hvorfor er den djupere enn ulikhetene i nasjonale særegenheter og grader av kapitalistisk utvikling? Fordi det alltid fins breie sjikt av småborgerskapet, småeiere, i alle kapitalistiske land, side om side med proletariatet. Kapitalismen oppsto og oppstår stadig fra småproduksjonen. Kapitalismen skaper uunngåelig, på nytt og på nytt, ei rekke nye «mellomsjikt» (vedheng til fabrikken, hjemmearbeid, små verksteder spredt ut over hele landet for å møte krava til storindustrien, slik som sykkel- og bilindustrien osv.). Disse nye småprodusentene vil like uunngåelig bli kasta inn i proletariatets rekker igjen. Det er helt naturlig at den småborgerlige verdensanskuelsen dukker opp på nytt og på nytt innafor rekkene til de breie arbeiderpartiene. Det er helt naturlig at det er slik og alltid kommer til å være slik, helt fram til den omskiftinga som vil

finne sted i den proletariske revolusjonen. For det ville være et grunnleggende mistak å tru at ei «fullstendig» proletarisering av flertallet av befolkninga er avgjørende for å få i stand en slik revolusjon. Det vi i dag ofte bare opplever på det ideologiske området, nemlig uenighet om teoretiske korrigeringer av Marx, det som i dag i praksis bare kommer fram i enkeltstående delspørsmål innafor arbeiderbevegelsen, som taktiske uoverensstemmelser med revisjonistene og splittelser på dette grunnlaget, det er arbeiderklassen nødt til å oppleve i en usammenliknbar større målestokk når den proletariske revolusjonen skjerper alle stridsspørsmål, når den fokuserer all uenighet om punkt som er av øyeblikkelig betydning for å bestemme hvordan massene vil handle når det blir nødvendig å skille venner fra fiender i kampens hete og hive ut dårlige allierte for å rette avgjørende slag mot fienden.

Den ideologiske kampen som den revolusjonære marxismen førte mot revisjonismen på slutten av nittenhundretallet, er bare forspillet til de store revolusjonære slaga som proletariatet står foran. Trass i all vaklinga og alle svakhetene til småborgerskapet marsjerer proletariatet framover mot full seier for saka si.

**KAMPEN FOR Å
SKAPE ET SOSIALDEMO-
KRATISK ARBEIDERPARTI
I RUSSLAND**

Hva er «folkevennene», og hvordan kjemper de mot sosialdemokratene?

(Et svar på artiklene i *Russkoje Bogatstvo*
mot marxistene)³⁶

DEL I

*Russkoje Bogatstvo*³⁷ har starta en kampanje mot sosialdemokratene. Et av de lyse hodene i dette tidsskriftet, herr N. Mikhailovski, kunngjorde i fjor, i nr. 10, at det snart skulle komme en «polemikk» mot «de såkalte marxistene eller sosialdemokratene våre»³⁸. Så fulgte artikkelen til herr S. Krivenko, «Våre kulturløse arbeidere» (nr. 12), og «Litteraturen og livet» av herr N. Mikhailovski (*Russkoje Bogatstvo*, nr. 1 og 2, 1894). Når det gjelder de syna tidsskriftet sjøl har på den økonomiske virkeligheten vår, så har disse blitt lagt fram i full bredde av herr Jusjakov i artikkelen «Problemer i den økonomiske utviklinga i Russland» (i nr. 11 og 12). Samtidig som de hevder allment at de setter fram ideene og taktikken til de sanne «folkevennene» i tidsskriftet sitt, er disse fine herrene erkefiender av sosialdemokratiet. La oss derfor se nøyer på disse «folkevennene», kritikken deres av marxismen, ideene og taktikken deres.

Herr N. Mikhailovski vier i hovedsak oppmerksomheten sin til de teoretiske prinsippa i marxismen og undersøker derfor særlig den materialistiske historieoppfatninga. Etter at han har gitt ei allmenn skisse av innholdet i den bindsterke marxistiske litteraturen som

setter fram denne læra, åpner herr Mikhailovski kritikken sin med følgende ordflom:

«For det første,» sier han, «reiser sjølsagt dette spørsmålet seg: i hvilket verk har Marx framstilt den materialistiske historieoppfatninga si? I *Kapitalen* ga han oss et eksempel på forening av logisk kraft og lærdom, en nitid undersøkelse av hele den økonomiske litteraturen og de viktige kjensgjerningene. Han brakte fram i lyset økonomiske teoretikere som var glømt for lenge siden, eller som er ukjente for alle i dag. Han overså ikke engang de minste detaljene i rapportene fra fabrikkinspektører eller i utsagna fra eksperter i ulike særutvalg. Kort sagt: han undersøkte denne enorme mengden av kjensgjerninger, delvis for å skaffe argument til de økonomiske teoriene sine og delvis for å belyse dem. Dersom han har skapt ei «fullstendig ny» oppfatning av den historiske prosessen, dersom han har forklart hele fortida til menneskeheten ut fra et nytt synspunkt og oppsummert alle tidligere teorier om historias filosofi, så har han sjølsagt gjort dette med like stor iver: han har virkelig gått igjennom alle de kjente teoriene om den historiske prosessen og underkasta dem en kritisk analyse, samt gjennomarbeidd en mengde kjensgjerninger om verdenshistoria. Sammenlikninga med Darwin, som er så vanlig i den marxistiske litteraturen, tjener til å stadfeste denne oppfatninga enda klarere. Hva er innholdet i hele verket til Darwin? Visse nært sammenknytta generaliserende ideer som kroner et sant Mont Blanc av kjensgjerninger. Men hvor fins det tilsvarende verket av Marx? Det fins ikke. Og det er ikke bare slik at det ikke fins noe slikt verk av Marx, men det fins ikke i hele den marxistiske litteraturen, trass i at den er bindsterk og omfattende.»

Hele tiraden er svært typisk, og den hjelper oss til å skjønne hvor dårlig publikum forstår *Kapitalen* og Marx. Overvelda av den overbevisende måten Marx legger fram det han vil si på, bukker og skraper de for

ham, de lovpriser ham. Men samtidig mister de fullstendig av syne det grunnleggende innholdet i læra hans, og holder ganske rolig fram med å synge den «subjektive sosiologiens» gamle melodier. I denne sammenhengen kan en ikke unngå å komme på den svært treffende epigrafen* som Kautsky valgte til boka si om den økonomiske læra til Marx:

Wer wird nicht ein Klopstock loben?

Doch wird ihn jeder lesen? Nein.

Wir wollen weniger erhoben

*Und fleissiger gelesen sein! ***

Nettopp! Herr Mikhailovski burde lovprise Marx mindre, og lese ham flittigere. Eller enda bedre: Tenke alvorligere over det han leser.

«I *Kapitalen* har Marx gitt oss et eksempel på forening av logisk kraft og lærdom,» sier herr Mikhailovski. I denne frasen har herr Mikhailovski gitt oss et eksempel på en glitrende frase forent med mangel på innhold, har en viss marxist observert. Og det er en svært riktig observasjon. For hvordan kom denne logiske krafta til Marx til uttrykk? Hva var virkningene av den? Når en leser herr Mikhailovskis triade ovafor, kunne en tru at denne krafta bare var konsentrert om «økonomiske teorier» i den snevreste forstand av ordet — og ikke noe mer. Og for å understreke enda sterkere de trange grensene for området der Marx viste krafta i logikken sin, understreker herr Mikhailovski «de minste detaljene», «pinlig nøyaktig», «teoretikere som ingen kjenner», og så videre. Det synes som om Marx ikke bidro med noe vesentlig nytt eller noe betydningsfullt til metodene for å lage disse teoriene. Det kan

* *Epigraf* — gresk, innskrift, motto. — *Red.*

** Hvem ville vel ikke lovprise en Klopstock? Men ville alle lese ham? Nei. Vi ønsker å bli lovprist mindre, men lest flittigere! (*Lessing*) — *Red.*

se ut som om han lot grensene for den økonomiske vitenskapen være der de tidligere økonomene hadde dem, uten å utvide dem, uten å bidra med ei «fullstendig ny» oppfatning av sjølve vitenskapen. Men alle som har lest *Kapitalen* veit at dette er fullstendig usant. I denne sammenhengen kan en ikke unngå å huske hva herr Mikhailovski skreiv om Marx for seksten år siden, da han diskuterte med den vulgære borgeren herr J. Sjukovski³⁹. Kanskje var det andre tider, kanskje var kjenslene friskere. I alle fall var både tonen og innholdet i artikkelen til herr Mikhailovski en helt annen.

«... Det endelige målet med dette verket er å avdekke utviklingslova (i originalen: Das ökonomische Bewegungsgesetz — den økonomiske bevegelseslova) for det moderne samfunnet, sier Karl Marx om verket sitt, *Kapitalen*, og han holder seg strengt til dette programmet.» Dette sa herr Mikhailovski i 1877. La oss undersøke nærmere dette programmet som Marx har holdt seg strengt til — noe kritikerne innrømmer. Det er «å avdekke den økonomiske utviklingslova for det moderne samfunnet».

Sjølve formuleringa stiller oss overfor en del spørsmål som krever forklaring. Hvorfor snakker Marx om det «moderne» samfunnet, når alle økonomene før ham snakka om samfunnet i sin alminnelighet? I hvilken betydning bruker han ordet «moderne», hvilke trekk bruker han som kjennetegn på dette moderne samfunnet? Og så videre: hva er ment med den økonomiske bevegelseslova for samfunnet? Vi er vant til å høre fra økonomene at det bare er produksjonen av verdier som er underlagt reint økonomiske lover, mens de erklærer at distribusjon avhenger av politikk, av karakteren av den påvirkninga som regjeringa, de intellektuelle og så videre, utøver på samfunnet — dette er forresten en av yndlingsideene til skribentene og økonomene i det miljøet som *Russkoje Bogatstvo* tilhører. I hvilken betydning snakker så Marx om den økonomiske bevegelseslova for samfunnet, som han til

og med kaller en Naturgesetz — ei naturlov? Hvordan skal vi forstå dette, når så mange av de hjemlige sosiologene våre har fylt hauger av papirark for å vise at samfunnsmessige foreteelser skiller seg fra naturhistoriske foreteelser på en særskilt måte, og at undersøkelsen av dem derfor krever at en nytter en helt spesiell «subjektiv metode i sosiologien»?

All denne forvirringa oppstår naturlig og nødvendig, og sjølsagt ville bare en fullstendig uvitende person unngå dem når han snakker om *Kapitalen*. For å klargjøre disse spørsmåla, skal vi først gjengi enda et avsnitt fra det samme forordet til *Kapitalen*, bare noen få linjer lenger nede:

«Ut fra standpunktet mitt,» sier Karl Marx, «blir utviklinga av den økonomiske samfunnsformasjonen sett som en naturhistorisk prosess.»*

Det er nok å sammenlikne for eksempel de to avsnitta som vi nettopp har gjengitt fra forordet, for å se at vi her har den grunnleggende tanken i *Kapitalen*, en tanke som — som vi tidligere har hørt — blir fulgt med streng konsekvens og med sjelden logisk kraft. La oss først merke oss to ting når det gjelder alt dette: Marx snakker bare om én «økonomisk samfunnsformasjon», den kapitalistiske formasjonen. Han sier med andre ord at han bare har undersøkt utviklingslova for denne samfunnsformasjonen, og ikke noen andre. Det er det første. Og la oss for det andre merke oss de metodene Marx nytta for å utarbeide slutningene sine. Som vi nettopp har hørt av herr Mikhailovski, besto disse metodene i «en nitid undersøkelse av de viktige kjensgjerningene».

La oss nå undersøke denne grunntanken i *Kapitalen*, som den subjektive filosofen vår så hendig forsøker å unngå. Hva består begrepet om den økonomiske samfunnsformasjonen i, i streng forstand? Og i hvilken forstand kan og må utviklinga av en slik formasjon bli sett

* Se Karl Marx, *Kapitalen*, bind 1, forordet til den første tyske utgava. — Red.

som en naturhistorisk prosess? — Slike spørsmål er det vi nå står overfor. Jeg har alt pekt på at begrepet om den økonomiske samfunnsformasjonen er fullstendig overflødig ut fra standpunktet til de gamle (ikke gamle for Russland) økonomene og sosiologene: De snakker om samfunnet i alminnelighet, de diskuterer med spencerianerne⁴⁰ om samfunnets natur i alminnelighet, om samfunnets mål og vesen i alminnelighet og så videre. Disse subjektive sosiologene bygger på argument som dette i tankegangen sin: målet for samfunnet er å gagne alle dets medlemmer. Derfor krever rettferdigheten den og den organisasjonen, og et system som ikke er i harmoni med denne ideelle organisasjonen, er unormal og burde bli avskaffa. («Sosiologien må begynne med en eller annen utopi.» Disse orda fra herr Mikhailovski, en av opphavsmennene til den subjektive metoden, framstiller kjerna i metodene deres på et utmerka vis.) «Den viktigste oppgava til sosiologien,» hevder for eksempel herr Mikhailovski, «er å skaffe seg kjennskap til de samfunnsmessige vilkåra der alle særegne behov menneskenaturen har, blir tilfredsstilt.» Som dere ser: det eneste som interesserer denne sosiologen er et samfunn som tilfredsstiller menneskenaturen, og slett ikke noen merkelige samfunnsformasjoner, som dessuten kan bli bygd på en foreteelse som er så lite i harmoni med «menneskenaturen» som det at mindretallet gjør flertallet til slaver. Dere ser også at det ut fra standpunktet til denne sosiologen ikke kan være snakk om å se på samfunnsutviklinga som en naturhistorisk prosess. («Etter at sosiologen har godtatt noe som ønskelig eller ikke ønskelig, må han oppdage de vilkåra der det ønskelige kan bli gjort til virkelighet eller der det som ikke er ønskelig kan bli avskaffa» — «de vilkåra der de eller de idealene kan bli gjort til virkelighet», tenker den samme herr Mikhailovski.) I tillegg kan det ikke engang være snakk om utvikling, men bare om forskjellige avvik fra det «ønskelige», om «mangler» som har forekommet i historia som en følge ... som en følge av

at folk ikke har vært flinke nok, vært ute av stand til å forstå ordentlig hva menneskenaturen krever, ute av stand til å oppdage vilkåra for å gjøre et slikt fornuftig system til virkelighet. Det er åpenbart at grunntanken til Marx om utviklinga av de samfunnsøkonomiske formasjonene som en naturhistorisk prosess, slår beina helt bort under denne barnslige moraliseringa som gjør krav på tittelen sosiologi. Hvordan kom Marx fram til denne grunntanken? Det gjorde han ved å skille ut det økonomiske området fra de andre områdene i samfunnslivet, ved å skille ut *produksjonsforholda* fra alle de andre samfunnsforholda som de grunnleggende og avgjørende, som de som bestemmer alle andre forhold. Marx har sjøl skildra utviklinga av tenkninga si om dette spørsmålet slik:

«Det første arbeidet jeg gjorde for å finne ei løsning på all den tvilen som hadde grepet meg, var en kritisk revisjon av den hegelske rettsfilosofien ...* Undersøkelsen min førte meg til det resultatet at verken rettsforholda eller statsformene kan bli forstått ut fra seg sjøl eller ut fra menneskeåndens såkalte allmenne utvikling, men at de snarere har røttene sine i de materielle levkåra, som Hegel — etter engelskmennenes og franskmennenes eksempel i det attende hundreåret — sammenfatter i betegnelsen «det borgerlige samfunnet», at anatomien til det borgerlige samfunnet må søkes i den politiske økonomien ... Det allmenne resultatet som jeg kom fram til ... kan kort bli uttrykt slik: i den samfunnsmessige produksjonen av livet sitt inngår menneskene i bestemte produksjonsforhold ... *produksjonsforhold* som svarer til et bestemt trinn i utviklinga av de materielle produktivkreftene deres. Helheten av disse produksjonsforholda utgjør den økonomiske strukturen i samfunnet, det virkelige grunnlaget som det reiser seg ei juridisk og politisk overbygning på og som det svarer

* Marx viser her til artikkelen sin «En kritikk av Hegels rettsfilosofi» (1843). Han fullførte aldri artikkelen. — *Red.*

bestemte samfunnsmessige bevissthetsformer til. Måten som det materielle livet blir produsert på, betinger den samfunnsmessige, politiske og intellektuelle livsprosessen i alminnelighet. Det er ikke menneskenes bevissthet som bestemmer tilværelsen deres, men tvert om den samfunnsmessige tilværelsen deres som bestemmer bevisstheten deres. På et visst trinn i utviklinga si kommer de materielle produktivkreftene i samfunnet i konflikt med de produksjonsforholda som eksisterer, eller — noe som bare er et juridisk uttrykk for det samme — med eiendomsforholda som de hittil har virka innafor. Fra å være utviklingsformer for produktivkreftene blir disse forholda til lenker for dem. Da begynner en epoke med sosial revolusjon. Med endringa av det økonomiske grunnlaget skjer det en mer eller mindre rask omveltning av hele den veldige overbygninga. Når vi iakttar slike omveltninger, må vi alltid skjelne mellom den materielle omveltninga i de økonomiske produksjonsvilkåra, som kan fastslås med naturvitenskapelig nøyaktighet, og de juridiske, politiske, religiøse, kunstneriske eller filosofiske, kort sagt, de ideologiske formene som menneskene blir seg denne konflikten bevisst i og utkjemper den i. Like lite som vi bedømmer et menneske etter hva det syns om seg sjøl, liksom lite kan vi bedømme en slik omveltningsepoke ut fra dens egen bevissthet, men må tvert om forklare den bevisstheten ut fra motsigelsene i det materielle livet, ut fra den eksisterende konflikten mellom de samfunnsmessige produktivkreftene og produksjonsforholda... I store trekk kan asiatiske, antikke, føydale og moderne borgerlige produksjonsmåter bli betegna som progressive epoker i den økonomiske samfunnsformasjonen.»*

Denne ideen om materialisme i sosiologien var i seg sjøl en genistrek. Sjølsagt var den *foreløpig* bare en hypotese**, men en hypotese som for første gang skap-

* Fra Marx, *Til kritikken av den politiske økonomien. Forord*, 1859. — *Red.*

** Hypotese — antakelse som ikke er bevist, teori. — *Red.*

te mulighet for ei strengt vitenskapelig holdning til historiske og samfunnsmessige problem. Da sosiologene fram til nå ikke visste hvordan de skulle trenge ned til de enkleste primære forholda slik som produksjonsforholda, foretok de direkte undersøkelser og studier av politiske og juridiske former, snubla over den kjensgjerninga at disse formene oppsto fra noen av ideene som menneskeheten i perioden det gjaldt hadde — og der stansa de. Det syntes som om samfunnsforhold er oppretta bevisst av menneskene. Men denne slutninga som er uttrykt fullt ut i ideen i *Contrat social*⁴¹ (spor av den kan merkes svært godt i alle systemene til den utopiske sosialismen),⁴² var i fullstendig motsigelse til alle historiske observasjoner. Det har aldri vært tilfelle, og det er heller ikke sånn nå, at medlemmer av samfunnet oppfatter totalsummen av samfunnsforholda som de lever under som noe bestemt, helstøpt, som noe som er gjennomsyra av et aller annet prinsipp. Tvert om — de fleste mennesker tilpasser seg ubevisst disse forholda og har så vage forestillinger om dem som særlige, historiske samfunnsforhold, at en for eksempel først i aller nyeste tid har funnet ei forklaring på de bytteforholda som mennesker har levd under i hundreår. Materialismen fjerna denne motsigelsen ved å føre analysen dypere, ned til opphavet til menneskets samfunnsmessige ideer. Og materialismens konklusjon, at utviklinga av ideer avhenger av utviklinga av ting, er den eneste konklusjonen som er forenlig med vitenskapelig psykologi. Videre, og fra nok ei side, var denne hypotesen den første som heva sosiologien opp på et vitenskapelig nivå. Inntil da hadde sosiologene funnet det vanskelig å skille mellom det som var viktig og det som var uviktig i det sammensatte nettverket av samfunnsmessige foreteelser (det er rota til subjektivismen i sosiologien), og hadde ikke vært i stand til å finne noe objektivt kriterium for et slikt skille. Materialismen skaffa et helt objektivt kriterium ved å skille ut «produksjonsforholda» som strukturen i samfunnet,

og ved å gjøre det mulig å anvende det allmenne vitenskapelige kriteriet om gjentakelse⁴³ på disse forholda, noe subjektivistene nekta for kunne bli anvendt i sosiologien. Så lenge de innskrenka seg til ideologiske samfunnsforhold (dvs. slike som tar form først etter at de har gått gjennom menneskets bevissthet*), kunne de ikke få øye på gjentakelse og regelmessighet i de samfunnsmessige foreteelsene i de forskjellige landa. Vitenskapen deres var derfor på sitt beste bare en beskrivelse av disse foreteelsene, ei samling råmateriale. Analysen av materielle samfunnsmessige forhold (dvs. av dem som tar form uten at de går gjennom menneskets bevissthet: når menneskene bytter produkter, inngår de produksjonsforhold uten engang å skjønne at det fins noe samfunnsmessig produksjonsforhold her) — analysen av materielle samfunnsforhold gjorde det med ett slag mulig å få øye på gjentakelse og regelmessighet og å generalisere systema til de forskjellige landa i ett grunnleggende begrep: samfunnsformasjon. Det var bare denne generaliseringa som gjorde det mulig å gå fra beskrivelsen av samfunnsforeteelser (og vurderinga av dem ut fra et ideal) til en strengt vitenskapelig analyse av dem, som isolerer, la oss si gjennom eksempel, det som skiller ett kapitalistisk land fra et annet, og undersøker det som er felles for dem alle.

Den tredje og siste grunnen til at denne hypotesen for første gang gjorde en *vitenskapelig* sosiologi mulig, var at bare tilbakeføringa av samfunnsmessige forhold til produksjonsforhold, og disse igjen til produktivkreftenes nivå, ga et fast grunnlag for oppfatninga om at utviklinga av samfunnsformasjoner er en naturhistorisk prosess. Og det sier seg sjøl at det ikke kan finnes noen samfunnsvitenskap uten et slikt syn. (Subjektivistene f. eks., som vedgikk at historiske foreteelser er lovmessige, var ute av stand til å se på utviklinga av dem som en naturhistorisk prosess, nettopp fordi de

* Vi snakker sjølsagt hele tida om bevisstheten om *samfunnsmessige* forhold, og ikke noen andre.

stoppa opp ved menneskets samfunnsmessige ideer og mål og ikke klarte å føre dem tilbake til materielle samfunnsforhold.)

Men så ga Marx, som hadde satt fram denne hypotesen i førtiåra, seg i kast med å studere dette materialet av (nota bene) kjensgjerninger. Han tok for seg en av de samfunnsøkonomiske formasjonene — systemet med vareproduksjon — og på grunnlag av en enorm mengde opplysninger (som han studerte i ikke mindre enn tjuefem år) ga han en svært detaljert analyse av de lovene som styrer virkemåten til denne formasjonen og utviklinga av den. Denne analysen er utelukkende begrensa til produksjonsforholda mellom samfunnsmedlemmene: Uten en eneste gang å ty til trekk utafor området for disse produksjonsforholda for å forklare noe, gjør Marx det mulig å oppdage hvordan samfunnsøkonomiens vareorganisering utvikler seg, hvordan den blir omdanna til ei kapitalistisk organisering som skaper antagonistiske klasser (antagonistiske innafor grensene for produksjonsforholda), borgerskapet og proletariatet, hvordan den utvikler det samfunnsmessige arbeidets produktivitet og dermed innfører et element som kommer i uforsonlig motsigelse til grunnlaget for sjølve denne kapitalistiske organiseringa.

Dette er *skjelettet* i *Kapitalen*. Men hele poenget er at Marx ikke nøyde seg med dette skjelettet, at han ikke begrensa seg til «økonomisk teori» i den vanlige betydninga av ordet: Når han *forklarte* strukturen i og utviklinga av den gitte samfunnsformasjonen *utelukkende* gjennom produksjonsforholda, utforska han ikke desto mindre, overalt og uopphørlig, den overbygninga som svarer til disse produksjonsforholda, og ga skjelettet kjøtt og blod. Grunnen til at *Kapitalen* har hatt en slik veldig suksess, er at denne boka av en «tysk økonom» viste hele den kapitalistiske samfunnsformasjonen som noe levende for leseren — med dens dagligdagse sider, med det virkelige samfunnsmessige uttrykket for klasse-motsigelsen som er iboende i produksjonsfor-

holda, med den borgerlige politiske overbygninga som beskytter styret til kapitalistklassen, med de borgerlige ideene om frihet, likhet osv., og med de borgerlige familieforholda. Nå vil det være klart at sammenlikninga med Darwin er midt i blinken: *Kapitalen* er ikke noe annet enn «visse nært sammenknytta generaliserende ideer som kroner et sant Mont Blanc av kjensgjerninger». Og om noen har lest *Kapitalen* og unngått å legge merke til disse generaliserende ideene, så er det ikke Marx' feil. Som vi har sett, pekte han på disse ideene til og med i forordet. Og det er ikke alt. Ei slik sammenlikning er ikke bare riktig sett utafra (som av en eller annen ukjent grunn særlig interesserer herr Mikhailovski), men også sett innafra. Akkurat som Darwin gjorde slutt på det synet at dyre- og planteartene ikke er forbundet med hverandre, er tilfeldige, «skapt av gud» og uforanderlige, og var den første som ga biologien et helt vitenskapelig grunnlag ved å slå fast at artene er foranderlige og har innbyrdes kontinuitet — akkurat på samme vis gjorde Marx slutt på det synet på samfunnet som ei mekanisk sammenhopning av individer som kan omdannes i alle retninger etter myndighetenes ønske (eller, om du vil, etter samfunnets og regjeringas ønske), som noe som oppstår og endrer seg tilfeldig, og var den første som ga sosiologien et vitenskapelig grunnlag ved å fastsette begrepet om den økonomiske samfunnsformasjonen som helheten av gitte produksjonsforhold, ved å slå fast at utviklinga av slike formasjoner er en naturhistorisk prosess.

Nå — etter at *Kapitalen* er utgitt — er ikke den materialistiske historieoppfatninga lenger en hypotese, men en vitenskapelig bevist påstand. Den materialistiske historieoppfatninga vil være ensbetydende med samfunnsvitenskap helt til vi får et annet forsøk på å gi ei vitenskapelig forklaring på virkemåten og utviklinga av en eller annen samfunnsformasjon — samfunnsformasjon, vel å merke, og ikke et eller annet lands eller folks eller til og med en klasses levemåte, osv. — et an-

net forsøk som kan ordne «de viktige kjensgjerningene» like godt som materialismen. Det vil si et forsøk som kan lgge fram et levende bilde av en bestemt formasjon like godt som materialismen, og samtidig gi det ei strengt vitenskapelig forklaring. Materialismen er ikke «først og fremst ei vitenskapelig historieoppfatning», som herr Mikhailovski trur, men den eneste vitenskapelige historieoppfatninga.

Og kan en nå tenke seg noe morsommere enn at det fins folk som har lest *Kapitalen* uten å oppdage materialismen i den? Hvor er den? spør herr Mikhailovski i oppriktig forvirring.

Han har lest *Det kommunistiske manifest* og unngått å legge merke til at den forklaringa det gir av moderne systemer — juridiske, politiske, familiemessige, religiøse og filosofiske — er ei materialistisk forklaring, og at til og med kritikken av de sosialistiske og kommunistiske teoriene søker og finner røttene deres i de og de produksjonsforholda.

Han har lest *Filosofiens elendighet* og unngått å legge merke til at analysen i den av sosiologien til Proudhon er gjort ut fra det materialistiske synspunktet, at kritikken av den løsinga som Proudhon satte fram av de forskjelligste historiske problem er bygd på materialistiske prinsipp, og at forfatterens egne henvisninger om hvor en kan finne opplysningene for å løse disse problema, alle er henvisninger til produksjonstittelen «Økonomisk materialisme».

Men det morsomste av alt er at herr Mikhailovski anklager Marx for ikke å ha «gått igjennom (sic!) alle de kjente teoriene om den historiske prosessen». Dette er sannelig fornøylig. Hva var ni tideler av disse teoriene? Det var reint aprioriske*, dogmatiske, abstrakte avhandlinger om Hva er et samfunn? Hva er framskritt? og liknende. (Jeg tar med vilje eksempel som

* *A priori* — lat., gitt på forhand, reint fornuftsmessig, uavhengig av erfaringa. — Red.

står herr Mikhailovskis hjerte og ånd nær.) Men så er da også slike teorier ubrukelige nettopp ut fra sjølve den kjensgjerninga at de fins, de er ubrukelige på grunn av de grunnleggende metodene deres, på grunn av den bastante, ensformige metafysikken deres. For å starte med å spørre hva er samfunn og hva er framskritt, er å starte med slutten. Hvor kan en få ei oppfatning om samfunn og framskritt i alminnelighet, om en ikke har studert en eneste særegen samfunnsformasjon, om en ikke har vært i stand til å framsette dette begrepet engang, om en ikke har vært i stand til å nærme seg en alvorlig undersøkelse av kjensgjerningene, en objektiv analyse av samfunnsforhold av noe slag? Dette er det klareste tegnet på metafysikk, som alle vitenskapene starta med: så lenge folk ikke visste hvordan de skulle gå i gang med å studere kjensgjerningene, fant de alltid opp a priori, allmenne teorier, som alltid var ufruktbare. Den metafysiske kjemikeren, som ennå er ute av stand til å undersøke det som faktisk skjer i kjemiske prosesser, koker i hop en teori om kjemisk affinitet* som ei kraft. Den metafysiske biologen snakker om livets natur og livskrafta. Den metafysiske psykologen drøfter sjelenaturen. Her er det sjølve metoden som er meningsløs. En kan ikke drøfte sjela uten at en har forklart de særegne psykiske prosessene. Her må framskritt nettopp bestå i at en gir opp allmenne teorier og filosofiske drøftinger om sjelenaturen, og blir i stand til å gi studiet av kjensgjerninger om særegne psykiske prosesser et vitenskapelig grunnlag. Derfor er anklagen fra herr Mikhailovski nøyaktig lik anklagen fra den metafysiske psykologen som har brukt hele livet sitt til å skrive «undersøkelser» av sjelenaturen (uten at han veit nøyaktig hvordan han skal forklare en enkelt psykisk foreteelse, sjøl den enkleste), og så begynner å anklage en vitenskapelig psykolog for at han ikke har gått igjennom alle de kjente teoriene om sjela. Han, den

* *Affinitet* — lat., eg. slektskap. I kjemien den krafta som forårsaker at stoffer forbinder seg med hverandre. — *Red.*

vitenskapelige psykologen, har forkasta filosofiske teo-
rier om sjel og gått i gang med et direkte studium av det
materielle substratet* for psykiske prosesser, nemlig
nerveprosessene, og har gjort f.eks. en analyse og gitt ei
forklaring av en eller annen, eller flere psykiske pro-
sesser. Den metafysiske psykologen vår leser dette ver-
ket og lovpriser det: Beskrivelsen av prosessene og
studiet av kjensgjerningene er gode, sier han. Men han
er ikke fornøyd. «Unnskyld meg,» utbryter han opp-
hissa når han hører at folk omkring ham snakker om
den fullstendig nye oppfatninga av psykologien som
denne vitenskapsmannen har frambragt, om den sær-
egne metoden hans for vitenskapelig psykologi. «Unn-
skyld meg,» skriker filosofen hissig, «i hvilket verk er
denne metoden satt fram? Jammen, dette verket inne-
holder ikke noe annet enn kjensgjerninger! Her fins
ikke spor av en gjennomgåelse av alle de kjente teoriene
om sjela! Det er ikke noe skikkelig verk i det hele tatt!»

På samme vis er sjølsagt heller ikke *Kapitalen* noe
skikkelig verk for en metafysisk sosiolog, som ikke
skjønner at a priori argument om samfunnsnaturen er
ufruktbare, og ikke skjønner at slike metoder ikke bi-
drar til et studium og ei oppklaring av problemet, men
bare tjener til å smugle enten de borgerlige ideene til
den engelske butikkeieren inn i begrepet «samfunn»,
eller de småborgerlig-sosialistiske idealene til den
russiske demokraten — og ikke noe mer. Det er grun-
nen til at alle disse teoriene om historias filosofi oppsto,
og sprakk som såpebobler. De var på sitt beste bare et
symptom på de samfunnsmessige ideene og forholda på
si tid, og de brakte ikke menneskets *forståelse* av sjøl
noen få, men virkelige samfunnsforhold (og ikke slike
som «harmonerer med menneskenaturen») en hårs-
bredd nærmere. Det kjempeskrittet framover som
Marx gjorde her, besto nettopp i at han vraka alle disse
argumenta om samfunn og framskritt i alminnelighet,

* *Substrat* — lat., underlag, grunn, grunnvoll. — *Red.*

og laga en *vitenskapelig* analyse av *ett* samfunn og *ett* framskritt, nemlig det kapitalistiske. Og herr Mikhailovski klandrer ham for å begynne med begynnelsen og ikke med slutten, for at han har begynt med en analyse av kjensgjerningene og ikke med de endelige konklusjonene, med et studium av særegne, historisk bestemte samfunnsforhold, og ikke allmenne teorier om det disse samfunnsforholda består i allment sett! Og han spør: «Hvor er verket om dette?» Å, du overkloke subjektive sosiolog!!

Det ville ikke ha vært så ille dersom den subjektive filosofen vår hadde innskrenka seg til å være forvirra om hvor, i hvilket verk, materialismen blir underbygd. Men trass i at han ikke engang fant ei framstilling, for ikke å snakke om ei underbygging, av den materialistiske historieoppfatninga noe sted (og kanskje nettopp derfor), begynner han å tillegge denne læra fordringer som den aldri har satt fram. Han siterer et avsnitt fra Blos om at Marx har offentliggjort ei fullstendig ny *historieoppfatning*, og uten å sjenere seg går han videre og erklærer at denne teorien gjør krav på å ha «forklart menneskeheten om fortida», på å ha forklart «hele (sic!?) fortida til menneskeheten», og så videre. Men dette er tvers igjennom usant! Teorien gjør bare krav på å forklare den kapitalistiske samfunnsorganiseringa, og ingen andre. Når bruken av materialismen i analysen og forklaringa av én samfunnsformasjon ga så strålende resultat, er det helt naturlig at materialismen i historia allerede slutter å være en hypotese, og blir en vitenskapelig prøvd teori. Det er helt naturlig at nødvendigheten av en slik metode strekker seg til andre samfunnsformasjoner, sjøl om de ikke er blitt underkasta noen særegen faktaundersøkelse og detaljert analyse. Det er like naturlig som at transformismens ide*, som er blitt be-

* *Transformismens ide* — det samme som evolusjonsteorien, den biologiske teorien til Darwin om hvordan alt organisk liv, også plante- og dyrearterne, utvikler seg gjennom gradvis endring, fra en art til en annen. Grunnlaget for den moderne biologien. — Red.

vist ved svært mange kjensgjerninger, blir utvida til hele biologien, sjøl om det for enkelte dyre- og plantearter ennå ikke har vært mulig å påvise nøyaktig hvordan endringa har foregått, og akkurat som transformismen slett ikke gjør krav på å forklare «hele» historia om artenes danning, men bare på å gi metodene for denne forklaringa et vitenskapelig grunnlag, så har materialismen i historia aldri gjort krav på å forklare alt, men bare på å peke på den «eneste vitenskapelige» — for å bruke uttrykket til Marx (*Kapitalen*) — metoden for å forklare historia. Vi kan derfor vurdere hvor skarpsindige, alvorlige og anstendige metodene som herr Mikhailovski nytter i polemikken er, ut fra det følgende: Først fordreier herr Mikhailovski Marx ved å tillegge materialismen i historia de meningsløse fordringene om å «forklare alt», om å ha funnet «nøkkelen til alle de historiske gåtene» (fordringer som sjølsagt blei tilbakevist av Marx øyeblikkelig og i en svært bitende stil i «brevet»⁴⁴ hans om artiklene til herr Mikhailovski). Så gjør han et stort vesen av disse fordringene som han sjøl har funnet opp. Og endelig gjengir han tankene til Engels nøyaktig — nøyaktig fordi han i dette tilfellet siterer, og ikke bare parafraserer* — om at den politiske økonomien, slik materialistene forstår dem, «ennå ikke er skapt», og at «den økonomiske vitenskapen som vi har i dag, er innskrenka nesten bare til «det kapitalistiske samfunns historie.* Og ut fra dette trekker han den slutninga at «disse orda innsnevrer bruksområdet for den økonomiske materialismen svært mye»! Et menneske må være uendelig barnslig eller uendelig innbilsk når han rekner med at slike knep skal passere ubemerka! Først fordreier han Marx, så gjør han et stort vesen av sine egne løgner, så siterer han

* Parafrasere — gr., skrive om. — Red.

* Se F. Engels, *Anti-Dühring*, Herr Eugen Dührings omveltning av vitenskapen (Del II. Politisk økonomi, kapittel 1. Emne og metode), skrevet 1876—78. — Red.

presise tanker nøyaktig — og nå er han så frekk at han erklærer at de innsnevrer bruksområdet for den økonomiske materialismen!

En kan se hva slags fordreininger herr Mikhailovski driver med og hva slags kvaliteter de har ut fra følgende eksempel: «Ikke noe sted underbygger Marx dem,» — dvs. grunnlaget for teorien om den økonomiske materialismen, sier herr Mikhailovski. «Sant nok tenkte Marx og Engels å skrive et verk som tok for seg filosofiens historie og historias filosofi, og de skreiv til og med et slikt verk (i 1845—1846), men det blei aldri gitt ut⁴⁵. Engels sier: 'Den ferdige delen (av dette verket) består av ei framstilling av den materialistiske historieoppfatninga, som bare viser hvor ufullstendige kunnskapene våre om den økonomiske historia ennå var på den tida.' Følgelig,» slutter herr Mikhailovski, «blei de grunnleggende poenga i den 'vitenskapelige sosialismen' og i teorien om den økonomiske materialismen oppdaga, og så satt fram i *Manifestet* på et tidspunkt da forfatterne var dårlig utrusta med den kunnskapen som er nødvendig for et slikt verk, noe en av forfatterne sjøl vedgår.»

En sjarmerende måte å kritisere på, ikke sant? Engels sier at kunnskapen deres om økonomisk «historie» var dårlig, og at de derfor ikke ga ut dette arbeidet av en «allmenn» karakter om filosofiens historie. Herr Mikhailovski forfalsker dette for å få det til å bety at kunnskapen deres var dårlig «for et slikt arbeid», som å utarbeide «de grunnleggende poenga i den vitenskapelige sosialismen», det vil si en vitenskapelig kritikk av det «borgerlige» systemet som alt var gitt i *Manifestet*. Ett av to: enten kan herr Mikhailovski ikke gripe forskjellen mellom et forsøk på å favne om hele historias filosofi og et forsøk på å forklare det borgerlige styret vitenskapelig, eller så innbiller han seg at Marx og Engels ikke hadde nok kunnskap til å kritisere den politiske økonomien. I så tilfelle er det svært ondskapsfullt av ham å ikke gjøre oss kjent med syna sine på denne

utilstrekkeligheten og med sine egne rettinger og tillegg. Marx' og Engels' beslutning om at de ikke skulle gi ut arbeidet sitt om filosofiens historie, og at de skulle konsentrere alle anstrengelsene sine om en vitenskapelig analyse av én samfunnsorganisasjon, er bare et tegn på en høy grad av vitenskapelig bevissthet. Herr Mikhailovskis beslutning om å fordreie dette ved et lite tillegg om at Marx og Engels satte fram syna sine og samtidig innrømte at de ikke hadde nok kunnskaper til å utarbeide dem, er bare et tegn på polemiske metoder som verken vitner om forstand eller sans for hva som sømmer seg.

Her er en prøve til: «Marx' alter ego*, Engels, gjorde mer for å underbygge den økonomiske materialismen som en historisk teori,» sier herr Mikhailovski. «Han skreiv et eget historisk verk, *Familiens, privateiendommens og statens opprinnelse i lys av (im Anschluss) Morgans forskning*. Det er virkelig verdt å merke seg dette 'Anschluss'et'. Boka til amerikaneren Morgan kom ut mange år etter at Marx og Engels hadde lagt fram prinsippa for den økonomiske materialismen, og helt uavhengig av den.» Og så, sier herr Mikhailovski, «slutter de økonomiske materialistene seg til» denne boka. Og fordi det ikke fantes klassekamp i førhistoriske tider, innførte de dessuten et «tillegg» til formelen for den materialistiske historieoppfatninga som pekte på at produksjonen av mennesket sjøl, dvs. barneproduksjonen, er en bestemmende faktor i tillegg til produksjonen av materielle verdier. Den spilte ei grunnleggende rolle i den primitive epoken, da arbeidsproduktiviteten ennå var svært lite utvikla. Engels sier at «Morgans store fortjeneste ligger i at han har ... funnet nøkkelen til de viktigste, hittil uløselige, gåtene i den tidligste greske, romerske og tyske historia i de

* *Alter ego* — lat., et annet jeg, person som har den samme tankegangen som en annen. — Red.

nord-amerikanske indianergruppene som er knytta sammen av kjønnsband».*

«Og slik,» uttaler herr Mikhailovski i tilknytning til dette, «blei det oppdaga og satt fram ei fullstendig ny, materialistisk og ekte vitenskapelig historieoppfatning i slutten av førtiåra. Og den betydde det samme for historievitenskapen som teorien til Darwin gjorde for den moderne naturvitenskapen.» Men denne oppfatninga, gjentar herr Mikhailovski nok en gang, blei aldri vitenskapelig underbygd. «Ikke bare blei den aldri gjennomprøvd på et stort og forskjelligarta faktamateriale» (*Kapitalen* er «ikke det rette» verket: den inneholder bare kjensgjerninger og samvittighetsfulle undersøkelser!), «men blei ikke engang grunnlagt tilstrekkelig med i det minste en kritikk og ei avvisning av andre systemer innafor historias filosofi.» Boka til Engels, *Herrn E. Dührings Umwälzung der Wissenschaft*,* er «bare vittige forsøk i forbifarta», og herr Mikhailovski mener derfor det er mulig å overse fullstendig alle de vesentlige spørsmåla som blir behandla i det verket, trass i at disse «vittige forsøka» svært vittig viser tomheten til sosiologier som «begynner med uto-pier», og trass i at dette verket inneholder en detaljert kritikk av «maktteorien» som hevder at politiske og juridiske systemer bestemmer økonomiske systemer, en teori som herrene som skriver i *Russkoje Bogatstvo* bekjenner seg så nidkjært til. Sjølsagt er det enklere — ikke sant? — å komme med noen få meningsløse fraser om et verk enn å gjøre alvorlige undersøkelser av et eneste av de problema som blir løst materialistisk i det. Og det er også trygt, for sensuren vil trulig aldri la en oversettelse av den boka passere. Herr Mikhailovski kan kalle det ei vittig bok uten å sette den subjektive

* Se F. Engels, Forordet til den første utgava av *Familiens, privat-eiendommens og statens opprinnelse* (1884). — Red.

* *Herr E. Dührings omveltning av vitenskapen (Anti-Dühring)*. (1876—78) — Red.

filosofien sin i fare. Merknadene hans til *Kapitalen* av Marx er enda mer karakteristiske og utbytterike (som et bilde på ordtaket om at mennesket fikk språket for å skjule tankene sine — eller gi tanketomheten form av en tanke): «Det fins strålende historiske avsnitt i *Kapitalen*, **men** (det vidunderlige «*men*»! Det er ikke så mye et «*men*» som det berømte «*mais*», som oversatt til russisk betyr «ørene vokser aldri høyere enn panna») ut fra sjølve formålet med boka, er de bare viet en bestemt historisk epoke. Og de stadfester ikke først og fremst de grunnleggende påstandene i den økonomiske materialismen, men tar bare ganske enkelt såvidt opp den økonomiske sida av ei bestemt gruppe historiske foretelser.» Med andre ord gir *Kapitalen*, som bare er viet et studium av det kapitalistiske samfunnet, en materialistisk analyse av det samfunnet og dets overbygninger, «**men**» herr Mikhailovski foretrekker å hoppe over denne analysen. Som dere vel skjønner tar den bare for seg «en» periode, mens han, herr Mikhailovski, ønsker å dekke alle periodene, og dekke dem på et slikt vis at han ikke må snakke om noen av dem særskilt. Sjølsagt fins det bare en måte å nå dette målet på — dvs. å dekke alle periodene uten å ta for seg noen av dem praktisk, og det er å komme med plattheter og fraser, «strålende» og tomme. Og ingen kan måle seg med herr Mikhailovski i kunsten å avfeie ting med fraser. Det ser ut som om det ikke er noen vits i å ta for seg undersøkelsene til Marx (hver for seg), fordi han, Marx, «ikke først og fremst stadfester de grunnleggende påstandene i den økonomiske materialismen, men bare ganske enkelt så vidt tar opp den økonomiske sida av ei bestemt gruppe historiske foretelser.» Dette er virkelig djuptpløyende! «Ikke stadfester», men «bare ganske enkelt såvidt tar opp»! Det er virkelig enkelt å tilsløre hva som helst med frase-makeri. Når for eksempel Marx gang på gang viser hvordan borgerlig likhet, frie avtaler og liknende prinsipper i rettsstaten er grunnlagt på forhold mellom vareprodusenter — hva er så det? Stadfester han der-

med materialismen, eller tar han den «ganske enkelt» så vidt opp? Med sin typiske beskjedenhet avstår filosofen vår fra å svare på innholdet i saka og trekker slutninger fra de «vittige forsøka» sine på å tale glitrende og ikke si noe.

«Det er ikke underlig,» lyder konklusjonen, «at den antikke greske, romerske og tyske historia ennå var uløste gåter for den teorien som gjorde krav på å forklare verdenshistoria førti år etter at den var blitt satt fram. Og nøkkelen til disse gåtene blei for det første gitt av en mann som ikke hadde noen som helst tilknytning til den økonomisk materialistiske teorien og som ikke visste noe om den, og for det andre ved hjelp av en faktor som ikke var økonomisk. Uttrykket 'produksjon av mennesket sjøl', dvs. barneproduksjon, skaper et nokså pussig inntrykk. Det er et ord Engels slår ned på for i hvert fall å bevare en verbal sammenheng med den grunnleggende formelen i den økonomiske materialismen. Men han blei tvunget til å innrømme at menneskehetens liv i årtusener ikke utvikla seg i samsvar med denne formelen.» De polemiske metodene Deres er sannelig et «under», herr Mikhailovski. Teorien var at for å «forklare» historia, må en søke grunnlaget i materielle samfunnsforhold, ikke i ideologiske. Mangel på faktamateriale gjorde det umulig å bruke denne metoden i en analyse av visse svært viktige foretelser i den antikke europeiske historia — for eksempel historia til gensorganisasjonen.⁴⁶ Derfor fortsatte den å være ei gåte.* Men så gjorde det rike materialet som Morgan samla i Amerika ham i stand til å analysere gensorganisasjonens natur, og han kom til den konklusjonen at

* Heller ikke her ga herr Mikhailovski glipp av et høve til å geipe: Hva i all verden er det De mener, sier han — ei vitenskapelig historieoppfatning, og likevel er og blir antikkens historie ei gåte! Ta ei hvilken som helst lærebok, herr Mikhailovski, så kommer De til å skjønne at problemet med gensorganisasjonen er et av de vanskeligste, og det har gitt opphav til en hærskere av teorier for å forklare den.

forklaringa av den ikke måtte bli søkt i ideologiske (f.eks. juridiske eller religiøse), men i materielle forhold. Denne kjensgjerninga er opplagt ei strålende stadfesting av den materialistiske metoden, og ikke noe annet. Og når herr Mikhailovski slynger ut den *anklagen* mot denne lære at nøkkelen til svært vanskelige historiske gåter for det første blei funnet av en mann som «ikke hadde noen som helst tilknytning» til den økonomiske teorien, så kan en bare undre seg over i hvor stor utstrekning folk kan unngå å greie å skille mellom det som taler til fordel for dem og det som gir dem alvorlig juling. For det andre, argumenterer filosofen vår, er ikke barneproduksjon en økonomisk faktor. Men hvor i verkene til Marx eller Engels har De lest at de nødvendigvis snakka om økonomisk materialisme? Når de framstilte verdensanskuelsen sin, kalte de den ganske enkelt materialisme. Grunntanken deres (som for eksempel blir uttrykt helt bestemt i det avsnittet fra Marx som er gjengitt ovafor) var at samfunnsforhold er delt i materielle og ideologiske. De siste utgjør bare ei overbygning på de første, som tar form uavhengig av vilja og bevisstheten til mennesket som forma for (resultatet av) menneskets virksomhet for å opprettholde livet sitt. Forklaringa av politiske og juridiske former, sier Marx i det siterte avsnittet, må en søke i «de materielle levekåra». Herr Mikhailovski trur vel ikke at forholda som angår barneproduksjonen er ideologiske? Den forklaringa som herr Mikhailovski gir i denne sammenhengen, er så typisk at den fortjener at vi oppholder oss ved den. «Uansett hvor skarpsindige vi er når det gjelder spørsmålet om barneproduksjonen,» sier han, «og prøver å opprette i hvert fall en verbal sammenheng mellom den og økonomisk materialisme, uansett hvor mye den kan være fletta sammen med andre — medrekna økonomiske — foreteelser i det sammensatte nettverket av foreteelser i samfunnslivet, så har den sine egne fysiologiske og psykiske røtter.» (Er det spedbarn De

prøver å fortelle at barneproduksjonen har fysiologiske røtter, herr Mikhailovski? Hvem er det De tror De lurer?) «Og dette minner oss om at det ikke bare var historia som den økonomiske materialismens teoretikere ikke klarte å gjøre greie for, men også psykologien. Det kan ikke være noen tvil om at gensband har mista betydninga si i siviliserte lands historie, men det kan en neppe si med samme sikkerhet om direkte kjønns- og familieband. Sjølsagt har de gjennomgått ganske store endringer under presset av at livet i alminnelighet blir mer og mer komplisert, men med en viss grad av dialektisk ferdighet kan en vise at ikke bare de juridiske, men også sjølve de økonomiske forholda, utgjør ei 'overbygning' på kjønns- og familieforhold. Vi skal ikke oppholde oss ved dette, men likevel i det minste peke på arveinstitusjonen.»

Filosofen vår har endelig hatt flaks nok til å forlate området for tomt frasemakeri,* og nærme seg kjensgjerninger, bestemte kjensgjerninger som kan bli stadfesta og gjøre det mindre lett å «lure» folk når det gjelder kjerna i saka. La oss så se hvordan Marx-kritikeren vår viser at arveinstitusjonen er ei overbygning på kjønns- og familieforhold. «Det som blir overført gjennom arv,» påstår herr Mikhailovski, «er produkta fra den økonomiske produksjonen.» (Produkta fra den økonomiske produksjonen!! Hvor litterært! Hvor klangfullt! For et elegant språk!) «Og sjølve arveinstitusjonen er i en viss grad bestemt av den økonomiske konkurransen. Men for det første blir også ikke-materielle verdier overført gjennom arv — slik det kommer til uttrykk i omsorgen for å oppdra barn i sine fedres ånd.» Barneproduksjonen er altså en del av arveinstitusjonen! Det russiske borgerlige lovverket inne-

* Hva skal en ellers kalle det at materialistene blir anklaga for at de ikke kan forklare historia — uten at det blir gjort et forsøk på å undersøke *ei eneste* av de mange materialistiske forklaringene på forskjellige historiske problem som materialistene gir — eller det at en uttaler av vi kunne bevise visse ting, men vi bryr oss ikke om det?

holder for eksempel en paragraf som sier at «foreldre skal arbeide for å oppøve moralen deres (dvs. barnas moral) og fremme regjeringas målsetting gjennom oppdragelsen i hjemmet.» Er det dette filosofen vår kaller arveinstitusjonen? — «Og for det andre, og er det slik — sjøl om vi innskrenker oss bare til det økonomiske området — at hvis arveinstitusjonen er utenkelig uten produkta fra produksjonen som blir overført gjennom arv, så er den like utenkelig uten produkta fra 'barneproduksjonen', uten dem og uten den kompliserte og intense psykologien som direkte hefter ved dem.» (Legg merke til språket: En komplisert psykologi «hefter ved» produkta fra barneproduksjonen! Det er virkelig utsøkt!) Og slik blir arveinstitusjonen ei overbygning på familie- og kjønnsforhold, fordi arv er utenkelig uten barneproduksjon! Dette er virkelig en oppdagelse av Amerika! Til nå har alle trudd at barneproduksjon like så lite kan forklare arveinstitusjonen som nødvendigheten av å ta til seg føde kan forklare eienomsinstitusjonen. Til nå har alle trudd at når for eksempel jorda ikke kunne bli overført gjennom arv i den perioden da lenssystemet⁴⁷ blomstra i Russland (fordi den bare blei sett på som betinga eiendom), så måtte en søke forklaringa i særtrekka ved organiseringa av samfunnet på den tida. Herr Mikhailovski trur antakelig at forklaringa på dette helt enkelt er at psykologien som hefta ved produkta fra barneproduksjonen til lensherren på den tida særmerka seg ved ikke å være innvikla nok.

Skrap litt på «folkevennen» — kan en si med ei omskriving av det kjente ordtaket — og du vil finne en borger. For hvilken anna mening kan ligge i tankene til herr Mikhailovski om sammenhengen mellom arveinstitusjonen og barneoppdragelsen, barneproduksjonens psykologi og så videre, enn at arveinstitusjonen er like så evig, avgjørende og hellig som barneoppdragelsen? Rett nok prøvde herr Mikhailovski å holde et smutthull åpent ved å erklære at «arveinstitusjonen til

en viss grad er bestemt av den økonomiske konkurransen.» Men det er ikke noe annet enn et forsøk på å unngå å gi et bestemt svar på spørsmålet, og attpåtil et forgjeves forsøk. Hvordan kan vi vurdere dette utsagnet når vi ikke får vite noe som helst om nøyaktig i hvilken «viss grad» arv avhenger av konkurransen, og når vi ikke får noen som helst forklaring på det som i virkeligheten gir opphav til denne sammenhengen mellom konkurranse og arveinstitusjonen? I virkeligheten forutsetter arveinstitusjonen privateiendom, og den oppstår først når varebyttet oppstår. Grunnlaget for det ligger i den allerede gryende spesialiseringa av det samfunnsmessige arbeidet, og avsetninga av produkta på markedet. Så lenge som for eksempel alle medlemmene av det primitive fellesskapet til de amerikanske indianerne produserte alle tingene de trengte i fellesskap, var privateiendom umulig. Men da arbeidsdelinga trengte inn i fellesskapet og medlemmene hver for seg begynte å ta del i produksjonen av et eller annet produkt og selge det på markedet, da fikk denne materielle isolasjonen til vareprodusentene uttrykk i institusjonen med privateiendom. Både privateiendom og arv er kategorier i en samfunnsorden der atskilte, små (monogame) familier alt er danna, og der varebyttet har begynt å utvikle seg. Eksemplet til herr Mikhailovski beviser det stikk motsatte av det han ønska å bevise.

Herr Mikhailovski gir enda ei henvisning til kjensgjerninger — og også den er et praktstykke på sitt vis! «Når det gjelder gensband,» sier han, og fortsetter å rette på materialismen, «bleikna de i historia til de siviliserte folka, delvis — det er sant — under strålene fra produksjonsformens innflytelse» (nok en utflukt, bare enda mer opplagt. Nøyaktig hvilken produksjonsform? En tom frase!), «men delvis fordi de blei oppløst i sin egen fortsettelse og generalisering — i nasjonale band.» Og slik blir nasjonale band en fortsettelse og ei generalisering av gensband! Herr Mikhailovski låner

tydeligvis tankene sine om samfunnshistorie fra de eventyra som skolebarn lærer. Samfunnshistoria, heter det i denne skolevisdommen, er at først har vi familien, kjerna i alle samfunn*, så, får vi høre, vokste familien til å bli en stamme, og stammen vokste til å bli en stat. Når herr Mikhailovski med ei høytidelig mine gjentar dette barnslige vrøvlet, viser det bare — bortsett fra alt annet — at han ikke har noe som helst begrep om utviklingsforløpet av russisk historie en gang. Mens en kan snakke om gensband i det gamle Rus**, så kan det ikke herske noen tvil om at disse gensbanda ikke lenger fantes i middelalderen, Moskva-tsarenes epoke. Det vil si at staten slett ikke var bygd på genssammenslutninger, men lokale sammenslutninger: Godseierne og klostra samla bønder fra forskjellige områder, og de samfunna som blei danna slik var reint territoriale sammenslutninger. Men en kan neppe snakke om nasjonale band i ordets rette betydning på den tida: Staten var splitta i atskilte «land», noen ganger til og med fyrstedømmer, som beholdt sterke trekk av de tidligere autonomier, administrative særegenheter, av og til egne hærer (de lokale bojarene*** gikk i krig i spissen for sine egne kompani, egne tollgrenser, og så videre. Bare den moderne perioden i russisk historie (omtrent fra det syttende hundreåret) er kjennetegna ved at slike områder, land og fyrstedømmer faktisk smelter sammen i en helhet. Denne sammensmeltinga, som herr Mikhailovski setter

* Dette er ei reint borgerlig oppfatning: Atskilte, små familier blei først framherskende under det borgerlige styresettet. De fantes overhodet ikke i før-historiske tider. Det er ingenting som er mer karakteristisk for borgeren enn å overføre trekk fra det moderne systemet til alle tider og folk.

** *Rus* — eg. den stammen (under ledelse av Rurik) som gjennomførte den første store russiske statsdanninga. Betyr her stammefellesskapet i det gamle Russland. — *Red.*

*** *Bojarer* — friherrer, medlemmer av den høyeste russiske adelsstanden før Peter den stores tid (omkr. 1700). — *Red.*

så høyt, blei ikke gjennomført på grunnlag av gensband, heller ikke ved fortsettelsen og generaliseringa av dem. Den skjedde på grunn av det økte varebyttet mellom områder, ved at varesirkulasjonen gradvis økte og ved at de små, lokale markedene blei samla i ett allrussisk marked. Siden lederne og herrene i denne prosessen var handelskapitalistene, var danninga av disse nasjonale banda ikke noe annet enn danninga av borgerlige band. Ved begge henvisningene herr Mikhailovski gir til kjensgjerninger, har han bare angrepet seg sjøl, og ikke gitt oss noe annet enn eksempel på borgerlig platthet. «Platthet» fordi han forklarte arveinstitusjonen ved barneproduksjon og dens psykologi, og nasjonalitet ved gensband. «Borgerlig» fordi han tok kategoriene og overbygningene til en historisk bestemt samfunnsformasjon (den som er grunnlagt på varebytte) for å være kategorier som er like allmenne og evige som barneoppdragelse og «direkte» kjønnsband.

Det som er svært karakteristisk her, er at straks den subjektive filosofen vår forsøkte å gå fra fraser til konkrete kjensgjerninger, så falt han i grøfta. Og han føler seg tydeligvis svært vel i denne stillinga som ikke er altfor reinslig. Han sitter der og pynter seg og kaster skitt rundt seg. For eksempel ønsker han å tilbakevise tesen om at historia er ei rekke klassekampepisoder, og så sier han, idet han med ei alvorlig mine erklærer at dette er «ytterliggående»: «Det internasjonale arbeiderforbundet* som blei danna av Marx og organisert for å føre klassekamp, hindra ikke de franske og tyske arbeiderne i å skjære over strupen på og plyndre hverandre.» Det beviser at materialismen ikke har gjort opp «med den nasjonale forfengeligheitens og det nasjonale hatets onde ånd», forsikrer han. En slik påstand avslører at kritikeren overhodet ikke har makta å forstå at

* *Det internasjonale arbeiderforbundet* eller *Den første internasjonale* — se note 20 bak i boka. — *Red.*

det er de svært reelle interessene til handels- og industriborgerskapet som danner hovedgrunnlaget for dette hatet, og at det å snakke om nasjonalfølelse som en sjølstendig faktor er det samme som å tilsløre kjerna i saka. Vi har forresten alt sett hvilken djup oppfatning av nasjonalitet filosofen vår har. Herr Mikhailovski kan ikke snakke om Internasjonalen uten å være like hånlig som en Burenin.⁴⁸ «Marx var lederen for Det internasjonale arbeiderforbundet, som riktignok har falt sammen, men som det skal blåses nytt liv i.» Om den internasjonale solidaritetens *nec plus ultra** er å finne i et system av «rettferdig» varebytte, som kronikkforfatteren av innenlandssaker snakker vidt og breitt om med spissborgerlig platthet i nr. 2 av *Russkoje Bogatstvo*, og om en ikke forstår at varebytte, rettferdig eller urettferdig, alltid forutsetter og innbefatter borgerskapets styre, og at internasjonale sammenstøt ikke kan opphøre med mindre den økonomiske organiseringa som er grunnlagt på varebytte blir ødelagt, så er det sjølsagt forståelig at en bare har et hånlig glis til overs for Internasjonalen. Da kan en forstå at herr Mikhailovski ikke kan gripe den enkle sannheten at det ikke fins noen annen måte å kjempe mot nasjonalt hat på, enn ved å organisere og forene den undertrykte klassen til kamp mot undertrykkerklassen i hvert enkelt land, enn ved å forene slike nasjonale arbeiderorganisasjoner til én internasjonal arbeiderhær for å slåss mot den internasjonale kapitalen. Når det gjelder utsagnet om at Internasjonalen ikke forhindre at arbeiderne skar over strupen på hverandre, er det nok å minne herr Mikhailovski om Kommunen, som viste det organiserte proletariats sanne holdning til de herskende, krigførende klassene.

Det som er særlig motbydelig i all denne polemiseringa fra herr Mikhailovski, er de metodene han nytter. Dersom han er misnøyd med taktikken til

* *Nec plus ultra* — latinsk uttrykk, betyr «ytterste grense». — Red.

Internasjonalen, dersom han ikke deler de ideene som de europeiske arbeiderne organiserer seg i navnet til, så la ham i det minste kritisere dem likefram og åpent, og legge fram si oppfatning om hva som ville være en mer hensiktsmessig taktikk og riktigere synsmåter. Slik det er nå, blir det ikke satt fram noen bestemte og klare innvendinger. Alt vi får er meningsløse protester spredt rundt i et virvar av frasemakeri. Hva annet kan en kalle dette enn drittkasting, særlig når vi husker at forsvar av ideene og taktikken til Internasjonalen ikke er legalt tillatt i Russland? Herr Mikhailovski bruker også slike metoder når han argumenterer mot de russiske marxistene: Han tar seg ikke bryet med å formulere noen av tesene deres samvittighetsfullt og nøyaktig, for å gi dem direkte og bestemt kritikk. Han foretrekker å henge seg opp i brokker av marxistiske argument som han tilfeldigvis har hørt, og fordreie dem. Døm sjøl: «Marx var altfor intelligent og alt for lærd til å mene at det var han som hadde oppdaga tanken om samfunnsforeteelsenes historiske nødvendighet og lov-messighet ... De nedre trinna» (på den marxistiske stigen)* «veit ikke dette» (at «tanken om historisk nødvendighet ikke er noe nytt, som Marx oppfant eller oppdaga, men en sannhet som for lengst er blitt slått fast»), «eller de har i det minste bare en vag ide om de hundreåra med intellektuelle anstrengelser og intellektuell innsats som er brukt for å slå fast denne sannheten.»

* Når det gjelder denne meningsløse betegnelsen, må vi slå fast at herr Mikhailovski gir Marx en særskilt plass (han var alt for intelligent og lærd for kritikeren vår til at han kan kritisere noen av påstandene hans direkte og åpent). Etter Marx plasserer han Engels («en ikke så skapende ånd»), så mer eller mindre uavhengige folk som Kautsky, og så de andre marxistene. Vel, kan ei slik inndeling ha noen alvorlig verdi? Dersom kritikeren er misnøyd med dem som har popularisert Marx, hva er det da som hindrer ham i å rette på dem i samsvar med Marx? Han gjør ikke noe slikt. Han mente sikkert å være vittig — men viddet hans falt til jorda.

Sjølsagt kan slike utsagn saktens gjøre inntrykk på folk som hører om marxismen for første gang. Og når det gjelder dem, kan målet med kritikken lett bli nådd, nemlig å fordreie, håne og «beseire» (det ordet er brukt, blir det sagt, av bidragsyterne til *Russkoje Bogatstvo* om artikkelen til herr Mikhailovski). Alle som overhodet kjenner til Marx vil med en gang se hvor fullstendig falske og bedragerske slike metoder er. En kan være uenig med Marx, men en kan ikke nekte for at han formulerte de av syna sine som utgjør «noe nytt» i forhold til de tidligere sosialistene, med den største nøyaktighet. Dette noe nytt besto i at de tidligere sosialistene trudde at det var nok for å underbygge syna sine å vise at massene blei undertrykt under det rådende styret, å vise at et system der hvert menneske får det det sjøl hadde produsert var overlegent og å vise at dette idealsystemet var i samsvar med «menneskenaturen», med oppfatninga av et fornuftig og moralsk liv, og så videre. Marx fant det umulig å nøye seg med en slik sosialisme. Han innskrenka seg ikke til å skildre det systemet som fantes, til å vurdere det og fordømme det. Han ga ei vitenskapelig forklaring av det, og førte dette systemet, som er forskjellig i de ulike europeiske og ikke-europeiske landa, tilbake til et felles grunnlag, nemlig den kapitalistiske samfunnsformasjonen: Funksjons- og utviklingslovene for denne samfunnsformasjonen underkasta han en objektiv analyse (han viste at utbytting var *nødvendig* under det systemet). Nøyaktig på samme vis fant han det umulig å nøye seg med å hevde at bare det sosialistiske systemet er i samsvar med menneskenaturen, slik de store utopiske sosialistene, og de usle etterliknerne deres, de subjektive sosiologene, hevda. Ved den samme *objektive* analysen av det kapitalistiske systemet beviste han at det med *nødvendighet* må bli omdanna til det sosialistiske systemet. (Nøyaktig hvordan han beviste dette, og hvordan herr Mikhailovski protesterte mot det, er noe vi må komme tilbake til igjen.) Det er kilden

til de henvisningene til nødvendighet som en så ofte treffer på hos marxister. Den forvrengninga som herr Mikhailovski har ført inn i spørsmålet, er soleklar: Han har utelatt hele det faktiske innholdet i teorien, hele kjerna i den, og lagt fram saka som om hele teorien består av det ene ordet «nødvendighet» («en kan ikke vise til bare dette i kompliserte praktiske saker»), som om *beviset* for teorien er at det er dette den historiske nødvendigheten krever. Med andre ord, uten å si noe om innholdet i læra, greip han fatt i navnet på den, og begynte igjen å gjøre et stort nummer av det som «bare» var «den helt trivielle sirkelen», som han sjøl hadde gjort alt så hardt for å omdanne Marx' lære til. Vi skal sjølsagt ikke prøve å følge opp klovneriet hans, for vi kjenner allerede godt nok til den slags. La ham bare gjøre rundkast til fornøyelse og tilfredsstillelse for herr Burenin (som med god grunn klappa herr Mikhailovski på skuldra i *Novoje Vremja*.⁴⁹) La ham, etter at han har vist Marx sin respekt, runde hjørnet og bjeffe: «Polemikken hans mot utopistene og idealistene er ensidig slik den er», dvs. uten at marxistene gjentar argumenta i den. Vi kan ikke kalle slike utfall annet enn bjeffing, for han legger ikke fram *ei eneste* faktisk, bestemt og bevisbar innvendig mot denne polemikken. Så uansett hvor villige vi kunne være til å diskutere emnet fordi vi ser denne polemikken som uhyre viktig for løsinga av russiske sosialistiske problem, så kan vi ganske enkelt ikke svare på bjeffinga. Vi kan bare trekke på skuldrene, og si:

«Mopsen må jammen være mektig, når den bjeffer mot elefanten!»⁵⁰

Det neste herr Mikhailovski har å si om historisk nødvendighet er ikke uten interesse. For det avslører, sjøl om det bare er delvis, den virkelige ideologiske ballasten til «den velkjente sosiologen vår» (den tittelen som herr Mikhailovski, på lik linje med herr V.V., bæres med av de liberale medlemmene av det «kultiverte samfunnet» vårt).

Han snakker om «konflikten mellom ideen om historisk nødvendighet og betydninga av individuell virksomhet: Samfunnsmessig aktive personer er på villspor når de ser på seg sjøl som aktive. I virkeligheten blir de 'aktivisert', de er 'marionetter'* som blir manipulert fra det mystiske underjordiske av de lovene som er innebygd i den historiske nødvendigheten». Det, påstår han, er den konklusjonen en må trekke av denne ideen, som han derfor betegner som «ufruktbar» og «vag». Trulig veit ikke alle leserne hvor herr Mikhailovski har fått alt dette vaset om marionetter og liknende fra. Poenget er at dette er en av yndlingskjepphestene til den subjektive filosofen, nemlig ideen om konflikten mellom determinisme⁵¹ og moral, mellom historisk nødvendighet og individets betydning. Han har fylt hauger av papir med emnet, og har uttalt uendelig mye sentimentalt, spissborgerlig tøv for å løse denne konflikten i favør av moralen og individets rolle. I virkeligheten er det slett ingen konflikt her. Den er blitt oppfunnet av herr Mikhailovski, som frykta (ikke uten grunn) at determinismen ville rive grunnen vekk under den spissborgerlige moralen som han elsker så høyt. Denne ideen om determinisme, som postulerer** at menneskelige handlinger er nødvendige, og forkaster det meningsløse eventyret om fri vilje, ødelegger på ingen måte fornuften eller bevisstheten til mennesket, eller ei vurdering av dets handlinger. Snarere motsatt, bare det deterministiske synet gjør det mulig med ei streng og riktig vurdering, istedenfor å tilskrive alt en måtte ønske den frie vilje. På samme vis undergraver ideen om historisk nødvendighet på ingen måte individets rolle i historia: All historie består av individers handlinger, og individene er uten tvil aktive personer.

* *Marionett* — eg. dokka som er bevegelig i ledda, brukt i dokketeater. Står her for en person som «danser etter andres pipe», det er ande som trekker i trådene. — *Red.*

** *Postulere* — påstå, stille opp uten bevis. — *Red.*

Det virkelige spørsmålet som oppstår når en skal vurdere den samfunnsmessige virksomheten til et individ, er: Hvilke vilkår sikrer at det lykkes med virksomheten sin, hvilken garanti fins for at denne virksomheten ikke kommer til å forbli ei isolert handling som går tapt i et vell av motsatte handlinger? Også dette er et spørsmål som sosialdemokrater og de andre russiske sosialistene svarer ulikt på: Hvordan må handlinger som sikter mot å frambringe det sosialistiske systemet trekke til seg massene for å bære skikkelige frukter? Det er opplagt at svaret på dette spørsmålet avhenger direkte og umiddelbart av hvordan en forstår oppstillinga av samfunnskraftene i Russland og klassekampen som utgjør innholdet i den russiske virkeligheten. Også her går herr Mikhailovski bare rundt spørsmålet, uten engang å forsøke å formulere det nøyaktig og gi et svar. Som vi veit bygger det sosialdemokratiske svaret på spørsmålet på det synet at det russiske økonomiske systemet utgjør et borgerlig samfunn, som det bare kan være en veg ut av, den vegen som nødvendigvis følger av sjølve naturen til det borgerlige samfunnet, nemlig proletariats klassekamp mot borgerskapet. Det er opplagt at kritikk som er alvorlig enten må bli retta mot synet at samfunnet vårt er et borgerlig system, eller mot oppfatninga av dette systemets natur og utviklingslovene for det. Men herr Mikhailovski drømmer ikke engang om å drøfte alvorlige spørsmål. Han foretrekker å bringe problema ut av verden ved innholdsløst frasemakeri om at nødvendighet er en altfor allmenn kategori, og så videre. Men alle kategorier vil være alt for allmenne, herr Mikhailovski, og De behandler dem som egg De tar innmaten ut av, og så begynner å leike med skallet! Det ytre skallet, som skjuler dagens virkelig alvorlige og brennende spørsmål, er herr Mikhailovskis favorittområde og understreker særlig stolt for eksempel poenget om at «den økonomiske materialismen overser eller kaster et feilaktig lys over spørsmålet om helter og massen.» Jeg

ber dere merke dere spørsmålet om hvilke stridende klasser som utgjør den russiske virkeligheten av i dag og av hva grunnlaget for den er, trulig er alt for allment for herr Mikhailovski, og han unngår det. På den andre sida er spørsmålet om forholda mellom helten og massen — enten det er en arbeider-, bonde-, fabrikk-eier- eller godseiermasse, et spørsmål som interesserer ham enormt. Disse spørsmåla er kanskje «interessante», men å irettesette materialistene for at de vier alle kreftene sine til å løse problem som direkte gjelder frigjøringa av den arbeidende klassen, betyr at en er en beundrer av spissborgerlige vitenskap, og ikke noe mer. Idet han avslutter «kritikken» (?) sin av materialismen, gjør herr Mikhailovski enda et forsøk på å forvrengje kjensgjerningene og foretar enda et kunstgrep. Etter at han har uttrykt tvil om Engels hadde rett i si oppfatning at *Kapitalen* blei tidd i hjel av de offisielle økonomene* (en tvil han rettferdiggjør med den pussige grunnen at det fins utallige universitet i Tyskland!), sier herr Mikhailovski: «Marx hadde ikke denne særskilte leserkretsen» (arbeiderne) «for øye, men venta seg noe av vitenskapsmennene også.» Dette er fullstendig usant. Marx forsto svært godt hvor lite upartiskhet og vitenskapelig kritikk man kunne vente seg fra de borgerlige vitenskapsmennene, og i etterordet til den andre utgava av *Kapitalen* uttrykte han seg svært bestemt om dette. Der sier han: «Den forståelsen som *Das Kapital* raskt fikk i vide kretser av den tyske arbeiderklassen er den beste belønninga for arbeidet mitt. I en brosjyre som blei gitt ut under den fransk-tyske krigen⁵², framstilte herr Mayer, ...som står for et borgerlig synspunkt i økonomiske saker, treffende tanken om at den store sansen for teori (der grosse theoretische Sinn), som en brukte å se på som en arvelig tysk egenskap, nesten var fullstendig forsvunnet blant

* Se F. Engels, *Forord til den første utgava av Familiens, privateiendommens og statens opprinnelse* (1884). — Red.

de såkalte utdanna klassene i Tyskland. Derimot fikk den ei ny oppblomstring i den tyske arbeiderklassen.»

Kunstgrepet gjelder igjen materialismen, og er helt i stil med det første eksemplet: «Teorien (til materialismen) har aldri blitt underbygd og stadfesta vitenskapelig.» Dette er tesen. Beviset: «Enkeltstående gode sider med historisk innhold i verkene til Engels, Kautsky og også noen andre (som i det høyt verdsatte verket til Blos) kunne godt greie seg uten merkelappen økonomisk materialisme, siden (merk dette «siden»)»et) de «i virkeligheten» (sic!) «tar hele samfunnslivet med i betraktning, sjøl om den økonomiske strengen er framherskende i akkorden» og konklusjonen: «Økonomisk materialisme har ikke kunnet hevde seg i vitenskapen.»

Et velkjent knep! For å bevise at teorien mangler grunnlag, forvrenger herr Mikhailovski den først ved å tillegge den den meningsløse hensikten at den ikke vil ta samfunnslivet som helhet i betraktning, mens akkurat det motsatte er tilfellet: Materialistene (marxistene) var de første sosialistene som hevdet at det var nødvendig å reise spørsmålet om behovet for å analysere alle sidene ved samfunnslivet og ikke bare den økonomiske sida.*

* Dette er blitt uttrykt helt klart i *Kapitalen* og i taktikken til sosialdemokratene, i motsetning til de tidligere sosialistene. Marx krevde rett ut at spørsmålet ikke må innskrenkes til den økonomiske sida. Da Marx i 1843 laga utkast til programmet for et planlagt tids-skrift⁵³ skreiv han til Ruge: «Og hele det sosialistiske prinsippet er igjen bare ei side ... Vi for vår del må vie like stor oppmerksomhet til den andre sida, menneskets teoretiske eksistens og følgelig gjøre religion, vitenskap og så videre til gjenstand for kritikken vår ... Akkurat som *religionen* gir en oversikt over innholdet i de teoretiske konfliktene til menneskeheten, så gir den *politiske staten* en oversikt over innholdet i de praktiske konfliktene til mennesket. Følgelig uttrykker den politiske staten, innafor grensene for forma den har, sub specie rei publicae (fra det politiske standpunktet), alle de samfunnsmessige konfliktene, behova og interessene. Derfor betyr ikke det å gjøre et svært særegent politisk spørsmål, for eksempel forskjellen mellom stendersystemet og det representative systemet⁵⁴, til gjenstand for kritikk, på noe vis at en stiger ned fra *hauteur des principes* (prin-

Så erklærer han at «i virkeligheten» har materialistene «faktisk» forklart hele samfunnslivet gjennom økonomien (ei kjensgjerning som tydeligvis tar knekken på forfatteren) — og til slutt trekker han den konklusjonen at materialismen «ikke har kunnet hevde seg». Men kunstgrepa Deres, herr Mikhailovski, har hevda seg på strålende vis!

Dette er alt herr Mikhailovski setter fram for å «tilbakevise» materialismen. Jeg gjentar at det ikke fins noen kritikk her, det fins ikke noe annet enn tomt og fordringsfullt snikksnakk. Om vi skulle spørre en eller annen hvilke innvendinger herr Mikhailovski har reist mot synet om at produksjonsforholda danner grunnlaget for alle andre forhold, hvordan han har tilbakevist begrepet om samfunnsformasjonen og om den naturhistoriske utviklinga av disse formasjonene som blei utarbeidd av Marx ved at han nytta den materialistiske metoden, hvordan han har bevist det feilaktige i de materialistiske forklaringene av de forskjellige historiske problema som for eksempel de forfatterne han nevner har gitt — så ville svaret måtte bli at herr Mikhailovski ikke har reist noen innvendinger, ikke har satt fram noen motbevis, ikke pekt på noen falske slutninger. Han har bare gått krokveger for å prøve å dekke over det som er kjerna i saka med fraser og i forbifarta funnet på forskjellige usle utflukter.

Vi kan neppe vente oss noe seriøst av en slik kritiker, når han i nr. 2 av *Russkoje Bogatstvo* fortsetter å tilbakevise marxismen. Den eneste forskjellen er at han har brukt opp oppfinnsomheten sin når det gjelder kunstgrep, og begynner å nytte andre folks kunstgrep.

Han starter opp med å holde fast på «kompleksiteten» i samfunnslivet: Jammen, sier han, sjøl

sippas høye nivå — Red.). For dette spørsmålet uttrykker forskjellen mellom menneskets herredømme og privateiendommens herredømme i et politisk språk. Dette betyr at kritikken ikke bare kan, men må, ta for seg disse politiske spørsmåla (som erke-sosialisten ikke synes er verdt oppmerksomhet).»

galvanisme* har sammenheng med den økonomiske materialismen, fordi eksperimenta til Galvani «gjorde inntrykk» på Hegel også!

Vidunderlig vidd! En kunne like lett finne en sammenheng mellom herr Mikhailovski og keiseren av Kina! Hva følger det av dette, bortsett fra at det fins folk som finner tilfredsstillelse i å prate tull?!

«Kjerna i den historiske prosessen,» fortsetter herr Mikhailovski, «som er vanskelig å gripe i alminnelighet, har også unnslettet den økonomisk-materialistiske læra, sjøl om denne ser ut til å hvile på to søyler: Oppdagelsen av den altbestemmende betydninga av produksjons- og bytteformene, og den dialektiske prosessens uomtvistelighet.»

Og følgelig bygger materialistene læra si på «det uomtvistelige» ved den dialektiske prosessens «uomtvistelighet»! De bygger med andre ord de sosiologiske teoriene sine på hegelianske triader.⁵⁵ Her har vi den vanlige metoden med å anklage marxismen for hegeliansk dialektikk, en anklage en skulle tru var blitt slitt ut av de borgerlige kritikerne av Marx. Fordi disse herrene var ute av stand til å sette fram noe grunnleggende argument mot læra, festa de seg ved uttrykksmåten til Marx og angreip opphavet til teorien.

De trudde nemlig de undergravde kjerna i den med dette. Og herr Mikhailovski kvir seg ikke for å ty til slike metoder. Han bruker et kapittel fra *Anti-Dühring** av Engels som et påskudd. Idet Engels svarer Dühring, som hadde angrepet dialektikken til Marx, sier Engels at Marx aldri drømte om å «bevise» noe ved hjelp av hegelianske triader, at Marx bare studerte og undersøkte den virkelige prosessen, og at det eneste kri-

* *Galvanisme* — kjemisk framstilt elektrisitet. Oppkalt etter den italienske naturforskeren Galvani (1737 — 1798), som gjennom eksperimenter med dyr oppdaga den elektriske strømmen. — *Red.*

* Se F. Engels, *Anti-Dühring* (første delen. Filosofi. Kapittel 13. Dialektikk. Negasjonen av negasjonen). (1876—78). — *Red.*

teriet på teori som han godtok, var at teorien samsvarte med virkeligheten. Men om det av og til hendte at en eller annen særegen samfunnsforeteelse passa inn i det hegelianske skjemaet, det vil si tese — negasjon — negasjon av negasjonen, så er det ikke noe overraskende i det, for det er slett ikke noe sjeldent i naturen. Og Engels fortsatte med å gjengi eksempler fra naturhistoria (utviklinga av et frø) og fra det samfunnsmessige området — som for eksempel at først fantes det urkommunisme, så privateiendom, og så kapitalistisk sosialisering av arbeidet, eller: først fantes det primitiv materialisme, så idealisme og så vitenskapelig materialisme, og så videre. Det er klart for alle at tyngdepunktet i argumenta til Engels ligger i at materialistene må framstille den virkelige historiske prosessen riktig og nøyaktig, og at det å stadig framheve dialektikken, utvalget av eksempler for å bevise at triaden er riktig, ikke er noe annet enn ei levning fra hegelianismen, som den vitenskapelige sosialismen har vokst fram av, ei levning fra måten den uttrykte seg på. Og når det nå engang er blitt erklært kategorisk at det er meningsløst å «bevise» noe ved triader, og at ingen engang har tenkt på å gjøre det, hvilken betydning kan så eksempler på «dialektiske» prosesser ha? Er det ikke innlysende at dette bare viser til læras opphav, og ikke noe mer? Herr Mikhailovski ser det sjøl, når han sier at teorien ikke burde bli klandra for opphavet sitt. Men for å oppdage noe mer enn opphavet til teorien i argumenta til Engels, burde en opplagt ha kommet med bevis for at materialistene har løst i hvert fall ett historisk *problem* ved hjelp av triader, og ikke på grunnlag av de kjensgjerningene som vedrører saka. Har herr Mikhailovski gjort forsøk på å bevise dette? Ikke i det hele tatt. Tvert om, han var sjøl tvunget til å vedgå at «Marx fylte det tomme dialektiske skjemaet så fullt med saklig innhold, at det kan bli fjerna fra dette innholdet liksom et lokk fra ei gryte uten at det endrer noe.» (Når det gjelder det unntaket herr Mikhailovski gjør her, om framtida, skal

vi snart ta for oss det.) Om det er slik, hvorfor lager herr Mikhailovski så mye oppstyr om dette lokket som ikke endrer noe? Hvorfor sier han at materialistene «bygger» teorien sin på den dialektiske prosessens uomtvistelighet? Hvorfor erklærer han at han kjemper mot en av «søylene» til den vitenskapelige sosialismen når han kjemper mot dette lokket, noe som er ei direkte løgn?

Jeg kommer sjølsagt ikke til å undersøke hvordan herr Mikhailovski analyserer eksemplene på triader, for dette har som sagt ingen som helst sammenheng hverken med vitenskapelig sosialisme eller med russisk marxisme. Men det fins ett interessant spørsmål: Hvilke grunner hadde herr Mikhailovski til å forvrengte marxistenes holdning til dialektikken på en slik måte? To grunner. For det første hørte herr Mikhailovski klokken ringe, som ordtaket sier, men hvor lyden kom fra kunne han ikke si. For det andre foretok herr Mikhailovski (eller snarere lånte fra herr Dühring) enda en utflukt.

Ad 1. Når herr Mikhailovski leser marxistisk litteratur, støter han hele tida på henvisninger til den «dialektiske metoden» i samfunnsvitenskapen, til «dialektisk tenkning», også på området for samfunnsproblem (som er det eneste det dreier seg om), og så videre. I sitt hjertes enfold (det ville være bra om det bare var enfold) tok han det for gitt at denne metoden består i å løse alle sosiologiske problem i samsvar med lovene for den hegelienske triaden. Dersom han bare hadde vært litt mer oppmerksom overfor den saka det dreier seg om, kunne han ikke ha unngått å bli overbevist om hvor meningsløs denne forestillinga er. Det som Marx og Engels kalte den dialektiske metoden — motsatt den metafysiske — er ikke noe annet enn den vitenskapelige metoden i sosiologien. Den består i at en ser på samfunnet som en levende organisme, som hele tida er i utvikling (og ikke som noe mekanisk sammenkjeda, som av den grunn tillater alle slags vilkårlige sammenset-

ninger av atskilte samfunnselement). Studiet av denne organismen krever en objektiv analyse av produksjonsforholda, som er grunnlaget for den gitte samfunnsformasjonen, og en undersøkelse av funksjons- og utviklingslovene for den. Nedafor skal vi prøve å illustrere forholdet mellom den dialektiske og den metafysiske metoden (som den subjektive metoden i sosiologien utvilsomt hører inn under) med herr Mikhailovskis egne argument. Her og nå skal vi bare gjøre oppmerksom på at alle som leser definisjonen og framstillinga av den dialektiske metoden som Engels gir (i polemikken mot Dühring: *Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap*) eller Marx (forskjellige merknader i *Kapitalen*, i etterordet til den andre utgava, og i *Filosofiens elendighet*)*, vil se at de hegelianske triadene ikke blir nevnt engang, og at det hele dreier seg om å se samfunnsutviklinga som den naturhistoriske utviklingsprosessen av samfunnsøkonomiske formasjoner. Som stadfesting av dette skal jeg sitere i sin helhet den framstillinga av den dialektiske metoden som blir gitt i *Vestnik Jevropi*, nr. 5 1872 (i artikkelen «Standpunktet i Karl Marx' Kritikk av den politiske økonomien»)⁵⁶, som Marx gjengir i etterordet til den andre utgava av *Kapitalen*. Marx sier at den metoden han brukte i *Kapitalen* er blitt dårlig forstått. «Tyske anmeldelser hyler sjølsagt opp om 'hegeliansk sofistikk'.» Og for å illustrere metoden sin klarere, siterer Marx den framstillinga av den som blir gitt i den nevnte artikkelen. Det eneste som er viktig for Marx, blir det framholdt her, er å finne den lova som styrer de foreteelsene han undersøker, og det som er særskilt viktig for ham, er lova for forandringer, utviklinga av disse foreteelsene, hvordan de går fra ei form over til ei anna, fra en type samfunnsforhold til en annen. Følgelig er Marx bare opptatt av én ting: Å vise ved streng vitenskapelig undersøkelse nødvendigheten

* Lenin gir ei systematisk framstilling av og videreutvikler den marxistiske dialektiske metoden i *Materialisme og Empiriokritisme* (1908), *Filosofiske notatbøker, Karl Marx* (1904), osv. — Red.

av den bestemte ordenen av samfunnsforhold, og å stille opp så fullstendig som mulig de kjensgjerningene som tjener som det grunnleggende utgangspunktet for ham. For dette formålet er det helt tilstrekkelig for han, mens han beviser nødvendigheten av den nåværende ordninga av ting, samtidig beviser nødvendigheten av en annen orden som uunngåelig må vokse fram av den tidligere, uansett om menneskene trur på det eller ikke, uansett om de er seg det bevisst eller ikke. Marx tar for seg den samfunnsmessige bevegelsen som en naturhistorisk prosess, styrt av lover som ikke bare er uavhengige av menneskelig vilje, bevissthet og hensikter, men som tvert om bestemmer vilja, bevisstheten og hensiktene til menneskene. (Dette som underretning til de subjektivistiske herrene som skiller samfunnsutviklinga fra den naturhistoriske utviklinga bare fordi mennesket setter seg bevisste «mål» og blir leda av bestemte idealer.) Når det bevisste element spiller ei så underordna rolle i sivilisasjonens historie, er det sjølinnlysende at en kritikk av sivilisasjonen aller minst kan ta noen form for, eller noe resultat av bevisstheten som grunnlaget sitt. Det vil si at det ikke er tanken, men bare de ytre, objektive foreteelsene som kan tjene som utgangspunkt for kritikken. Kritikken må bestå i å sammenlikne og stille den bestemte kjensgjerning opp mot ei anna kjensgjerning og ikke mot tanken. Det viktige er at begge kjensgjerningene blir undersøkt så nøye som mulig, og at de i forhold til hverandre virkelig utgjør forskjellige moment i utviklinga. Men viktigst av alt er at det blir foretatt en like nøyaktig undersøkelse av hele rekka av kjente tilstander, rekkefølgen deres og forholdet mellom de ulike utviklingstrinna. Marx forkaster sjølve tanken om at lovene for det økonomiske livet er de samme for fortida og nåtida. Tvert om, hver historisk epoke har sine egne lover. Det økonomiske livet utgjør en foreteelse som kan sammenliknes med utviklingshistoria i andre deler av biologien. Tidligere økonomer misforsto de økonomiske lovenes natur da

de sammenlikna dem med lovene i fysikken og kjemien. En grundigere analyse viser at samfunnsorganismer skiller seg fra hverandre like grunnleggende som planter og dyr. Idet Marx satte seg som oppgave å undersøke den kapitalistiske økonomiske organismen ut fra dette synspunktet, formulerte han dermed på strengt vitenskapelig vis det målet som all nøyaktig undersøkelse av det økonomiske livet må ha. Den vitenskapelige verdien av en slik undersøkelse ligger i å oppdage de spesielle (historiske) lovene som regulerer en gitt samfunnsorganismes oppkomst, eksistens, utvikling og død, og erstatninga av den med en annen og høyere organisme.

Slik er den framstillinga av den dialektiske metoden som Marx fiska fram fra mengden av tidsskrifts- og aviskommentarer til *Kapitalen*, og som han oversatte til tysk fordi denne framstillinga av metoden er fullstendig riktig, som han sjøl sier. Spørsmålet reiser seg, blir det sagt så mye som et eneste ord her om triader, trikotomier*, den dialektiske prosessens uomtvistelighet og liknende tøv som herr Mikhailovski kjemper så ridderlig mot. Etter denne framstillinga sier Marx rett ut at metoden hans er den «rake motsetninga til Hegels metode. Ifølge Hegel er det utviklinga av ideen, i samsvar med de dialektiske lovene til triaden, som bestemmer utviklinga av den virkelige verden. Og det er sjølsagt bare i det tilfellet en kan snakke om hvor viktige triadene er, om det uomtvistelige i den dialektiske prosessen. «For meg derimot,» sier Marx, «er det ideelle ikke noe annet enn gjenspeilinga av det materielle.» Og slik dreier hele saka seg om «en bekreftende gjenkjennelse av tingenes tilstand og av den uungåelige utviklinga av den.» Triadene får ingen annen rolle enn den som lokket og skallet spiller. «Jeg har kokettert med de uttrykksmåtene som er særegne for Hegel,» sier Marx i dette samme etterordet, og den rolla kan bare spissborgere være interessert i. Hvordan skal en da, kan vi spørre, vurdere en mann som tok fatt på å kritisere

* *Trikotomi* — gr., tredeling. — Red.

en av «søylene» til den vitenskapelige materialismen, dvs. dialektikken, og begynte å snakke om alle slags ting, til og med om frosker og Napoleon, men ikke om hva dealektikk er, om det materialistiske begrepet om samfunnsøkonomiske formasjoner som særskilte samfunnsorganismer er riktig, om metodene for objektiv analyse av disse formasjonene er riktige, om samfunnsmessige ideer virkelig ikke bestemmer samfunnsutviklinga, men sjøl blir bestemt av den, og så videre? Kan en anta at det bare dreier seg om manglende forståelse i dette tilfellet?

Ad 2. Etter denne «kritikken» av dialektikken, tillegger herr Mikhailovski Marx disse bevismetodene «ved hjelp av» hegelianske triader og kjemper dem sjølsagt seierrikt ned. «Når det gjelder framtida», sier han, «er de iboende lovene i samfunnet bare bygd på dialektikk.» (Dette er unntaket det blei vist til ovafor.) Argumenta til Marx om at ekspropriatørene uunngåelig kommer til å bli ekspropriert i kraft av utviklingslovene for kapitalismen, er «reint dialektiske». «Idealet» til Marx om felles eie av jord og kapital «i den forstand at det er uunngåelig og ubestridelig, hviler utelukkende på det siste leddet i den hegelianske treledda kjeden.»

Dette argumentet *er tatt* fra Dühring i *sin helhet*, som legger det fram i si «Kritische Geschichte der Nationalökonomie und des Sozialismus (3.Aufl., 1879, s. 486—87)*. Men herr Mikhailovski sier ikke et ord om Düring. Eller har han kanskje sjølstendig kommet fram til denne måten å forfalske Marx på?

Engels ga Dühring et utmerka svar, og fordi det også gjengir kritikken fra Dühring, skal vi begrense oss til Engels' svar.** Leseren vil se at det kan bli anvendt fullt ut på herr Mikhailovski.

* *Nasjonaløkonomiens og sosialismens kritiske historie* (3. opplag, 1879, s. 486—87). — Red.

** Lenger ute gjengir Lenin et utdrag fra *Anti-Dühring* av Engels (Del I. Filosofi. Kapittel 13. Dialektikk. Negasjonen av negasjonen). — Red.

«'Denne historiske skissa' (av opphavet til den såkalte opprinnelige kapitalakkumulasjonen i England) er relativt sett den beste delen av boka til Marx,» sier Dühring. «Og den ville vært enda bedre om den ikke hadde støtta seg på den dialektiske krykka for å hjelpe den lærde krykka. I mangel av noe bedre og klarere må i virkeligheten den hegelianske negasjonen av negasjonen her tjene som jordmor for å forløse framtida fra fortidas skjød. Den første negasjonen er avskaffinga av 'individuell eiendom', som er blitt foretatt på det viset som blir antyda ovafor siden det sekstende hundreåret. Den vil bli etterfulgt av en negasjon til som har karakter av en negasjon av negasjonen, og følgelig ei gjenoppretting av 'individuell eiendom', men i ei høyere form, bygd på felles eie av jorda og arbeidsmidlene. Herr Marx kaller denne nye 'individuelle eiendommen' også for 'samfunnsmessig eiendom', og her trer den hegelianske høyere enheten fram, der motsigelsen skal være oppheva'» (aufgehoben — en særegen hegeliansk betegnelse), «'det vil ifølge det hegelianske ordspillet si både overvunnet og bevart...

Ifølge dette er faktisk eksproprieringa av eksproprietorene så å si det automatiske resultatet av den historiske virkeligheten i dens ytre materielle forhold. Det vil være vanskelig å overbevise et fornuftig menneske om nødvendigheten av felles eiendomsrett av jord og kapital på grunnlag av tru på et slikt hegeliansk ordspill som negasjonen av negasjonen. Men de tåkete bastardbegrepa til Marx vil ikke virke merkelige for den som skjønner hva slags tøv som kan bli kokt i hop med hegeliansk dialektikk som det vitenskapelige grunnlaget, eller snarere hva slags tøv som nødvendigvis må springe ut av den. Av hensyn til de leserne som ikke er kjent med disse kunstgrepa, må jeg gjøre uttrykkelig oppmerksom på at den første negasjonen til Hegel er katekismebegrepet syndefallet, og den andre en høyere enhet som fører til forløsning. Kjensgjerningenes logikk kan neppe bli

bygd på denne meningsløse analogien* som er lånt fra det religiøse området... Herr Marx holder seg trøstig i denne tåkeverdenen, der eiendommen hans på samme tid både er individuell og samfunnsmessig, og overlater til tilhengerne sine å løse denne djupe dialektiske gåta sjøl.' Så langt herr Dühring.

Slik,» slutter Engels av dette, «kan ikke Marx bevise nødvendigheten av den sosiale revolusjonen, av felles-eie av jorda og produksjonsmidlene som er skapt av arbeid, på noe annet vis enn ved å nytte den hegelienske negasjonen av negasjonen. Og fordi han bygger den sosialistiske teorien sin på disse meningsløse analogiene som er lånt fra religionen, kommer han til det resultatet at i det framtidige samfunnet kommer en eiendom som på samme tid både er individuell og samfunnsmessig til å være framherskende, som den hegelienske høyere enheten av den oppheva motsigelsen.* Men la negasjonen av negasjonen ligge for øyeblikket, og la oss kikke på den 'eiendommen' som 'på samme tid både er

* *Analogi* — overensstemmelse, samsvar, likhet. — *Red.*

* At denne formuleringa av synspunkta til herr Dühring fullt ut passer på herr Mikhailovski, blir bevist av følgende avsnitt i artikkelen hans, «Karl Marx for I. Sjukovskis domstol.» Idet han går mot påstanden til herr Sjukovski om at Marx forsvaret privateiendommen, viser herr Mikhailovski til dette skjemaet til Marx, og forklarer det på følgende vis: «I skjemaet sitt brukte Marx to velkjente knep fra den hegelienske dialektikken. For det første er skjemaet lagd etter lovene for den hegelianske triaden. For det andre er syntesen (foreninga av enkeltheter til en helhet, slik at den framstår som en enhet. — *Red.*) bygd på identiteten mellom motsetninger — individuell og samfunnsmessig eiendom. Dette betyr at ordet 'individuell' her har den særskilte, reint betinga betydninga som et ledd i den dialektiske prosessen, og ikke noe som helst kan bli bygd på den.» Dette blei sagt av en mann som hadde de mest aktverdige hensikter, nemlig å forsvare den «sangvinske» (sorgløst forhåpningsfulle — *Red.*) Marx mot borgeren herr Sjukovski overfor det russiske publikum. Og med disse aktverdige hensiktene forklarer han at Marx bygger oppfatninga si av prosessen på «knep». Av dette kan herr Mikhailovski trekke en lærdom som ikke er unyttig for ham — aktverdige hensikter aleine er nokså utilstrekkelige, uansett hva saka gjelder.

individuell og samfunnsmessig'. Herr Dühring kaller dette en 'tåkeheim', og pussig nok har han virkelig rett på dette punktet. Men uheldigvis er det ikke Marx, men nok engang herr Dühring som er i denne 'tåkeheimen'... Han kan rette på Marx etter Hegel, ved å pådytte ham en høyere enhet av eiendom som det ikke fins et ord om hos Marx.

Marx sier: 'Det er negasjonen av negasjonen. Dette gjenoppretter ikke privateiendommen for produsenten, men gir ham individuell eiendom bygd på landevinningene fra den kapitalistiske epoken, dvs. kooperasjon og felles eie av jorda og produksjonsmidlene. Omdanninga av spredt privateiendom — som oppstår av individuelt arbeid — til kapitalistisk privateiendom, er sjølsagt en prosess som uten sammenlikning er mye langvarigere, voldsommere og vanskeligere enn omdanninga av kapitalistisk privateiendom — som praktisk talt alt er basert på samfunnsmessig produksjon — til samfunnsmessig eiendom.' Det er alt. Den tilstanden som eksproprieringa av ekspropriatørene fører til, blir derfor kalt gjenopprettinga av individuell eiendom, men *på grunnlag* av samfunnseie av jorda og produksjonsmidlene som er skapt av arbeidet sjøl. For alle som forstår tysk (og russisk, herr Mikhailovski — oversettelsen er nemlig helt riktig) betyr dette at samfunnseie gjelder jorda og de andre produksjonsmidlene, mens individuelt eie gjelder produkta, det vil si forbruksartiklene. Og for å gjøre saka forståelig sjøl for unger på seks år, viser Marx på side 56» (russ. utg. s. 30) «at han tenker seg 'et fellesskap av frie individer som arbeider med felles produksjonsmidler, der arbeidskrafta til alle de forskjellige individa bevisst blir brukt som fellesskapets forente arbeidskraft,' det vil si et samfunn organisert på et sosialistisk grunnlag. Og han fortsetter: 'Fellesskapets totalprodukt er et samfunnsmessig produkt. En del tjener som nye produksjonsmidler, og *forblir samfunnsmessig*.' Men en annen del blir forbrukt av medlemmene som eksistensmidler.

'Følgelig er det nødvendig å fordele denne delen mellom dem.' Og det er sikkert klart nok sjøl for herr Dühring...

Eiendommen som på samme tid både er individuell og samfunnsmessig, denne forvirrende bastarden, dette tøvet som nødvendigvis springer ut av den hegelienske dialektikken, denne tåkeheimen, denne djupe dialektiske gåta som Marx overlater til tilhengerne sine å løse sjøl — er nok en gang fri diktning og fantasi fra herr Dührings side...

Men hvilken rolle,» fortsetter Engels, «spiller negasjonen av negasjonen hos Marx? På side 791 og de følgende sidene» (russ.utg. s. 648 ff.) «legger han fram de endelige slutningene som han trekker av de 50 foregående» (russ. utg. 35) «sidene av den økonomiske og historiske undersøkelsen av den såkalte opprinnelige kapitalakkumulasjonen. Før den kapitalistiske epoken fantes det småindustri som var bygd på at arbeideren sjøl eide produksjonsmidlene sine, i hvert fall i England. Der besto denne såkalte opprinnelige kapitalakkumulasjonen i at disse direkte produsentene blei ekspropriert, det vil si i oppløsninga av privateiendommen som bygde på arbeidet til eieren.

Dette blei mulig fordi småindustrien, som det blei vist til ovafor, bare er forenlig med snevre og primitive grenser for produksjonen og samfunnet og på et visst stadium frambringer de materielle kreftene som fører til at den sjøl blir utsletta. Denne utslettinga, omdanninga av de individuelle og spredte produksjonsmidlene til samfunnsmessig samla produksjonsmidler, utgjør forhistoria til kapitalen. Straks arbeiderne blir forvandla til proletarer og arbeidsmidlene deres til kapital, straks den kapitalistiske produksjonsmåten står på egne bein, tar den videre sosialiseringa av arbeidet og den videre omdanninga av jorda og andre produksjonsmidler,» (til kapital) «og derfor den videre eksproprieringa av privateiere, ei ny form. 'Det som nå skal bli ekspropriert, er ikke lenger arbeideren som ar-

beider for seg sjøl, men kapitalisten som utbytter mange arbeidere. Denne eksproprieringa skjer gjennom virkninga av de indre lovene i sjølve den kapitalistiske produksjonen, gjennom konsentrasjonen av kapital. En kapitalist slår alltid i hjel mange andre. Hand i hand med denne konsentrasjonen, eller de få kapitalistenes ekspropriasjon av de mange, utvikler det seg i stadig økende omfang ei kooperativ form for arbeidsprosessen, en bevisst teknisk bruk av vitenskapen, ei systematisk dyrking av jorda, ei omdanning av arbeidsredskapene til arbeidsredskaper som bare kan brukes i fellesskap og ei økonomisering av alle produksjonsmidlene ved at de blir nytta som produksjonsmidler for det forente samfunnsmessige arbeidet. Samtidig som tallet på kapitalmagnater, som raner til seg og monopoliserer alle fordelene ved denne omdanningsprosessen, stadig blir mindre, vokser elendigheten, undertrykkinga, slaveriet, fornedringa, utbyttinga. Men med dette vokser også opprøret i arbeiderklassen, en klasse som hele tida øker i antall og som blir disiplinert, samla og organisert gjennom sjølve mekanismen for den kapitalistiske produksjonsprosessen. Kapitalen blir til en hemsko på den produksjonsmåten som har sprunget ut og blomstra sammen med den og under den. Konsentrasjonen av produksjonsmidlene og utviklinga av arbeidets samfunnsmessige karakter når til slutt et punkt der de blir uforenlige med det kapitalistiske skillet sitt. Dette skillet blir sprengt. Timen slår for den kapitalistiske privateiendommen. Ekspropriatørene blir ekspropriert.’

Og nå spør jeg leseren: Hvor er de dialektiske krusedullene og flokene og begrepsarabeskene*? Hvor er de sammenblanda og feilaktige tankene som sier at til sjuende og sist er alt ett og det samme? Hvor er de dialektiske miraklene for de trufaste tilhengerne hans?

* *Arabesk* — eg. arabisk dekorasjonsmønster. Her betyr det nærmest «snirkel» e.l. — *Red.*

Hvor er det mystiske dialektiske sludderet og labyrintene som samsvarer med den hegelianske logoslæra⁵⁷ som Marx ifølge herr Dühring ikke kan klare seg uten for å få til framstillinga si? Marx har rett og slett påvist historisk, og fastslår her i sammenfatta form, at akkurat som småindustrien tidligere gjennom sin egen utvikling nødvendigvis skapte vilkåra for at den sjøl blei utsletta — så har den kapitalistiske produksjonsmåten nå på samme vis skapt de materielle vilkåra som den må gå til grunne under. Denne prosessen er en historisk prosess, og om det samtidig er en dialektisk prosess, så er ikke dette Marx' feil, uansett hvor irriterende det må være for herr Dühring.

Det er først nå, etter at Marx har fullført beviset sitt på grunnlag av historiske og økonomiske kjensgjerninger at han fortsetter: 'Den kapitalistiske tilegningsmåten, resultatet av den kapitalistiske produksjonsmåten, frambringer kapitalistisk privateiendom. Dette er den første negasjonen av individuell privateiendom, slik den er grunnlagt på eierens arbeid. Men den kapitalistiske produksjonen skaper sin egen negasjon med en naturlovs ubønnhørighet. Det er negasjonen av negasjonen' — og så videre (som gjengitt ovafor).

Følgelig har ikke Marx til hensikt å bevise at prosessen var historisk nødvendig ved å kalle den negasjonen av negasjonen. Tvert om: Først etter at han har bevist historisk at i virkeligheten har prosessen alt delvis funnet sted og delvis må finne sted i framtida, karakteriserer han den i tillegg som en prosess som utvikler seg i samsvar med en bestemt dialektisk lov. Det er alt. Det er derfor nok en gang ei rein forvrengning av kjensgjerningene fra herr Dührings side når han erklærer at negasjonen av negasjonen her må tjene som jordmor for å forløse framtida fra fortidas skjød, eller at Marx ønsker at noen skal bli overbevist om nødvendigheten av felleseie av jord og kapital ... på grunnlag av tru på negasjonen av negasjonen.» (s. 125)

Som leseren ser, rammer Engels' ypperlige oppgjør

med Dühring i fullt monn herr Mikhailovski, som også hevder at framtida hos Marx bare ligger i det siste leddet av den hegelianske kjeden, og at overbevisninga om at den er uunngåelig bare kan være bygd på tru.*

Hele forskjellen mellom Dühring og herr Mikhailovski innskrenker seg til følgende to små punkter: For det første fant Dühring, trass i at han ikke kunne snakke om Marx uten at fråden sto om munnen på ham, det nødvendig å nevne i den neste delen av si *Historieboka* at Marx kategorisk avviste anklagen om hegelianisme i etterordet.** Herr Mikhailovski har derimot ikke noe å si om de helt bestemte og klare erklæringene fra Marx (gjengitt ovafor) om hvordan han oppfatter den dialektiske metoden.

For det andre er det også særegent for herr Mikhailovski at han konsentrerer hele oppmerksomheten sin om bruken av verbets tider. Hvorfor bruker Marx nåtid når han snakker om framtida? — spør filosofen vår med ei triumferende mine. Svaret på dette vil De finne i en hvilken som helst grammatikk, ærede herr kritiker: De vil se at nåtid blir brukt istedenfor framtid når framtida blir sett som uunngåelig og utvilsom. Men hvorfor det, hvorfor er den utvilsom? — spør herr Mikhailovski utålmodig, for å gi uttrykk for en opphisselse som er så sterk at den til og med kan rettferdiggjøre ei forvrengning. Men også på dette punktet

* I denne sammenhengen trur jeg det er verdt å merke seg at hele forklaringa som Engels gir, fins i det samme kapitlet der han diskuterer såkornet, læra til Rousseau og andre eksempler på den dialektiske prosessen. En skulle tru at det meningsløse i å anklage marxismen for hegeliansk dialektikk ville bli helt innlysende om en rett og slett sammenlikna disse eksemplene med de klare og kategoriske utsga fra Engels (og fra Marx som hadde lest manuskriptet før det blei trykt). Og det kan ikke være snakk om å prøve å bevise noe med triader, eller å smugle de «betinga ledda» i disse triadene inn i framstillinga av den virkelige prosessen.

** Henvisninga er til *Etterordet* til den andre utgava av bind 1 av *Kapitalen*. — Red.

har Marx gitt et helt bestemt svar. En kan vurdere det som utilstrekkelig eller galt, men i så tilfelle må en vise *nøyaktig på hvilken måte og nøyaktig hvorfor* det er galt, og ikke prate tull om hegelianisme.

Det var en gang da herr Mikhailovski ikke bare sjøl visste hva dette svaret var, men lærte andre om det. Herr Sjukovski, skreiv han i 1877, hadde gode grunner for å mene at oppfatninga til Marx om framtida var ei gjetning, men han «hadde ikke moralsk rett» til å hoppe over spørsmålet om arbeidets omdanning til samfunnsmessig arbeid, «som Marx tillegger enorm betydning.» Ja, sjølsagt! Sjukovski hadde ikke noen moralsk rett til å unngå spørsmålet i 1877, men herr Mikhailovski har denne moralske retten i 1894! Kanskje fordi, quod licet Jovi, non licet bovi?!*

Her må jeg minne om ei merkelig oppfatning av denne omdanninga til samfunnsmessig arbeid som engang blei uttrykt i *Otetsjestvennije Zapiski*⁵⁸. I nr. 7 1883 trykte dette tidsskriftet «Et brev til redaktøren» fra en viss Postoronny**, som i likhet med herr Mikhailovski så på Marx' «bilde» av framtida som ei gjetning. «I bunn og grunn,» hevder denne herren, «består arbeidets samfunnsmessige form under kapitalismen bare i at flere hundre eller tusen arbeidere sliper, hamrer, dreier, legger på, legger under, drar og utfører ei rekke andre operasjoner under ett tak. Når det gjelder den allmenne karakteren av dette systemet, så blir det uttrykt glimrende i ordtaket: «Hver enkelt for seg, og Gud for alle.» Hvor kommer arbeidets samfunnsmessige form inn?»

En kan jo med en gang se at mannen har grepet hva det hele dreier seg om! «Arbeidets samfunnsmessige form» «består bare i» å «arbeide under ett tak»!! Og samtidig som slike latterlige tanker blir uttrykt i et av de

* Det som er tillatt for Jupiter, er ikke tillatt for oksen. — Red.

** Postoronny (*Outsider*) — det navnet Mikhailovski brukte som skribent. — Red.

hittil beste russiske tidsskrifta, ønsker de likevel å forsikre oss om at den teoretiske delen av *Kapitalen* er alminnelig anerkjent av vitenskapen. Jo, fordi den «alminnelig anerkjente vitenskapen» var ute av stand til å komme med den minste alvorlige innvending mot *Kapitalen*, begynte den å bukke og skrape for den, samtidig som den fortsatte å avsløre den djupeste uvitenhet og gjenta de gamle platthetene til skolemesterøkonomien. Vi må oppholde oss litt ved dette spørsmålet for å vise herr Mikhailovski det som er kjerna i saka, som han av gammel vane har hoppa fullstendig over.

Når den kapitalistiske produksjonen gjør arbeidet samfunnsmessig, så består dette slett ikke i at folk arbeider under samme tak (det er bare en liten del av prosessen), men i at kapitalkonsentrasjonen blir fulgt av ei spesialisering av det samfunnsmessige arbeidet, av en nedgang i tallet på kapitalister i hver grein av industrien og ei økning av tallet på atskilte industrigreiner — det består i at mange atskilte produksjonsprosesser blir smelta sammen i én samfunnsmessig produksjonsprosess. I tida med handverksmessig veving for eksempel, da småprodusentene sjøl spant garnet og vevde tøy av det, hadde vi få industrigreiner (spinning og veving var slått sammen). Men når kapitalismen gjør produksjonen samfunnsmessig, øker tallet på atskilte industrigreiner: Bomullsspinninga blir gjort for seg, det samme med vevinga. Sjølve denne oppdelinga og konsentrasjonen av produksjonen fører til nye greiner — maskinproduksjon, kullutvinning, og så videre. I hver grein av industrien, som nå er blitt spesialisert, minker tallet på kapitalister stadig. Dette betyr at den samfunnsmessige forbindelsen mellom produsentene stadig blir sterkere, produsentene blir knytta sammen til én helhet. Hver av de isolerte småprodusentene utførte forskjellige operasjoner samtidig, og var derfor forholdsvis uavhengige av hverandre. Når handverkeren for eksempel sådde linet sjøl, og sjøl spant og vevde, var han nesten uavhengig av andre. Det var dette (og bare dette) systemet

med små, spredte vareprodusenter som rettferdiggjorde ordtakene: «Hver enkelt for seg, og Gud for alle», det vil si et anarki av markedssvingninger. Det stiller seg helt annerledes når arbeidet blir samfunnsmessig i kraft av kapitalismen. Den fabrikanten som produserer vevde stoffer er avhengig av bomullsfabrikanten. Bomullsfabrikanten er avhengig av den kapitalistiske plantasjeieren som dyrker bomull, av eieren av maskinfabrikken, kullgruveeieren, og så videre, og så videre. Resultatet er at ingen kapitalist kan greie seg uten andre. Der er klart at ordtakene «hver enkelt for seg» slett ikke kan bli brukt om et slikt system: Her arbeider hver enkelt for alle, og alle for hver enkelt (og det er ikke noen plass til Gud, verken som hinsidig fantasi eller som verdslig «gullkalv»). Systemets karakter endrer seg fullstendig. På de små, isolerte bedriftenes tid berørte arbeidsstans i en av dem bare noen få medlemmer av samfunnet. Det forårsaka ikke allmenn forvirring, og vakte derfor ikke allmenn oppmerksomhet og førte ikke til offentlige inngrep. Men når det blir arbeidsstans i en stor bedrift, en som hører inn under ei svært spesialisert grein av industrien og derfor arbeider for nesten hele samfunnet og i sin tur er avhengig av hele samfunnet (for å gjøre det enkelt, tar jeg et tilfelle der omdanninga til samfunnsmessig arbeid har nådd toppunktet), så vil arbeidet nødvendigvis stoppe opp i alle de andre bedriftene i samfunnet. For de kan bare få de produkta de trenger fra denne bedriften, de kan bare ferdiggjøre alle sine egne varer når varene fra den første bedriften er tilgjengelige. Alle produksjonsprosessene smelter derfor sammen i en eneste samfunnsmessig produksjonsprosess. Likevel blir hver grein leda av en enkelt kapitalist, den avhenger av ham og de samfunnsmessige produkta er hans private eiendom. Er det ikke klart at produksjonsforma kommer i uforsonlig motsetning til tilegningsforma? Er det ikke opplagt at tilegningsforma må tilpasse seg produksjonsforma og bli samfunnsmessig, det vil si sosialistisk? Men den

smarte spissborgeren i *Otetsjestvennige Zapiski* reduserte det hele til arbeid under samme tak. Kan en treffe lenger fra spikeren! (Jeg har bare skildra den materielle prosessen, bare endringa i produksjonsforholda, uten å berøre den samfunnsmessige sida av prosessen, den kjensgjerning at arbeiderne blir forent, sveisa sammen og organisert — ettersom det er en avleda og sekundær foreteelse.)

Grunnen til at slike grunnleggende ting må bli forklart for de russiske «demokratene», er at de har sunket så djupt ned i gjøрма av småborgerlige ideer at det er helt umulig for dem å forestille seg noe annet enn en småborgerlig tilstand.

Men la oss vende tilbake til herr Mikhailovski. Hvilke innvendinger har han framført mot de kjensgjerningene og argumenta som Marx bygde slutninga på: at det sosialistiske systemet er uunngåelig i kraft av sjølve lovene for den kapitalistiske utviklinga? Har han vist at det i en samfunnsøkonomi som er bygd på vare-systemet, i virkeligheten ikke skjer noen økende spesialisering av den samfunnsmessige arbeidsprosessen, ingen konsentrasjon av kapital og foretak, om-danning av hele arbeidsprosessen til en samfunnsmessig prosess? Nei, han har ikke satt fram et eneste argument for å motbevise disse kjensgjerningene. Har han rokka ved påstanden om at anarki, som er uforenlig med om-danninga av arbeid til samfunnsmessig arbeid, er et innebygd trekk ved det kapitalistiske samfunnet? Han har ikke sagt noe om dette. Har han bevist at sammen-smeltinga av arbeidsprosessene til alle kapitalistene til én samfunnsmessig arbeidsprosess er forenlig med privateiendom, eller at det fins andre mulige og tenkelige løsninger på motsigelsene enn den Marx pekte på? Nei, han har ikke sagt et ord om dette.

Hva bygger da kritikken hans på? På kunstgrep, forvrengninger og et ordgyteri som ikke er annet enn klirrende støy.

For hva skal vi ellers kalle de metodene som kri-

tikeren bruker, når han etter først å ha snakka en masse tull om historias treledda forløp, med ei alvorlig mine stiller Marx følgende spørsmål: «Og hva er det neste?» — det vil si, hvordan vil historia skride framover etter at sluttstadiet er nådd i den prosessen han har skildra? Legg vennligst merke til at Marx fra første stund i den litterære og revolusjonære virksomheten sin stilte helt bestemte krav til den sosiologiske teorien — den skulle avbilde den virkelige prosessen nøyaktig, og ikke noe mer. (Jfr. for eksempel *Det kommunistiske manifest* om kriteriet på kommunistenes teori⁵⁹). Han holdt seg strengt til dette i *Kapitalen*: Han satte seg som oppgave å gi en vitenskapelig analyse av den kapitalistiske samfunnsforma — og der stoppa han, etter at han hadde vist at utviklinga av denne organisasjonen som faktisk finner sted foran øynene våre har den og den tendensen, at den uunngåelig må gå til grunne og bli til en annen, en høyere organisasjon. Men herr Mikhailovski setter fram det dumme spørsmålet sitt: «Og hva er det neste?» Dermed går han utenom hele kjerna i læra til Marx. Og han legger djupsindig til: «Jeg må ærlig innrømme at jeg ikke er helt klar over hva Engels' svar ville bli.» Men vi må for vår del ærlig tilstå, herr Mikhailovski, at vi er fullstendig klar over hva ånden i og metodene for en slik «kritikk» er.

Eller ta følgende argument: «I middelalderen var den individuelle eiendommen bygd på eierens eget arbeid, som Marx snakker om, verken den eneste eller den framherskende faktoren, ikke engang på området for økonomiske forhold. Det fantes mye annet utenom dette, men den dialektiske metoden i Marx' fortolkning» (og ikke i herr Mikhailovskis forfalska versjon av den?) «krever ikke at vi vender tilbake til dette ... Det er opplagt at alle disse skjemaene ikke gir et bilde av den historiske virkeligheten, ikke engang omfanget av den. De tilfredsstiller ganske enkelt den menneskelige forstands tilbøyelighet til å tenke på alle ting i fortidig, nåtidig og framtidig tilstand... «Til og med måten De forvrenger

ting på, herr Mikhailovski, er kvalmende ensformig. Først tilskriver han skjemaet til Marx å ha som hensikt å bevise alt mulig ved triader, mens det ikke gjør krav på å formulere noe annet enn den virkelige utviklingsprosessen til kapitalismen.* Så erklærer han at skjemaet til Marx ikke samsvarer med den planen herr Mikhailovski tillegger det (det tredje stadiet gjenskaper bare *ei* side ved det første stadiet, og utelater alle de andre), og så trekker han ganske usjenert den konklusjonen at «skjemaet opplagt ikke gir et bilde av den historiske virkeligheten»!

Kan en tenke seg noen alvorlig polemikk mot et menneske som (slik Engels sa om Dühring) er helt ute av stand til å sitere riktig. Sjøl som et unntak? Er det noen vits i å argumentere, når publikum blir forsikra om at skjemaet «opplagt» ikke svarer til virkeligheten, uten at det engang blir gjort forsøk på å vise at det er uriktig i noen som helst forstand?

Istedenfor å kritisere det virkelige innholdet i de marxistiske syna, utfolder herr Mikhailovski skarp-sindigheten sin på temaet: kategoriene fortid, nåtid og framtid. Engels sier for eksempel i argumentasjonen sin mot de «evige sannhetene» til herr Dühring, at den «moralen ... som vi blir forkynt i dag» er en tredobbel moral: kristenføydal, borgerlig og proletarisk, slik at fortida, nåtida og framtida har sine egne teorier om moral.* I denne sammenhengen tenker herr Mikhailovski slik: «Jeg mener at det er kategoriene fortid, nåtid og framtid som ligger til grunn for alle tredelingene av

* De andre trekka ved det økonomiske systemet i middelalderen blir utelatt fordi de tilhørte den føydale samfunnsformasjonen, mens Marx bare undersøker den *kapitalistiske* formasjonen. I si reine form begynte i virkeligheten prosessen med kapitalistisk utvikling — for eksempel i England — med systemet med små, isolerte vareprodusenter og den individuelle arbeidseiendommen deres.

* Se F. Engels, *Anti-Dühring*. (første del. Filosofi. Kapittel 9. Moral og lov. Evige sannheter). — *Red.*

historia i perioder.» Hvor djupsindig! Hvem veit ikke at når en undersøker utviklingsprosessen til en hvilken som helst samfunnsforeteelse, så vil en alltid oppdage levninger fra fortida, grunnlag for nåtida og spirer til framtida i den? Men mente for eksempel Engels å påstå at moralhistoria (han snakka, som vi veit, bare om «nåtida») var innskrenka til de tre nevnte faktorene, at for eksempel slavemoralen ikke gikk forut for den føydale moralen, og at moralen til det urkommunistiske fellesskapet ikke gikk forut for slavemoralen? Istedenfor å gi en seriøs kritikk av forsøket til Engels på å finne ut av de moderne strømningene i moralideene ved å forklare dem materialistisk, så serverer herr Mikhailovski tomt frasemakeri.

Når det gjelder slike metoder for «kritikk» som herr Mikhailovski bruker — en kritikk som begynner med utsagnet om at han ikke veit hvor, i hvilket verk, den materialistiske historieoppfatninga blir framstilt — så ville det kanskje være verdt å minne om at det var ei tid da forfatteren kjente ett av disse verka og var i stand til å vurdere det riktigere. I 1877 ga herr Mikhailovski uttrykk for denne oppfatninga av *Kapitalen*: «Om vi fjerner det tunge, klossete og unødvendige lokket med hegeliensk dialektikk fra *Kapitalen*» (Meget merkelig! Hvordan har det seg at den «hegelianske dialektikken» var «unødvendig» i 1877, mens det i 1894 synes som om materialismen hviler på «den dialektiske prosessens uomtvistelighet?») «så må vi, bortsett fra de andre fortrinna denne avhandlinga har, legge merke til et utmerka bearbeidd materiale til et svar på det allmenne spørsmålet om forholdet mellom former og de materielle eksistensvilkåra deres, og ei fortreffelig formulering av dette spørsmålet på et bestemt område.» «Forholdet mellom former og de materielle eksistensvilkåra deres» — det er jo nettopp problemet om sammenhengen mellom de forskjellige sidene ved samfunnslivet, og de ideologiske samfunnsforholdas overbygning over de materielle. Den velkjente løsninga av

dette problemet utgjør den materialistiske læra. La oss fortsette.

«I grunnen er *hele Kapitalen*» (mi understreking) «viet en materialistisk undersøkelse av hvordan ei samfunnsform — når den engang har vokst fram — fortsetter å utvikle og forsterke de typiske trekka sine, ved at den underlegger seg oppdagelser, oppfinnelser og forbedringer av produksjonsmetoder, nye markeder og vitenskapen sjøl og tvinger dem til å arbeide for seg, og hvordan den gitte forma til slutt ikke kan stå imot ytterligere endringer i de materielle vilkåra.»

Virkelig forbausende! I 1877 var «*hele Kapitalen*» viet ei materialistisk undersøkelse av ei særskilt samfunnsform (hva annet består materialismen i, enn å forklare samfunnsformer ved hjelp av de materielle vilkåra?), mens det i 1894 viser seg at det ikke engang er kjent hvor, i hvilket verk, en skal lete etter ei framstilling av denne materialismen!

I 1877 inneholdt *Kapitalen* en «undersøkelse av 'hvordan' ei særskilt form» (den kapitalistiske forma, ikke sant?) «ikke kan» (merk det!) «stå imot ytterligere endringer i de materielle vilkåra», mens det i 1894 viser seg at det ikke har funnet sted noen undersøkelse i det hele tatt, og at overbevisninga om at den kapitalistiske forma ikke kan stå imot noen ytterligere utvikling av produktivkreftene «utelukkende» bygger «på det siste leddet i den hegelianske triaden»! I 1877 skreiv herr Mikhailovski at «analysen av forholdet mellom ei gitt samfunnsform og de materielle eksistensvilkåra for den, *for alltid*» (mi understreking) «vil stå som et minnesmerke over den logiske krafta og den veldige lærdommen til forfatteren,» mens han i 1894 erklærer at den materialistiske læra aldri er blitt vitenskapelig stadfesta og bevist noe sted.

Virkelig forbausende! Hva betyr det i virkeligheten? Hva har skjedd?

Det har skjedd to ting. For det første har den *russiske* bondesosialismen fra syttiåra gått fullstendig i opp-

løsning — denne sosialismen som «fnyste» av frihet fordi den var borgerlig, kjempa mot de «klartenkte liberalerne» som nidkjært dekket over den russiske tilværelsens antagonistiske natur og drømte om en bonderevolusjon. Og den har avla den vulgære, spissborgerlige liberalismen som oppdager «oppmuntrende tegn» i de progressive tendensene i bondejordbruket, men glømmer at disse tendensene blir ledsaga (og bestemt) av at bøndene blir ekspropriert i fleng. For det andre var herr Mikhailovski i 1877 så oppslukt av oppgava si med å forsvare den «sangvinske» (dvs. den revolusjonære sosialisten) Marx mot de liberale kritikerne, at han ikke la merke til at Marx' metode var uforenlig med hans egen. Og så blei denne uforsonlige motsigelsen mellom dialektisk materialisme og subjektiv sosiologi forklart for ham. Den blei forklart gjennom artikler og bøker av Engels og av de russiske sosialdemokratene (ofte finner en svært treffende merknader om herr Mikhailovski i skriftene til Plekhanov). Men istedenfor å sette seg ned og tenke alvorlig over hele spørsmålet på nytt, går herr Mikhailovski ganske enkelt amok. Istedenfor å ønske Marx velkommen (slik han gjorde i 1872 og 1877)*, bjeffer han nå mot ham bak et gjerde av tvilsom lovprising, og raser og skjeller på de russiske marxistene som ikke vil nøye seg med å «beskytte de økonomisk svakeste», med varemagasiner og forbedringer på landsbygda, med muséer og arteller** for handverkere og liknende velmenende spissborgerlige ideer om framskritt, men fortsatt ønsker å være «sangvinske» mennesker, talsmenn for samfunnsmessig revolusjon, og å

* Henviſninga er til Mikhailovskis artikler «Om den russiske utgava av boka til Karl Marx» og «Karl Marx for I. Sjukovskis domstol.» — Red.

** Artell — en russisk samvirkeform, bl.a. innafor jordbruket. Det rår felleseie innafor visse deler av produksjonen og privat eiendomsrett innafor andre deler. — Red.

lære, lede og organisere de virkelige revolusjonære elementa i samfunnet. Etter dette korte sidespranget langt tilbake i tida, kan vi kanskje avslutte denne undersøkelsen av herr Mikhailovskis «kritikk» av Marx' teori. La oss derfor forsøke å oppsummere og sammenfatte «argumenta» til kritikeren.

Den læra han satte seg fore å gjøre kål på, er for det første bygd på den materialistiske historieoppfatninga, og for det andre på den dialektiske metoden.

Når det gjelder det første, begynte kritikeren med å erklære at han ikke visste i hvilket verk materialismen blei framstilt. Siden han ikke har funnet ei slik framstilling noe sted, tok han sjøl til med å pønske ut ei forklaring på hva materialisme er. For å gi et begrep om hvilke enorme pretensjoner denne materialismen hadde, klekka han ut historia om at materialistene hevder å ha forklart hele fortida, nåtida og framtida til menneskeheten. Og da det gjennom henvisninger til det marxistene i virkeligheten hadde sagt, siden blei vist at de bare rekner én samfunnsformasjon som forklart, så bestemte kritikerne at materialistene innsnevrer området for materialismen, og dermed, påstår han, gjendriver de seg sjøl. For å gi et inntrykk av de metodene som denne materialismen blei utarbeidd etter, fant han opp historia om at materialistene sjøl hadde innrømt at de hadde ikke nok kunnskaper til å utarbeide den vitenskapelige sosialismen. Dette gjorde han trass i at Marx og Engels bare innrømte at kunnskapene deres var utilstrekkelige (i 1845—1846) når det gjaldt økonomisk historie allment, og trass i at de aldri ga ut den avhandlinga som vitna om at kunnskapene deres var utilstrekkelige. Etter disse forspilla fikk vi servert sjølve kritikken: *Kapitalen* var uholdbar fordi den bare tok for seg en periode, mens kritikeren ønsker seg alle periodene, og videre fordi den ikke stadfesta den økonomiske materialismen, men bare berørte den. Dette er åpenbart argument som er så vektige og alvorlige at de tvinger fram en erkjennelse av at materialismen aldri er blitt

vitenskapelig underbygd. Så blei det ført i marka mot materialismen at en mann som ikke hadde noen som helst tilknytning til denne lære, og som studerte forhistoriske tider i et helt annet land, var kommet fram til materialistiske slutninger. For dessuten å vise at det var helt feil å trekke barneproduksjon inn i materialismen, at dette ikke var noe annet enn et verbalt kunstgrep, gikk kritikeren videre til å bevise at økonomiske forhold er ei overbygning på kjønns- og familieforhold. De utsagna som den vektige kritikeren vår deretter kom med til oppbyggelse for materialistene, berika oss med den djupe sannheten at arv er umulig uten barneproduksjon, at det «knytter seg» en komplisert psykologi til produkta av denne barneproduksjonen og at barn blir oppdratt i sine fedres ånd. I forbifarten lærte vi også at nasjonale band er en fortsettelse og ei generalisering av gensbanda. Da han fortsatte den teoretiske forskinga si i materialismen, la kritikeren merke til at innholdet i mange av argumenta til marxistene besto i en påstand om at undertrykking og utbytting av massene var «nødvendig» under det borgerlige styret, og at dette styret «nødvendigvis» måtte bli forvandla til et sosialistisk styre. Etter dette skyndte han seg å erklære at nødvendighet er en altfor allmenn kategori (om vi utelater nøyaktig det folk mener er nødvendig), og at marxistene derfor er mystikere og metafysikere. Kritikeren erklærte også at Marx' polemikk mot idealistene var «ensidig», men han sa ikke ett ord om forholdet mellom syna til disse idealistene og den subjektive metoden, og forholdet mellom Marx og dialektisk materialisme og disse syna.

Når det gjelder den andre søyla i marxismen, den dialektiske metoden, så var ett støt fra den tapre kritikeren nok til å legge den i bakken. Og støtet var svært velretta: Kritikeren strevde og sleit med forbløffende innsats for å motbevise den oppfatninga at alt mulig kan bli bevist ved triader, mens han overså at den dialektiske metoden ikke består av triader i det hele

tatt, men at den nettopp består i å forkaste de idealistiske og subjektivistiske metodene i sosiologien. Et annet støt blei retta særskilt mot Marx: Ved hjelp av den tapre herr Dühring, tilskreiv kritikeren Marx noe utrugelig meningsløst, nemlig å ha prøvd å bevise kapitalismens nødvendige undergang ved hjelp av triader. Og deretter nedkjempa han seierrikt denne meningsløsheten.

Slik er heltekvadet om de strålende «seirene» til «den velkjente sosiologen vår»! Så «oppbyggende» (Burenin) det var å betrakte disse seirene!

På dette punktet kan vi ikke la være å røre ved en annen omstendighet, som ikke direkte har noe med kritikken av læra til Marx å gjøre, men som er uhyre betegnende for å forstå kritikerens idealer og hans oppfatning av virkeligheten. Det er holdninga hans til arbeiderbevegelsen i Vesten.

Ovafor gjenga vi utsagnet til herr Mikhailovski om at materialismen ikke hadde hevda seg i «vitenskapen» (kanskje i de tyske «folkevennenes» vitenskap?). Men denne materialismen, opplyser herr Mikhailovski, «sprer seg virkelig svært raskt i arbeiderklassen». Hvordan forklarer herr Mikhailovski denne kjensgjerning? «Den framgangen,» sier han, «som den økonomiske materialismen har i bredden så å si, og den store utbredelsen den har i ei form som ikke er kritisk prøvd, skyldes i hovedsak dag for dag praksisen som blir fastlagt ut fra framtidsperspektivene og ikke vitenskapen.» Hvilken anna mening kan det være i denne klossete frasen om at praksis blir «fastlagt» ut fra framtidsperspektivene, enn at materialismen ikke sprer seg fordi den forklarer virkeligheten korrekt, men fordi den vender seg bort fra virkeligheten og mot perspektivene? Og han sier videre: «Disse perspektivene krever hverken kunnskap eller kritisk tankearbeid av den tyske arbeiderklassen, som gjør dem til sine, eller av dem som følger klassens framtid med varm interesse. De krever bare tru.» Med andre ord skyldes den store utbredelsen

av materialismen og den vitenskapelige sosialisme at denne læra lover arbeiderne ei bedre framtid! Men sjøl det mest overflatiske kjennskapet til sosialismens og arbeiderklassens historie i Vesten er nok til å avsløre hvor skrikende meningsløs og bunnfalsk denne forklaringa er. Alle veit at den vitenskapelige sosialismen i grunnen aldri har utmalt noen framtidsperspektiver: Den innskrenka seg til å analysere det rådende borgerlige styret, til å studere utviklingstendensene i den kapitalistiske samfunnsorganisasjonen, og det er alt. «Vi sier ikke til verden,» skreiv Marx så langt tilbake som i 1843, og han oppfylte dette programmet til punkt og prikke, «vi sier ikke til verden: slutt med kampene dine, de er noe sludder — vi skal rope den riktige parola for kampen for deg. Vi viser bare verden hva den i virkeligheten kjemper for, og bevissthet er noe verden *må* tilegne seg, om den vil eller ikke.»* Alle veit at *Kapitalen* for eksempel — det grunnleggende hovedverket som gjør rede for den vitenskapelige sosialismen — innskrenker seg til de mest allmenne hentydninger om framtida, og bare følger de elementa som allerede eksisterer og som det framtidige systemet vokser ut av. Alle veit at når det gjelder framtidsperspektiver, så har de tidligere sosialistene uten sammenlikning ytt mer. De skildra framtidssamfunnet i hver detalj, for de ønska å begeistre menneskeheten med et bilde av et system der menneskene lever sammen uten konflikter, og der samfunnsforholda ikke er bygd på utbytting, men på de sanne prinsippa for framskrittet som samsvarer med menneskenaturens vilkår. Likevel, trass i hele fylkinga av svært evnerike folk som satte fram disse ideene og trass i de fast overbeviste sosialistene, så sto teoriene deres fjernt fra livet, og programma deres blei ikke knytta sammen med de politiske bevegelsene til folket, før den maskinelle storindustrien trakk massene av

* Lenin siterer fra Marx' brev til A.Ruge (fra september 1843). — *Red.*

proletariske arbeidere inn i malstrømmen til det politiske livet, og før den riktige parola for kampen deres blei funnet. Denne parola blei funnet av Marx, «ikke en utopist, men en streng, og til tider til og med tørr, vitenskapsmann» (som herr Mikhailovski kalte ham i fjern fortid — i 1872). Og den blei så visst ikke funnet ved hjelp av perspektivene, men ved en vitenskapelig analyse at det rådende styret, ved ei klarlegging av utbyttingas nødvendighet under dette styret, ved undersøkelse av utviklingslovene for det. Herr Mikhailovski kan sjølsagt forsikre leserne av *Russkoje Bogatstvo* at det verken trengs kunnskap eller tankearbeid for å forstå denne analysen. Men vi har alt sett en så stor mangel på forståelse av de elementære sannhetene som denne analysen slår fast når det gjelder ham sjøl (og kommer til å se det i enda større grad når det gjelder den økonomiske samarbeidspartneren hans*), at et slikt utsagn sjølsagt bare kan kalle fram et smil. Det er fortsatt ei uomtvistelig kjensgjerning at arbeiderbevegelsen sprer og utvikler seg nettopp der og i den grad kapitalistisk maskinell storindustri utvikler seg. Den sosialistiske læra har framgang nettopp når den slutter å argumentere om samfunnsvilkår som samsvarer med menneskenaturen, og tar fatt på en materialistisk analyse av dagens samfunnsforhold, og forklarer at utbytting er en nødvendighet for det rådende styret.

Etter at herr Mikhailovski har prøvd å unngå de virkelige grunnene til materialismens framgang blant arbeiderne ved å tillegge denne læra ei holdning til perspektiver som er det stikk motsatte av sannheten, begynner han nå å håne ideene og taktikken til den vest-europeiske arbeiderbevegelsen på et særs vulgært og spissborgerlig vis. Som vi har sett, var han ute av stand til å legge fram et eneste argument mot bevisa til Marx for at det kapitalistiske systemet uunngåelig blir om-

* Lenin viser til S.N.Jusjakov, som han kritiserer mer detaljert i den andre delen av «*Folkevennene*». En har verken funnet manuskript eller kopi av denne delen. — *Red.*

danna til et sosialistisk system, som et resultat av at arbeidet blir samfunnsmessig arbeid. Og likevel håner han helt usjenert tanken om en «hær av proletarer» som gjør seg klar til å ekspropriere kapitalistene, «hvoretter all klassekamp vil opphøre, og det vil herske fred på jorda og vennskap mellom menneskene». Han, herr Mikhailovski, veit om langt enklere og sikrere veger for å oppnå sosialismen enn dette: Alt som trengs er at «folkevennene» mer detaljert peker på de «klare og uforanderlige» vegene for den «ønska økonomiske utviklinga» — og så vil disse folkevennene høyst sannsynlig «bli tilkalt» for å løse «de praktiske økonomiske problema» (se artikkelen «Problem i Russlands økonomiske utvikling» av herr Jusjakov i *Russkoje Bogatstvo* nr. 11). Og i mellomtida — i mellomtida må arbeiderne vente. De må stole på folkevennene, og ikke begynne en sjølstendig kamp mot utbytterne ut fra en «ugrunna sjøltillit». Fordi han ønsker å gi denne «ugrunna sjøltilliten» dødsstøtet, raser forfatteren vår voldsomt mot «denne vitenskapen som nesten kan få plass i ei lommeordbok». I sannhet forferdelig! Vitenskap — og sosialdemokratiske brosjyrer til ti øre som kan få plass i lomma!! Er det ikke opplagt at sjøltilliten til disse folka er grunnløs, disse som bare verdsetter vitenskap for såvidt som den lærer de utbytta å føre sjølstendig kamp for å frigjøre seg, lærer dem å holde seg unna alle «folkevenner» som er opptatt med å tilsløre klassemotsetningene og som påtar seg å ordne alt sammen sjøl — disse folka som derfor setter fram denne vitenskapen i brosjyrer til ti øre som sjokkerer spissborgerne slik? Det hadde vært noe helt annet om arbeiderne hadde lagt sin skjebne i hendene på «folkevennene»! De ville vise dem en ekte universitets- og spissborgervitenskap i mange bind, de ville gjøre dem omhyggelig kjent med en samfunnsorganisasjon som samsvarer med menneskenaturen, hvis bare — arbeiderne sa seg villige til å vente, og ikke sjøl begynte kampen med slik ugrunna sjøltillit!

Før vi går over til den andre delen av herr Mikhailovskis «kritikk», som denne gangen ikke er retta mot Marx' teori generelt, men mot de russiske sosialdemokratene spesielt, må vi gjøre et lite sidesprang. Da herr Mikhailovski kritiserte Marx, var det ikke bare slik at han ikke gjorde noe forsøk på å gi ei nøyaktig framstilling av teorien til Marx, men han forvrengte den forferdelig. Og på nøyaktig samme vis forfalsker han nå uten skrupler ideene til de russiske sosialdemokratene. Så vi må få fram sannheten på nytt. Dette kan gjøres lettest ved å sammenlikne ideene til de tidligere russiske sosialistene med tankene til sosialdemokratene. Jeg låner ei framstilling av de førstnevnte fra en artikkel av herr Mikhailovski i *Russkaja Mysl*⁶⁰, nr. 6 1882, der han også snakka om marxisme. (Og la det bli sagt som en bebreidelse mot ham: Han snakka om den i en anstendig tone, uten å ta for seg problem som bare kan bli behandla på Burenin-måten i ei sensurert presse, uten å forvirre marxistene med all slags tullprat.) Her satte han fram sitt eget syn som motvekt mot marxismen — eller, om ikke som motvekt, så i det minste parallelt med marxismen. Jeg har sjølsagt ikke det minste ønske om å støte herr Mikhailovski ved å plassere ham blant sosialistene, eller å støte de russiske sosialistene ved å likestille herr Mikhailovski med dem. Men jeg trur at gangen i argumentasjonen vesentlig er den samme i begge tilfellene. Forskjellen ligger bare i hvor faste, oppriktige og konsekvente overbevisningene deres er.

Da han skildra ideene til *Otetsjestvennije Zapiski*, skreiv herr Mikhailovski: «Blant moralske og politiske idealer tok vi med at jordbrukeren eier jorda og produsenten arbeidsredskapa.» Som en ser er utgangspunktet svært så velment, inspirert av de beste ønsker... «De middelalderske arbeidsformene* som fortsatt fins i lan-

* «Med middelalderske arbeidsformer», forklarer forfatteren et annet sted, «mener jeg ikke bare felles eie av jorda, handverksindustri og artellorganisering. Alt dette er utvilsomt middelalderske former, men til dem hører dessuten alle former der arbeideren eier jorda eller produksjonsredskapa.»

det vårt var blitt alvorlig rokka, men vi så ikke noen grunn til å gjøre helt slutt på dem til fordel for ei eller anna lære, liberal eller ikke-liberal.»

For et merkelig argument! «Arbeidsformer» av hvilket som helst slag kan opplagt bare rokkes ved om de blir fortrent av noen andre former. Likevel finner vi ikke at forfatteren vår (eller for den saks skyld noen av de likesinna vennene hans) engang prøver å analysere og forklare disse nye formene, eller å finne ut hvorfor de fortrenter de gamle. Den andre halvdel av ordflommen er enda merkelige: «Vi så ikke noen grunn til å gjøre slutt på disse formene til fordel for ei eller anna lære.» Hvilke midler har «vi» (dvs. sosialistene — se forbeholdet ovafor) til «å gjøre slutt på» arbeidsformer, det vil si til å omskape eksisterende produksjonsforhold mellom medlemmene av samfunnet? Er ikke tanken om å omskape disse forholda i samsvar med ei lære meningsløs? Hør på det neste som kommer: «Oppgava vår er ikke å drive fram en helt 'hjemmelaga' sivilisasjon på vår egen nasjonale grunn. Men den er heller ikke å overføre vestlig sivilisasjon i sin helhet til vårt eget land, med alle de motsigelsene som river den i stykker. Vi må ta det som er bra der vi kan finne det, og om det er vårt eget eller utenlandsk, er ikke et prinsippsspørsmål, men et spørsmål om praktisk nytte. Dette er jo så enkelt, klart og forståelig at det ikke engang er noe å diskutere.» Det er virkelig enkelt, ja! «Ta» det som er bra der vi kan finne det, og saka er grei! «Ta» det at arbeideren eier produksjonsmidlene fra de middelalderiske formene, og «ta» frihet, likhet, opplysning og kultur fra de nye (dvs. kapitalistiske) formene. Mer er det ikke å diskutere! Her er hele den subjektive metoden i sosiologien så klar som dagen: Sosiologien begynner med en utopi — den arbeidende skal eie jorda — og peker på vilkåra for å sette ut i livet det som er ønskelig, nemlig å «ta» det som er bra herfra og derfra. Denne filosofien har et reint metafysisk syn på samfunnsforhold, som ei enkelt mekanisk sammenkjeding av for-

skjellige foreteelser. Han plukker ut en av disse foreteelsene — at den som dyrker jorda eier den i middelalderisk form — og trur at det kan bli overført til alle andre former, akkurat som en murstein kan bli flytta fra ei bygning til ei anna. Men det er ikke å studere samfunnsforhold. Det er å ødelegge det materialet en skal studere. Noe slikt som at dyrkeren eier jorda eksisterer i virkeligheten ikke isolert og uavhengig, som De har antatt. Det var bare ett av ledda i de produksjonsforholda som eksisterte da, og som besto i at jorda blei delt opp blant store jordeiere, godseiere, som delte den ut til bøndene for å utbytte dem, slik at jorda faktisk var naturallønn. Den forsynte bonden med nødvendige produkt slik at han kunne bli i stand til å produsere et overskudd for godseieren. Den var grunnlaget for at bøndene kunne gjøre føydaltjeneste for godseieren. Hvorfor fulgte ikke forfatteren opp dette systemet av produksjonsforhold, istedenfor å innskrenke seg til å plukke ut en foreteelse, og følgelig sette den fram i et helt falskt lys? Fordi forfatteren ikke veit hvordan han skal handtere samfunnsproblem: Han (jeg gjentar at jeg bare bruker argumenta til herr Mikhailovski som et eksempel for å kritisere den russiske sosialismen som *helhet*) tar slett ikke fatt på å *forklare* de «arbeidsformene» som fantes da, og å legge dem fram som et bestemt system av produksjonsforhold, som en bestemt samfunnsformasjon. For å bruke Marx' uttrykk, den dialektiske metoden, som krever at vi ser på samfunnet som en levende organisme og studerer dets virkemåte og utvikling, er fremmed for ham.

Uten at han engang spør seg hvorfor de gamle arbeidsformene blir fortrent av de nye, gjentar han nøyaktig den samme feilen når han drøfter disse nye formene. For ham er det nok å merke seg at disse formene «rokker ved» dyrkerens eiendomsrett til jorda — det vil si de ytrer seg ved at produsenten blir skilt fra produksjonsmidlene, for å snakke allment — og å fordømme dette fordi det ikke er samsvar med idealet.

Også her er argumentet hans fullstendig meningsløst: Han plukker ut én foreteelse (frarøving av jord), uten engang å prøve å legge det fram som en del av det nå endra systemet av produksjonsforhold som er bygd på *vareøkonomi*, som nødvendigvis avler konkurranse blant vareprodusentene, ulikhet, ruin for noen og berikelse for andre. Han merka seg en ting, ruineringa av massene, og la den andre til side, nemlig at mindretallet blei rikere. Og dette gjorde det umulig for ham å forstå noen av delene.

Og slike metoder kaller han «å lete etter svar på livets spørsmål, kledd i kjøtt og blod» (*Russkoje Bogatstvo* nr. 1, 1894), mens det stikk motsatte er tilfelle i virkeligheten: Ute av stand og uvillig til å forklare virkeligheten, til å se den rett i øynene, flykta han skammelig fra disse problema som er henta fra livet med dets kamp mellom eierne og de eiendomsløse, og søkte ly i harmløse utopier. Dette kaller han «å lete etter svar på livets spørsmål slik de blir stilt ideelt av den brennende og sammensatte faktiske virkeligheten deres» (*Russkoje Bogatstvo* nr. 1), når han i virkeligheten ikke engang har gjort forsøk på å analysere og forklare denne faktiske virkeligheten.

Isteden la han fram for oss en utopi som var klekka ut ved at han helt meningsløst plukka ut enkeltdeler fra forskjellige samfunnsformasjoner — en ting fra den middelalderske formen, en annen fra den «nye» formen, og så videre. Det er klart at en teori som var bygd på dette, måtte være heva over den virkelige samfunnsutviklinga, av den enkle grunnen at utopistene våre måtte leve og handle under samfunnsforhold som ikke var danna av deler tatt herfra og derfra, men under slike som bestemmer forholdet mellom bonden og kulakken (den foretaksomme musjiken*), mellom handverkeren og oppkjøperen, mellom arbeideren og fabrikkeieren, og som de overhodet ikke makta å for-

* *Musjik* — rùssik for bonde. — *Red.*

stå. Forsøka og anstrengelsene deres for å omskape disse forholda som de ikke forsto, i samsvar med idealet deres var nødt til å falle i fisk.

I svært grove trekk var det slik spørsmålet om sosialismen sto i Russland, da «de russiske marxistene trådte fram på arenaen».

Det de starta med, var en kritikk av de subjektive metodene til de tidligere sosialistene. De var ikke fornøyd med bare å slå fast at det fantes utbytting og fordømme den, de ønska å *forklare* den. De så at hele Russlands historie etter reformen⁶¹ besto i at massene blei ruinert og mindretallet blei rikere. De iakttok den veldige eksproprieringa av småprodusentene, side om side med det tekniske framskrittet overalt. De la merke til at disse polariserende tendensene oppsto og økte der og i den grad vareøkonomien utvikla seg og blei grunnfesta. Derfor kunne de ikke trekke noen anna slutning enn at de sto overfor ei borgerlig (kapitalistisk) organisering av samfunnsøkonomien, som *nødvendigvis* førte til at massene blei ekspropriert og undertrykt. Det praktiske programmet deres var direkte bestemt av denne overbevisninga. Dette programmet gikk ut på å slutte seg til proletarietets kamp mot borgerskapet, de eiendomsløse klassenes kamp mot eierne, som utgjør hovedinnholdet i den økonomiske virkeligheten i Russland, fra den mest avsidesliggende landsbyen til den mest moderne og fullkomne fabrikken. Hvordan skulle de slutte seg til denne kampen? Igjen var det virkeligheten som ga svaret. Kapitalismen hadde ført hovedgreinene i industrien fram til det stadiet med maskinell storindustri. Ved å gjøre produksjonen samfunnsmessig på dette viset, hadde den skapt de materielle vilkåra for et nytt system, og hadde samtidig skapt ei ny sosial kraft — klassen av fabrikkarbeidere, byproletariatet. Fordi denne klassen var underkasta den samme borgerlige utbyttinga — for utbyttinga som hele den arbeidende befolkninga i Russland er underkasta er borgerlig i sitt økonomiske innhold, så var likevel den-

ne klassen satt i ei særskilt gunstig stilling når det gjaldt å frigjøre seg: Den er ikke på noen måte lenger bundet til det gamle samfunnet som helt ut er bygd på utbytting. Sjelve arbeidsvilkåra og livsforholda til denne klassen organiserer den, tvinger den til å tenke og gjør den i stand til å tre inn på den politiske kamparenaen. Det var bare naturlig at sosialdemokratene retta all sin oppmerksomhet mot denne klassen og satte alle sine forhåpninger til den. Det var bare naturlig at de innretta programmet sitt på å utvikle klassebevisstheten til denne klassen og retta hele virksomheten sin inn på å hjelpe den til å reise seg for å føre en direkte politisk kamp mot det rådende styret og på å trekke hele det russiske proletariatet inn i denne kampen.

La oss nå se hvordan herr Mikhailovski kjemper mot sosialdemokratene. Hvilke argument reiser han mot de teoretiske syna deres, mot den politiske, sosialistiske virksomheten deres?

Kritikeren legger fram de teoretiske syna til marxistene på følgende vis:

«Sannheten» (blir det sagt at marxistene erklærer) «er at Russland, ifølge den historiske nødvendighetens innebygde lover, vil utvikle sin egen kapitalistiske produksjon, med alle de indre motsigelsene i den, med oppslukninga av småkapitalistene fra de store kapitalistenes side, og imens vil musjiken, som er skilt fra jorda, bli proletar, organisere seg, bli «samfunnsmessig» — og saka er klar: Hatten kommer fram på nytt, og det står bare igjen å sette den på hodet til den nå så lykkelige menneskeheten.»

Ser man det — marxistene skiller seg altså slett ikke fra «folkevennene» når det gjelder oppfatninga av virkeligheten, men bare når det gjelder forestillinga om framtida: De bryr seg overhodet ikke om nåtida, viser det seg, bare om perspektivene. Det kan ikke være tvil

om at dette er herr Mikhailovskis oppfatning. Marxistene, sier han, «er fullstendig overbevist om at det ikke er noe utopisk i deres forutsigelser om framtida, og om at alt er veid og målt i samsvar med vitenskapens strenge forskrifter.» Til slutt, og enda klarere: Marxistene «trur på og forkynner et abstrakt og uforanderlig historisk skjema!!»

Men dette er reinspikka løgn og fanteri!

Ingen marxist har noen gang noe som helst sted hevda at det «må bli» kapitalisme i Russland «fordi» det var kapitalisme i Vesten, og så videre. Ingen marxist har noen gang sett på teorien til Marx som et slags universelt obligatorisk filosofisk historie-skjema, som noe mer enn ei forklaring på en bestemt samfunns-økonomisk formasjon. Det er bare herr Mikhailovski, den subjektive filosofen, som har greid å vise en slik mangel på forståelse av Marx at han tillegger ham en universell filosofisk teori. Og som svar på det, forklarte Marx ham helt uttrykkelig at han banka på feil dør. Ingen marxist har noen gang bygd de sosialdemokratiske syna sine på noe annet enn teoriens samsvar med virkeligheten og de gitte, dvs. de russiske, sosiale og økonomiske forhold i historia. Og han kunne ikke ha gjort det, fordi dette kravet til teori blei satt fram helt klart og bestemt av Marx sjøl, grunnleggeren av marxismen, og gjort til hjørnesteinen i hele læra.

Sjølsagt kan herr Mikhailovski tilbakevise disse ut-sagna så mye han ønsker ved å hevde at han har hørt «med egne ører» bekjennelser til et abstrakt historisk skjema. Men hva skjeller det oss sosialdemokrater, eller andre, at herr Mikhailovski har hatt høve til å høre all slags meningsløst tull fra folk han har snakka med? Viser ikke det bare at han er særs heldig med valget av folk han snakker med, og ikke noe annet? Sjølsagt er det svært sannsynlig at de vittige samtalepartnere til den vittige filosofen har kalt seg sjøl marxister, sosialdemokrater og så videre, men hvem er det som ikke veit at i dag (noe som blei bemerkta for lenge siden) liker alle

slags kjeltringer å kle seg i «røde» klær?* Og dersom herr Mikhailovski er så klarsynt at han ikke kan skjelve disse «narrene» fra marxister, eller dersom han har forstått Marx så djupt at han ikke har merka seg dette kriteriet, som Marx ettertrykkelig krever anvendt på hele læra (formuleringa «det som skjer foran øynene våre»), så beviser det bare nok en gang at herr Mikhailovski ikke er særlig oppvakt, og ikke noe annet.

Og siden han har gitt seg til å polemisere mot «sosialdemokratene» i pressa, så burde han i alle fall ha tenkt på den gruppa av sosialister som har hatt det navnet lenge, og som har hatt det aleine — slik at andre ikke kan bli forveksla med dem — og som har hatt sine litterære talsmenn, nemlig Plekhanov og sirkelen hans.⁶² Og om han hadde gjort det — og det burde opplagt alle med noen som helst anstendighet ha gjort — og om han i det minste hadde sett etter i det første sosialdemokratiske verket, *Meningsforskjellene våre* av Plekhanov, så ville han her, på de aller første sidene, ha funnet ei kategorisk erklæring fra forfatteren på vegne av alle medlemmene av sirkelen: «Vi ønsker ikke i noe tilfelle å dekke programmet vårt med et stort navns autoritet» (dvs. Marx' autoritet.) Forstår De russisk, herr Mikhailovski? Forstår De forskjellen mellom det å bekjenne seg til abstrakte skjema og det å avvise fullstendig Marx' autoritet når en skal vurdere russiske forhold?

Innser De at De handla uærlig da De la fram den første oppfatninga De tilfeldigvis fikk høre fra samtalepartnerne Deres som marxistisk, og da De overså den trykte erklæringa som et framtreddende medlem av sosialdemokratiet gjorde på vegne av hele gruppa?

Og i det som følger blir erklæringa enda tydeligere:

* Jeg sier alt dette ut fra den forutsetninga at herr Mikhailovski virkelig har hørt bekjennelser til abstrakte historiske skjema, og ikke har funnet opp noe. Men i denne sammenhengen ser jeg det som helt nødvendig å ta det forbeholdet at jeg gir det videre slik jeg har fått det servert.

«Jeg gjentar,» sier Plekhanov, «at de mest prinsippfaste marxister kan være uenige i vurderinga av situasjonen i Russland nå.» Læra vår er «det første forsøket på å anvende denne bestemte vitenskapelige teorien på analysen av svært sammensatte og innvikla samfunnsforhold».

Det kan vanskelig bli sagt klarere: Det som marxistene vilkårsløst tar fra teorien til Marx, er bare de uvurderlige metodene. Uten dem er det umulig å klarlegge samfunnsforholda. Følgelig finner de slett ikke kriteriet på vurderinga si av disse forholda i abstrakte skjema og liknende sludder, men i at vurderinga er tru mot og i samsvar med virkeligheten.

De mener kanskje at forfatteren i virkeligheten hadde noe annet i tankene, da han uttalte dette? Men det er ikke tilfelle. Det spørsmålet han tok for seg var: «Må Russland gjennomgå den kapitalistiske utviklingsfasen?» Følgelig var spørsmålet slett ikke formulert marxistisk, men i samsvar med de subjektive metodene til enkelte av de hjemlige filosofene våre. De ser kriteriet på dette «må» i myndighetenes politikk, eller i «samfunnets» virksomhet, eller i idealet om et samfunn som «samsvarer med menneske-naturen», og liknende vrøvl. Derfor er det rimelig å spørre hvordan et menneske som trur på abstrakte skjema skulle ha svart på et slikt spørsmål. Han ville opplagt ha snakka om den dialektiske prosessens uomtvistelighet, om den allmenne filosofiske betydninga av teorien til Marx, om det uunngåelige i at alle land gjennomløper fasen med ..., og så videre, og så videre.

Og hvordan svarte Plekhanov?

På den eneste måten en marxist kunne svare.

Han lot spørsmålet om dette «må» helt og holdent ligge, som et likegyldig spørsmål som bare kunne interessere subjektivister, og tok bare opp virkelige samfunnsmessige og økonomiske forhold, og deres virkelige utvikling. Og det er grunnen til at han ikke ga noe direkte svar på dette galt formulerte spørsmålet, men

isteden svarte: «Russland *har slått inn på* den kapitalistiske vegen.»

Og herr Mikhailovski snakker med ekspertmine om trua på abstrakte historiske skjema, om nødvendighetens innebygde lover og liknende utrulig sludder! Og han kaller dette «en polemikk mot sosialdemokratene»!!

Dersom dette er en polemiker, da forstår jeg i hvert fall ikke hva en skrythals er!

I samband med det argumentet til herr Mikhailovski som blei gjengitt ovafor, må en også legge merke til at han framstiller det som om sosialdemokratene mener at «Russland *vil utvikle* sin egen kapitalistiske produksjon». Etter denne filosofiske oppfatning er det opplagt at Russland ikke har «sin egen» kapitalistiske produksjon. Forfatteren deler åpenbart den oppfatninga at den russiske kapitalismen er innskrenka til en og en halv million arbeidere. Seinere skal vi igjen treffe på denne barnslige ideen til «folkevennene» våre, som plasserer alle de andre formene for utbytting av det frie arbeidet under gud vet hvilken rubrikk. «Russland vil utvikle sin egen kapitalistiske produksjon med alle de indre motsigelsene i den, og imens vil musjiken, som er skilt fra jorda, bli proletar.» Jo lenger inn i skogen, jo flere trær! Så, det fins ikke «indre motsigelser» i Russland? Eller, for å si det rett fram: Det er altså ikke slik at folkemassene blir utbytta av en handfull kapitalister og at det store flertallet av befolkninga blir ruinert, mens noen få blir rike? Musjiken har altså ikke blitt skilt fra jorda ennå? Men hva annet er hele Russlands historie etter reformen enn masseekspropriering av bøndene, ei utvikling som bare fortsetter med uhørt styrke? En må virkelig være svært modig for å si slikt offentlig. Og herr Mikhailovski har dette motet: «Marx tok for seg et fikst ferdig proletariat og en fiks ferdig kapitalisme, mens vi først må skape dette.» Russland har ikke skapt noe proletariat ennå?! I Russland, som utmerker seg med en så håpløs fattig-

dom blant massene og ei slik skamløs utbytting av det arbeidende folket at en (med rette) har sammenlikna det med England når det gjelder vilkåra for de fattige, og der hungersnød blant millioner av mennesker er en fast foreteelse, side om side med f.eks. ei stadig økning i korneksporten — i Russland fins det ikke noe proletariat!!

Jeg mener herr Mikhailovski har gjort seg fortjent til et minnesmerke i levende live for disse klassiske orda!*

Seinere kommer vi forresten til å se at det er en fast og svært konsekvent taktikk fra «folkevennenes» side å lukke øynene på fariseisk** vis for de utålelige vilkåra for det arbeidende folket i Russland, og for å framstille det som om disse vilkåra bare er blitt «rokka», slik at det eneste som trengs for å få alt på rett kjø, er anstrenghene fra «den kultiverte allmennheten» og regjeringa. Disse ridderne trur at om de lukker øynene for den kjensgjerninga at vilkåra for de arbeidende massene ikke er dårlige fordi de er blitt «rokka», men fordi massene blir skamløst plyndra av en handfull utbyttere, og om de graver hodene ned i sanda som strutser for å slippe å se disse utbytterne, så kommer utbytterne til å forsvinne. Og når sosialdemokratene forteller dem at det er skammelig feigt å være redd for å se virkeligheten i øynene, når sosialdemokratene tar utgangspunkt i kjensgjerninga utbytting og sier at den eneste mulige forklaringa på den ligger i den borgerlige

* Men kanskje vil herr Mikhailovski også her prøve å vri seg unna ved å erklære at han ikke mente å si at det ikke fantes noe proletariat i Russland i det hele tatt, men bare at det ikke fantes noe kapitalistisk proletariat? Jaså? Hvorfor sa De ikke det da? *Hele spørsmålet* er jo et spørsmål om det russiske proletariatet er et proletariat som kjenner seg den borgerlige organiseringa av samfunnsøkonomien eller noen anna organisering av den. Hvem kan noe for at De i to hele artikler ikke sa et ord om dette, det eneste alvorlige og viktige spørsmålet, men isteden foretrakk å komme med alt slags sludder og nå fram til de mest vanvittige slutninger?

** *Fariseisk* — hyklersk, skinnhellig. — *Red.*

organiseringa av det russiske samfunnet, som splitter folkemassene opp i et proletariat og et borgerskap, og i klassekarakteren til den russiske staten, som ikke er noe annet enn herskerorganet til dette borgerskapet, og at *den eneste utvegen* derfor ligger i proletariatets klassekamp mot borgerskapet — så begynner disse «folkevennene» å hyle opp om at sosialdemokratene ønsker å røve jorda fra folket!! At de ønsker å ødelegge den økonomiske organisasjonen til folket vårt!!

Vi kommer nå til den mest opprørende delen av hele denne mildt sagt uanstendige «polemikken», nemlig herr Mikhailovskis «kritikk» (?) av den politiske virksomheten til sosialdemokratene. Alle innser at den virksomheten som sosialister og agitatorer driver blant arbeiderne ikke kan diskuteres på skikkelig vis i den legale pressa vår, og at det eneste et anstendig sensurert tidsskrift kan gjøre i denne sammenhengen, er å «tie taktfullt». Herr Mikhailovski har glømt denne helt elementære regelen, og har ingen skrupler med å nytte det monopolet han har på kontakt med det lesende publikum til å kaste skitt på sosialistene.

Men vi skal finne måter å kjempe mot denne skrupeløse kritikerens på, sjøl om det blir utafor de legale tidskrifta.

«Så vidt jeg forstår,» sier her Mikhailovski med påtatt naivitet, «kan de russiske marxistene deles inn i tre kategorier: Marxistiske tilskuere (likegyldige iakttakere av prosessen), passive marxister (de bare 'lindrer fødselssmertene', de 'interesserer seg ikke for folket som dyrker jorda, men retter oppmerksomheten sin og forhåpningene sine mot dem som alt er skilt fra produksjonsmidlene'), og aktive marxister (som åpent krever ytterligere ruiner av landsbygda).»

Hva er dette for noe?! Herr Kritikerens må da vite at de russiske marxistene er sosialister som har som utgangspunkt det synet at virkeligheten vår er et kapitalistisk samfunn, og at det bare fins én veg ut av det, nemlig proletariatets klassekamp mot borger-

skapet. Hvordan, og på hvilket grunnlag blander han da disse syna sammen med alle slags meningsløse plattheter? Hvilken rett (moralisk sjølsagt) har han til å bruke betegnelsen marxist om folk som opplagt ikke godtar de mest elementære og grunnleggende læresetningene i marxismen, folk som aldri noe sted har handla som ei særskilt gruppe, og som aldri noe sted har satt fram et eget program?

Herr Mikhailovski har holdt ei rekke smutthull åpne for seg for å rettferdiggjøre slike opprørende metoder.

«Kanskje,» vitser han like lettvint som en sosietetsnarr, «dette ikke er virkelige marxister, men de mener og hevder at de er det.» Hvor har de hevda det, og når? I de liberale og radikale salongene i St. Petersburg? I private brev? Det er mulig. Vel, bare snakk med dem i salongene Deres og i brevvekslinga Deres! Men De går ut offentlig og i pressa mot folk som aldri har stått fram offentlig noe sted (under marxismens fane). Og De er så frekk at De hevder at De polemiserer mot «sosialdemokrater», sjøl om De veit at dette navnet bare blir brukt av *ei* gruppe revolusjonære sosialister, og at den ikke må forveksles med noen andre!*

Herr Mikhailovski vrir og vrenger seg som en skolegutt grepet på fersk gjerning: Dere kan slett ikke kland-

* Jeg vil stanse opp et øyeblikk ved i det minste ei *faktisk* henvisning som forekommer i artikkelen til herr Mikhailovski. Alle som har lest den artikkelen må innrømme at han til og med rekner herr Skvortsov (forfatteren av *De økonomiske årsakene til hungersnøden*) til «marxistene». Men det er faktisk slik at denne herren ikke sjøl kaller seg marxist, og bare en har det mest elementære kjennskapet til sosialdemokratenes skrifter, vil en se at han fra deres standpunkt ikke er noe annet enn en vulgær borger.

Hva slags marxist er han, når han ikke forstår at det samfunnsmessige miljøet som han legger de progressive planene sine for, er et borgerlig miljø, og at alle «forbedringer i jordbruket» som en faktisk kan se også i bondebruket, av den grunn er borgerlige framskritt som forbedrer mindretallets stilling, men proletariserer massene! Hva slags marxist er han, når han ikke forstår at den staten som han vender seg til med prosjekta sine, er en klassestat som bare kan støtte borgerskapet og undertrykke proletariatet!

re meg for dette, prøver han å få leseren til å tru. Jeg «hørte det med egne ører, og så det med egne øyne». Glimrende! Vi er ganske villige til å tru at De bare omgås vulgære personer og kjeltringer. Men hva har vi sosialdemokrater med det å gjøre? Hvem kjenner ikke til at «på det nåværende tidspunktet når» ikke bare sosialistisk virksomhet, men all samfunnsvirksomhet som overhodet er uavhengig og ærlig, medfører politisk forfølgelse, så fins det for hver og en som virkelig arbeider under ei fane — enten det nå er narodvolisme⁶³, marxisme, eller la oss til og med si konstitusjonalisme* — flere dusin frasemakere som under dekke av bevegelsens navn skjuler den liberale feigheten sin, og i tillegg kanskje flere opplagte kjeltringer som meler sin egen kake? Er det ikke åpenbart at bare den usleste simpelhet kan gjøre noen av disse strømningene ansvarlige for at fana deres blir tilsølt (og det åttipåtil privat og i smug) av alt slags pakk? Hele framstillinga til herr Mikhailovski er ei kjede av forvrengninger, feiltolkinger og kunstgrep. Ovafor så vi at han forvrengte fullstendig de «sannhetene» som er utgangspunktet for sosialdemokratene, ved å legge dem fram på en måte som ingen marxist noe sted eller noen gang har, eller kunne ha, lagt dem fram på. Og om han hadde satt fram sosialdemokratenes virkelige oppfatning av den russiske virkeligheten, så hadde han ikke kunnet unngå å se at det *bare er en måte* å «komme i samsvar» med dette synet på, nemlig ved å hjelpe til med å utvikle klassebevisstheten til proletariatet, ved å organisere og samle det til den politiske kampen mot det nåværende styret. Men han har enda et knep i jakkeermet. Med ei mine som en forfulgt uskyldighet hever han fariseisk øynene mot himmelen og erklærer salvesesfullt: «Jeg er svært

* *Konstitusjonalisme* — ei borgerlig styreform som bygger på ei grunnlovsmessig forfatning og på parlamentarisme. Konstitusjonalistene ville at autokratiet i Russland skulle bli erstatta av et demokratisk monarki, med en borgerlig parlamentarisk konstitusjon (grunnlov). — *Red.*

glad for å høre det. Men jeg kan ikke skjønne hva dere protesterer mot.» (Det er akkurat det han sier i *Russkoje Bogatstvo* nr. 2.) «Les merknaden min om de passive marxister mer oppmerksomt, så vil dere skjønne at jeg sier: Fra et etisk synspunkt kan en ikke komme med noen innvendinger.»

Dette er sjølsagt ikke noe annet enn et oppkok av de tidligere usle utfluktene hans.

Vennligst fortell oss hva en skal kalle handlemåten til en person som har erklært at han kritiserte den sosial-revolusjonære narodnismen (på et tidspunkt da det ennå ikke hadde stått fram noen annen form for narodnisme — det er grunnen til at jeg velger den perioden), og som fortsatte med å si omtrent dette: «Så vidt jeg skjønner er narodnikene delt i tre kategorier: De konsekvente narodnikene som helt og fullt godtar ideene til musjiken og som i fullt samsvar med ønskene hans gjør piskinga og koneprylinga til en regel, og i det hele tatt støtter regjeringas avskyelige knutt-* og klubbepolitikk som — som en veit — er blitt kalt en folkelig politikk. Så har vi, skal vi si, de feige narodnikene, som ikke interesserer seg for musjikens maninger, mens som bare strever for å overføre en fremmed revolusjonær bevegelse til Russland ved hjelp av foreninger og slikt.

Fra et etisk standpunkt kan en ikke komme med noen innvendinger mot dem, hvis vegen bare ikke hadde vært så glatt at den feige narodniken lett kan bli en konsekvent eller en modig narodnik. Og til slutt har vi de modige narodnikene som fullt ut setter de folkelige ideene til den foretaksomme musjiken ut i livet, og i samsvar med det tar fatt på å dyrke jorda for å leve fullstendig som kulakker.»

Alle anstendige mennesker ville sjølsagt kalle dette ondsinna og vulgær spott. Og dersom personen som sa slike ting dessuten ikke kunne bli imøtegått av narodnikene i den samme pressa, og i tillegg, dersom ideene

* *Knutt* — russisk pisk fletta av lærreimer. — *Red.*

til disse narodnikene hittil bare var blitt satt fram illegalt, slik at mange mennesker ikke hadde noen klar oppfatning av hva de var og lett kunne tru alt som blei sagt om narodnikene, så ville alle være enig om at en slik person er en ...

Men herr Mikhailovski har kanskje heller ikke helt glemt det ordet som passer her.

Men nå får det være nok! Det står ennå igjen mange liknende bakvaskelser fra herr Mikhailovski, men jeg veit ikke om noe som er mer slitsomt, mindre takknemlig og mer avskyelig enn å måtte vasse rundt i denne mørka, samle sammen de spredte antydningene, sette dem opp mot hverandre og leite etter i det minste ei innvending som kunne tas alvorlig.

Nok!

Oppgavene til de russiske sosialdemokratene⁶⁴

Den siste halvdel av nittiåra var vitne til ei bemerkelsesverdig økning i arbeidet med å legge fram og løse problema i den russiske revolusjonen. Oppkomsten av et nytt revolusjonært parti, Narodnaje Pravo⁶⁵, den voksende innflytelsen og framgangene til sosialdemokratene og utviklinga innafor Narodnaja Volja* har alt sammen framkalt en livlig diskusjon om programspørsmål, både i studiesirklene til sosialistiske intellektuelle og arbeidere, og i den illegale litteraturen. Når det gjelder det siste område, bør en vise til «Et brennende spørsmål» og «Manifestet» (1894) fra Narodnoje Pravo-partiet, *Flygebladet fra Narodnaja Volja-gruppa*, *Rabotnik* som Forbundet av russiske sosialdemokrater⁶⁶ ga ut i utlandet, den økende mengden av revolusjonære brosjyrer i Russland — hovedsakelig for arbeidere, og den agitasjonen som det sosialdemokratiske Kampforbundet for frigjøringa av arbeiderklassen i St. Petersburg⁶⁷ har drevet omkring de viktige streikene der i 1896, osv.

For tida (slutten av 1897) er det etter vår mening den *praktiske* virksomheten til sosialdemokratene som er det mest brennende spørsmålet. Vi legger vekt på den *praktiske* sida ved sosialdemokratiet, for på den teoretiske sida er den mest kritiske perioden nå åpenbart bak oss. Det var en periode da motstanderne av sosialdemo-

* Se note 63. — Red.

kratiet på den ene sida hardnakka nekta å forstå det og det blei gjort iherdige forsøk på å undertrykke den nye strømninga straks den dukka opp, mens sosialdemokratene på den andre sida hardnakka forsvarte grunnprinsippa sine. Nå har de *viktigste og grunnleggende trekk*a i de teoretiske syna til sosialdemokratene blitt tilstrekkelig klargjort. Vi kan ikke si det samme om den *praktiske* sida ved sosialdemokratiet, om sosialdemokratiets politiske *program*, metoder og taktikk. Vi mener det er på dette området at det i hovedsak rår misoppfatninger og gjensidig misforståelse, og dette hindrer ei rekke revolusjonære fra å nærme seg sosialdemokratiet fullt ut, nemlig de revolusjonære som i teorien har forkasta prinsippa til Narodnaja Volja fullstendig, og som i praksis enten blir leda av de ytre omstendighetene til å drive propaganda og agitasjon blant arbeiderne — nei, mer: til å drive virksomheten sin blant arbeiderne på *klassekampens* grunn, eller anstrenger seg for å bygge hele programmet sitt og den revolusjonære virksomheten sin på *demokratiske* oppgaver. Om vi ikke tar feil, passer den siste beskrivelsen på de to revolusjonære gruppene som for tida virker i Russland ved sida av sosialdemokratene, nemlig Narodnaja Volja og Narodnoje Pravo.

Derfor mener vi det høver særskilt godt å prøve å forklare de *praktiske* oppgavene til sosialdemokratene, og å slå fast grunnene til at vi ser på deres program som det fornuftigste av de tre programma som fins for tida, og vise at de argumenta som blir satt fram mot det stort sett bygger på misforståelser.

Som kjent er målet for den praktiske virksomheten til sosialdemokratene å lede klassekampen til proletariatet, og organisere den kampen i begge de ytringsformene den har: den sosialistiske (kampen mot kapitalistklassen som sikter mot å ødelegge klassesystemet og organisere det sosialistiske samfunnet) og den demokratiske (kampen mot absolutismen som sikter mot å vinne politisk frihet i Russland og demokratisere det

politiske systemet og samfunnssystemt i Russland). Vi sa *som kjent*. Og de russiske sosialdemokratene har virkelig alltid pekt helt bestemt på dette målet for virksomheten sin, fra første øyeblikk de sto fram som ei egen samfunnsrevolusjonær strømning. De har alltid understreka det tosidige ved ytringsforma og innholdet i klassekampen til proletariatet og har alltid stått hardt på den uatskillelige sammenhengen mellom de sosialistiske og demokratiske oppgavene sine, en sammenheng som blir klart uttrykt i det navnet som de har tatt. Likevel møter en den dag i dag ofte sosialister som har de mest forvridde oppfatninger om sosialdemokratene og som anklager dem for å se bort fra den politiske kampen, osv. La oss derfor oppholde oss litt ved ei framstilling av de to sidene ved den praktiske virksomheten til det russiske sosialdemokratiet.

La oss starte med den sosialistiske virksomheten. En skulle tru at den sosialdemokratiske virksomhetens karakter var blitt fullstendig klar når det gjelder dette, etter at Kampforbundet for frigjøringa av arbeiderklassen i St. Petersburg begynte virksomheten sin blant arbeiderne i St. Petersburg. Den sosialistiske virksomheten til russiske sosialdemokrater består i å spre den vitenskapelige sosialismens lære til arbeiderne *gjennom propaganda*, i å spre en skikkelig forståelse av det nåværende samfunnsmessige og økonomiske systemet, grunnlaget for det og utviklinga av det. Den går ut på å spre en forståelse av de ulike *klassene* i det russiske samfunnet, av det innbyrdes sambandet mellom dem, av kampen mellom disse klassene, av arbeiderklassens rolle i denne kampen, av holdninga den har til de klassene som er i tilbakegang og de som er i ferd med å utvikle seg, til fortida og framtida til kapitalismen, en forståelse av den historiske oppgava til det internasjonale sosialdemokratiet og til den russiske arbeiderklassen. *Agitasjon* blant arbeiderne er knytta uatskillig sammen med propagandaen. Den kommer sjølsagt i forgrunnen under de rådende forholda i Russland og på

det nåværende utviklingsnivået til arbeidermassene. Agitasjon blant arbeiderne betyr at sosialdemokratene tar del i alle de spontane uttrykk for arbeiderklassens kamp, i alle konfliktene mellom arbeiderne og kapitalistene om arbeidsdagen, lønna, arbeidsvilkåra, osv., osv. Oppgava vår er å smelte virksomheten vår sammen med de praktiske hverdagsspørsmåla i arbeiderklassens liv, å hjelpe arbeiderne til å forstå disse spørsmåla, å trekke arbeidernes oppmerksomhet mot de viktigste overgrep, å hjelpe dem til å utforme krava de har overfor arbeidskjøperne mer nøyaktig og praktisk, å utvikle solidaritetsbevissthet blant arbeiderne, bevissthet om de felles interessene og den felles saka til alle de russiske arbeiderne som er samla arbeiderklasse, som er en del av den internasjonale hæren til proletariatet. Å organisere studiesirkler blant arbeiderne, å opprette skikkelig og hemmelig samband mellom dem og den sentrale gruppa av sosialdemokrater, å gi ut og spre arbeiderlitteratur, å organisere korrespondansen fra alle sentra i arbeiderbevegelsen, å gi ut agitatoriske flygeblad og opprop og spre dem og lære opp ei gruppe erfarne agitatorer — det er i grove trekk ytringsformene for det russiske sosialdemokratiets sosialistiske virksomhet.

Arbeidet vårt er først og fremst retta inn på fabrikkarbeiderne i byene. Det russiske sosialdemokratiet må ikke spre kreftene sine. Det må samle virksomheten sin om industriproletariatet, som er mest åpent for sosialdemokratiske tanker, mest utvikla intellektuelt og politisk, og viktigst fordi det er stort og fordi det er samla i de store politiske sentra i landet. Den første og mest brennende oppgava som sosialdemokratiet står overfor, er derfor å skape en varig revolusjonær organisasjon blant fabrikkproletariatet i byene. Det er ei oppgave som det ville være svært uklokt å bli avspora fra på det nåværende tidspunktet. Men samtidig som vi anerkjenner nødvendigheten av å samle kreftene våre om fabrikkarbeiderne og går mot å spre kreftene våre, så

ønsker vi slett ikke å foreslå at de russiske sosialdemokratene skal overse andre lag av det russiske proletariatet og arbeiderklassen. På ingen måte. Sjølve levekåra til de russiske fabrikkarbeiderne tvinger dem svært ofte til å inngå svært nære forbund med handverkerne, det industriproletariatet som er spredt i byer og landsbyer utafor fabrikkene og som lever under langt verre kår. Den russiske fabrikkarbeideren kommer også i direkte kontakt med befolkninga på landsbygda (familien til fabrikkarbeideren bur svært ofte på landet), og følgelig kan han ikke unngå å komme i nær kontakt med proletariatet på landsbygda, med de mange millioner vanlige gardsarbeidere og dagsarbeidere, og også med de ruinerte bøndene som må arbeide for å betale ned på gjelda si og ta alle slags «tilfeldige jobber» — som altså også er lønnsarbeidere — samtidig som de klynger seg til de usle jordlappene sine. De russiske sosialdemokratene mener det er uheldig å *sende* kreftene sine ut blant handverkerne og arbeiderne på landsbygda, men de har slett ikke til hensikt å overse dem. De vil prøve å opplyse de framskredne arbeiderne også om spørsmål som gjelder livet til handverkerne og arbeiderne på landsbygda, slik at når disse arbeiderne kommer i kontakt med de mer tilbakeliggende laga av proletariatet, så vil de gjennomsyre dem med tankene om klassekampen, sosialismen og de politiske oppgavene til det russiske demokratiet særskilt. Det er upraktisk å sende agitatorer ut blant handverkerne og arbeiderne på landsbygda når det fortsatt er så mye arbeid som må bli gjort blant fabrikkarbeiderne i byene. Men i mange tilfeller kommer den sosialistiske arbeideren uvilkårlig i kontakt med disse folka, og han må klare å utnytte disse høvene og forstå de allmenne oppgavene til sosialdemokratiet i Russland. Følgelig tar de som anklager de russiske sosialdemokratene for å være trangsynte, for å prøve å overse massen av den arbeidende befolkninga til fordel for fabrikkarbeiderne, grunnleggende feil. Tvert om, agitasjon blant de framskredne delene av

proletariatet er de sikreste og den eneste måten å vekke hele det russiske proletariatet på (ettersom bevegelsen vokser). Spredninga av sosialismen og tanken om klassekampen blant arbeiderne i byene vil uungåelig føre til at disse tankene strømmer ut i mindre og mer spredte kanaler. Dette krever at disse tankene slår djupere rot blant de elementa som er best forberedt og at de gjennomsyrrer fortroppen for den russiske arbeiderbevegelsen og den russiske revolusjonen. Samtidig som det russiske sosialdemokratiet konsentrerer alle kreftene sine om virksomheten blant fabrikkarbeiderne, står det klart til å støtte de russiske revolusjonære som i praksis kommer til å bygge den sosialistiske virksomheten sin på klassekampen til proletariatet. Men sosialdemokratiet legger slett ikke skjul på at ingen praktiske allianser med andre revolusjonære grupper kan eller bør føre til kompromiss eller innrømmelser i spørsmål om teorien, programmet eller fana. Fordi de russiske sosialdemokratene er overbeviste om at læra om den vitenskapelige sosialismen og klassekampen er den eneste revolusjonære teorien som i dag kan tjene som fane for den revolusjonære bevegelsen, kommer de til å sette alle krefter inn på å spre denne læra, verne den mot falske fortolkninger og kjempe mot alle forsøk på å tvinge mer uklare læresetninger på arbeiderbevegelsen i Russland, som ennå er ung. Teoretiske overlegninger beviser, og den praktiske virksomheten til sosialdemokratene viser, at alle *sosialister* i Russland bør bli *sosialdemokrater*.

La oss nå ta for oss de *demokratiske* oppgavene og det demokratiske arbeidet til sosialdemokratene. La oss gjenta enda en gang at dette arbeidet er *uatskillelig* knytta sammen med den sosialistiske virksomheten. Når sosialdemokratene driver *propaganda* blant arbeiderne, *kan* de *ikke* unngå politiske problem, og de vil se på alle forsøk på å unngå dem, eller til og med skyve dem til side, som et grunnleggende mistak og et avvik fra grunnprinsippa til det internasjonale sosial-

demokratiet. Samtidig som de sprer den vitenskapelige sosialismen, har de russiske sosialdemokratene stilt seg oppgava å propagandere *demokratiske ideer* blant arbeidermassene. De strever for å spre forståelse av absolutismen* i alle dens ytringsformer, av klasseinnholdet i den, av nødvendigheten av å styrte den, av det umulige i å føre en framgangsrik kamp for arbeidersaka uten å oppnå politisk frihet og demokratisering av det politiske og samfunnsmessige systemet i Russland. Når sosialdemokratene driver *agitasjon* blant arbeiderne om de øyeblikkelige *økonomiske* krava deres, knytter de dette uatskillelig sammen med agitasjon om de øyeblikkelige politiske behova, nøden og krava til arbeiderklassen, agitasjon mot politityranniet som kommer til uttrykk i hver streik, i hver konflikt mellom arbeidere og kapitalister, agitasjon mot innskrenkninger av arbeidernes rettigheter som russiske borgere allment og som den klassen som blir verst undertrykt og har minst rettigheter særskilt, agitasjon mot alle framtreddende talsmenn og øyentjenere for absolutismen som kommer i direkte kontakt med arbeiderne og som klart avslører for arbeiderklassen at den lever i politisk slave-ri. Akkurat som det ikke fins noen sak som gjelder arbeidernes liv på det økonomiske området som må ligge ubrukt i den økonomiske agitasjonen, så fins det ikke noen sak på det politiske området som ikke tjener som et emne for politisk agitasjon. Disse to typene agitasjon er knytta uatskillelig sammen i virksomheten til sosialdemokratene, som to sider av den samme medaljen. Økonomisk og politisk agitasjon er like nødvendig for å utvikle klassebevisstheten til proletariatet. Både økonomisk og politisk agitasjon er nødvendig for å lede klassekampen til de russiske arbeiderne, fordi all klassekamp er en politisk kamp. Ved å heve klassebevisstheten til arbeiderne, ved å organisere, disiplinere

* *Absolutismen* — statsform, uinnskrenka herredømme, enevelde.
— Red.

og lære dem opp til samla handling og til kampen for idealene til sosialdemokratiet, kommer begge typer agitasjon til å sette arbeiderne i stand til å prøve styrken sin i øyeblikkelige saker og for øyeblikkelige behov, til å presse delvise innrømmelser fra fienden og på dette viset bedre de økonomiske vilkåra sine, til å tvinge kapitalistene til å ta omsyn til styrken til de organiserte arbeiderne, tvinge regjeringa til å utvide rettighetene til arbeiderne, til å lytte til krava deres og holde regjeringa i stadig frykt for fiendskapen til arbeidermassene som blir leda av en sterk sosialdemokratisk organisasjon.

Vi har pekt på det uoppløselige nære sambandet mellom *sosialistisk* og *demokratisk* propaganda og agitasjon, på at den revolusjonære virksomheten på begge områdene hele tida foregår side om side. Likevel er det en stor forskjell mellom disse to typene virksomhet og kamp. Forskjellen er at proletariatet står helt aleine i den økonomiske kampen, både mot jordeieradelen og borgerskapet, kanskje bortsett fra den hjelpa det får (det er slett ikke alltid) fra de elementa fra småborgerskapet som blir dratt mot proletariatet. Men i den demokratiske, *politiske* kampen står ikke den russiske arbeiderklassen aleine. Ved si side har den alle de politiske opposisjonelle elementa, laga og klassene fordi de er fiendtlige til absolutismen og kjemper mot den i ei eller anna form. *Side om side* med proletariatet står her de opposisjonelle elementa fra borgerskapet, fra de dannede klassene, fra småborgerskapet eller fra forskjellige nasjonaliteter, trussamfunn, sekter osv., osv., som blir forfulgt av den autokratiske* regjeringa. Spørsmålet om hvilken holdning arbeiderklassen skal ta til disse elementa reiser seg naturlig. Videre: Skal arbeiderklassen forene seg med dem i den felles kampen mot autokratiet? Når alt kommer til alt vedgår alle sosialdemokrater at den politiske revolusjonen i Russland må gå forut for den sosialistiske revolusjonen. Bør

* *Autokrati* — gr., sjølherskerdømme, enevelde. — *Red.*

de ikke av den grunn forene seg med alle de politiske opposisjonelle elementa for å kjempe mot autokratiet, og foreløpig legge sosialismen til side? Er ikke dette helt nødvendig for å styrke kampen mot autokratiet?

La oss undersøke disse to spørsmåla.

Holdninga arbeiderklassen, som en stridsmann mot autokratiet, har overfor alle de andre samfunnsklassene og -gruppene som er i politisk opposisjon, er særs nøye bestemt av grunnprinsippa til sosialdemokratiet, slik de blei satt fram i det berømte *Kommunistiske manifest*. Sosialdemokratene støtter de progressive samfunnsklassene mot de reaksjonære klassene, borgerskapet mot representantene for den privilegerte godseierstanden og byråkratiet, storborgerskapet mot det reaksjonære strevet fra småborgerskapet. Denne støtta verken forutsetter eller krever noe kompromiss med ikke-sosialdemokratiske program og prinsipp — det er ei støtte som blir gitt til en forbundsfelle mot en *bestemt* fiende. Videre gir sosialdemokratene denne støtta for å framskynde nederlaget for den felles fienden, men de venter ikke noe *for sin egen del* fra disse midlertidige forbundsfellene, og de gir ingen innrømmelser til dem. Sosialdemokratene støtter alle revolusjonære bevegelser mot det rådende samfunnssystemet, de støtter alle undertrykte nasjonaliteter, forfulgte trossamfunn, underkua stender, osv., i kampen de fører for likerett.

Støtta til alle politisk opposisjonelle element vil bli uttrykt i propagandaen til sosialdemokratene ved at når de viser at autokratiet er fiendtlig til arbeidersaka, så vil de også peke på at det er fiendtlig til forskjellige andre samfunnsgrupper. De vil peke på arbeiderklassens solidaritet med disse gruppene i *ei særskilt sak, i ei særskilt oppgave*, osv. I agitasjonen vil denne støtta bli uttrykt ved at sosialdemokratene nytter alle uttrykk for autokratiets politityranni til å vise arbeiderne hvordan dette tyranniet rammer alle russiske borgere i *allminnelighet*, representanter for de ualminnelig undertrykte samfunnsstendene, nasjonalitetene, trossamfunna, sek-

tene, osv., særskilt, og hvordan tyranniet særskilt rammer *arbeiderklassen*. Endelig vil denne støtta bli uttrykt praktisk ved at de russiske sosialdemokratene er klare til å inngå allianser med revolusjonære fra andre retninger for å nå visse særskilte mål, og denne vilja er blitt vist praktisk i mer enn ett tilfelle.

Dette bringer oss til det andre spørsmålet. Når sosialdemokratene peker på solidariteten mellom ei eller anna av de ulike opposisjonsgruppene og arbeiderne, vil de alltid skille arbeiderne ut fra de andre. De vil alltid peke på at denne solidariteten er midlertidig og betinga, de vil alltid understreke den sjølstendige stillinga proletariatet har som klasse, og at det i morgen kan stå i opposisjon til forbundsfellene sine av i dag. Vi kommer til å få høre at «ei slik handling vil *svekke* alle de som for tida kjemper for politisk frihet». Vi kommer til å svare at ei slik handling vil *styrke* alle dem som kjemper for politisk frihet. Det er bare de som bygger på *bevisst forståelse* av de virkelige interessene til bestemte *klasser* som er sterke stridsmenn, og alle forsøk på å forkludre disse klasseinteressene — som alt spiller ei framherskende rolle i dagens samfunn — kommer bare til å svekke stridsmennene. Det er det første punktet. Det andre punktet er at arbeiderklassen må skille seg ut i kampen mot autokratiet, for den er den *eneste* helt prinsippfaste og vilkårsløse fienden av autokratiet. *Bare* mellom arbeiderklassen og autokratiet er kompromiss umulig, *bare* i arbeiderklassen kan demokratiet finne en forkjemper som ikke tar noen forbehold, ikke vingler og ikke ser seg tilbake. Fiendskapen fra alle klasser, grupper og lag i befolkninga mot autokratiet, er *ikke ubetinga*. Demokratismen deres ser seg alltid tilbake. Borgerskapet kan ikke unngå å innse at den industrielle og samfunnsmessige utviklinga blir hemma av autokratiet, men det frykter ei fullstendig demokratisering av det politiske og samfunnsmessige systemet og kan når som helst inngå en allianse med autokratiet mot proletariatet. Småborgerskapet har ifølge sjølve sin na-

tur to ansikter. Mens det på den ene sida blir trukket mot proletariatet og demokratiet, blir det på den andre sida trukket mot de reaksjonære klassene. Det prøver å bremse den historiske utviklinga, det er tilbøyelig til å la seg forføre av autokratiets eksperiment og kjærtegn (for eksempel den «folkelige politikken»⁶⁸ til Aleksander III). Det er i stand til å inngå allianser med de herskende klassene mot proletariatet *for å* styrke si egen stilling som *småei*erklasse. Folk med utdanning, og «de intellektuelle» i alminnelighet, kan ikke annet enn gjøre opprør mot det brutale politityranniet til autokratiet, som forfølger tenkning og kunnskap. Men de materielle interessene til disse intellektuelle binder dem til autokratiet og til borgerskapet, tvinger dem til å være prinsipløse, til å inngå kompromiss, til å selge den opposisjonell og revolusjonære iveren sin for statslønn eller en del av profitten eller dividendene.* Når det gjelder de demokratiske elementa blant de undertrykte nasjonalitetene og de forfulgte trussamfunna, veit og ser alle at klassemotsetningene innafor disse befolkningskategoriene er mye djupere og sterkere enn den solidariteten som binder alle klassene innafor en slik kategori sammen mot autokratiet og for demokratiske institusjoner. Bare proletariatet kan være — og på grunn av den klassemessige stillinga si må det være — en prinsippfast demokratisk, besluttosom fiende av absolutismen, ute av stand til innrømmelser eller kompromiss av noe slag. Bare proletariatet kan være forkjemperen for politisk frihet og demokratiske institusjoner. For det første fordi det politiske tyranniet rammer proletariatet hardest. Stillinga til proletariatet gir det ikke sjanse til å sikre seg noen lemping av dette tyranniet — det har ikke adgang til å de høyere myndigheter, ikke engang til embetsmennene, og det har ingen innflytelse på den offentlige

* *Dividende* — utbytte. Den delen av overskuddet i et interesseselskap som faller på hver av deltakerne, særlig brukt om utbytte av aksjer. — *Red.*

meninga. For det andre er det bare proletariatet som er i stand til å gjennomføre ei *fullstendig* demokratisering av det politiske og samfunnsmessige systemet, fordi dette ville legge systemet i hendene på arbeiderne. Det er grunnen til at ei *sammensmeltning* av den demokratiske virksomheten til arbeiderklassen med de demokratiske forhåpningene til andre klasser og grupper, ville *svekke* den demokratiske rørsle, ville *svekke* den politiske kampen, ville gjøre den mindre besluttosom, mindre prinsippfast, mer tilbøyelig til kompromiss. På den andre sida: Dersom arbeiderklassen *står fram* som forkjemperen for demokratiske institusjoner, så vil det *styrke* den demokratiske rørsle, *styrke* kampen for politisk frihet, fordi arbeiderklassen vil *drive fram* alle de andre demokratiske og politiske opposisjonselementa, vil drive de liberale over mot de politiske radikale, vil drive de radikale mot et ugjenkallelig brudd med hele den politiske og samfunnsmessige oppbygninga av dagens samfunn. Ovafor sa vi at alle *sosialister* i Russland burde bli *sosialdemokrater*. Nå legger vi til: Alle sanne og prinsippfaste *demokrater* i Russland bør bli *sosialdemokrater*.

Vi skal gi et bilde på det vi mener ved å gjengi følgende eksempel. La oss ta statsadministrasjonen, byråkratiet, som representanter for ei særskilt gruppe personer som spesialiserer seg på administrativt arbeid, og som har ei privilegert stilling sammenlikna med folket. Overalt finner vi at denne institusjonen er et avgjørende organ i det borgerlige samfunnet, fra det autokratiske og halv-asiatiske Russland til det kulturelle, frie og siviliserte England. Det at folket *ikke har noen som helst rettigheter* overfor embetsmennene og det at det *ikke fins noen* kontroll med det privilegerte byråkratiet, svarer til Russlands tilbakeliggenskap, og absolutismen som rår her. I England blir det utøvd en sterk folkelig kontroll over administrasjonen, men sjølder er kontrollen *langt fra fullstendig*, sjølder har byråkratiet beholdt ikke så reint få av privilegiene sine,

og ikke så sjelden er det herre over folket og ikke folkets tjener. Sjøl i England ser vi at mektige samfunnsgrupper støtter den privilegerte stillinga til byråkratiet og hindrer ei fullstendig demokratisering av denne institusjonen. Hvorfor? Fordi det bare er proletariatet som har interesse av å demokratisere den *fullstendig*. De mest progressive laga av borgerskapet forsvarer visse av forrettighetene til byråkratiet og er motstandere av at alle embetsmenn skal velges, motstandere av at alle betingelser for å kunne stille til valg blir fullstendig avskaffa, motstandere av å gjøre embetsmenn direkte ansvarlig overfor folket, osv. For disse laga skjønner at proletariatet vil utnytte ei slik fullstendig demokratisering *mot* borgerskapet. Slik er det i Russland også. Mange og svært ulike lag av det russiske folket er motstandere av et allmektig, uansvarlig, korrump, brutalt, uvitende og snyltende russisk byråkrati. Men bortsett fra proletariatet, er *ikke et eneste* av disse laga enige i at byråkratiet må bli fullstendig demokratisert, fordi alle disse laga (borgerskapet, småborgerskapet, «de intellektuelle» i alminnelighet) har noen band til byråkratiet, fordi alle disse laga har *slekt og venner* i det russiske byråkratiet. Hvem kjenner vel ikke til hvor lett det er for en radikal intellektuell, eller sosialistisk intellektuell, å bli forvandla til embetsmann i Den keiserlige regjeringa i Det hellige Russland, en embetsmann som trøster seg med tanken om at han gjør «nytte» innafor kontorrutinens grenser, en embetsmann som unnskylder seg med denne «nytta» og bruker den for å rettferdiggjøre den politiske likegyldigheten sin, underdanigheten sin overfor knutt- og pisk-regjeringa*? Det er bare *proletariatet* som er en vilkårsløs fiende av autokratiet og det russiske byråkratiet, det er bare *proletariatet* som ikke har noen *band* til disse organa i det autokratisk-borgerlige sam-

* *Knutt- og pisk-regjeringa* — betegnelse brukt om tsarregjeringa fordi folk ofte blei straffa gjennom pisking. — *Red.*

funnet, og det er bare proletariatet som kan være uforsonlig i fiendskapen sin mot dem og som kan føre en beslutsom kamp mot dem.

Når vi viser at proletariatet, leda av sosialdemokratiet i klassekampen sin, er forkjemperen for det russiske demokratiet, møter vi den svært utbredte og svært merkelige oppfatninga at det russiske sosialdemokratiet skyver politiske oppgaver og politisk kamp i bakgrunnen. Som vi ser er denne oppfatninga det stikk motsatte av sannheten. Hvordan skal vi forklare denne forbausende svikten i å forstå prinsippa til sosialdemokratiet som ofte blir lagt for dagen, og som blei lagt for dagen i de aller første russiske sosialdemokratiske skriftene, i brosjyrene og bøkene som blei gitt ut i utlandet av Gruppa for frigjøringa av arbeidet? Etter vår mening ligger forklaringa på denne forunderlige kjensgjerninga i de tre følgende omstendighetene.

For det første ligger den i at talsmennene for de gamle revolusjonære teoriene overhodet ikke forsto prinsippa til sosialdemokratiet, vant som de var med å bygge programma og handlingsplanene sine på abstrakte ideer, og ikke på ei nøyaktig vurdering av de klassene som faktisk virker i landet, klasser som historia har brakt i bestemte forhold til hverandre. Denne mangelen på virkelighetsnær diskusjon av de *interessene* som støtter det russiske demokratiet, kan bare gi opphav til den oppfatninga at det russiske sosialdemokratiet holder de demokratiske oppgavene til russiske revolusjonære i bakgrunnen.

For det andre ligger forklaringa på dette i at en ikke forstår at når økonomiske og politiske spørsmål, og sosialistisk og demokratisk virksomhet, er forent til et hele i den enhetlige *klassekampen til proletariatet*, så svekker ikke dette, men det styrker den demokratiske rørsla og den politiske kampen ved at det bringer den nærmere de virkelige interessene til folkemassene, ved

at den trekker politiske spørsmål ut av de «trange studerkamrene til de intellektuelle» og ut på gata, ut blant arbeiderne og de arbeidende klassene. De abstrakte ideene blir erstatta med virkelige uttrykk for politisk undertrykking, som proletariatet lider mest under, og som er grunnlaget for sosialdemokratens agitasjon. For den russiske radikaleren synes det ofte som at sosialdemokraten — istedenfor å oppfordre de framskredne arbeiderne åpent og direkte til å slutte seg til den politiske kampen — peker på oppgava med å utvikle arbeiderbevegelsen, å organisere klassekampen til proletariatet, og dermed *trekke seg tilbake* fra demokratismen sin, skyver den politiske kampen i bakgrunnen. Men om dette *er å trekke seg tilbake*, så er det den typen tilbaketog som det blir sikta til i det franske ordtaket: «Il faut reculer pour mieux sauter!» (Gå bakover for å hoppe lenger.)

For det tredje oppstår misforståelsen på grunnlag av at sjølve betegnelsen «politisk kamp» betyr forskjellige ting for Narodvoltsi og Narodpravtsi* på den ene sida, og sosialdemokratene på den andre. Sosialdemokratene oppfatter den politiske kampen på en annen måte, de oppfatter den *mye breiere* enn talsmennene for de gamle revolusjonære teoriene. En klar illustrasjon av dette tilsynelatende paradokset** blir gitt av *Flygeblad fra Narodnaja Volja-gruppa*, nr. 4, 9. desember 1895. Samtidig som vi ønsker dette skriftet hjertelig velkommen — det vitner om den grunnleggende og fruktbare tenkninga som finner sted blant Narodvoltsi av i dag — så kan vi ikke la være å nevne artikkelen til P. L. Lavrov om «Programspørsmål» (s. 19—22), som levende avslører at de gammeldagse Narodvoltsi har ei helt

* *Narodvoltsi* og *Narodpravtsi* — tilhengere av henholdsvis Narodnaja Volja og Narodnoje Pravo. Se notene 63 og 65. — *Red.*

** *Paradoks* — gr., tilsynelatende urimelig påstand som ved nærmere ettertanke viser seg å holde vann. — *Red.*

anna oppfatning av den politiske kampen.* «... Her,» skriver P. L. Lavrov, idet han omtaler forholdet mellom Narodnaja Volja-programmet og det sosialdemokratiske programmet, «er det én og bare én ting som er viktig, nemlig: er det mulig å organisere et sterkt arbeiderparti under autokratiet, og å gjøre noe slikt atskilt fra organiseringa av et revolusjonært parti retta mot autokratiet» (s.21, sp.2). Det samme står noe tidligere (i sp. 1): «... å organisere et russisk arbeiderparti mens autokratiet hersker, uten samtidig å organisere et revolusjonært parti mot dette autokratiet.» Vi forstår slett ikke disse forskjellene som ser ut til å være av så avgjørende betydning for P. L. Lavrov. Hva betyr «et arbeiderparti *atskilt fra* et revolusjonært parti mot autokratiet»? Er ikke et arbeiderparti i seg sjøl et revolusjonært parti? Er det ikke retta mot autokratiet? Denne snodige ideen blir forklart i følgende avsnitt i artikkelen til P. L. Lavrov: «Et russisk arbeiderparti må nødvendigvis bli organisert under herredømmet til autokratiet med alle herlighetene som hører til det. Om sosialdemokratiet lykkes i å gjøre dette uten samtidig å organisere ei politisk *sammensverging*** mot autokratiet, med alt det som følger med ei slik *sammensverging**,* så ville sjølsagt det politiske programmet deres være et velegna og riktig program for russiske sosialister. For frigjøringa av arbeiderne gjennom arbeidernes egen innsats ville da bli oppnådd. Men dette er svært tvilsomt, om ikke umulig» (s. 21, sp.1). Så, det er poenget: For Narodvoltsi-tilhengerne betyr ordet politisk kamp det samme

* Artikkelen til P. L. Lavrov i nr. 4 er i virkeligheten bare et «utdrag» av et langt brev som han skreiv til *Materiale*⁶⁹. Vi har hørt at den fullstendige teksten til dette brevet og et svar fra Plekhanov også er blitt gitt ut i utlandet i sommer (1897), men vi har ikke sett noen av delene. Vi veit heller ikke om *Flygeblad fra Narodnaja Volja-gruppa*, nr. 5, der utgiverne lova å trykke en lederartikkel om brevet til P. L. Lavrov, har kommet ut ennå. Se nr. 4, side 22, spalte 1, fotnote.

** Våre understrekninger. — Red.

som ordet politisk *sammensverging*! Vi må innrømme at P. L. Lavrov med disse orda har greid å framstille skarpt den grunnleggende forskjellen mellom Narod-voltsi og sosialdemokratene når det gjelder taktikken i den politiske kampen. Blanquistiske⁷⁰ sammensvergingstradisjoner er fryktelig sterke blant de førstnevnte, så sterke at de ikke kan forestille seg politisk kamp i noen anna form enn som politisk sammensverging. Men sosialdemokratene gjør seg ikke skyldig i ei så snever oppfatning. De trur ikke på sammensverginger. De mener at perioden med sammensverginger er over for lenge siden, at det å redusere politisk kamp til sammensverginger på den ene sida betyr å innsnevre spillerommet for den enormt, og på den andre sida å velge de mest uskikka metodene for kamp. Alle vil forstå at bemerkninga fra P. L. Lavrov om at «de russiske sosialdemokratene bruker virksomheten i Vesten som en ufeilbarlig modell» (s. 21, sp.1), ikke er noe annet enn en polemisk manøver, og at de russiske sosialdemokratene i virkeligheten aldri har glømt de politiske vilkåra her. De har aldri drømt om å kunne danne et arbeiderparti i Russland på legalt vis, de har aldri skilt oppgava med kampen for sosialismen fra kampen for politisk frihet. Men de har alltid ment, og det mener de fortsatt, at denne kampen ikke må bli ført av sammensvorne, men av et revolusjonært parti bygd på arbeiderbevegelsen. De mener at kampen mot autokratiet ikke må bestå i å organisere sammensverginger, men i å lære opp, disiplinere og organisere proletariatet, i politisk agitasjon blant arbeiderne som fordømmer alle utslaga av absolutismen, som setter alle ridderne til politiregjeringa i gapestokken og tvinger denne regjeringa til å gjøre innrømmelser. Er det ikke nettopp denne forma for virksomhet som Kampforbundet for frigjøringa av arbeiderklassen i St.Petersburg driver? Representerer ikke denne organisasjonen spira til et revolusjonært parti bygd på arbeiderbevegelsen, som

leder klassekampen til proletariatet mot kapitalen og mot den autokratiske regjeringa uten å klemme ut sammensverginger, mens de får styrken sin fra *foreninga* av den sosialistiske og den demokratiske kampen til den enhetlige og udelelige klassekampen til proletariatet i St. Petersburg? Har ikke virksomheten til Forbundet alt vist — trass i den korte tida det har vart — at proletariatet, leda av sosialdemokratiet, er ei stor politisk kraft som regjeringa alt er tvunget til å rekne med og som den skynder seg å gjøre innrømmelser til? Både hastverket med å få vedtatt lova av 2. juni 1897* og innholdet i lova viser klart hvilken betydning den hadde som en innrømmelse som proletariatet hadde tilkjempa seg, som ei stilling vunnet fra det russiske folkets fiende. Denne innrømmelsen er svært mager, den stillinga som er vunnet er svært ubetydelig, men den arbeiderorganisasjonen som har lyktes i å tvinge fram denne innrømmelsen, har heller ikke utmerka seg med bredde, stabilitet, alder eller noe vell av erfaringer eller ressurser. Som kjent blei Kampforbundet danna først i 1895—96, og appellene fra det til arbeiderne har vært innskrenka til hektograferte eller litograferte* flygeblad. Kan noen nekte for at en organisasjon som dette ville være en veldig politisk faktor i dagens Russland om den i det minste samla de største sentra for arbeiderbevegelsen i Russland (St. Petersburg, Moskva-Vladimir, de sørlige områdene og i tillegg de viktigste byene som Odessa, Kiev, Sartov, osv.), om den hadde et revolusjonært organ til rådighet, og hadde like stort ry blant de russiske arbeiderne i alminnelighet

* *Lova av 2. juni 1897* — ei lov som begrensa arbeidsdagen i fabrikkene i Russland til 11,5 timer og innførte obligatorisk hviledag søndag. — *Red.*

* *Hektografere, litografere* — trykkformer. *Hektografere* vil si å mangfoldiggjøre skriv ved hjelp av et apparat (hektograf) som består av ei plate av glyserin og lim som suger inn blekket fra originalskrivet, og som deretter kan bli brukt til avtrykk. *Litografere* vil si å utføre steintrykk, dvs. tegne eller skrive på stein. — *Red.*

som Kampforbundet har blant arbeiderne i St. Petersburg? Kan noen nekte for at dette ville være en faktor som regjeringa ville måtte rekne med overalt i innen- og utenrikspolitikken sin? Ved å lede klassekampen til proletariatet, utvikle organisasjonen og disiplinen blant arbeiderne, hjelpe dem til å slåss for de øyeblikkelige økonomiske behova sine og vinne stilling etter stilling fra kapitalen, utdanne arbeiderne politisk og angripe autokratiet systematisk og uten å vakle, samt gjøre livet til en plage for alle de tsaristiske basji-bazoukene* som lar proletariatet få føle den tunge labben til politiregjeringa — ville en slik organisasjon på ei og samme tid være en arbeiderpartiorganisasjon som var tilpassa vilkåra våre, og et mektig revolusjonært parti retta mot autokratiet. Å diskutere i forvegen hvilke metoder denne organisasjonen kommer til å nytte for å gi autokratiet et knusende slag, om den for eksempel vil foretrekke oppstand, politisk massestreik eller noen annen form for angrep, å diskutere disse tinga i forvegen og å avgjøre dette spørsmålet nå, ville være tom doktrinarisme.* Det ville være det samme som at generaler innkalte krigsrådet og begynte et felttog mot fienden før de hadde samla troppene sine og mobilisert dem. Når proletarhæren kjemper usvikelig for den økonomiske og politiske frigjøringa si under ledelse av en sterk sosialdemokratisk organisasjon, så vil den hæren sjøl vise generalene handlingsmetodene og midlene. Da, og bare da, vil det bli mulig å avgjøre

* *Basji-bazouk* — egentlig en soldat som tilhørte irregulære avdelinger i den tyrkiske hæren på 1700—1800 -tallet. De utmerka seg ved manglende disiplin, grusomhet og plyndring. — *Red.*

* *Doktrinarisme* — lat., av doktrine som betyr læresetning. En doktrinær er en person som blindt følger visse læresetninger som han bekjenner seg til, uten blick til høyre eller venstre eller på den faktiske virkeligheten. Politikken til f.eks. en som hevder den «reine» revolusjonen uten å ta hensyn til dagskampen, blir det vi kunne kalle doktrinarisme. M.a.o. et ensidig og ikke dialektisk syn på verden. — *Red.*

spørsmålet om å slå det avgjørende slaget mot autokratiet. For løsninga av problemet avhenger av arbeiderbevegelsens tilstand, bredden den har, kampmetodene som bevegelsen har utvikla, egenskapene til den revolusjonære organisasjonen som leder bevegelsen, holdninga til andre samfunnselement overfor proletariatet og autokratiet, de vilkåra som styrer innen- og utenrikspolitikken. Kort sagt, det avhenger av tusen og en ting som en ikke kan gjette seg til og som det ville være nytteløst å prøve å gjette i forvegen.

Derfor er også følgende argument fra P. L. Lavrov svært urettferdig:

«Men hvis de (sosialdemokratene) på et eller annet vis ikke bare må gruppere arbeiderstyrkene til kampen mot kapitalen, men også samle revolusjonære individ og grupper til kampen mot autokratiet, så vil de russiske sosialdemokratene *i virkeligheten* slutte seg til programmet til motstanderne sine, Narodnaja Volja, uansett hva de måtte kalle seg sjøl. Meningsforskjeller om landsbyfellesskapet, kapitalismens skjebne i Russland og den økonomiske materialismen er detaljer som betyr svært lite for den virkelige saka. Det er detaljer som enten letter eller hindrer løsninga av særskilte problem, særskilte metoder for å forbedre hovedpunktene, men ikke noe mer» (s. 21, sp.1).

Det er rart å måtte utfordre denne siste påstanden, nemlig at meningsforskjeller om de grunnleggende spørsmåla om livet i Russland og utviklinga av det russiske samfunnet, om de grunnleggende problema i historieoppfatninga, bare dreier seg om «detaljer»! For lenge siden blei det sagt at uten en revolusjonær teori kan det ikke finnes noen revolusjonær bevegelse, og det er neppe nødvendig å sette fram bevis for denne sannheten *på det nåværende tidspunktet*. Å kalle teorien om klassekampen, den materialistiske oppfatninga av russisk historie og den materialistiske vurderinga av den rådende økonomiske og politiske situasjonen i Russland, anerkjenninga av behovet for å knytte den

revolusjonære kampen strengt til de bestemte interessene til en bestemt klasse, og å analysere forholdet mellom den og andre klasser — å kalle disse store revolusjonære spørsmåla «detaljer», er så fantastisk feilaktig og uventa, i og med at det kommer fra en veteran i den revolusjonære *teorien*, at vi nesten er villige til å se på dette avsnittet som en tabbe. Når det gjelder den første delen av den siterte ordflommen, så er det urettferdige i den enda mer forbausende. Å påstå på trykk at de russiske sosialdemokratene bare grupperer arbeiderstyrkene til kampen mot kapitalen (dvs. bare for den økonomiske kampen!) og ikke samler revolusjonære individ og grupper til kampen mot autokratiet, betyr enten at forfatteren ikke kjenner til, eller ikke ønsker å kjenne til, alminnelige kjente kjensgjerninger om virksomheten til de russiske sosialdemokratene. Eller kanskje det er slik at P. L. Lavrov ikke ser på sosialdemokratene som deltar i praktisk arbeid i Russland som «revolusjonære individ» og «revolusjonære grupper»?! Eller (og dette er kanskje mer sannsynlig) mener han med «kamp» mot autokratiet bare sammensverginger mot det? (Jfr. s. 21, sp. 2: «... det dreier seg om ... å organisere ei revolusjonær *sammensverging*». Vår understreking.) De som organiserer politiske sammensverginger deltar kanskje ikke i politisk kamp etter P. L. Lavrovs mening? Vi gjentar enda en gang at oppfatninger som dette helt og fullt svarer til de gammeldagse tradisjonene til det gammeldagse Narodnaja Volja, men det svarer slett ikke til de nåværende oppfatningene av den politiske kampen eller til de nåværende vilkåra.

Ennå står det igjen å si noen få ord om Narodnopravtsi. P. L. Lavrov har etter vår mening helt rett når han sier at sosialdemokratene «anbefaler Narodnopravsti som mer oppriktige, og er klare til å støtte dem, men uten å smelte sammen med dem» (s.19, sp.2). Han burde bare ha lagt til: Som mer oppriktige *demokrater*, og i

den grad Narodnopravsti handler som prinsippfaste demokrater. Dessverre er dette vilkåret snarere et ønske for framtida enn virkeligheten her og nå. Narodnopravsti har uttrykt et ønske om å fri de demokratiske oppgavene fra narodnismen og fra de forelda formene for «russisk sosialisme» i alminnelighet. Men de er sjøl langt fra frigjorte fra gamle fordommer og langt fra prinsippfaste når de framstiller partiet sitt, et parti som utelukkende er opptatt av politiske reformer, som et «sosial(??)-revolusjonært» parti (se «Manifestet» deres, datert 19. februar 1894), og i «Manifestet» sitt erklærer at «i begrepet folkets rettigheter inngår organiseringa av folkeindustrien» (vi er nødt til å sitere etter hukommelsen), og på det viset innfører narodnikfordommer sub rosa*. Følgelig tok P. L. Lavrov kanskje ikke fullstendig feil da han framstilte dem som «maskeradepolitikere» (s.20, sp. 2). Men det ville kanskje være mer rettferdig å se på læra til Narodnoje Pravo som ei overgangslære. Og vi må rose den for at den skamma seg over den opprinnelige karakteren til Narodniklærene, og åpent kjempa imot de mest avskyelige reaksjonære narodnikene, som er så frekke at de snakker om det ønskelige i økonomiske og ikke politiske reformer (se «Et brennende spørsmål», gitt ut av Narodnoje Pravo-partiet), trass i at politiet og overklassen hersker uinnskrenka. Om det er slik at det ikke fins annet enn tidligere sosialister i Narodnoje Pravo-partiet, som skjuler den sosialistiske fana si under taktiske overlegninger, og som bare kler seg ut som ikke-sosialistiske politikere (som P. L. Lavrov formoder, s. 20, sp.2), så har det partiet sjølsagt ikke noen som helst framtid. Men dersom det også fins virkelige ikke-sosialistiske politikere, ikke-sosialistiske demokrater, og ikke bare maskeradepolitikere i partiet, så kan dette partiet gjøre ikke så liten nytte ved å streve

* *Sub rosa* —lat., egentlig under rosa. Betyr i hemmelighet, fordekt.
— *Red.*

for å nærme seg den politiske opposisjonen i borgerskapet vårt, ved å streve for å vekke den politiske bevisstheten til småborgerskapet vårt, små butikkeiere, små handverkere, osv., osv., den klassen som har spilt ei rolle i den demokratiske bevegelsen overalt i Vest-Europa. Det er en klasse som kulturelt og på andre måter har gjort uvanlig raske framskritt i Russland i perioden etter reformen, og som ikke kan unngå å føle undertrykkinga fra politiregjeringa som kynisk støtter de store fabrikkene, finansmagnatene og industrimonopola. Alt som skal til for at dette skjer, er at Narodnopravtsi gjør det til si oppgave å nærme seg ulike lag av befolkninga. De må ikke innskrenke seg til nettopp «de intellektuelle» som til og med «Et brennende spørsmål» innrømmer er impotente, fordi de er isolert fra de virkelige interessene til massene. Det som må til er at Narodnopravtsi gir avkall på alle ideer om å smelte ulike samfunnselement sammen, og på å skyve sosialismen til side til fordel for politiske oppgaver, at de gir avkall på den falske skamma som hindrer dem i å nærme seg de borgerlige laga av befolkninga, dvs. at de ikke bare snakker om et program for ikke-sosialistiske politikere, men handler i samsvar med dette programmet ved at de vekker og utvikler klassebevisstheten til de samfunnsgruppene og -klassene som ikke trenger sosialismen, men som etter som tida går, i økende grad føler undertrykkinga fra autokratiet og behovet for politisk frihet.

Det russiske sosialdemokratiet er ennå svært ungt. Det er bare så vidt kommet ut av kimestadiet sitt, der teoretiske spørsmål var framherskende. Det er bare så vidt begynt å utvikle den praktiske virksomheten sin. Istedenfor å kritisere sosialdemokratiske teorier og program har revolusjonære fra andre partier blitt nødt til å gå over til å kritisere den *praktiske virksomheten* til

de russiske sosialdemokratene. Og en må innrømme at denne kritikken skiller seg skarpt fra kritikken av teorien. Den er i virkeligheten så forskjellig at det blei mulig å sette ut det komiske ryktet om at Kampforbundet i St. Petersburg ikke er en sosialdemokratisk organisasjon. Sjølve den kjensgjerninga at et slikt rykte dukka opp, viser hvor grunnløs den nå så vanlige anklagen er, om at sosialdemokratene overser den politiske kampen. Sjølve den kjensgjerninga at et slikt rykte dukka opp, viser at mange av de revolusjonære som ikke blei overbevist av *teorien* til sosialdemokratene, nå begynner å bli overbevist av *praksisen* deres.

Det russiske sosialdemokratiet står ennå overfor et svært, nesten urørt arbeidsområde. Det at den russiske arbeiderklassen har våkna, den spontane trangen den har til kunnskap, organisering og sosialisme, til kamp mot dem som utbytter og undertrykker den, blir mer og mer utbredt og mer slående tydelig for hver dag som går. Det veldige framskrittet som den russiske kapitalismen har gjort i den seineste tida, er en garanti for at arbeiderbevegelsen kommer til å vokse i bredde og djubde uten stans. Vi er nå åpenbart inne i den perioden i den kapitalistiske syklusen* der industrien «blomstrer», der forretningene går strykende, fabrikkene arbeider for full maskin og utallige nye fabrikker, nye foretak, aksjeselskap, jernbaneforetak, osv., osv., springer opp som paddehatter. En trenger ikke være profet for å spå det uunngåelige og ganske kraftige krakket som nødvendigvis må følge etter denne perioden med industriell «blomstring». Dette krakket kommer til å ruinere massevis av småeiere. Det kommer til å kaste massevis av arbeidere ut i de arbeidsløses rekker, og på det viset stille spørsmåla om sosialisme og demokrati skarpt for alle arbeidere, spørsmål som alle klassebevisste, alle tenkende arbeidere lenge har stått

* *Syklus* — kretsløp. — Red.

overfor. De russiske sosialdemokratene må sørge for at det russiske proletariatet er mer klassebevisst, mer samla, at det er i stand til å forstå oppgavene til den russiske arbeiderklassen når dette krakket kommer. Proletariatet må være i stand til å gjøre motstand mot kapitalistklassen som nå høster svære profitter og alltid strever for å gjøre tapa til arbeiderklassens byrde, og i stand til å lede det russiske demokratiet i den avgjørende kampen mot politiautokratiet som binder og lenker de russiske arbeiderne og hele det russiske folket.

Altså kamerater, til verket! La oss ikke miste kostbar tid! Russiske sosialdemokrater har mye å gjøre for å møte krava til det proletariatet som nå våkner, for å organisere arbeiderbevegelsen, styrke de revolusjonære gruppene og banda mellom dem, forsyne arbeiderne med propaganda og agitatorisk litteratur og samle arbeidersirkelene og de sosialdemokratiske gruppene som er spredt rundt i hele Russland i ett *sosialdemokratisk arbeiderparti!*

Skrevet i eksil mot slutten av 1897.

Gitt ut første gang som brosjyre i Geneve, 1898.

NOTER
PERSONREGISTER

1. *Den andre allrussiske sovjetkongressen* blei holdt i Moskva fra 26. januar til 2. februar 1924. Det første møtet var viet minnet om Lenin. Her holdt J. V. Stalin en tale der han i bolsjevikpartiets navn sverga å ære og oppfylle buda til Lenin. I samband med Lenins død vedtok kongressen en appell «Til den arbeidende menneskeheten». For å holde minnet om Lenin i hevd vedtok kongressen å gi ut Lenins verk, å endre navnet på byen Petrograd til Leningrad, å opprette et Leninmausoleum på Den røde plassen i Moskva og en mengde andre ting.

Den 31. januar vedtok kongressen den første grunnlova for SSSR etter utkast fra Stalin. Kongressen valgte en sentraleksekutivkomite, et samveldesovjet og et sovjet for nasjonalitetene. Stalin blei valgt til samveldesovjetet. s. 17

2. *Krisa i Tyskland* — Dette sikter til den økonomiske og politiske krisa i Tyskland i 1923. Den revolusjonære massebevegelsen spredte seg over hele landet, og det blei oppretta arbeiderregjeringer i Sachsen og Thüringen. I Hamburg brøt det ut væpna oppstand. Etter at den revolusjonære massebevegelsen var slått ned i Tyskland, økte den borgerlige reaksjonen over hele Europa, og det var stor fare for en ny intervensjon mot Sovjetrepublikken. s. 21

3. *Mensjevismen* — ei småborgerlig, opportunistisk strømning innafor Russlands sosialdemokratiske arbeiderparti (RSDAP). Mensjevikene var redskap for borgerlig innflytelse blant arbeiderne. Navnet, som betyr «medlemmer av mindretallet», skriver seg fra den andre kongressen til RSDAP i 1903, fra valga til de sentrale organene i partiet, som blei holdt på slutten av kongressen. Mensjevikene var i mindretall, mens de revolusjonære sosialdemokratene, leda av Lenin, utgjorde flertallet (ordet «bolsjevik» betyr «medlemmer av flertallet»). Under revolusjonen fra 1905—07 var *m.* mot at proletariatet skulle ta ledelsen i revolusjonen, de var imot alliansen mellom arbeiderklassen og bøndene, de gikk inn for en overenskomst med det liberale borgerskapet og var for at det skulle ha ledelsen i revolusjonen. Under reaksjonsåra (1907—10), som fulgte etter at revolusjonen var slått ned, forkynnte *m.* likvidasjonisme, det vil si at de ville avskaffe det illegale revolusjonære partiet til proletariatet.

Under den første imperialistiske verdenskrigen fulgte mensjevikene den samme linja som de opportunistiske lederne i Den andre internasjonalen, som sentristene Kautsky og Co. Deres politikk var å ta avstand fra revolusjonen og innstille klassekampen under krigen for ikke å hindre «deres» regjering i å delta i den imperialistiske krigen.

Den borgerlige demokratiske februarrevolusjonen i 1917 førte til at det blei oppretta ei dobbeltmakt i Russland — borgerskapets diktatur gjennom den provisoriske regjeringa, og proletariatets og bøndenes diktatur gjennom sovjetene. *M.* og de sosialrevolusjonære gikk inn i

den provisoriske regjeringa, støtta den imperialistiske politikken den førte og kjempa mot den proletariske revolusjonen som var i ferd med å vokse seg sterk. Innafor sovjetene førte *m.* den samme politikken med å støtte den provisoriske regjeringa og skille massene fra den revolusjonære bevegelsen.

Etter Oktoberrevolusjonen blei *m.* et åpent kontrarevolusjonært parti som organiserte og deltok i sammensvergelses og oppstander som tok sikte på å styrte sovjetmakta. s. 23

4. *Julikrisa under Kerenski-regimet* — Krisa blei framkalt av hendingene mellom 3. (16.) og 5. (18.) juli 1917, da arbeider- og soldatmassene satte i gang svære demonstrasjoner mot den borgerlige provisoriske regjeringa og krevde at all makt skulle gå over til sovjetene. Regjeringa møtte demonstrasjonene med politi og militære tropper, og mange demonstranter blei skutt. Etter at demonstrasjonene var slått ned, begynte regjeringa å forfølge bolsjevikpartiet. Den nektet *Pravda*, bolsjevikenes hovedorgan, å komme ut, den sendte ut en arrestordre mot Lenin som måtte gå under jorda i illegalitet, den arresterte ei rekke av lederne i bolsjevikpartiet osv. Trass i disse svære vanskene evna likevel partiet under ledelse av Lenin og Stalin å legge grunnen for seier i den sosialistiske Oktoberrevolusjonen i 1917. s. 28

5. *Krisa i Brest-perioden* står i sammenheng med Brest-Litovsk-freden. Den blei undertegna av Sovjet-Russland og maktene i firemaktsforbundet (Tyskland, Østerrike—Ungarn, Bulgaria og Tyrkia) den 3. mars 1918 i Brest—Litovsk og godkjent den 15. mars av den 4. (ekstraordinære) allrussiske sovjetkongressen. Fredsvilkåra var svært harde for Sovjet-Russland. Ifølge fredstraktaten blei nesten alle de baltiske statene, Polen og deler av Hvite-Russland satt under tysk og østerrisk-ungarsk kontroll. Ukraina blei skilt fra Sovjet-Russland og blei en stat som var avhengig av Tyskland. Tyrkia fikk kontrollen over byene Kars, Batum og Ardagan. I august 1918 påtvang Tyskland Sovjet-Russland en tilleggsavtale og en finansiell overenskomst som inneholdt nye og svære krav.

Undertegninga av Brest—Litovsk-freden var knytta sammen med en standhaftig kamp mot Trotski og anti-partigruppa av «venstre»-kommunister. Det var bare på grunn av den store innsatsen fra Lenins side at fredstraktaten med Tyskland blei undertegna. Freden i Brest—Litovsk var et storarta eksempel på klokskapen og smidigheten i taktikken og dyktigheten til Lenin når det gjaldt å utarbeide den eneste politikken som var riktig i en uhyre vanskelig situasjon.

Fredstraktaten var et fornuftig politisk kompromiss. Det ga Sovjetstaten pusterom, en mulighet til å avvikle den gamle, forfalne hæren og skape den nye, røde hæren, utvikle sosialistisk gjenoppbygging og samle styrke i kampen mot kontra-revolusjonen hjemme og militær-

intervensjonen fra andre lad. Undertegninga av Brest—Litovsk-freden fremma kampen for fred blant de breie massene i alle de krigende nasjonene. Den 13. november 1918, etter novemberrevolusjonen i Tyskland som styrta det monarkistiske regimet, annullerte Den allrussiske sentrale eksekutivkomiteen røverfreden fra Brest—Litovsk. s. 28

6. *Manufakturer* er kapitalistiske bedrifter med lønnsarbeidere som arbeider for hand på grunnlag av arbeidsdeling. De første *m.* oppsto allerede på fjortenhundretallet, men manufakturperioden i Europa blir stort sett brukt om seksten- og syttenhundretallet. Se for øvrig *Lærebok i politisk økonomi*, Forlaget Oktober 1976, s. 56. s. 29

7. *Bulygindumaen* — den første dumaen, oppkalt etter den tsaristiske innenriksministeren A. G. Bulygin, som hadde fått i oppdrag å streke opp дума-konstitusjonen. Ifølge dette hadde dumaen ingen lovgivende funksjoner, men kunne bare diskutere bestemte spørsmål i egenskap av et rådgivende organ under tsaren. Bolsjevikene mobiliserte arbeiderne og bøndene til en aktiv boikott av *B.*, og til å konsentrere all agitasjon om en væpna oppstand, en revolusjonær hær og ei provisorisk revolusjonær regjering. Bolsjevikene brukte boikottkampanjen mot *B.* til å mobilisere alle revolusjonære krefter, organisere politiske streiker i masseomfang og forberede væpna opprør. Valga til *B.* blei ikke holdt, og regjeringa var ikke i stand til å sammenkalle den. Dumaen blei feid vekk av den store revolusjonære flodbølgen og den allrussiske politiske oktoberstreiken i 1905. s. 30

8. *Kadettene* — medlemmer av Det konstitusjonelt-demokratiske partiet. Det var det viktigste borgerlige partiet i Russland og var tale- rør for det liberale monarkistiske borgerskapet. Det blei stifta i oktober 1904. De framstilte seg som demokrater og kalte seg «partiet for folkets frihet». Slik prøvde de å vinne oppslutning fra bøndene. Målet deres var å bevare tsarismen i form av et konstitusjonelt demo- krat. Seinere blei *k.* det imperialistiske borgerskapets parti. Under den første verdenskrigen var *k.* aktive støttespillere for utenrikspoli- tikken til tsarregjeringa, som gikk ut på å annektere områder. Da den borgerlig-demokratiske revolusjonen kom i februar 1917, prøvde de å redde monarkiet. *K.* hadde ei ledende stilling i den borgerlig proviso- riske regjeringa og førte en anti-folkelig, kontrarevolusjonær politikk som blei godtatt av de britiske, franske og amerikanske imperia- listene. Etter at den sosialistiske Oktoberrevolusjonen hadde seira, organiserte *k.* kontrarevolusjonære sammensvergelses og oppstander mot Sovjetrepublikken. s. 30

9. *Dobbeltmakta* — mellom april og oktober 1917 fantes det to regjeringer i Russland — den borgerlige provisoriske regjeringa og

sovjetenes sentralkomite. Den provisoriske regjeringa hadde som hovedmålsetning å sørge for at Russland ikke trakk seg ut av den imperialistiske krigen og å sørge for at revolusjonen ikke utvikla seg videre. Sovjetenes sentralkomite var i virkeligheten sterkere enn den provisoriske regjeringa, fordi den hadde massene bak seg. Men fordi den var dominert av mensjeviker og sosialrevolusjonære, ledere som sjøl ikke ønska revolusjon, støtta den den provisoriske regjeringa. Fyrst Vlov var regjeringssjef til å begynne med, men av taktiske grunner blei folkesosialisten Kerenski gjort til statsminister. En «sosialist» gjorde seg bedre overfor massene!

s. 31

10 *Iskra* (Gnisten) — den første allrussiske illegale marxistiske avisa, grunnlagt av Lenin i 1900. Den spilte ei avgjørende rolle i danninga av det marxistiske partiet, i overvinninga av «økonomismen», i samlinga av de splitta sosialdemokratiske gruppene og i forberedelsene til den andre kongressen til RSDAP (Det russiske sosialdemokratiske arbeiderpartiet) i 1903.

Det var umulig å gi ut ei revolusjonær avis i Russland på grunn av politifølgelse. Mens Lenin ennå var i forvisning i Sibir, utarbeidde han i detalj en plan for å gi ut avisa utenlands, og han begynte å sette denne planen ut i livet da tida hans var slutt i januar 1900.

Det første nummeret av Lenins *Iskra* kom 11. (24.) desember 1900 i Leipzig. Etter det kom den ut i München, i London (fra april 1902) og i Geneve (fra våren 1903).

Redaksjonen i Iskra besto av Lenin, Plekhanov, Martov, Axelrod, Potresov og Sasulitsj. Krupskaja blei sekretær for redaksjonen våren 1901. Lenin var *Iskras* virkelige hovedredaktør og leder for virksomheten. Artiklene hans i *Iskra* tok opp alle de grunnleggende spørsmåla i bygginga av partiet og i proletariatets klassekamp i Russland og også viktige hendinger på den internasjonale arenaen.

Grupper og avdelinger av RSDAP som støtta Lenins *Iskra*-linje blei organisert i mange byer i Russland, bl.a. St. Petersburg og Moskva.

Iskra-organisasjonene blei oppretta av og arbeidde under direkte ledelse av yrkesrevolusjonære som Lenin hadde lært opp (Bauman, Babusjkin, Gusev, Kalinin og andre).

På initiativ fra Lenin og med direkte deltakelse fra ham, strekte *Iskra*-redaksjonen opp et utkast til partiprogram (offentliggjort i nr. 21) og forberedte den andre kongressen til RSDAP som blei holdt i juli—august 1903.

På den tida hadde de fleste sosialdemokratiske organisasjonene slutta seg til *Iskra*, godtatt dens taktikk, program og organisasjonsplan og anerkjent den som sitt ledende organ. I en særskilt resolusjon slo den andre kongressen fast at avisa hadde spilt ei særlig viktig rolle i kampen for å skape partiet, og det blei vedtatt at *Iskra* var hovedorganet til RSDAP.

Den andre kongressen nedsatte en redaksjon som besto av Lenin, Plekhanov og Martov. Stikk imot vedtaket på kongressen nekta Martov å sitte i redaksjonen, og numrene 46—51 av *Iskra* blei redigert av Lenin og Plekhanov. Seinere tok Plekhanov standpunkt for mensjevikene, og krevde at alle de tidligere mensjevikiske redaksjonsmedlemmene som kongressen hadde avvist, skulle bli tatt inn i redaksjonen. Lenin kunne ikke være enig i dette, og 19. oktober (1. november) 1903 trakk han seg ut av redaksjonen for å konsentrere seg om sentralkomiteen i partiet og slå mot de mensjevikiske opportunistene fra denne stillinga. *Iskra* nr. 52 var redigert av Plekhanov aleine. 13. (26.) november 1903 tok Plekhanov på egen hand og på tvers av kongressens vilje de tidligere mensjevik-redaksjonsmedlemmene inn i redaksjonen igjen. Fra og med nr. 52 forvandla mensjevikene *Iskra* til sitt organ. Fra da av var Lenins bolsjevikiske *Iskra* kjent i partiet som den *gamle Iskra*, erstatta av den mensjevikiske opportunistiske *Iskra*, den nye *Iskra*. s. 33

11. *Likvidasjonisme* — ei opportunistisk strømning som ville likvidere, tilintetgjøre proletarietets revolusjonære illegale parti. De mensjevikene som representerte denne strømninga blei kalt *likvidatorer*. Se Lenin, «Likvidasjonismen og likvidatorgruppa» (1912) og «Omstridte spørsmål» (1913) i *Utvalgte verker i 12 bind*, Forlaget Oktober 1977, bind 5, s. 39—41 og s. 42—68, og avsnittet «Bolsjevikenes kamp mot likvidatorene og otsovistene» i *SUKP(b)s historie*, Forlaget Oktober 1974, s. 139—142. s. 38

12. *Stolypinparti* — det navnet de russiske arbeiderne ga de mensjevikiske likvidatorene som tilpassa seg det reaksjonære Stolypinregimet (1906—11). «Mensjevikene tok mer og mer åpent avstand fra det proletariske partis revolusjonære program, fra kravet om den demokratiske republikk, 8-timers arbeidsdag og konfiskasjon av gods- eiernes jord. Mensjevikene ville gi avkall på partiets program og taktikk for å få tillatelse av tsarregjeringen til å eksistere åpent, legalt, som et angivelig «arbeider»-parti. Mensjevikene var beredt til å for- sone seg med Stolypinregimet og tilpasse seg det. Derfor ble likvidatorene kalt «det stolypinske arbeiderparti». (Fra *SUKP(b)s historie*, Forlaget Oktober 1974, s. 141.) s. 39

13. *Sosialsjåvinisme* og *sosialpasifisme* — disse betegnelse blei brukt for å karakterisere forræderne i Den andre Internasjonale, som da det kom til alvor, sto på ei borgerlig-nasjonal linje under den første imperialistiske verdenskrigen, motsatt ei proletarisk internasjonalistisk linje, ei sosialistisk linje. «Sosialsjåvinistene ... ser på fiendene av «sine» respektive borgerskap som «forrædere» overfor ... sosialismen. De støtter erobringspolitikken til sine respektive borgerskap. Sosialpasifistene (dvs. sosialister i ord og småborgerlige pasi-

fister i handling) gir uttrykk for alle salgs «internasjonalistiske» følelser, de protesterer mot erobringer osv. Men i praksis fortsetter de å støtte sine respektive imperialistiske borgerskap. Forskjellen mellom disse to gruppene er uten betydning. Den er som forskjellen mellom to kapitalister, den ene med beske, den andre med vakre ord på sine lepper.» (Fra Lenin, *Den proletariske revolusjonen og rene-gaten Kautsky*, Forlaget Oktober 1975, s. 95.) s. 39

14. *Pariskommunen* — den første proletariske revolusjonen i historia, den første «regjeringa til arbeiderklassen» (Marx). Midt under den fransk-tyske krigen gjorde proletariatet i Paris oppstand (18. mars 1871) mot krigen, hungersnøden og det reaksjonære borgerskapet. De holdt stand til 28 mai. Da blei Kommunen drukna i blod av den reaksjonære franske regjeringa med støtte fra den prøyssiske okkupanthæren. s. 46

15. *Den nye økonomiske politikken* eller NEP-politikken blei innført i 1921. Stalin karakteriserer NEP-politikken slik: «Da vi innførte NEP i 1921, rettet vi brodden i den mot krigskommunismen, mot et regime og en ordning som utelukker enhver form for privat handelsfrihet ... NEP betyr en viss handelsfrihet. Men ... NEP har også en annen side. Saken er at NEP ikke betyr full frihet for privathandelen, fritt spill for prisene på markedet. NEP betyr frihet for privat-handelen innenfor visse grenser, innenfor en viss ramme, slik at den regulerende rollen til staten på markedet er sikret. Nettopp dette er den annen side ved NEP. Og denne side ved NEP er ikke mindre enn den første, om den da ikke er viktigere. Hos oss har ikke prisene på markedet fritt spill, slik det er vanlig i de kapitalistiske land. Vi fastsetter i det store og hele kornprisene. Vi fastsetter prisene på industri-varer. Vi legger vinn på å gjennomføre en politikk som tar sikte på å senke produksjonens selvkostnad og sette ned prisene på industri-varene, og vi streber etter å opprettholde stabile priser på jordbruks-produktene. Er det ikke klart at det overhodet ikke forekommer slike spesielle og særegne forhold på markedet i de kapitalistiske land?» (Stalin, «Om høyreavviket i SUKP(b)» (1929), i *Spørsmål i leninismen*, Forlaget Oktober 1976, s. 235.) s. 47

16. Denne artikkelen blei gitt ut i 1913 i *Prosvesjtsjenije* (Oppllysning) nr. 3, i samband med 30-årsdagen for Marx' død. (Prosvesjtsjenije var et boljsevikisk månedsblad som kom ut legalt i St. Petersburg fra 1911, men blei forbudt av tsarregjeringa i juni 1914, like før ut-bruddet av den første verdenskrigen.) s. 71

17. *Engels: Ludwig Feuerbach og den klassiske tyske filosofiens slutt* (1888) — her beskriver Engels utviklinga av den borgerlige filosofien fra Hegel til Feuerbach og kritiserer denne filosofien ut fra den dia-lektiske materialismen. *Engels: Anti-Dühring* (1878) — her forsvarer

og utvikler Engels den vitenskapelige sosialismen i kamp mot Eugen Dühring og den småborgerlige ideologien hans, som hadde fått en viss innflytelse i Tysklands sosialdemokratiske parti. s. 72

18. *1848-revolusjonen* — fellesnavn på de revolusjonære begivenhetene i ulike europeiske land i 1848. Frankrike og Østerrike/Tyskland var sentrum for 1848-revolusjonen. Den felles hovedårsaka var den kapitalistiske krisa i åra 1846—47, og det motsetningsforholdet som var oppstått mellom ulike deler av borgerskapet, mellom finansaristokratiet og industriborgerskapet. Det opposisjonelle borgerskapet seira over finansaristokratiet med hjelp fra arbeiderklassen, som sto fram som ei sjølstendig kraft i kamp for egne krav for første gang i 1848-revolusjonen. Dette skilte 1848-revolusjonen fra alle tidligere revolusjoner. Arbeiderklassens sjølstendige kamp dreiv borgerskapet over i kontrarevolusjonen og allianse med representanter for føydalismen (monarkiene) dels før borgerskapets egne krav var innfridd (Tyskland). Fra da hadde borgerskapet ei bevisst fiendtlig innstilling til proletariatet, og arbeideroppstanden i 1848 blei slått ned med stor brutalitet.

I Frankrike førte 1848-revolusjonen til at kongen, Louis Philippe, måtte abdisere, og Frankrike blei republikk med Louis Napoleon (seinere Napoleon III) som leder for presidentskapet, under parolen «vern om eiendommen».

I Tyskland var hovedkravet til de revolusjonære klassene samling av Tyskland i en nasjonalstat for å lette utviklinga av kapitalismen i Tyskland, og gjøre slutt på føydale forhold. Føydalismen var først og fremst representert ved at bøndene var livegne, og ved laugsvesen og restriksjoner på industrien. I Østerrike var det derimot kravet fra de ulike folkeslaga i keiserriket om løsriving som sto i brennpunktet. 1848-revolusjonen førte til at fyrst Metternich måtte flykte fra Østerrike, mens arbeiderkampene og kampene for nasjonal løsriving dreiv borgerskapet over i allianse med keiserdømmet og inn under keiserdømmets ledelse, og gjorde det mulig å sette de ulike nasjonalitetene opp mot hverandre. Oppstanden i Wien blei slått ned vinteren 1848—49, og i Tyskland seira reaksjonen ved statskupp seinhøstes 1848.

1848-revolusjonen fikk følger for arbeiderrørsla i de fleste europeiske land, i Norge kom det først og fremst til uttrykk gjennom Thrane-rørsla og den skjebnen den fikk. s. 78

19. *Narodnismen* — ei småborgerlig strømning innafor den russiske revolusjonære bevegelsen som oppsto på 1860—70-tallet. *N.* gikk inn for at godseierjorda skulle gis til bøndene og var mot autokratiet (sjølherskerdømmet). Narodnikene mente at de var sosialister, men sosialismen deres var utopisk. *N.* benekta den lovmessige utviklinga av kapitalismen i Russland, og hevda at den revolusjonære hoved-

krafta var bøndene og ikke proletariatet. Videre benekta den massenes rolle i den historiske utviklinga, og påsto at historia blei skapt av store personligheter, helter. Narodnikene gikk ut til folket på landsbygda for å få støtte mot sjølherskerdømmet (derav navnet: narod = folket), men noen særlig støtte fikk de ikke.

Etterfølgerne av *n.*, de liberale narodnikene i 1880- og 1890-åra, ga opp den revolusjonære kampen mot tsarismen og begynte å kjempe for forsoning og enighet med det tsaristiske sjølherskerdømmet. De uttrykte i virkeligheten kulakkenes interesser. Se for øvrig Lenins artikkel «Hva er folkevennene, og hvordan kjemper de mot sosialdemokratene» i denne boka. s. 78

20. *Den første internasjonale*: (Den internasjonale arbeiderforeninga) — Den første internasjonale organisasjonen for proletariatet, grunnlagt av Karl Marx i 1864 på et internasjonalt arbeidermøte i London som var sammenkalt av britiske og franske arbeidere. Den første internasjonale var resultatet av flere års hardt arbeid fra Marx og Engels si side for å opprette et revolusjonært arbeiderparti. Som Lenin påpekte «la Den første internasjonale grunnlaget for en internasjonal organisasjon for arbeiderne for å forberede det revolusjonære overfallet deres på kapitalen», «la grunnlaget for den proletariske internasjonale kampen for sosialismen».

Det sentrale styrende organet i Den første internasjonale var generalrådet for den internasjonale arbeiderforeninga, som Marx var livsvarig medlem av. Marx arbeidet for å overvinne de småborgerlige innvirkningene og de sekteriske tendensene som rådde på den tida i arbeiderbevegelsen (handverksforbund i England og anarkisme og proudhonisme i de romanske landa). Han samla om seg de mest klassebevisste medlemmene i generalrådet (Lessner, Dupont og Jung). Den første internasjonale rettleidde den økonomiske og politiske kampen til arbeiderne i ulike land og styrka solidaritetsbånd mellom dem. Den spilte en umåtelig stor rolle i å utbre marxismen og innføre sosialismen i arbeiderrørsla.

Etter at Pariskommunen var slått sto arbeiderklassen overfor oppgava å organisere nasjonale massepartier som bygde på prinsippene som blei fremma av Den første internasjonale: «... Slik jeg oppfatter vilkåra i Europa nå er det ganske tjenlig å la den formelle organisasjonen til Internasjonale tre i bakgrunnen inntil videre.» (Marx og Engels, utvalgte brev, s. 348). I 1876, på møtet i Philadelphia, blei Den første internasjonale formelt oppløst. s. 79

21. *Tysklands sosialdemokratiske parti* — blei stifta på Eisenachkongressen i 1869. Medlemmene blei derfor kalt *eisenachere*. De var tilhengere av marxismen og ideologisk influert av Marx og Engels, i motsetning til *lasalleane*, det andre partiet i den tyske arbeiderbevegelsen på den tida. Lassalleane var tilhengere av Ferdinand

Lassalle, se personregisteret. Lederne for Tysklands sosialdemokratiske parti var Wilhelm Liebknecht og August Bebel. s. 79

22. *Revolusjonene i Tyrkia, Persia og Kina.* I Tyrkia oppsto det en «ungtyrkisk bevegelse» blant offiserer og intellektuelle i 1890-åra. Den krevde fullstendig reform av staten etter vest-europeisk mønster, og herskeren Abd-ul Hamid måtte i 1908 bøye seg for krava og innkalle ei nasjonalforsamling. Dette blir kalt den ungtyrkiske revolusjonen og var en borgerlig-demokratisk revolusjon.

Revolusjonen i Persia (Iran) skjedde i 1906, da den voksende opposisjonen tvang fram ei slags konstitusjonell forfatning.

I Kina blei Ching-dynastiets eneveldige styre styrta av *revolusjonen i 1911*. 1. januar 1912 blei Republikken Kinas provisoriske regjering oppretta, og Sun Yat-sen blei valgt til midlertidig president. Revolusjonen oppnådde seier gjennom forbundet mellom borgerskapet og bøndene, arbeiderne og småborgerskapet i byene. Men statsmakta falt i hendene på krigsherren i nord, Yuan Shih-kai, og revolusjonen mislyktes fordi gruppa som leda den var forsonlig i sin natur, den forsømte å hjelpe bøndene og ga etter for imperialistisk og føydalt press.

s. 80

23. *Unghegelianerne* — Etter at den store tyske filosofen Hegel var død, splitta tilhengerne hans seg i ei reaksjonær og ei radikal retning. Den radikale retninga blei kalt unghgelianerne, «venstre»-hegelianerne, som trakk ateistiske og revolusjonære slutninger av filosofien til Hegel. Men kritikken deres innskrenka seg til en teoretisk kritikk av religionen. I *Den tyske ideologi* (1945/46) tar Marx og Engels et kraftig oppgjør med disse «filosofiske heltene ... med en høytidelig bevissthet om verdensomveltende farlighet og forbrytersk hensynsløshet».

s. 84

24. *Proudhonismen* — ei uvitenskapelig retning i småborgerlig sosialisme som har navn etter sin ideolog, den franske anarkisten Pierre Joseph Proudhon (se også personregisteret). Proudhon kritiserte stor-kapitalistisk eiendom fra småborgerens stilling og drømte om evig-varende eiendomsrett for småeiendom. Han foreslo å opprette «folke»- og «bytte»-banker, der arbeiderne skulle få hjelp til å skaffe seg produksjonsmidler, bli handverkere og sikre ei «rettferdig» markedsføring av varene sine. Proudhon forsto ikke proletarietets rolle og betydning, og inntok ei negativ holdning til klassekampen, den proletariske revolusjonen og proletarietets diktatur. Som anarkist benekta han at staten var nødvendig. Marx og Engels kjempa iherdig mot forsøka fra P. på å trumfe igjennom standpunktene sine i Den første internasjonale. P. fikk en knusende kritikk av Marx i *Filosofiens elendighet* (1847). Den faste kampen som Marx, Engels og tilhengerne deres førte, endte med at marxismen vant full seier over p. i Den første internasjonale.

Lenin kalte *p.* «uklar tenkning av en småborger og besteborger» som er ute av stand til å forstå arbeiderklassens synspunkt. Ideene i *p.* blir i stor grad brukt av borgerlige «teoretikere» i deres propaganda for klassesamarbeid. s. 84

25. *Bakunisme* — eit retning oppkalt etter lederen, den russiske anarkisten Mikhail Bakunin, se personregisteret. s. 84

26. *Positivist* — tilhenger av den filosofiske retninga *positivisme*, som er en form for subjektiv idealisme. Positivismen hevder at en vitenskapelig filosofi må holde seg til det som er «positivt gitt», de erfaringsmessige kjensgjerninger, dvs. de umiddelbare sanseinntrykk. Alle forsøk på å finne ut hva som ligger til grunn for sanseinntrykka, altså alle tanker om den objektive, materielle verden, må ifølge *p.* avvises som «metafysiske spekulasjoner». *P.* forsøkte å bekjempe materialismen med slagord som de henta fra naturvitenskapen og samfunnsvitenskapen. s. 84

27. *Ny-kantianere* — ei strømning innafor borgerlig filosofi som oppsto i Tyskland på slutten av 1800-tallet. Retninga tok opp de mest reaksjonære og idealistiske begrepa i filosofien til Kant og gikk imot dialektisk og historisk materialisme med slagordet «Tilbake til Kant!». s. 85

28. «*En død hund*» — Lenin siterer her fra etterordet til den andre utgava av bind 1 av *Kapitalen*, der Marx til en viss grad forsvaret Hegel mot tyskerne som i over 30 år hadde behandla Hegel som «en død hund». s. 86

29. *Kartell* — overenskomst mellom bedrifter om å regulere pris-, produksjons- eller omsetningsforholda for å motvirke følgene av den innbyrdes frikonkurransen.

Trust — en sammenslutning av økonomiske foretak som oppgir sjølstendigheten sin for å skape monopol under felles ledelse, og dermed kunne regulere produksjons- og markedsforholda og bestemme prisene. s. 87

30. *Millerandisme* — eller også «ministersosialisme». Den opportunistiske taktikken til «sosialister» som deltok i borgerlige regjeringer. Uttrykket oppsto da den franske «sosialisten» Millerand gikk med i den borgerlige regjeringa til Waldeck-Rousseau i 1899. s. 91

31. *Guedistene* på den ene sida og *jauréistene* og *broussistene* på den andre sida representerte de to retningene som oppsto i den franske sosialistiske bevegelsen etter splittelsen i Det franske arbeiderpartiet i 1882.

G. var tilhengere av Jules Guesde. De utgjorde den marxistiske fløyen i bevegelsen og sto for at proletariatet skulle føre en sjølstendig revolusjonær politikk. I 1901 danna de Frankrikes sosialistiske parti.

J. var tilhengere av Jean Jaurés. De utgjorde den opportunistiske høyrefløyen i bevegelsen. De samarbeidde med Millerand (se person-registeret) og forkynnte åpent klassesamarbeid. *B.* eller *possibilistene* var ei småborgerlig, reformistisk retning som søkte å lede proletariatet bort fra revolusjonære kampmetoder. De ville innskrenke virksomheten til arbeiderklassen til det som var «mulig» (fransk: possible) under kapitalismen. I 1902 organiserte *j.* og *b.* sammen med andre reformistiske grupper Det franske sosialistpartiet.

I 1905 forente Frankrikes sosialistiske parti og Det franske sosialistpartiet seg i ett parti. Under den imperialistiske verdenskrigen 1914—18 gikk Jules Guesde, sammen med hele ledelsen i Det franske sosialistpartiet, over til den sosialsjåvinistiske leiren. s. 91

32. *Den sosialdemokratiske føderasjonen i Storbritannia* — blei grunnlagt i 1884. Ved siden av reformister og anarkister omfatta Føderasjonen også ei gruppe revolusjonære sosialdemokrater. De støtta marxismen og utgjorde venstrefløyen i den sosialistiske bevegelsen i Storbritannia. Engels kritiserte Føderasjonen for dogmatisme og sekterisme, og for at den mangla kontakt med arbeiderklassens massebevegelse i landet og ikke tok omsyn til de særegne trekka ved denne bevegelsen.

I 1907 skifta Føderasjonen navn til Det sosialdemokratiske partiet, som i 1911, sammen med venstre-elementer fra Det uavhengige arbeiderpartiet, danna Det britiske sosialistpartiet.

Det uavhengige arbeiderpartiet i Storbritannia (ILP) — en reformistisk organisasjon stifta i 1893 av lederne for de «nye foreningene», under forhold med gjenoppvåkning av streikekampen og en voksende bevegelse i den engelske arbeiderklassen for å fri seg fra de borgerlige partiene. ILP hadde medlemmer fra «de nye fagforeningene» og en del fra de gamle fagforeningene, samt intellektuelle og småborgere som sto under innflytelse av fabianerne (opportunistiske reformister). ILP blei leda av James K. Hardie og Ramsey MacDonald. ILP inntok et borgerlig-reformistisk standpunkt helt fra begynnelsen. Det la særlig stor vekt på parlamentariske kampformer og parlamentsavtaler med de liberale. Lenin skreiv om ILP at det var et «opportunistisk parti som alltid har vært avhengig av borgerskapet», at det «bare var 'uavhengig' av sosialismen, men svært avhengig av liberalismen». (Fra Lenin, Oppgavene til Den tredje internasjonale. Ramsey MacDonald på Den tredje internasjonale» 1919 i *Samla verk* eng. utg. 1965, s. 494—517.) s. 91

33. *Brouckere* og *Vandervelde* representerte henholdsvis den marxistiske og den revisjonistiske fløyen i Det belgiske arbeiderpartiet. *B.* og tilhengerne hans gikk imot at sosialistene skulle

delta i den reaksjonære borgerlige regjeringa og kjempa mot Vandervelde som leda de belgiske revisjonistene. s. 91

34. *Integralistene* — tilhengere av en «helhetlig» (integral) sosialisme, en variant av småborgerlig sosialisme. I. var en sentristisk strømning i Det italienske sosialistpartiet, som blei leda av Enrico Ferri. Fra 1900 og utover kjempa i. skarpt mot *reformistene i Italia*, som samarbeidde med det reaksjonære borgerskapet. s. 91

35. «*Revolusjonær syndikalisme*» — ei småborgerlig, halv-anarkistisk strømning som oppsto i arbeiderbevegelsen i noen vest-europeiske land mot slutten av attenhundretallet.

Syndikalistene hevda at det ikke var nødvendig at arbeiderklassen deltok i den politiske kampen, de nektet for at partiet skulle spille en ledende rolle og gikk imot proletariatets diktatur. De trudde at fagforeningene (i Frankrike: syndikatene) kunne styrte kapitalismen og overta kontrollen over økonomien uten revolusjon, ved å organisere en generalstreik. s. 92

36. Lenins artikkel *Hva er «Folkevennene»*, og hvordan kjemper de mot sosialdemokratene? blei skrevet i 1894 og består av tre deler. I denne boka står bare den første delen. Artikkelen var egentlig skrevet som et foredrag som Lenin holdt på en marxistisk sirkel i St. Petersburg. Den fikk stor innflytelse i de ulike sirklene og grupper som fantes på den tida. s. 97

37. *Ruskoje Bogatstvo* (Den russiske rikdommen) var et månedsblad som kom ut i St. Petersburg mellom 1876 og 1918. I begynnelsen av 1890-åra blei det organ for de liberale narodnikene (se note 19), og blei redigert av S. N. Krivenko og N. K. Mikhailovski. Tidsskriftet gikk inn for forsoning med tsarregjeringa og kjempa bittert mot marxismen og de russiske marxistene.

I 1906 blei *R. B.* organ for folkesosialistene, et kadett-inspirert parti. (Se også note 8) s. 97

38. Den artikkelen det her blir vist til, er «Litteraturen og livet» av N. K. Mikhailovski, som sto i *Ruskoje Bogatstvo* nr. 10, 1893. Marxistene kommenterte artikkelen i brev til Mikhailovski. s. 97

39. Artikkelen det er vist til her, er *Karl Marx for herr J. Sjukovskis domstol* av Mikhailovski, som sto i tidsskriftet *Otetsjstvennije Zapiski* (Fedrelandsnotater), nr. 10, oktober 1877. s. 100

40. *Spencerianere* — tilhengere av den engelske filosofen Herbert Spencer (1820-1903). S. forsøkte å bygge opp et nytt filosofisk system på darwinismens grunnlag, ei utviklingslære. I sosiologien var S. den

mest typiske representanten for kapitalismen og frihandelen. Han overførte mekanisk den darwinistiske oppfatninga av kampen for tilværelsen på menneskesamfunnet og kjempa på dette grunnlaget mot alle statsinngrep i næringslivet. Han angrep sosialismen som en utviklingsfiendtlig bevegelse. s. 102

41. *Contrat Social (Samfunnspakten)* — et av hovedverka til Jean-Jaques Rousseau, gitt ut i 1762. Hovedidéen i denne boka var påstanden om at alle samfunnssystemer burde være resultatet av en fri overenskomst, av en kontrakt mellom enkeltindivider. Sjøl om teorien var grunnleggende idealistisk, spilte den likevel ei revolusjonær rolle på det tidspunktet den blei satt fram, nemlig like før den franske borgerlige revolusjonen. Den uttrykte kravet om borgerlig likhet, avskaffing av føydalherrenes privilegier og oppretting av borgerlig republikk. s. 105

42. *Utopisk sosialisme* — den før-marxistiske sosialismen. I artikkelen «Friedrich Engels» (1895) karakteriserer Lenin u.s.: «... i 40-årene ... fantes det ... mange begavete og ubegavete, ærlige og uærlige mennesker som svermet for kamp for politisk frihet, kamp mot vilkårligheten hos monarkene, politiet og prestene, men som ikke så motsetningen mellom borgerskapets og proletariats interesser. For disse folkene var til og med den tanken fjern at arbeiderne skulle kunne opptre som en selvstendig samfunnsmessig kraft. På den annen side fantes det mange til og med geniale drømmere, som var av den mening at det var tilstrekkelig å overbevise maktthaverne og de herskende klasser om urettferdigheten i det moderene samfunnssystem; siden ville det være en enkel sak å skape fred og alminnelig trivsel på jorden. De drømte om en sosialisme som kunne oppnås uten kamp. Endelig så på den tid nesten alle sosialister og andre venner av arbeiderklassen på proletariatet som en byll, og de så med forferdelse hvordan denne byllen vokste parallelt med veksten i industrien. Derfor studerte de alle sammen på hvordan en skulle bremse utviklingen av industrien og proletariatet, hvordan en skulle stanse «historiens hjul». I motsetning til den alminnelige frykt for proletariatets utvikling satte Marx og Engels alle sine forhåpninger til proletariatets uavbrutte vekst. Jo flere proletarer, desto større ble deres kraft som revolusjonær klasse, desto nærmere og virkeligere ble sosialismen. Med få ord kan en sammenfatte Marx' og Engels' fortjeneste av proletariatet slik: de oppdro arbeiderklassen til selverkjennelse og selvbevissthet og erstatte drømmeriene med vitenskap.» (Fra Lenin: Marx, Engels, marxisme, Forlaget Oktober 1977, s. 34-35.)

De viktigste representantene for den utopiske sosialismen var Saint-Simon, Robert Owen og Charles Fourier (se personregisteret). — Se

også Friedrich Engels, *Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap.*

s. 105

43. *Det vitenskapelige kriteriet om gjentakelse* — for at en foreteelse skal kunne bli prøvd vitenskapelig, må den kunne bli reproduisert, gjenta seg. Dette var et uomtvistelig og ubestridt kriterium i den eksperimentelle naturvitenskapen, men i samfunnsvitenskapene var det annerledes. Her hevda subjektivistene at «alt menneskelig» var noe enestående, at alle samfunnsmessige foreteelser bare opptrådte en gang. Disse foreteelsene var ifølge subjektivistene uttrykk for følelser, motiver og vurderinger. I stedet for å forklare foreteelsene lovmessig, blei de «fortolka». Marx viste at også samfunnet kan forklares i streng vitenskapelig forstand.

s. 106

44. Brevet fra Karl Marx til redaksjonen i *Otetsjestvennije Zapiski* blei skrevet mot slutten av 1877, i samband med Mikhailovskis artikkel, *Karl Marx for J. Sjukovskis domstol*. Brevet blei kopiert og sendt til Russland av Engels etter at Marx var død. Dette brevet, liksom alt som kom fra Marx' penn, blei viet stor oppmerksomhet i russiske kretser.

s. 113

45. *Den tyske ideologien* blei skrevet i fellesskap av Marx og Engels i åra 1845-46.

Manuskriptet var på nesten 800 trykksider, i to bind, der det første bindet i hovedsak var viet ei utarbeiding av de grunnleggende tesene i den historiske materialismen og en kritikk av de filosofiske synspunkta til Ludwig Feuerbach, B. Bauer og M. Stirner. Det andre bindet var viet en kritikk av ulike talsmenn for «den sanne sosialismen».

Marx og Engels greidde ikke å finne noen som ville gi ut boka, og det blei bare trykt ett kapittel mens Marx og Engels levde. Den tyske teksten blei gitt ut i sin helhet for første gang i 1932 av sentralkomiteen i SUKP(b)s institutt for marxisme-leninisme.

Den karakteristikken som Engels gir her av *Den tyske ideologien* er tatt fra forordet til *Ludwig Feuerbach og slutten på den klassiske tyske filosofien*.

s. 114

46. *Gensorganisasjonen* eller *klanorganiseringa* av samfunnet, også kalt *ættesamfunnet* — urkommunismen eller den første sosiale og økonomiske formasjonen i historia. Stammesamfunnet var et samfunn av folk fra samme ætt som var bundet sammen med økonomiske og sosiale bånd. Stammesystemet gikk gjennom den matriarkalske og patriarkalske perioden. Patriarkatet munna ut i at det primitive samfunnet blei et klassesamfunn, og staten vokste fram. Produksjonsforholda under urkommunismen bygde på samfunnseie av produksjonsmidlene og lik fordeling av alle produktene. Dette

samsvarte allment til det lave nivået produktivkreftene lå på og til karakteren deres på den tida.

Om urkommunismen, se Friedrich Engels, *Om familien, privateiendommen og statens opprinnelse.*(1884) s. 118

47. *Lenssystemet* — et system med føydal eiendomsrett til jorda. Det oppsto og blei institusjonalisert i Russland i det femtende og særlig det sekstende hundreåret. Lenssystemet var nært knytta sammen med danninga av en sentralisert stat og en sentralisert hær. De land-områdene som blei holdt i len og som blei sett på som den føydale fyrstens eiendom, blei fordelt av regjeringa blant de som gjorde tjeneste i de væpna styrkene eller ved hoffet.

Fra midten av det sekstende hundreåret blei lenssystemet gradvis omdanna til arvelig eiendom. I det syttende hundreåret var forskjellen mellom disse to formene for føydal jordeiendom forsvunnet. I Peter den førstes forordning om arv, som kom i 1714, blei det slått fast at lena skulle være privateiendommen til adelen på landsbygda.

s. 121

48. *Lenin brukte navnet til V. Burenin*, en bidragsyter til den reaksjonære avisa *Novoje Vremja* (Nye tider), som et synonym for uærlige debattmetoder.

s. 125

49. *Novoje Vremja* (Nye tider) — ei dagsavis som kom ut i St. Petersburg fra 1868 til 1917. Den tilhørte ulike utgivere til ulike tider og skifta gang på gang politisk linje. Til å begynne med var den moderat-liberal, men fra 1876 blei den et organ for de reaksjonære kretsene i aristokratiet og byråkratiet. Fra 1905 blei den organ for De svarte hundre, som var monarkistiske bander danna av tsarpolitiet for å bekjempe den revolusjonære bevegelsen. Etter den borgerlig-demokratiske revolusjonen i februar 1917, ga den full støtte til den kontrarevolusjonære politikken til den borgerlige provisoriske regjeringa og førte en rasende kampanje mot bolsjevikene. Den 8. november 1917 blei den forbudt av den revolusjonære militærkomiteen i Petrogradsovjetet. Lenin kalte *N. V.* et typisk eksempel på ei korrumpert presse.

I «*Kritiske merknader*» som blei trykt i *N. V.* den 4. februar 1894, priste V. Burenin Mikhailovski for at han bekjempa marxistene.

s. 128

50. Fra fabelen «*Elefanten og mobsen*» av den russiske forfatteren Krylov. — *Red.*

s. 128

51. *Determinisme* — filosofisk oppfatning som hevder at alt i naturen, også menneskenes vilje og handlinger, er årsaksbestemt, at

alt som skjer er en nødvendig virkning av indre og ytre årsaker, og at det altså ikke finnes noen fri vilje. s. 129

52. *Den fransk-tyske krigen* — 1870-71. Krigen endte med en overveldende tysk seier, og førte på den ene sida til at Tyskland blei samla — det blei oppretta et tysk keiserrike under ledelse av Prøyssen, og på den andre sida til at Frankrike og Tyskland i fellesskap knuste den proletariske oppstanden i Paris, Pariskommunen (Se også note 14).

s. 131

53. Henvisninga er til tidsskriftet *Tysk-franske årbøker (Deutsch-französische Jahrbücher)* som blei gitt ut på tysk i Paris av Marx og Arnold Ruge. Det kom bare ut ett nummer, et dobbeltnummer, i februar 1844. Hovedårsaken til dette var at Marx var prinsippielt uenig med den borgerlige radikaleren Ruge.

s. 131

54. *Stendersystem* — et system med «folke»-forsamling, der «folket» blei representert gjennom stender, dvs. adelen, presteskapet, bøndene, borgerne. Stendermøtene blei sammenkalt av kongene — som regel for å få innvilga nye skatter — og de hadde liten innflytelse på styret av staten. — S. er en politisk overbygning som svarer til den føydalistiske økonomien og enevoldsstyret.

Det representative systemet — den borgerlig-demokratiske formen for nasjonalforsamlinger. Representasjonen skjer her gjennom valg av enkeltpersoner.

s. 132

55. *Triade* (gr. trias) — formelen for trestadieutviklinga i filosofien. Det var særlig i den idealistiske filosofien til Hegel at triaden blei utvikla. Hegel hevda at enhver utviklingsprosess gjennomløper tre stadier — tese, antitese og syntese. Det andre stadiet er negasjonen av det første, som blir omdanna til sin motsetning idet den går over til det andre stadiet. Det tredje stadiet er negasjonen av det andre, dvs. negasjonen av negasjonen, som betyr ei tilbakevending til den formen som eksisterte i begynnelsen, og som nå er gjort rikere med et nytt innhold på et høyere stadium. Triaden til Hegel er et skjema som virkeligheten blei putta inn i på en kunstig måte, den tilfeldige oppbygginga av det triadiske skjemaet forvrengete den virkelige utviklinga av naturen og samfunnet. Marx, Engels og Lenin satte de rasjonelle elementa i dialektikken til Hegel høyt, men de omforma kritisk den dialektiske metoden hans og skapte den materialistiske dialektikken, som gjenspeiler de mest allmenne utviklingslovene for den objektive verden og den menneskelige tenkninga.

s. 134

56. Forfatteren av artikkelen (I. K-n) var professor I. I. Koltmann ved universitetet i St. Petersburg. Marx mente at denne artikkelen var

ei av de beste framstillingene av den dialektiske metoden. Se Marx, *Kapitalen*, bind 1, *Etterordet* til den andre utgava. s. 137

57. *Logoslæra* — sikter her til Hegels system i *Wissenschaft der Logik* (Logikkens vitenskap), dvs. framstillinga av (den idealistiske) dialektikken. «Logos» betyr ord eller begrep, og Dühring bruker det som betegnelse på filosofien til Hegel for å få fram de religiøse røttene den har, nemlig det gamle testamentet, der det i skapelsesmyten heter at «ordet (logos) ble kjød». s. 146

58. *Otetsjestvennige Zapiski (Fedrelandsnotater)* — et litterært-politisk tidsskrift som begynte å komme ut i St. Petersburg i 1820. Fra 1839 var det et av de beste progressive tidsskrifta på si tid. Etter 1846 begynte O. Z. å miste sin betydning. Men da bl. a. N. A. Nekrasov overtok ledelsen av tidsskriftet i 1868, starta en ny oppblomstringsperiode, og tidsskriftet samla rundt seg revolusjonær-demokratiske intellektuelle. Da Nekrasov døde i 1877, fikk *narodnikene* (se note 19) kontrollen over tidsskriftet.

O. Z. blei hele tida plaga av sensuren, og i april 1884 stansa tsar-regjeringa tidsskriftet. s. 148

59. Henvisninga er til de følgende tesene som Marx og Engels satte fram i *Det kommunistiske manifest*:

«Kommunistenes teoretiske slutninger grunner seg på ingen måte på ideer, på prinsipper som er oppfunnet eller oppdaget av en eller annen verdensforbedrer.

De er bare allmenne uttrykk for virkelige forhold i en eksisterende klassekamp, i en historisk bevegelse som foregår for våre øyne.» (Forlaget Oktober 1975, s. 32) s. 152

60. *Russkaja Mysl* (Russisk tanke) — ei liberal-borgerlig månedsavis som blei gitt ut i Moskva mellom 1880 og 1918. Før 1905 var den liberal-narodnikisk. I 1890-åra skreiv marxister i den av og til. Etter 1905-revolusjonen blei den et organ for høyre-fløyen i kadettpartiet, og blei redigert av P.Struve. Den forkynnte nasjonalisme og religion, og forsvarte godseiendommen. s. 163

61. *Bondereformen av 1861* avskaffa livegenskapen i Russland. Som en følge av denne reformen kunne godseierne ta 1/5, ja opp til 2/5 av bøndenes jord. De beholdt de beste delene av bøndenes jord, som bøndene ikke kunne greie seg uten om de skulle drive sjølstendig jordbruk. Bøndene måtte betale svære beløp for å utløse jord som de kunne dyrke. De måtte ta opp lån som de nedbetalte på i 49 år til 6 prosent rente. Dette var regelrett utplyndring av bøndene. De måtte betale hundrevis av millioner rubler for si eiga jord, noe som førte til at bondejordbruket blei fullstendig ruinert.

Lenin skildra »bondereformen» fra 1861 som den første massevoldshandling mot bøndene til fordel for kapitalisme i jordbruket. s. 167

62. *Plekhanov og sirkelen hans* — Henvisninga er til *Gruppa for frigjøring av arbeidet* — den første russiske marxistiske gruppe, organisert av Plekhanov i 1883 i Sveits. På den andre kongressen til RSDAP i august 1903 kunngjorde Gruppa at den oppløste seg.

Gruppa gjorde et stort arbeid for å spre marxismen i Russland. Den oversatte slike marxistiske verk som *Det kommunistiske manifest* av Marx og Engels, *Lønnsarbeid og kapital* av Marx og *Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap* av Engels. De ga dem ut i utlandet og spredte dem illegalt i Russland. Plekhanov og gruppa hans retta harde slag mot narodnismen.

Men *Gruppa* hadde alvorlige feil. Den undervurderte rolla til det liberale borgerskapet og undervurderte at bøndene kunne bli revolusjonære. Disse feilene var grunnlaget for de mensjevikiske standpunktene som Plekhanov og andre medlemmer av gruppa inn tok seinere. s. 170

63. *Narodvolisme* — Grunnsetningene, prinsippa for *Narodvoltsi*, som medlemmene av *Narodnaja Volja* (Folkets frihet) blei kalt. *Narodnaja Volja* var et hemmelig forbund som blei danna i 1879 for å drive revolusjonær kamp mot det tsaristiske autokratiet. Men *Narodvoltsi* nådde ikke fram til massene og tydde derfor til politisk sammensverging og individuell terror. Den terroristiske kampen deres blei ikke støtta av en revolusjonær massebevegelse, og derfor kunne regjeringa knuse organisasjonen gjennom forfølgelser, dødsdommer og provokasjoner. Det var i 1881 tsarregjeringa knuste *N.V.*, like etter at medlemmer av det hadde myrda Alexander III.

Samtidig som Lenin kritiserte det feilaktige, utopiske programmet til *N.*, uttrykte han stor respekt for den sjøloppofrende kampen medlemmene førte mot tsarismen. I «Protest fra de russiske sosialdemokratene» (1889) pekte han på at «representantene for det gamle *Narodnaja Volja* spilte ei stor rolle i russisk historie, trass i at det bare var et tynt samfunnslag som støtta de få heltene og trass i at det slett ikke var noen revolusjonær teori som tjente som fane for bevegelsen» (se Lenin, *Samla verk*, eng. utg., b.4).

Etter 1881 ga flertallet av narodnikene opp den revolusjonære kampen mot tsarismen og begynte å kjempe for forsoning og enighet med det tsaristiske autokratiet. Disse etterfølgerne av *N.V.*, de liberale narodnikene i 1880 og 1890-åra, uttrykte i virkeligheten kulakkenes interesser. s. 176

64. Brosjyra *Oppgavene til de russiske sosialdemokratene* blei skrevet mot slutten av 1897, da Lenin var i eksil i Sibir. Den blei først

gitt ut i 1898, av *Gruppa for frigjøring av arbeidet* i Geneve (se note 62). Den sirkulerte breitt blant de framskredne arbeiderne i Russland, noe opptegnelsene fra politidepartementet viser. s. 179

65. *Narodnoje Pravo* (Folkets rett) — en illegal organisasjon som blei grunnlagt sommeren 1893 av russiske demokratiske intellektuelle, folk som tidligere hadde tilhørt *Narodnaja Volja* (se note 63). *Narodopravtsi*, som medlemmene av partiet blei kalt, satte seg som mål å samle all opposisjon for å kjempe for politiske reformer. Gruppa blei sprengt av tsarregjeringa våren 1894. De fleste medlemmene slutta seg seinere til det sosialrevolusjonære partiet. Lenin gir si vurdering av *NP* i artikkelen «Hva er 'folkevennene', og hvordan kjemper de mot sosialdemokratene» i denne boka. s. 179

66. *Forbundet av russiske sosialdemokrater i utlandet* blei grunnlagt i 1894 i Geneve på initiativ fra Gruppa for frigjøring av arbeidet (se note 62). Forbundet ga bl.a. ut *Rabotnik* og *Listki «Rabotnika»* og Lenins «Forklaring av lova om bøter for fabrikkarbeidere» (1897). Den første kongressen til Russlands sosialdemokratiske arbeiderparti (RSDAP) som blei holdt i mars 1898, anerkjente *F.* som partiets representant i utlandet. Men etterhvert fikk opportunistene, dvs. økonomistene, overtaket i *F.* På den første kongressen til *F.* i november 1898, erklærte Gruppa for frigjøring av arbeidet at de nektet å gi ut flere brosjyrer fra *F.* Fra da av ga *F.* ut *Rabotsjeje Djelo*, tidskriftet til økonomistene. Gruppa for frigjøring av arbeidet brøt endelig med *F.* i april 1900, på den andre kongressen til *F.* Gruppa for frigjøring av arbeidet oppretta da en uavhengig Sotsial-Demokrat organisasjon. I 1903 vedtok den andre kongressen til RSDAP å oppløse *F.* s. 179

67. *Kampforbundet for frigjøring av arbeiderklassen i St. Petersburg* — blei danna av Lenin høsten 1895. Den samla alle de marxistiske arbeidersirkene i St. Petersburg. I spissen for *K.* sto ei sentral gruppe som var leda av Lenin. *K.* var den første organisasjonen i Russland som forente sosialismen med arbeiderbevegelsen, og som gikk over fra å propagandere marxismen blant ei lita gruppe framskredne arbeidere til å drive politisk agitasjon blant de breie massene i arbeiderklassen.

Betydninga av *K.* besto i at det var den første virkelige spira til et revolusjonært parti som blei støtta av arbeiderbevegelsen. s. 179

68. *Den «folkelige politikken» til Aleksander III* — Dette avsnittet sikter til den politikken *N.P. Ignatjev*, innenriksminister fra 1881-82, førte. Denne politikken tok, som Lenin sa, sikte på å «føre» liberalerne «bak lyset». Ved å spille på demokratiet, prøvde Ignatjev å skjule at regjeringa til Aleksander III helt og holdent hadde gått over på

reaksjonens side. En del av denne politikken var å kalle inn til konferanser med «kyndige folk», dvs. førere for adelen, representanter for Zemstvo-administrasjonen og liknende folk, for å diskutere ulike spørsmål. Det blei til og med foreslått å sammenkalle en såkalt Zemski Sobor, ei forsamling av 3000 mennesker. Men alle disse påfunna endte med at Ignatjev gikk av, og det fulgte en periode med «uhemma, utrolig meningsløs og brutal reaksjon». (Lenin i «Hva er 'folkevennene', og hvordan kjemper de mot sosialdemokratene» i denne boka.) s. 189

69. *Materiale* — Lenin sikter til ei artikkelsamling som blei kalt *Materiale til den russiske sosialrevolusjonære bevegelsens historie*. Den blei utgitt i Geneve mellom 1893 og 1896 av ei gruppe gamle Narodnaja Volja-medlemmer (se også note 62) s. 194

70. *Blanquisme* — ei strømning i den franske sosialistbevegelsen som blei leda av Louis Auguste Blanqui (1805-81), en framstående revolusjonær og betydelig utopisk sosialist.

Blanquistene avviste klassekampen og venta «at menneskeheten skulle bli frigjort fra lønsslaveriet gjennom en sammensvergelse av noen få intellektuelle, og ikke gjennom proletariatets klassekamp» (Fra Lenin, «Oppsummering av kongressen» (1906) i *Samla verk*, eng.ut., b.10). De vurderte ikke den konkrete situasjonen, noe som er helt nødvendig for at en oppstand skal seire, og de viste sin forakt for nære forbindelser til massene ved å sette aksjonene fra en handfull konspiratører i stedet for virksomheten til et revolusjonært parti.

s. 195

PERSONREGISTER

ABD-UL HAMID (II) (1842-1918): Tyrkisk sultan 1876-1909. Blei avsatt gjennom revolusjonen i 1909. s. 213

ALEKSANDER III (1845-1894): Russisk tsar fra 1881 til 1894. s. 189

AXELROD, Pavel Borisovitsj (1850-1928): Russisk sosialdemokrat. Tok del i grunnlegginga av *Gruppa-for frigjøring av arbeidet*, den første marxistiske gruppa i Russland. Slutta seg til *Iskra*-mindretallet på den andre kongressen til RSDAP i 1903. Etterpå blei han en av lederne for mensjevikene. Han var leder for likvidatorene i reaksjonsåra 1907-1910 dvs. de mensjevikene som sto for linja med å likvidere, tilintetgjøre proletarietets revolusjonære illegale parti. Under den første verdenskrigen var han *sentrisk*, dvs. han skjulte det sosialsjåvinistiske foræderiet sitt under «venstre»-fraser om kamp mot krigen, fraser som tok sikte på å bedra arbeiderklassen. I virkeligheten støtta sentristene krigen. s. 32, 34, 36

BAKUNIN, Mikhail Aleksandrovijsj (1814-1876): Russisk anarkist. Tok aktivt del i revolusjonen i 1848-49 i Tyskland. *B.* forkasta all deltakelse i den politiske dagskampen som opportunisme. I økonomiske spørsmål var han forvirra. Han kalte seg kollektivist og var tilhenger av kollektiv eiendom av jord og grunn, gruver og bedrifter. Disse synsmåtene knytta han sammen med småborgerlig, utopiske krav om at «klassene måtte bli likestilt politisk, økonomisk og sosialt». Dette skulle begynne med å avskaffe arveretten, en ide *B.* hadde lånt fra Saint-Simon. *B.* forsto ikke arbeiderklassens ledende rolle i revolusjonen. Han mente Marx overdreiv proletarietets betydning. Han forsto ikke statens rolle og forkasta enhver stat, også proletarietets diktatur.

B. kjempa mot Marx i Den første internasjonale, og brukte uten skrupler alle middel for å få kontroll over ledelsen i den. På Haag-kongressen i 1872 blei *B.* og Guillaume, lederne for anarkismen, ekskludert fra Den første internasjonale på grunn av nedbrytningsvirksomheten sin. Marx og Engels kritiserte skarpt teorien og eventyrtaktikken til bakuninistene. s. 214

BAUER, Bruno (1809-1882): Tysk idealistisk filosof, framstående unghgelianer, borgerlig radikaler. Skreiv flere verk om historia til den tidlige kristendommen. Etter 1866 blei han nasjonal-liberal og tilhenger av Bismarck. Marx og Engels kritiserte Bauer skarpt ved flere høve, blant annet i *Den tyske ideologi* og *Den hellige familie*. s. 218

BAZAROV, Vladimir Aleksandrovijsj (1874-1939): Økonom, skribent og filosof, oversatte verka til Marx og Engels til russisk. Tok

del i den sosialdemokratiske bevegelsen. I reaksjonsåra (1907-10) tok han avstand fra bolsjevismen og blei en av de ledende talsmennene for machismen, en reaksjonær idealistisk filosofi med navn etter østerrikeren Ernst Mach (1838-1916). s. 86

BERKELEY, George (1685-1753): Engelsk biskop og filosof. *B.* var subjektiv idealist og hevda at tingene er «samlinger av ideer». I *Materialisme og empiriokritisisme* viser Lenin at de russiske machistene i virkeligheten bygde på den reaksjonære filosofien til *B.* s. 86

BERNSTEIN, Eduard (1850-1932): Lederen for den hardeste opportunistiske fløyen i det tyske sosialdemokratiet og Den andre internasjonale. Under dekke av at det trengtes en «revisjon» av Marx sin lære, forkasta han alle grunnsetningene i marxismen og satte fram et reint reformistisk program for den tyske arbeiderrørsla. Dette la grunnlaget for en langvarig, internasjonal strid mot revisjonismen fra midten av 90-åra og fram til hundreårsskiftet. Støtta det tyske borgerskapet under den første imperialistiske verdenskrigen. s. 85, 91

BISMARCK, Otto (1815-1898): Fyrste, monarkist, prøyssisk statsmann. Leder for Prøyssen under samlinga av Tyskland. Tysk rikskansler fra 1871 til 1890. *B.* innførte *anti-sosialistlova* i 1878. Den bestemte at det var forbud mot alle sosialdemokratiske organisasjoner, masseorganisasjoner for arbeidere og arbeiderpressa, at sosialistisk litteratur skulle inndras og at sosialdemokratene skulle forfølges. Lova blei oppheva i 1890 etter press fra arbeiderklassens massebevegelse. s. 81

BLANQUI, Louis Auguste (1805-1881): Framstående fransk revolusjonær og forgrunnsskikkelse innafor den utopiske sosialismen. Han leda flere hemmelige revolusjonære sammenslutninger og satt over 36 år i fengsel. Han skjønte ikke den avgjørende betydninga av å organisere massene i den revolusjonære kampen, og forfekta overtaking av makta gjennom ei lita gruppe revolusjonære sammensvorne. Marx, Engels og Lenin satte den revolusjonære innsatsen til *B.* høyt, men kritiserte på samme tid skarpt feilene hans og det skadelige i sammenvergingstaktikken hans. s. 32, 195

BLOS, Wilhelm (1849-1927): Tysk sosialdemokrat, opportunist. Småborgerlig historiker. s.

BOGDANOV, A. (Malinovski, Aleksander Aleksandrovitsj) (1873-1928): Sosialdemokrat, filosof, økonom og sosiolog. Etter nederlaget i 1905-1907 revolusjonen blei *B.* en av lederne for *otzovistene*, ei gruppe innafor RSDAP som nekta å arbeide innafor fagforeninger og

andre legale organisasjoner og som blei ekskludert i 1909. Som filosof prøvde han å skape sitt eget system, «empiriomonismen» — en variant av den subjektive idealismen. *B.* blei skarpt kritisert av Lenin i *Materialisme og empiriokritisisme* (1909). s. 86

BROUCKÈRE, Louis de (1870-1951): Belgisk sosialist. Før den første verdenskrigen tilhørte *B.* venstrefløyen i *Det belgiske arbeiderpartiet*. I løpet av krigen blei han sosialsjåvinist. s. 91

BROUSSE, Paul (1844-1912): Fransk småborgerlig sosialist, leder for den opportunistiske fløyen i partiet til possibilistene (se note 31). s. 91

BULYGIN, Aleksander Grigorjevitsj (1851-1919): Storgodseier, innenriksminister i Russland fra 1905. Fra februar 1905 leda han etter tsarens instuksar arbeidet med å samle en rådgivende дума for å svekke den voksende revolusjonære bevegelsen i Russland. *B.*-duma-en blei aldri innkalt, den blei feid vekk av revolusjonen i 1905-07. s. 30

BÖHM-BAWERK, Eugene (1851-1914): Representant for den såkalte østerrikske skolen i den politiske økonomien. Han angrep verditeorien til Marx og tolka de økonomiske lovene på et subjektivt, idealistisk vis. s. 87, 89

CURZON, lord av Kedleston (1859-1925): Britisk politiker, utenriksminister. I en note til den sovjetrussiske regjeringa i 1919 foreslo *C.* ei «ordning» for Polens østre grense. Denne grensa blei kalt Curzon-linja. Linja gikk over Brest til Karpatene. Men ved den polsk-russiske avtalen i 1921 blei *C.*-linja oppgitt og grensa blei flytta lenger østover. På Jaltamøtet i 1945 blei det imidlertid slått fast at *C.*-linja skulle gjelde som Polens østgrense. s. 21

DARWIN, Charles (1809-1882): Grunnleggeren av den moderne biologien. I boka *Artenes opprinnelse* satte han fram evolusjonsteorien, som ga ei materialistisk forklaring av dyreartenes utvikling. s. 61, 98, 108, 116

DENIKIN, Anton Ivanovitsj (1872-1947): General i den russiske tsarhæren. I 1919 oppretta *D.* borgerskapets og godseiernes diktatur i Sør-Russland og Ukraina, støtta av de britiske, amerikanske og franske imperialistene. Sommeren og høsten 1919 starta han en offensiv mot Moskva, men blei slått av Den røde hæren tidlig i 1920. s. 17, 19

DEUTSCH, Lev Grigorjevitsj (1855-1941): En av organisatorene av *Gruppa for frigjøring av arbeidet*, den første russiske marxistiske

organisasjonen (stifta i Geneve i 1883). Blei mensjevik i 1903. I 1918 trakk han seg tilbake fra politikken. s.

DÜHRING, Eugen (1833-1921): Tysk filosof og økonom. Den filosofiske anskuelsen hans var ei anti-marxistisk blanding av idealisme og vulgærmaterialisme, som Engels retta knusende kritikk mot i *Anti-Dühring*. s. 84, 87, 116, 134, 137, 140, 142f, 146f, 153

FERRI, Enrico (1856-1929): Italiensk jurist, sosiolog og politiker. F. blei valgt inn i nasjonalforsamlinga i 1886 og spilte ei framtreddende rolle som leder av Det italienske sosialistpartiet. Fra 1900 til 1905 redigerte han partiavisa *Avanti*. s. 215

FEUERBACH, Ludwig (1804-1878): Tysk materialistisk filosof og ateist. Marx blei tidlig påverka av F., men kritiserte ham fordi materialismen hans ikke hadde noe begrep om praksis, at den var «kontemplativ» (*Teser om Feuerbach*, 1845). Se også Engels, *Ludwig Feuerbach og slutten på den klassiske tyske filosofien*, 1886. s. 72

FOURIER, Charles (1772-1837): Framstående fransk utopisk sosialist. Han var handelsbetjent, og ut fra erfaringene sine fra handels- og forretningslivet fikk han tidlig et intenst hat til kapitalismen og særlig til alt som het handel. Han begynte derfor sin litterære virksomhet med en skånselløs kritikk av de bestående samfunnsforholda som gjorde størstedelen av befolkninga til snyltedyrr på det produktive arbeidet. Isedenfor det kapitalistiske samfunnet der alle mennesker lever i fiendskap med hverandre, lagde han seg et fantasibilde av et samfunn som bygde på fri utfoldelse av de ulike egenskapene i den menneskelige naturen, og som gjennom det skapte harmoni mellom menneskene istedenfor konkurranse og fiendskap. F.s utopiske ideer blei utsatt for svært hard kritikk. Særlig forsøkte Eugen Dühring (se han) å latterleggjøre F. Men Marx og Engels mente at F.s kritikk av det kapitalistiske samfunnet hadde stor betydning. Først etter denne kritikken var det mulig å avdekke utopiens feil og legge grunnen for den vitenskapelige sosialismen. I tida rundt julirevolusjonen i 1830 fikk F.s ideer utbredelse og mange tilhengere. s. 217

GALILEI, Galileo (1546-1642): Italiensk fysiker og atronom. Grunnleggeren av den moderne naturvitenskapen (mekanikken). Blei dømt av pavekirka fordi læra hans sto i motstrid til religionen. s. 61

GALVANI, Luigi (1737-1798): Italiensk fysiolog og anatom. Oppdaga den elektriske strømmen. s. 134

GOGOL, Nikolai Vasilevitsj (1809-52): Russisk forfatter. Debuterte med ei rekke eiendommelige og fargerike fantasihistorier fra Lille-

Russland. Skreiv også humoresker og historiske fortellinger. «Kap-
pen» var den av fortellingene hans som fikk størst betydning. Der
gjør han seg til talsmann for de små i samfunnet, og boka blei ret-
ningsgivende for den seinere russiske realismen med overveiende sam-
funnsmessige motiver. «Døde sjeler» er hovedverket hans. Det var en
litterær triumf, men en «åndelig tragedie» — der advarer han men-
neskeheten mot forflatning og forsjofting, men gir sjøl opp å skrive
mer. s. 58

GUESDE, Jules (1845-1922): En av grunnleggerne av og lederne i Det
franske sosialistpartiet og Den andre internasjonale. Før den første
verdenskrigen leda han den revolusjonære venstrefløyen i partiet, se
note 31. Seinere blei han sosialsjåvinist. Da krigen brøt ut, gikk han
inn i den borgerlige regjeringa i Frankrike. s. 39, 91

HARDIE, James Keir (1856-1915): Britisk arbeiderpolitiker, anti-
marxist. I 1892 blei *H.* valgt som den første uavhengige arbeider-
representanten til Underhuset, og i 1893 tok han initiativet til det
reformistiske *Uavhengige arbeiderpartiet* (ILP) se note 32. *H.* blei
leder for dette partiet, og redaktør av avisa *Arbeiderlederen* (Labour
Leader). Under den første verdenskrigen var *H.* sosialpasifist, se note
13. s. 215

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich (1770-1831): Tysk klassisk filosof,
objektiv idealist. Det var han som utvikla den idealistiske dialek-
tikken på den mest allsidige måten.

I forordet til 2. utg. av *Kapitalen*, første bok, sier Marx i 1873:
«Den dialektiske metoden min er etter sitt grunnlag ikke bare for-
skjellig fra Hegels metode, men den er den direkte motsetninga til
den. For Hegel er det tenkninga — som han til og med forvandler til
et sjølstendig subjekt — som skaper virkeligheten, og virkeligheten er
bare et gjenskinn av tenkninga. Hos meg er det omvendt, tenkninga
er ikke noe annet enn det materielle omsatt og oversatt i den men-
neskelige hjernen... Den mystifikasjonen som dialektikken lider un-
der hos Hegel, hindrer på ingen måte at han før noen annen framstilte
de allmenne bevegelsesformene i den omfattende og bevisst. Den står
på hodet hos ham. En må snu den om for å oppdage den fornuftige
kjerna i det mystiske skallet.»

Se også Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach og slutten på den
klassiske tyske filosofien* (1886) og Lenin, *Om betydninga av militant
materialisme* (1922) i *Samla verk*, eng. utg. 1973, bind 33, side 227-
237.

Hegel blei til slutt professor i Berlin, og døde som yndlingsfilosofen
til den prøyssiske herskerklassen. s. 70, 86, 103, 134, 139, 143

HUME, David (1711-1776): Engelsk filosof, grunnleggeren av den
moderne empirismen. Kjernepunktet i filosofien hans var at han

benekta at vi kan ha sikker kunnskap om verden. Denne agnostisismen kritiserte Lenin skarpt i *Materialisme og empiriokritisismen* (1909).

s. 86

IGNATJEV, Nikolai Pavlovitsj (1832-1908): Russisk offiser, diplomat. Innenriksminister fra 1881-82. Mannen bak den såkalte «folkelige politikken» som tok sikte på å gi det reaksjonære regimet til Aleksander III et visst demokratisk skinn, se note 68. Men hele politikken til *I.* falt i fisk.

s. 223

JAURÈS, Jean (1859-1914): En av de fremste lederne for den franske sosialistiske bevegelsen. Grunnlegger og redaktør av *l'Humanite*, leder for den høyreopportunistiske fløyen i *Det franske sosialistpartiet*, se note 31. *J.* var mot militarismen, og blei derfor snikmyrda like før den første verdenskrigen.

s. 91

JUSJAKOV, Sergej Nikolajevitsj (1849-1904): Talsmann for den liberale narodnismen (se note 19), sosiolog og skribent. Skreiv i *Otetsjestvennige Zapiski* (se note 58), *Vestnik Jevropi*, og var en av redaktørene i *Russkoje Bogatstvo*. Bitter fiende av marxismen.

s. 151f

KAGANOVITSJ, Lasar Moisevitsj (1893-): Metallarbeider, medlem av RSDAP fra 1911, kjempa aktivt i den russiske revolusjonen og borgerkrigen. I 1924 blei han medlem av sentralkomiteen i SUKP(b), i 1930 medlem av Politbyrået. Fra 1935 var *K.* folkekommissær for transportvesenet, ei tid også for tungindustrien og oljeindustrien. I 1947 partisekretær i Ukraina. Etter Stalins død blei han en av førstevisestatsministrene og medlem av partipresidiet. *K.* nekta å følge den revisjonistiske politikken til Khrusjtsjov. På et presidiummøte 21. juni 1957 satte Molotov, Malenkov og *K.* fram et velbegrunna forslag om å avsette Khrusjtsjov fra posten som førstesekretær, og forslaget fikk flertall, sju mot fire stemmer. Men Khrusjtsjov nekta å bøye seg for presidieflertallets vedtak og krevde at det måtte legges fram for sentralkomiteen, som han på den 20. kongressen hadde sørga for var full av sikre revisjonister. Ettersom presidieflertallet ikke kunne sette makt bak vedtaket sitt, mens Khrusjtsjovs krav blei støtta av Sjukov som var forsvarsminister, blei det som Khrusjtsjov ville. Det offisielle kommunikeet fra sentralkomiteens plenum meddelte at «en partifiendtlig gruppa», som besto av Malenkov, Molotov og *K.* med støtte fra Sjepilov, hadde forsøkt å forandre sammen-setninga i partiorganene gjennom fraksjonsvirksomhet. De hadde gått imot forsoninga med Jugoslavia og angrepet partiets «riktige politikk» på ei rekke andre områder. Som en følge av dette var «den partifiendtlige gruppa» blitt ekskludert fra sentralkomiteen (og dermed sjølsagt også fra presidiet) gjennom et «enstemmig» vedtak. Se

Nils Holmberg, *Fredelig kontrarevolusjon* (del 1), Oktoberforlaget 1974, s. 167-171. s. 53

KALININ, Mikhail Ivanovitsj (1875-1946): Metallarbeider, blei tidlig aktiv sosialdemokrat og med i ledelsen for SUKP(b) fra 1917. Fra 1919-28 var K. formann i sentraleksekutivkomiteen, fra 1926 medlem av Politbyrået og i 1938-45 formann i presidiet i Det øverste Sovjet. K. spilte ei særlig rolle i utforminga av bondepolitikken. s. 53

KANT, Immanuel (1724-1804): Tysk filosof, grunnleggeren av den klassiske tyske idealismen. Kant var agnostiker, dvs. han benekta at vi kan ha kunnskap om verden slik den virkelig er, og hevda at det var den menneskelige forstanden som «prega» verden, og ikke omvendt. s. 85f

KAREJEV, Nikolai Ivanovitsj (1850-1931): Russisk liberal borgerlig historiker og publist. Han var medlem av kadettpartiet fra 1905. Motstander av marxismen. s.

KAUTSKY, Karl (1854-1938): En av lederne og teoretikerne i det tyske sosialdemokratiet og Den andre internasjonale. K. var først marxist og arbeidde med å gi ut de etterlatte verka til Marx og Engels. Kritiserte Bernsteins revisjonisme i 90-åra (se Bernstein). Seinere renegat og teoretiker for en avart av opportunisten, nemlig sentrismen (kautskyanismen). K. vendte seg mot de revolusjonære under første verdenskrigen og støtta borgerskapet i krigen. Han kjempa mot bolsjevikene under Oktoberrevolusjonen og blei en ledende fiende av den sosialistiske Sovjetstaten. Se Lenin: «Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky» (1918) norsk utg. Oktober 1975, og «Imperialismen» (1916) Norsk utg. *Utvalgte verker*, b.6, Oktober 1976. s. 32, 39, 99

KERENSKI, Alexander Fjodorovitsj (1881-1970): Sosialrevolusjonær. Leda den borgerlige provisoriske regjeringa i Russland fra juni 1917. Førte en anti-folkelig politikk ved å fortsette den imperialistiske krigen, la storborgerskapet og godseierne ha makta og undertrykke revolusjonen. Etter den sosialistiske Oktoberrevolusjonen i 1917 levde han i utlandet. s. 28, 41f.

KLOPSTOCK, Friedrich Gottlieb (1724-1803): Teolog, mystisistisk romantiker. Tilhenger av den stortyske ideologien, men hadde likevel stor sympati for den franske revolusjonen i 1789. s. 99

KOLTSJAK, Aleksander Vasiljevitsj (1873-1920): Tsaristisk admiral. Oppkasta seg til enehersker av Russland i 1920, og leda kontrarevolusjonen i Sibir, støtta av USA, Storbritannia og Frankrike. Troppene

til *K.* dro fram mot Sovjet-Russland fra øst gjennom Sibir og Ural, men blei slått av Den røde hæren tidlig i 1920. s. 17, 19

KRIVENKO, Sergej Nikolajevitsj (1847-1907): Liberal narodnik fra 1890-åra (se note 19), motstander av marxismen. s. 97

KRYLENKO, Nikolai Vasiljevitsj (1885-1940): Bolsjevik fra 1904, tok aktivt del i den revolusjonære bevegelsen og Oktoberrevolusjonen. Arrestert og sendt i eksil flere ganger. Den 8. november 1917 blei *K.* med i ledelsen i Rådet for folkekommissærene som medlem av militærkomiteen. Blei seinere øverstkommanderende. s. 42f.

KRYLOV, Ivan Andrejevitsj (1769-1844): Den største fabeldikteren i Russland, kom fra små kår. Diktinga hans hadde sosial brodd og skaffa han mange fiender fra adelen og storborgerskapet. s. 219

KUTUSOV, Mikhail Ilarinovitsj (fyrst *Smolenskij*) (1745-1813): Russisk feltmarskalk. Kommanderte den russiske hæren ved Austerlitz i 1905 og leda den russiske hæren som slo Napoleon i 1912. s. 65

LABRIOLA, Arturo (1873-1959): Italiensk økonom og syndikalistisk teoretiker. s. 92

LAGARDELLE, Hubert (1874-1958): Fransk småborgerlig politiker, anarkosyndikalist. s. 92

LASALLE, Ferdinand (1825-1864): Tysk småborgerlig sosialist, grunnleggeren av Det tyske sentralarbeiderforbund. *L.* og etterfølgerne hans tok et opportunistisk standpunkt i viktige politiske spørsmål, noe de blei skarpt kritisert for av Marx og Engels. s. 27, 32

LAVROV, Pjotr Lavrovitsj (1823-1900): Russisk sosiolog og skribent, og en framtreddende narodnikteoretiker. Han var medlem av organisasjonen *Zemlja i Volja* (*Jord og Frihet*) og deretter av partiet *Narodnaja Volja* (*Folkets Frihet*, se note 63.). Han var filosof og eklektiker innafor sosiologien, og hevda at menneskehetens utvikling er ei følge av den «kritiske virksomheten til tenkende personer». s. 193, 194, 198f.f.

LESSING, Gotthold Efraim (1729-1781): Framstående tysk skribent, kritiker og filosof. En av de ledende opplysningsmennene i det 18. hundreåret. s. 99

LIEBKNECHT, Karl (1871—1919): Framtreddende leder for den tyske og den internasjonale arbeiderbevegelsen. *L.* var en av de få

som stilte seg klart imot det tyske sosialdemokratiske partiets sosialsjåvinistiske politikk ved krigsutbruddet i 1914. Han var en av de ledende tyske internasjonalistene og stemte mot krigsbevilgningene i Riksdagen, og blei ekskludert fra den sosialdemokratiske riksdagsgruppa. Han var en av lederne i *Spartakusforbundet* som krevde avvæpning av de kontrarevolusjonære troppene, væpning av proletariatet, statsmakta til arbeiderne og soldatråda og samarbeid med Sovjet-Russland. I januar 1919 brøt Spartakusforbundet med det sosialdemokratiske partiet og oppretta *Tysklands kommunistiske parti*. 15. januar 1919 blei L. myrda av kontrarevolusjonære. s. 213

LUDVIG PHILIP (1773—1850): Fransk konge. Under julirevolusjonen i 1830 blei han utropt til riksførstander etter å ha levd i eksil siden 1793. Han fikk kongetittel i 1830. Han blei kalt «borgerkongen» men førte en anti-demokratisk og korrump politikk. L. blei styrta ved februarrevolusjonen i 1848. s. 27

LUXEMBURG, Rosa (1871—1919): Forgrunnsskikkelse i den polske og tyske arbeiderbevegelsen. En av lederne for venstrefløyen i *Den andre internasjonale*. Omkring 1910 begynte det å oppstå motsetninger innafor venstrefløyen i det tyske sosialdemokratiske partiet. L. angrep bl.a. Kautsky, som tidligere hadde stått som den teoretiske lederen for denne fløyen. L. propaganderte for at massene skulle mobiliseres mot imperialismen og krigsfaren. Den gamle venstretreninga i partiet delte seg i sentrister med bl.a. Kautsky og Hilferding på den ene sida, og i en revolusjonær fløy på den andre, leda av bl.a. L., Liebknecht og Klara Zetkin. Den første verdenskrigen utdjupa disse motsetningene. L. tok straks et klart standpunkt både mot de åpne sjåvinistene og mot sentristene med Kautsky i spissen. L. var en av de ledende tyske internasjonalistene og en av lederne i Spartakusforbundet. Det krevde avvæpning av de kontrarevolusjonære troppene, væpning av proletariatet, statsmakta til arbeiderne og soldatråda og samarbeid med Sovjet-Russland. I januar brøt Spartakusforbundet med det sosialdemokratiske partiet og oppretta Tysklands kommunistiske parti. 15. januar 1919 blei L. myrda av kontrarevolusjonære.

L. var en stor revolusjonær, men hun avvek fra marxismen bl.a. i det nasjonale spørsmålet og i spørsmålet om partiorganisasjonen, og blei kritisert av Lenin. Se Lenin, «Nasjonenes rett til sjølbestemmelse» (1914) i *Utvalgte verker i 12 bind*, Forlaget Oktober 1977, bind 5, s. 143—215. s. 27

MACDONALD, James Ramsay (1866—1937): Britisk politiker, en av grunnleggerne av og lederne for arbeiderpartiet. Sentrist under den første verdenskrigen. Statsminister i ei rekke arbeiderpartiregjeringer.

MACH, Ernst (1838—1916): Østerriksk fysiker og filosof. Subjektiv idealist, en av grunnleggerne av empiriokriticismen, en fornyelse av anskuelsene til de engelske empiristene Berkeley og Hume. I «Materialisme og empiriokriticisme» (1909) har Lenin gitt en allsidig kritikk av *M.s* reaksjonære filosofi. s. 215

MARTOV, L. (Tsederbaum, Juli Osipovitsj) (1873—1923): Mensjevnikleder. Leda det opportunistiske mindretallet på den andre kongressen til RSDAP (1903). Inntok et sentristisk standpunkt under den første verdenskrigen. Etter Oktoberrevolusjonen en fiende av sovjetregjeringa. I 1920 emigrerte han til Tyskland. s. 34, 36

MIKHAILOVSKI, Nikolai Konstantinovitsj (1824—1904): Russisk sosiolog, publisist og litteraturkritiker. Den fremste teoretikeren for den liberale narodnismen (se note 19) og talsmann for subjektivismen i sosiologien. Kjempa forbitra mot marxismen. s. 97f.f.

MILLERAND, Alexandre Etienne (1859—1943): Fransk politiker. Slutta seg til sosialistene på 1890-tallet, men sveik sosialismen og gikk inn i ei borgerlig reaksjonær regjering i 1899. s. 91

MOLOTOV, Vjatsjeslav Mikhailovitsj (1890—): Russisk revolusjonær og statsmann. Aktiv allerede i 1905-revolusjonen, medlem av RSDAP fra 1906. *M.* blei medlem av politbyrået i 1925, og fra 1928—34 medlem av eksekutivkomiteen i Komintern, 1930—41 formann i Rådet for folkekommissærene. Blei utenriksminister i 1953. Kjempa hardt mot Khrusjtsjov-klikken på den 20. partikongressen, men blei nedkjempa.

På et møte i partipresidiet 21. juni 1957 satte Malenkov, Kaganovitsj og *M.* fram et velbegrunna forslag om å avsette Khrusjtsjov fra posten som førstesekretær, og forslaget fikk flertall, sju mot fire stemmer. Men Khrusjtsjov nekta å bøye seg for presidieflertallets vedtak og krevde at det måtte legges fram for sentralkomiteen, som han på den 20. kongressen hadde sørga for var full av sikre revisjonister. Ettersom presidieflertallet ikke kunne sette makt bak vedtaket sitt, mens Khrusjtsjovs krav blei støtta av Sjukov som var forsvarsminister, blei det som Khrusjtsjov ville. Det offisielle kommunikéet fra sentralkomiteens plenum meddelte at «en partifiendtlig gruppe», som besto av Malenkov, Kaganovitsj og *M.* med støtte fra Sjepilov, hadde forsøkt å forandre sammensetninga i partiorganene gjennom fraksjonsvirksomhet. De hadde gått imot forsoninga med Jugoslavia og angrepet partiets «riktige politikk» på ei rekke andre områder. Som en følge av dette var «den partifiendtlige gruppa» blitt ekskludert fra sentralkomiteen (og dermed sjølsagt også fra presidiet) gjennom et «enstemmig» vedtak. Etter dette mislykka angrepet på Khrusjtsjov blei *M.* plassert som ambassadør i Folkerepublikken

Mongolia og seinere som SSSRs representant i Atomenergikommisjonen i Wien. I 1960 sendte *M.* en artikkel til *Kommunist*, der han retta en sterk kritikk mot den revisjonistiske politikken. Den blei naturligvis aldri publisert. Det blei heller aldri et brev han sendte sentralkomiteen i 1961, der han kritiserte forslaget til nytt partiprogram som «anti-revolusjonært, pasifistisk og revisjonistisk». Se Nils Holmberg, *Fredlig kontrarevolution* (del 1), Oktoberforlaget 1974, s. 167—171. s. 53

MORGAN, Lewis Henry (1818—1881): Amerikansk vitenskapsmann, antropolog. Undersøkte primitive indianersamfunn i Nord-Amerika og gjorde oppdagelser som fikk stor betydning for Engels. Se Engels, *Opphavet til familien, privateiendommen og staten*. s. 115, 118

MÜHLBERGER, Arthur (1847—1907): Småborgerlig tysk skribent, etterfølger av Proudhon. s. 84

NEKRASOV, Nikolai Aleksandrovitsj (1821—1878): Russisk dikter. *N.* kom fra en godseierfamilie, men rømte tidlig hjemmefra og slo seg ned i St. Petersburg der han levde som litterat og politisk journalist. Svært stor betydning fikk to tidsskrift han utga, «Sovremennik» (1848—66) og «Otetsjestvennije Zapitski» (1866—77, se note 58). Han klarte å knytte de mest betydningsfulle personlighetene i det radikale kulturlivet til disse tidsskriftene, bl.a. Turgenev og Tsjernisjevski. *N.* var også lyriker og skreiv en mengde dikt fra det russiske arbeids- og samfunnslivet. De hører med blant det mest kjente innfor den russiske litteraturen.

NEKRASOV, Nikolai Vissarionovitsj (1879): Kadett, utsending til den tredje og den fjerde думаen. Etter februarrevolusjonen i 1917 blei *N.* medlem av den borgerlige provisoriske regjeringa, som jernbaneminister. s. 221

NOSKE, Gustav (1868—1946): Tysk høyresosialdemokrat, forræder og slakter av arbeiderklassen. Organiserte mordene på Karl Liebknecht og Rosa Luxemburg, lederne for og grunnleggerne av Tysklands kommunistiske parti, i januar 1919. s. 27

OWEN, Robert (1771—1858): Stor britisk utopisk sosialist. Han utvikla seg fra å være en filantrop (en som av uegennyttige grunner arbeider for å bedre kåra til menneskene) til å gå i retning av kommunismen. Han mente det var tre store hindringer som særlig sto i vegen for sosiale reformer: Privateiendommen, religionen og ekteskapsformen. Han henvendte seg direkte til arbeiderklassen og arbeidde blant arbeiderne i tretti år. «Enhver sosial bevegelse, ethvert

virkelig framskritt for arbeiderne i England knytter seg til navnet Robert Owen.» (F. Engels, *Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap* (1880), 1. kapittel.) s. 217

PAPANIN, Ivan Dmitrijevitj (1894—): Sovjetisk sjøoffiser og polarforsker. Fra 1930 deltok *P.* i utforskinga av Polhavet og den nordlige sjøvegen. Han var leder for ekspedisjonen på den drivende polstasjon 1, som blei oppretta i mai 1937 på et isflak ved Nordpolen. s. 62

PETER I (den store) (1672—1725): Russisk tsar fra 1682 til 1721 og keiser fra 1721 til 1725. *P.* ville omskape Russland etter vest-europeisk mønster, og han avskaffa patriarkatet, oppheva bojarrådet, gjennomførte mange reformer i administrasjonen og gjorde mye på det teknisk-økonomiske området. *P.* la grunnen til at Russland seinere blei ei stormakt. s. 123

PLEKHANOV, Georgi Valentinovitsj (1856—1918): Framtredende leder for den russiske og den internasjonale arbeiderbevegelsen. Den første propagandisten for marxismen i Russland, og grunnleggeren av *Gruppa for frigjøring av arbeidet*, den første russiske marxistiske organisasjonen (1883). Se note 62. Etter den andre kongressen til RSDAP (1903) inntok *P.* ei forsonende holdning til opportunisten og slutta seg til mensjevikene. Under den første russiske revolusjonen i 1905—07 hadde han alvorlige uoverensstemmelser med bolsjevikene i de grunnleggende spørsmåla om taktikken.

I reaksjonsåra sto han fram mot den machistiske revisjonen av marxismen, dvs. mot tilhengerne av den østerrikske fysikeren og filosofen Ernst *Mach* (1838—1916), som proklamerte *empirio-kritisismen* som den marxistiske virkelighetsoppfatninga. (Lenin gikk til skarpt angrep på empiriokritisismen i *Materialisme og empirio-kritisisme* (1909).) *P.* gikk også imot likvidatorene (de mensjevikene som ville likvidere, tilintetgjøre det revolusjonære illegale partiet til proletariatet), og han leda den mensjevikiske gruppa som var for partiet. Under den første verdenskrigen inntok han et sosialsjåvinistisk standpunkt, og etter den borgerlig-demokratiske revolusjonen i februar 1917 vendte *P.* tilbake til Russland, der han støtta den borgerlige provisoriske regjeringa. Han var fiendtlig innstilt til den sosialistiske Oktoberrevolusjonen.

s. 32, 34, 36, 39, 61, 86, 156, 170, 194

PROUDHON, Pierre Joseph (1809—1865): Franskmann. En av grunnleggerne av anarkismen. Hans mest kjente verk er «Hva er eiendom?» (1840), der han kom til den berømte slutninga: Eiendom er tjuveri. Under revolusjonen i 1848 dreiv *P.* omfattende agitasjon for «retten til arbeid», som han mente skulle bli virkeliggjort gjennom å

opprette en særskilt bank. De økonomiske, filosofiske og politiske oppfatningene hans ga først og fremst uttrykk for det breie franske småborgerskapets reaksjon mot gjennombruddet for kapitalismen. Marx og Engels kritiserte teoriene hans skarpt, og særlig var kritikken mot de økonomiske avhandlingene hans knusende. Se bl.a. Marx, *Filosofiens elendighet* (1847), Marx, *Om Proudhon, brev til J. B. Schweitzer* (1865) og Engels, *Om boligspørsmålet* (1872—73).

Tilhengerne av P. fortsatte som en egen politisk strømning i lang tid etter hans død. Den seinere anarko-syndikalismen har en svært nær tilknytning til P.'s ideer. s. 109

RICARDO, David (1772—1823): Engelsk økonom, den fremste representanten for den klassiske borgerlige økonomien. Marx anerkjente vitenskapligheten i verka til R., men kritiserte ham i *Kapitalen* og *Teorier om merverdien*. s. 74

ROUSSEAU, Jean Jacques (1712—1778): Fransk filosof, pedagog, forfatter og opplysningsmann. Han hevda at opprinnelsen til ulikheten mellom menneskene skyldtes kulturens innflytelse, og at menneskene fra naturens side var like og frie. Derfor burde en vende tilbake til naturen og grunnlegge et nytt samfunn og en ny naturmessig kultur gjennom en ny oppdragelse. I *Contrat social* (Samfunnspakten) (1762), se note 41, hevda han at staten bygger på en overenskomst som individer inngår for å verne friheten sin og rettighetene sine. s. 147

RUGE, Arnold (1802—1880): Tysk journalist, unghегelianer (se note 23) og borgerlig radikaler. I 1844 utga han et nummer av *Tysk-franske årbøker* sammen med Marx. Etter 1866 nasjonal-liberal og tilhenger av Bismarck. s. 132, 160

SAINT-SIMON, Henri Claude (1760—1825): Framtredende fransk utopisk sosialist. I arbeidene sine forsøkte han å få en vitenskapelig forståelse av samfunnet i overgangen fra føydalismen til kapitalismen, og oppdaga at den franske revolusjonen var en klassekamp mellom adel, borgerskap og eiendomsløse. Han mente at de arbeidende måtte styre samfunnet. Men som «arbeidere» oppfatta han ikke bare lønnsarbeiderne, men også fabrikkantene, kjøpmennene og bankierene. Han retta propagandaen sin i første rekke til industriarbeiderklassen. Engels sier: «Hos Saint-Simon oppdager vi et genialt visyn, nesten alle tanker som ikke er strengt økonomiske hos de seinere sosialister, ligger i kimeform hos ham.» (Friedrich Engels, *Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap* (1877), første kapittel.) s. 217

SASULITSJ, Vera Ivanova (Ivanov, V.) (1849—1919): Forgrunnsskikkelse i den narodnistiske (se note 19) og seinere i den sosialdemo-

kratiske bevegelsen i Russland. Utførte et attentat mot stattholderen i St. Petersburg, Trepov, i 1878. Tok del i grunnlegginga av *Gruppa for frigjøring av arbeidet* i 1883, den første marxistiske gruppa i Russland, se note 62. Slutta seg til mensjevnikene på den andre kongressen til RSDAP.

s. 208

SCHEIDEMANN, Phillip (1865—1939): En av lederne for den ytterliggående høyrefløyen i det tyske sosialdemokratiet. Leder for den tyske borgerlige regjeringa fra februar til juni 1919. Undertrykte arbeiderbevegelsen brutalt.

s. 27

SKVORTSOV, Aleksander Ivanovitsj (1848—1914): Reaksjonær russisk økonom og agronom.

SMITH, Adam (1723—1790): Engelsk økonom. Sammen med Ricardo den fremste representanten for den klassiske borgerlige politiske økonomien.

s. 74

SPENCER, Herbert (1820—1903): Engelsk filosof, studerte matematikk og naturvitenskap. S. forsøkte å bygge opp et nytt filosofisk system på darwinismens grunnlag, ei utviklingslære. I sosiologien var han den mest typiske representanten for kapitalismen og frihandelen. Han overførte mekanisk den darwinistiske oppfatninga av kampen for tilværelsen på menneskesamfunnet og kjempa på dette grunnlaget mot alle statsinngrep i næringslivet. Han angrep sosialismen som en utviklingsfiendtlig bevegelse.

s. 216

STAKHANOV, Aleksej (1906—1941): Russisk gruvearbeider. I 30-åra blei det ført ei stor kampanje for å øke produksjonen ved nye metoder og større arbeidsinnsats. S. gikk i spissen for denne kampanja og oppnådde store resultat. Stalin sier at S. og stakhanovfolka «... har innført nye normer, som svarte til krava fra den virkelige vitenskapen og teknikken». (Se *Stalin Tale ved mottakinga for medarbeiderne i de høyere skolene i Kreml* i dette bindet.)

s. 62

STIRNER, Max (1806—1856): Pseudonym for Johann Kaspar Schmidt. Tysk filosof. Forkasta alle ytre band på individet, som religiøse og etiske normer, og gikk mot alle former for autoritet. Mente at målet for menneskene var å bli frie individer som bare hadde egeninteressen som drivkraft. Regna som ideologisk forgjenger til anarkismen. Kritisert av Marx i «*Den tyske ideologi*» (Den hellige Max)

s. 218

STRUVE, Pjotr Berngardovitsj (1870—1944): Russisk borgerlig økonom og skribent, den fremste talsmannen for den «legale marxismen» på 1890-tallet. Blei seinere en av lederne for kadettpartiet.

s. 221

SUN Yat-sen (1866—1925): Kinesisk politiker og revolusjonsleder. *S.* var fanebærer for de revolusjonære demokratene i Kina. I Revolusjonen i 1911 leda han folket i å styrte monarkiet og grunnlegge republikken. Se Mao Tsetung, «Til minne om Dr. Sun Yat-sen» (1956) i *Utvalgte verker*, Forlaget Oktober 1977, bind 5.

SUVOROV, Aleksander Vasiljevitsj (1729—1800): Russisk feltherre. Leda kriger mot polakker, tyskere og franskmenn. s. 65

TYSZKA (Jogitsjes, Léon) (1867—1919): Leder for den polske og tyske arbeiderbevegelsen. Under den første verdenskrigen var han internasjonalist og en av dem som organiserte Spartakusforbundet. Var med og grunnla Tysklands kommunistiske parti, blei seinere sekretær i sentralkomiteen. I 1919 blei *T.* arrestert og drept i et fengsel i Berlin. s. 23

VANDERVELDE, Emile (1866—1938): Leder for Det belgiske arbeiderpartiet og formann i Det internasjonale sosialistiske byrået i Den andre internasjonale. *V.* var en ekstrem opportunist. Han blei sosialsjåvinist og medlem av den borgerlige belgiske regjeringa under den første verdenskrigen. s. 19

VOROSJILOV, Kliment Jefrimovitsj (1881—1969): Russisk politiker og marskalk. Metallarbeider, medlem av RSDAP siden 1903. *V.* blei en av lederne for Den røde hæren og fra 1925—40 var han folkekommisær for forsvaret. Han blei medlem av sentralkomiteen i SUKP(b) i 1921, av Politbyrået i 1926. Under den andre verdenskrigen kommanderte han flere ulike fronter. *V.* var visestatsminister 1946—53, og formann for presidiet i Det øverste sovjet 1953—60. På et møte i presidiet 21. juni 1957 støtta *V.* det velbegrunna forslaget fra Molotov, Malenkov og Kaganovitsj om å avsette Khrusjtsjov fra posten som førstesekretær. Forslaget fikk flertall, sju mot fire stemmer. Men Khrusjtsjov nekta å bøye seg for presidieflertallets vedtak og krevde at det måtte legges fram for sentralkomiteen, som han på den 20. kongressen hadde sørga for var full av sikre revisjonister. Etersom presidieflertallet ikke kunne sette makt bak vedtaket sitt, mens Khrusjtsjovs krav blei støtta av Sjukov som var forsvarsminister, blei det som Khrusjtsjov ville. Sentralkomiteens plenum blei innkalt i all hast, og da *V.* «under den harde kampen mot fraksjonsmakerne i begynnelsen av sentralkomiteens juliplenium (1957) merka sentralkomiteemedlemmenes klippefaste holdning i kampen mot den partifiendtlige gruppa», hadde han gått over på Khrusjtsjovs side. Sitatet er av Khrusjtsjov på den 22. kongressen i 1961. Det var først på denne kongressen Khrusjtsjov fant det nødvendig å offentliggjøre navna på alle medlemmene i «den partifiendtlige fraksjonsgruppa», og i detalj gå inn på deres «angrep på partiets politikk». Når det gjaldt *V.* som

nå var over 80 år, sa Khrusjtsjov at man burde «opptre hensynsfullt mot kamerat V. og vise storsinnethet mot ham.» V. blei altså kritisert for partifiendtlig virksomhet på denne partikongressen, og han blei ikke gjenvalgt til sentralkomiteen. Se Nils Holmberg, *Fredelig kontrarevolution* (del 2), Oktoberforlaget 1975, s. 47. s. 53

V. V. (VORONTSOV, Vasili Pavlovitsj) (1847—1918): Økonom og skribent. En av ideologene for den liberal narodnismen i 1880- og 1890-åra, se note 19, skreiv *Kapitalismens skjebne i Russland* og andre bøker. Han sto for forsoning med tsarregjeringa og var en fiende av marxismen.

WALDECK-ROUSSEAU, René (1846—1904): Fransk advokat og politiker. Innenriksminister i 1881—85. W. var en moderat borgerlig politiker, men under Dreyfus-krisa danna han ei republikansk samlingsregjering retta mot klerikalisme og militarisme. s. 214

LENIN-SERIE I 12 BIND

Boka du holder i handa er bind 1 i serien «Utvalgte verker i 12 bind» av Lenin. Serien omfatter til sammen om lag 200 viktige arbeider av Lenin, helt fra 1890-åra og fram til de første åra etter at sosialismen hadde seira i Russland i 1917.

Dette første bindet innledes med åtte artikler av Stalin. Her tegner Stalin et sterkt og skarpt bilde av LENIN OG LENINISMEN.

Boka har også med tre artikler av Lenin om MARX OG MARXISMEN.

«Hva er 'folkevennene', og hvordan kjemper de mot sosialdemokratene?» er en artikkel Lenin skreiv i 1894. Spørsmål som blir drøfta er den materialistiske historieoppfatninga. Lenin setter Marx' tese: «Det er ikke menneskenes bevissthet som bestemmer tilværelsen deres, men omvendt den samfunnsmessige tilværelsen som bestemmer bevisstheten deres» opp mot opportunistene, som sto for subjektiv idealisme i historiske og samfunnsmessige spørsmål. Han viser at materialismen er riktig og idealismen ubrukbar, når en skal forstå samfunnet for å forandre det.

